

ÖZET

Devlet kurgusu ile küreselleşme sürecinin ilişkilendirilmesi kuramsal açıdan bir takım zorluklar taşımaktadır. Bunun en önemli nedeni devlet kurgusunun küreselleşme sürecinde olduğu gibi sosyal bilimlerde sıklıkla ele alınması ve neticede ilgili konulara yönelik kavramsal çerçevesinin oldukça genişlemiş olmasıdır.

Devlet kurgusu ile küreselleşme sürecinin etkileşim alanlarını belirlemek, bir başka ifadeyle bu iki kavramın etkileşim alanlarının sınırlarını çizmek gerekmektedir. Ancak bundan sonradır ki, iktisadî, siyasal ve toplumsal olarak ana hatlarıyla belirlenen etkileşim çerçevesi, küreselleşme süreci ve ulus-devlet kurgusu arasındaki bağıntıyı açıklayabilsin ve etkileşim alanlarından genel bir açıklama alanına ulaşabilmek olanaklı olsun.

Ulus-devlet kurgusu, birçok toplumsal olgu gibi belli bir tarihsel süreç içinde kurgulanmıştır. Kurgunun oluşturulmasında, günümüz siyasal kültürüne yapısal ve kurumsal nitelikli birçok miras bırakan Kapitalizm, Merkantilizm, Fیزیokrasi, Modernleşme, Fransız Devrimi, İngiliz Sanayi Devrimi, Monark ve Siyasal Felsefi Düşünürler etkili olmuşlardır.

Günümüzde küreselleşme ve ulus-devlet etkileşimini konu alan her araştırma yukarıda sözü edilen unsurların etkilerini, bilhassa da kapitalizmin etkisini göz önüne alırsa tutarlı sonuçlara ulaşabilir. Bu araştırmanın temel amacı, bu yaklaşım ışığında, iktisadî, siyasal ve toplumsal kriz alanlarının özelliklerini ortaya koyarak küreselleşme ve ulus-devlet etkileşimini ikibinli yılları odağına yerleştirerek açıklamaktır.

ABSTRACT

Establishing relationships between Globalization and the Nation State presents some theoretical difficulties. The most important reason of these difficulties is the widespread studies of the concept of nation state in social sciences like globalization, and consequent expansion of the conceptual framework of these.

Therefore, it is necessary to define the scope of interaction between these two phenomena, in other words, to draw the boundaries of interaction for these two concepts as a first step of the study.

The framework of interaction which is defined as mainly in terms of economic, political and social phenomena contributes to the explanation attempts of the relationship between globalization and nation-state. Finally, this six-part interaction field leads to the explanation of the whole.

In this process of the nation-state, the capitalism transmitted the previous inheritance to the present. The capitalism is the dominant factor from eighteen and to nineteen and twenty century. As a result, a study on the globalization and the nation-state interaction will reach consistent findings only when taking this process into consideration. Thus, the aim of this study is to explain the interaction between the globalization and the nation-state by defining the characteristics of economic, political and social crises in the evolution process.

ÖNSÖZ

İkibinli yılların başlarının yer küredeki tüm toplumları ilgilendiren çok köklü bir değişim ve dönüşüm sürecini tanımlamaya aday olduğu iddia edilmekte, bu değişim ve dönüşümün adlandırılması için önceki zamanlardan ayrılan yönlerinin seçilmesi, gelecekte yaratabileceği olası durumların şuan itibari ile belirlenerek yönlendirilmesi, denetlenebilir hale getirilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bu söylemin açılımı, biri sanayi toplumuyla gündeme gelen kavram ve kurumların tekrar sorgulanması, diğeri de yeni olarak tanımlanan toplumsal eğilimlere uygun kavram ve kurumların kurgulanmasına zemin hazırlayıcı ortamlar oluşturulması şeklinde ikili bir yapı sergileyerek açıklanmaya çalışılmaktadır.

Derinlemesine bir analizle bakılınca bu tarihsel örgü içinde gerçekleştirilmeye çalışılan asıl şey, dünyanın sıkıştırılması ve bir bütün olduğu şuurunun arttırılması anlamına gelen küreselleşmenin, ekonomisi güçlü ulus-devletlerce ekonomisi zayıf ulus-devletleri neoliberal akılla uluslararası kapitalizm için tekrar biçimlendirme çabası olduğu görülecektir.

Küreselleşme süreci karşısında ekonomisi zayıf ülkelerin küreselleşmenin ekonomik, politik ve kültürel etkilerine karşı yeterince örgütlü oldukları söylenemez. Ancak potansiyel bir güçlerinin olduğu ve yaşanmamış geleceklerinin ellerinden alınmasına karşı dirençli oldukları açıktır.

Direnç kırmaları ile küresel aktörlerce gerçekleştirilmeye çalışılan yeni ulus-devlet düzenlemeleri mevcut ulus-devlet kurgusunu korumak isteyenlerce bir cinayet olarak algılanmakta ve doğal ölümün kaçınılmaz, cinayetin ise bir suç olduğu dile getirilerek bu suçun uygulamalarının önüne geçilmesi için ulus-devleti koruyucu çeşitli tepkiler gösterilmektedir.

Bu tepkilerin başında, küreselleşme sürecinin akademik ve politik alandaki kurucu yazarlarının ulus, ulusçuluk, etnik grup ve küreselleşme konularındaki yayınlarının ana felsefesi itibariyle fikri seçiciliğe tabi tutulması gerektiği yer almaktadır. Ardından, küreselleşmenin tek taraflı olan olumsuz etkilerinin aydın onamalarıyla yeniden üretilerek zayıf ülkelere olumlu olarak pompalamasının farkına varılması istenmektedir. Aydın ve politikacı dayanışması ile küresel aktörlerin lehine olan söz konusu pompalanan şeylerle ilgili savunma mekanizmalarının üretilmeleri ve bu üretimlerin siyasi partiler yelpazesinde önemli politik kargaşalara yol açtığı farkına varılması

da yukarıdaki iki açılımın bir devamı olarak görülmektedir.

Tüm bu açılımların sonucu olarak söz konusu gidişat, bilimsel bir perspektifte değerlendirilmesi gereken bir zorunluluk içermektedir.

Küreselleşme ve ulus-devlet etkileşimi konusunda bilimsel perspektifi önceleyen bu araştırmanın sahibi, aynı amaçla konuyu öğrenenler arasında yer edinmeye çalışmaktadır. Bu öğretilere birinci dereceden katkı sağlayan tez danışmanına, bilgilerinden yararlandı için de dipnotta adı geçen tüm araştırmacılara şükran borçludur.

KISALTMALAR

Age: Adı Geçen Eser

Agm: Adı Geçen Makale

AÜY: Ankara Üniversitesi Yayınları

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

BİLTES : (Anatolian Science and Technology Strategies Reserch Institute)

Anadolu Bilim Teknoloji ve Strateji Araştırma Enstitüsü

C: Cilt

CU: Cumhuriyet Üniversitesi

Çev: Çeviren

ÇUŞ : (MNC: Multinational Corporation) Çok Uluslu Şirket; Mali Finans Sermayesi ve uluslararası Finans Kuruluşları.

Ed: Editör

EU : (European Union) Avrupa Birliği

GÜİİBF: Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

İÜHF: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

ICESCR : (İnternational Covenant on Economics, Social and Cultural Rights)

Uluslararası Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Anlaşması

MAI : (Multilateral Agreement on İntvestment) Çok Taraflı Yatırım Anlaşması

NGOs-STK : (Non-Governmental Organization) Sivil Tplum- Sivil Toplum Kuruluşları- Küresel Gönüllü Kuruluşlar

NAFTA : (Nort Amerika Fere Trade Agreement) Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

OECD : (The Organisation For Economic Cooperative And Development)

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı

S: Sayı

s: Sayfa

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

YKY: Yapı Kredi Yayınları

TİSA : (Towards an Information Society for All) Herkes için Bilgi Toplumuna Doğru

TDK: Türk Dil Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	V
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	9
1. Araştırmanın Önemi.....	12
2. Araştırmanın Konu ve Amacı.....	14
3. Araştırmanın Varsayım ve Alt Varsayımları.....	15
3.1. Temel Varsayım.....	16
3.2. Alt Varsayımlar.....	16
4. Araştırmanın Yöntemi.....	17
5. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	18
6. Veri Toplama Teknikleri.....	19
7. Sınırlamalar.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN VARLIK KOŞULLARI

TANIMI VE İNCELEME YÖNTEMLERİ

1. DEVLETİN VARLIK KOŞULLARI	21
1.1. Devletin İnsan Ögesi; Halk	21
1.1.1. Irk	23
1.1.2. Irkçılık ve Irki eşitsizlik teorisinin düşünsel temelleri	26
1.1.3 Etnik Irkçılık	31
1.1.4. Etnik Grup - Azınlık	34
1.1.5. Etnik grup ya da Azınlık yaklaşımları	35
1.1.5.1. Nesnellik Temelinde Etnik Grup-Azınlık	35
1.1.5.2. Emik Bakış: Öznellik Temelinde Etnik Grup	37
1.1.5.3. Nesnel ve Öznel Esaslara Göre Etnik Grup	39
1.1.5.4. Ekonomik Temelli Etnik Grup	40
1.1.6. Etnik Kimliğin Değişkenliği	42
1.2. Devletin Ülkesi; Vatan	44
1.3. Devletin Gücü Egemenlik	46

2. DEVLETİN TANIMI	48
2.1. <i>Devlet Kavramını İnceleme Yöntemleri</i>	49
2.2. <i>Devletin Kökeni</i>	50
2.3. Devlet Biçimleri	54
2.3.1. Örgütlenme Yapıları ve Egemenliğin Kaynağına Göre Devletler	54
2.3.1.1. Örgütlenme Yapılarına Göre Devletler	55
2.3.1.1.1. <i>Üniter Devletler</i>	55
2.3.1.1.2. <i>Merkezi Üniter Devletler</i>	56
2.3.1.1.3. <i>Yerinden Yönetimli Üniter Devletler</i>	56
2.3.1.1.4. <i>Çok Uluslu –Çok Bölgeli Tekli Devletler</i>	57
2.3.1.1.5. <i>Karma Devletler</i>	59
2.3.1.2. Egemenliğin Kaynağına Göre Devletler	60
3. ULUS-DEVLETİN DOĞUŞU VE BU DOĞUŞA ETKİ EDEN FAKTÖRLER .62	
3.1. <i>Westphalia Barış Konferansı(1648)</i>	63
3.2. Kapitalist Formasyon ve Kapitalist Formasyonun düşünsel temelleri	65
3.2.1. Kapitalist Formasyon ve Ulus-Devlet	66
3.2.1.1. <i>1490'lı yıllarda Ekonomi Formasyonu</i>	69
3.2.1.2. <i>1945/1970 dönemlerinde Küresel Formasyon</i>	75
3.2.1.3. <i>1970–1980 Geçiş Dönemi Formasyonu</i>	80
3.2.1.4. <i>1980 ve Sonrası; Neoliberal ve Post-Fordist Formasyon</i>	82
3.3. Modern Devlet Kavramının Küresel Formasyonu; 1789- Fransız Devrimi Sembolizm ve Meşrulaşma	84
3.4. 1890-İngiliz Sanayi Devrimi ve Değişen Dünya: Ulus-devlet ve Kalkınma	88
3.5. Krallığın Etkisi	89
3.6. Siyasal Felsefi Düşüncenin Etkisi; Aydınlanma ve Ulus	92
3.6.1. <i>Aydınlanma ve Ulus</i>	92
3.6.2. <i>Siyasal Felsefi Düşüncenin Evrimi</i>	94
3.6.3. <i>Ulus-Devlet</i>	100
4. ULUSLARARASI DÜZENİN EVRİMİ	104
4.1. <i>Küreselleşme</i>	105
4.2. <i>Küreselleşmenin Yeniliği ya da Eskiliği</i>	109
4.3. <i>Küreselcilik ve Bir Süreç Olarak Küreselleşme</i>	112
4.4. <i>Küreselleşme ve ikibinli yıllarda Egemenliğin Kurgulayıcı Faktörleri</i>	115

4.4.1. Teknoloji.....	116
4.4.2. Sermaye Birikim Mantığının Kurgusal Temeli.....	118
4.4.3. Postmodernizm; Modernizme Yönelik Eleştiri	120
4.4.4. Bölgeselleşme; Avrupa Birliği ve Küreselleşme.....	128

İKİNCİ BÖLÜM

ULUS-DEVELTLERİN VARLIK KOŞULLARI ÇERÇEVESİNDE KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET ETKİLEŞİM ALANLARI

1. ULUS-DEVLETİN İNSAN ÖĞESİ; YURTTAŞ VE ULUS	133
1.1. Modern Ulus Toplum ve Modern Ulus Bireyin Doğuşu.....	134
1.1.1. Modern Ulusun Doğuşu.....	137
1.1.2. Ulus: Egemenliğin Hukuki Kaynağı ve Ulusçu İdeolojinin Kurgusu.....	139
1.1.2.1. İki Binli Yıllarda Yurttaşlık Bağlamında Çok Kültürlülük- Çok Kültürcülük	145
1.1.2.2. İki Binli Yıllarda Yurttaşlık Girişimi ve Devlet.....	147
1.1.2.3. Yeni Yurttaşlık ve Din.....	150
1.1.2.4. İkibinli Yıllarda Yeni Ulusçuluk.....	153
1.1.2.5. Dil Birliği.....	157
1.1.2.6. Küresel Kültür-Kitle Kültürü.....	161
2. ULUS-DEVLETİN ÜLKESİ; SINIR KAVRAMININ PERFORMATİF DEĞERİ	165
3. ULUS-DEVLETİN GÜCÜ; EGEMENLİK	170
3.1. Yönetimin Merkeziliği.....	175
3.2. Yönetimin Merkeziliği ve Sivil Toplum.....	179
3.3. Anayasal Parlamenter Siyasi Yapı.....	182
3.3.1. Pro-modern devletlerde Anayasal Parlamenter Siyasi Yapı.....	183
3.3.2. Parlamenter Siyasi Yapının Mutlak Olarak Doğuşu: ulus-devlet ve Küresel Süreçte Genel Durum.....	189
SONUÇ VE ÖNERİLER	197
KAYNAKÇA	209

GİRİŞ

Robin Wood, Green Peace, Amnesty International or Tere des Hommes gibi şu anki sayısı elli bini bulan sosyal gruplar¹ ve ÇUŞ'ların giderek artan etkinliği, ulus-devlet anlayışında önemli farklılaşmalara dayalı bir dönüşüm yaratarak ulus-devlet etkinliğinin azaltılması tartışmalarını başlatmıştır.² Bu tartışmaya göre, artık küresel gelişmelere kıyasla hantallaşan ve ulusal bir ekonomi peşinde olan ulus-devlet kurgusunun organizasyon biçimi yeni bir kurguyu gerektirmektedir. Bunun yolu ise iyi planlanmış ve disiplinli bir biçimde basmakalıplığın demir hapisanesinden ve Ortodoks politika ve sosyal bilimlerden kurtulmaktan geçmektedir.³

Bu etkiyle olmalıdır ki 1980'lerden itibaren neo-Liberal politikalar benimsenmiş, demokrasi liberal⁴ ekonomik düzen olmadan işlemeyecektir şeklindeki hâkim görüş- ki bu görüş artan güvenlik korkusuyla piyasa liberalizminin birçok faktörünün de kurgulayıcısıdır-⁵ siyasal alana sıçrayarak ulus-devlet'in en önemli dayanağı olan egemenlik⁶ gibi birçok alanının daralmasına neden olmuştur.

Bu daraltma işlemi ile güçlü ulus-devletler AB gibi büyük coğrafyalara dayalı daha fazla bütünleşmiş bir sosyo-kültürel yapı kurgularken küresel nesne konumuna itilen ekonomisi zayıf ulus-devletler daha dar coğrafi alanlarda daha parçalı ve çok kültürlü bir sosyo-kültürel yapıyla tanımlanmak istenmiş, bu tanımlama biçimi de küreselleşme süreci ile meşrulaştırılarak geleceğin toplumlari biçiminde ütopyalarla desteklenmiştir.⁷ Ancak zaman zaman görülmektedir ki, bir ütopya yazmak için dahi uyulması gereken şartlara dikkat⁸ edilmemektedir.

Bir meşrulaştırma aracı olan ve fiili başlangıcı çok eskilere götürülebilecek olan

¹ Ulrich Beck: "Ecological Questions In A Framework Of Manufactured Uncertainties", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London,2001, s. 274.

² Colin, Campbel: Harvey, Feigenbauman; Ronald, Linden; Helmut, Norpoth: **Politic and Government in Europe Today**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc.1990, s. 220.

³ Ulrich, Beck: "Risk Society Revisited: Theory, Politics and Research Programmes", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon),**The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, s. 212.

⁴ Liberal ilkeler zayıf ulus-devletlerin aleyhine, güçlü ulus-devletlerin lehinedir. Osmanlı örneklemini için bkz Bernard, Lewis: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 353.

⁵ Doug Porter; David Craig; "The Third Way and The Third World: Poverty Reduction and Social İncusion in the Rise of "Inclusive" Liberalism" **Review of International Political Economy 11: 2 May**, Routledge, Taylor& Francis Group, 2004, s. 387, 388.

⁶ Bkz. Hakan, Altıntaş: "An Active Strategy for Understanding and Using Power and Influence in the secretariat of Foreign Trade of Turkey" **Turkish Public Administration Annul**, Volüm: 29-31, 2003-2005, s. 99,100.

⁷ Bkz: Robert, Silverberg: "Yıl 2381. Mutluluk Dolu Bir Gün", **Geleceğin Toplumlari**, (Çev: Yalçın İzbul), Cep kitapları A.ş., İstanbul, 1990.

⁸ Bkz. Ruth Levitas: "Discourses of Risk and Utopia", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, s. 198-199

küreselleşme sürecinin kuramsal bir çerçeve içinde teorik açıklamalarına rastlanmamaktadır. Oysa ki, küreselleşmenin ulus-devlet konusundaki uygulama eylemlerini, özde kuramsal bir çerçeve olarak algılanan işlevselci değişme kuramının varisi neo-evrimci bakışın toplumsal değişme anlayışını kurgulayan farklılaşma, yeniden bütünleşme ve uyuma dayalı toplumsal değişme kuramının bir açılımı olarak görebiliriz.

Neoevrimci yaklaşımda değişme kaçınılmaz olarak her toplumsal düzenin işleyişinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yaşam, periyodik olarak kesintiye uğrayan ve dengesizlik eğilimleriyle tekrar oluşturulan dinamik bir denge sürecidir. Bu denge süreci, birimdeki rollerin, kodların veya normların yapısı ve doğasındaki değişiklikleri içerir. Bu durumda değişme, bir önceki düzenin içinden kaynaklanan üç postulaya dayanır. Birinci postula farklılaşmadır. Farklılaşma, neo-evrimci tartışmanın başlangıç noktasıdır ve Durkheim'e atfedilmektedir. Ancak, Neo-evrimci analiz bu konuda farklı bir yol izler ve yapısal-farklılaşma kavramı üzerinde durur. Bu çerçevede salt ekonomik olan mesleki çeşitlilik değil, diğer kurum ve kategorilerin de bu önermeye göre değerlendirilmesi gereğidir. Örneğin, politik sistem, dinsel felsefeler, sanat, kanunlar, semboller ve inançların yapılarında artan bir farklılaşma söz konusudur. Farklılaşma ile birlikte gerilim, kargaşa ve saldırganlık neo-evrimci görüşte tüm toplumsal süreçlerin ayrılmaz görünümüdür.

Yeniden bütünleşme neo-evrimci görüşün ikinci postulasıdır. Bu postulaya göre, çözüme eğilimlerine kaçınılmaz olarak, çözülmüş bir sistemi yeniden dengeye kavuşturacak olan yeniden bütünleştirici mekanizmalarla karşı konulur. Bu mekanizmaların çeşitli türleri vardır. Fakat en önemlileri ideolojiler ve devletleşme şeklindeki örgütsel yapılardır. Bu mekanizmalar en çok evrimleşen koordinasyon ve organizasyon rollerini içermekte ve var olan bir birimi harekete geçirme kapasitesine sahip olmaktadır. Merkezden uzak kalmaktan şikâyet eden insanları, politikaları etkilemedeki pasifliklerden kaynaklı şikâyetleri ve ihmalkârlıklardan doğan kırıklıkları ve bundan dolayı zarar görmüş olan toplumsal dokuyu yeniden oluşturma gereksinimini bu kavramlar doyuma ulaştırır. Toplumsal yaşama yönelik yeni bir güç kuramı geliştirme ve bu güç kuramını düzen ve değişme çerçevesiyle bütünleştirme çabası, yeniden bütünleşmenin diğer yüzüdür. Bu durumda güç, para gibi bir değiş-tokuş aracı olarak değerlendirilmekte, ideolojiler ve örgütler toplu özveriyi ve bunun için gerekli olan araçları harekete geçirmek için yeni bir kapasite yaratıcı olarak görülmektedir.

Kısaca, dengesizliğin yaratıcısı anarşi, kendi panzehirini de üretmektedir. Neo-evrimci görüşün son postulası uyumdur. Toplumların uyumu karşılığını Darwinci (Darwinist) evrim kuramında bulur. Fakat Darwinci kuramdan farklı olarak farklılaşma ve yeniden bütünleşmenin hem nedeni hem de sonucu olarak, toplumsal uyumun iki yönlü bir hizmeti yerine getirmesi gerekmektedir; ancak doğal seçilme tezinin bir karşılığı yoktur. Bu durumda uyum düşüncesi toplumsal değişme açısından teolojik bir kriteri kuram içine sokmaktadır. Uyum tüm toplumsal sistemlerin derinliğinde, özünde yatan yapısal değişim yönelişine kapsayıcı bir anlam ve yön vermektedir. Uyum aynı zamanda farklılaşma sürecini aydınlığa çıkaracak bir değişme için gerekli olan güdü ve mantığı da sağlamaktadır. Neo-evrimciliğin toplumsal değişme anlayışını oluşturan farklılaşma, yeniden bütünleşme ve uyumdan oluşan bu temel model ileri sürülen daha özel modellere de sürekli olarak yansımaktadır.⁹

Neo-evrimci yaklaşıma uygun biçimde küreselleşmeyi kutsayanlar, ekonomik açıdan zayıf ülkeler söz konusu olunca küreselleşmeyi, kalıcılığa bir başkaldırı ve tarihin ilerlemesi şeklinde neo-evrimci mantığa uygun olarak yorumlarken küresel aktör konumunda olan ülkeleri bu yorumlarının içine sokmamaktadırlar. Örneğin ekonomisi zayıf ülkelerin küresel sürecin etkisiyle mekânsal parçalanma yaşayarak kendilerinden yeni devletler üretilmesi ve bu üretilen yeni devletlerin tekrar ulus-devlet formunda önceki bütünsel yapılarıyla uluslararası ilişkiler kurması, küresel aktörlerin devlet yapıları için söz konusu edilmemektedir. Söz konusu edilmeyen bir başka birşey daha vardır. Kapitalizmle birlikte küreselleşme söz konusu edilince, toplumların ilerilik, kalkınmışlık, gelişmişlik, geri kalmışlık ve benzeri kavramlarla kategorize edilip kapitalizmin kendisine uygulama alanı arayışının perdelenişi¹⁰ ve bu perdelenişlerle meydana gelen aktör ülkelerin dünyadaki statüsünde kazandığı yeni anlam ve öz bilincin küresel yorumlama anlayışından uzak tutulmaya çalışılmasıdır.

Küresel aktörlerin yeni rol arayışının belirginleşmesindeki en önemli etken, ideolojilerin geçmişte olduğu gibi kesin ifadeleriyle kitleleri yönlendirebilme güçlerinin ortadan kalktığı/kalkmadığı yolunda¹¹ çeşitli kehanetlere dayanmakta ve neticede tek bir sistemin hâkimiyetinde bir ideolojiye doğru gidildiği şeklindeki savla da bu

⁹ Bkz: D. Smith, Anthony: **Toplumsal Değişme Anlayışı**, Gündoğan Yayınevi, 1996, Ankara, s. 29, 44.

¹⁰ Sezgin Kızılcılık: **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayınevi, Ankara, 2001, s. 70, 74.

¹¹ Ralf Dahrendorf: **Class and Class Conflict in Industrial Society**, Standfor Universty Press, Clifornia, 1992, s. 281, vd.

desteklenmeye çalışılmaktadır. Böyle bir gidişin adı politik bir rüya olan¹² “Tarihin Sonu”dur. Oysaki söz konusu bu son, ulus-devletin sonundan daha çok kültürel, sosyal ve ekonomik yapıların tükenişini, demokrasinin sonunu,¹³ işlevsiz bir entelektüalizmi,¹⁴ sömürülmesini çağdaş olmak adına haklılaştıran yurttaş ve yurttaşlık modelini tanımlamaktadır.

Bu yaklaşımlar üzerine temellendirilmeye çalışılan araştırmamız teorik bilginin yaşanan güncel tarihle de desteklenmesiyle iki bölümden oluşturulmuştur. 1. bölüm açıklayıcıdır: Bu kısımda toplumsal kimliklerle¹⁵ kurgulanan ulus, devlet, ulus-devlet, küreselleşme kavramları doğuş evrelerine bağlı temel formasyonlarla (oluşumlarla) ele alınmış, değerlendirmeler yapılmış ve yorumlarla bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. 2. bölüm bu araştırmanın temel bölümüdür. Odağına kapitalizmin alındığı bölgeselleşme düzeyinde AB’ye, yenedünya düzeni yaklaşımıyla da ABD¹⁶ ye vurgular yapılmıştır. Bu vurgular, ikibinli yıllarda devlet aygıtının dönüşümünü yansıtmaları bakımından, küreselleşme süreci ve bu sürecin kurguladığı devlet modelinin ulus-devlet modelini hangi noktalarda ne gibi değişikliklere uğrattığının tespitini kolaylaştırıcı bir özellik sergilemektedir. Bu tespit, sosyal ve politik düzenin liberal politik meşruiyetin bir aracı olarak işlevselleştirilmesi¹⁷ olarak formüle edilebilir. Sonuç ve öneriler kısmı denenceler göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve denenceleri ölçücü bir nitelik sergilemiştir.

1. Araştırmanın Önemi

Dinsel olanın politikleştirildiği, politik olanın ise tekrar dinselleştirilerek bir inanç haline getirilişini tanımlayan 1990’lı yıllardan bu yana geride kalan yaklaşık son onyedi yıl uluslararası ilişkilerde yeniden kurgulanma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, zayıf ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal yapılarına damgasını vurmuştur. Uluslararası anlaşmalarla korunma altına alınan yeni sürecin etkisiyle insan hakları

¹² Bkz. Metin Özgül Kayahan: **Türk Edebiyatında Siyasi Rüya**, Akçağ, Ankara, 1989, s. 21.

¹³ Kenneth Minogue: “Some Doubts About Democracy: How The Modern State Is volving”, **GÜİBF**, Özel Sayı, 2002, s. 151.

¹⁴ Ahmet Cemal: “Bir Yol Ayrımında Türk Aydını”, **Yazko Edebiyat**, S: 16, 1984, s. 82.

¹⁵ Mary C.Bacon, Howell: **Heplin Ourselves Families and the Human Network**, Press, Boston, 1975, s. 86.

¹⁶ Bkz. Christian, Jokinen: “Anti-Americanism and its threat to transatlantic cooperation and security”, **Turkish Policy Quarterly**, Summer 2004, Vol. 3, No, 2, s. 175.

¹⁷ Alan Hunt: “Law, Politics and The Social Sciences”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 103.

konusunda yeni talep ve toleranslar artmış,¹⁸ ekonomik aktiviteler alanını oluşturan ve özgür bireylerin mülkiyete sahip olma ve bunu değiştirme haklarının hayata geçirilişini,¹⁹ ya da yoksulluk ve marjinalleşme ile gelişmekte olan ülkelerin güçlendirilmesindeki etkinliğiyle simgeleşen²⁰ sivil toplum örgütlerinin toplam sayısında artış olmuş,²¹ çok kültürlü yurttaşlık ve birden fazla dil kullanımını kabul eden uluslararası yasalar kabul edilmiş ve bunların hepsinin tek bir kavramla anlam bulduğu politik küreselleşme neo-liberal politikaları kaçınılmazmış gibi göstermeye başlamıştır. Kısaca, artık dünya, küresel çapta herkesi etkileyen ve çok yönlü bağımlılık ilişkilerinin bir sonucu olan tek bir toplumsal sistem haline getirilmeye başlanmıştır.

Ekonomik, sosyal ve politik yönleri olan ve genellikle zayıf ulus-devletleri neo-liberal politikalarla etkileyerek, küreselleşme ve ulus-devlet arasındaki etkileşimi küreselleşmenin kendi lehine çeviren bir yapılanma vardır. Bu yapılanmaya göre, küreselleşme retoriğinde kullanılan post modernist kuram, ulus-devletin tarihsel aşamanın belirli bir evresinde kurgulanarak devrimler çağına yol açtığını, ancak artık tarihin sonu geldiği için ortadan kaybolduğunu iddia etmektedir. Bu iddianın incelenmesi, güncel tarih açısından sorgulanması, tasfiyesi ya da iyileştirilmesi gibi konular çok çeşitli platformlarda dile getirilmektedir. Bu dile getirilişler, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemini ise iktisadi liberalizmin temel iddiasının taşıyıcı olan küreselleşmenin ve küreselleşmenin taşıyıcısı olan teknolojik gelişmenin -internet ortamı gibi- milyon dolarlık yatırımların yapıldığı ve sanat tarihinden kimya'ya kadar birçok veri tabanının bulunduğu ama en çok da finansal ve istatistiksel veri tabanlarının gelişme gösterdiği²² ve diğer iletişim araçlarının ulus-devlet ve ulusçuluk ilişkisinde ulus-devleti ayakta tutan ulusal bilinç pratiğini yok ederek yurttaşlık anlayışını yeniden düzenlediği ve bu düzenlemeyle meşruiyetini pekiştirdiği varsayımdır.²³ Dikkatli bir

¹⁸ Mansour Yousef Elaagab: "Leadership and Human Rights for Development", **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2003, İstanbul, s. 98,

¹⁹ Hamdi Piriştine: "Hegel'de ve Avrasyacı Düşüncede Devlet, Din-Devlet İlişkisi ve Özgürlük", **Akademik Araştırmalar**, S: 23, 2004–2005, s. 207. Zeynep Aygen: "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır", **Cogito**, S: 8, Yaz 1996, s. 46.

²⁰ Patrick Killy: "Accountability for Empowerment: Dilemmas Facing Non-Governmental Organizations", **World Development**, Volum: 34, No: 6, 2006, s. 951.

²¹ Haluk Alkan; Sami Taban: "Sosyal Haklar Boyutuyla Avrupa Birliği ve Baskı Grupları", **Akademik Araştırmalar**, 4 (14) 2003, s. 2; Edibe Sözen: "Modernitenin Mahsulü: İnsan Hakları", **İnsan Hakları Araştırmaları**, S: 6, 2006, s. 227.

²² Valerie Morgan; Seamus Dunn: **The Impact of The Computer on Education**, A. Wheathon & Co. Ltd. UK. 1987, s. 17.

²³ Marybeth Long Martello: "Global Chance Science And The Arctic Citizen", **Science and Public Policy**, Volum: 31, Number: 2, 2004, s. 107.

analize tabi tutulduğunda teknoloji, internet ortamı ve diğer iletişim araçları, birçok küresel kavramın fonksiyonel açıdan tersine çevrilmelerine yol açmıştır. Bu ulusçuluğun küreselleşmeye bir tepki bilinciyle güçlenmesine ve yeni duruma göre örgütlenilmesine olanak sağlamaktadır.²⁴ Ortaya çıkan bu yeni görünüm, sermayenin artan hareketliliği neticesinde küresel iş gücünün düzenlenmesi ve iş gücü piyasasına farklı etkileriyle ilişkili olarak küreselleşmiş sermayeye karşı,²⁵ güçlenen ulusçuluk şeklinde vücut bulmaktadır. Buda çalışmayı önemli kılan diğer bir nedendir.

2. Araştırmanın Konu ve Amacı

Rotası Avrupa merkezli ideolojilere gitmeyen eğilimleri görmezden gelerek bu araştırmanın kavramlarının anlaşılma olanağının olmadığı bilincinden hareketle bu araştırmanın amacı, araştırmaya esas teşkil eden ve küreselleşme sürecinin arka planında yer alan post-modern kuramların, ulus-devletin dolayısıyla ulusal toplumun günümüzde yapı bakımından önem ve etkilerini on dokuz ve yirminci yüzyıla ait bir görüngü olarak bitirdiği yönünde değerlendirmelere yönelik bir katkıda bulunmaktır. Bu katkıya ulaşmak için birisi temel, diğer üçü de alt olmak üzere çeşitli varsayımlar ortaya konmuştur. Bu varsayımlar; ulus-devletin ve ulusal toplumun, küresel karar ve politikalara etkilerinin ikibinli yıllarda da açık biçimde devam edeceği, ulus-devlet ile onu ayakta tutan toplumunun öneminin azalmadan ulusal strateji belirleyebileceği, ancak bu özelliğinin kapitalist küresel düzene uyum sağlama noktasında bir dönüşüme uğratıldığı düşüncesi incelenmeye çalışmıştır. Ayrıca teorik araştırma sınırları içerisinde kalınarak küreselleşme ve ulus, devlet, ulus-devlet toplumu kavramlarının tanımlanması konusunda akademisyenlerin almaları gereken tutum hakkında bir takım önerilerde de bulunulmuştur. Bu araştırma ile gerçekleştirilmek istenenler biraz daha somutlaştırılacak olursa;

a. Ekonomik ve sosyal bakımlardan küreselleşme sürecini ve ulus-devlet kurgusunu ve toplumunu açıklayan bir model kurmak ve bunu temel bir varsayımla sınamak: Küreselleşme, ulus-devlet ve toplum etkileşiminin gerçekleşmesini, sosyal ve ekonomik açılardan açıklayan kuramsal bir varsayım modeli ortaya koymak ve bunu varsayımlardan elde edilen verilerle desteklemek. Bir başka anlatımla, bundan sonraki

²⁴ Doug Stuart: "Virtual Masses and Real Minorities: Imagining the Nation Across Space and Time: The Case of Rhodesians on the World Wide Web", (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, **The Sociological Review**, USA, 2001, s.147- 149.

²⁵ Saskia Sassen: **The Global City**, New York, Second Edition, Princeton University Press, 2001, s. 30–32.

altbaşlıkta, alt varsayım birde dile getirildiği gibi, ulus-devlet kurgusunun kuruluşunda etken olan faktörlerin, kurgu öncesi ve sonrası uzun bir süreç içinde sosyal ve ekonomik mekânının birbiriyle ilişkili olarak, önce ekonomiye uzanması ardından sosyal ve toplumsal olanın bu uzantının etkisiyle biçimlendirilmesi ve yine ardından da, politikleşerek ulus-devlet modelini benimser duruma gelmesini bir varsayım modeli ile açıklamak ve bu modelin geçerliliğini sınamak.

b.Ulus-Devlet ve ekonomi arasındaki kaynak akımlarının elde edilmiş biçimlerinde küresel aktörlerin etkinliğini ortaya koymak ve mekansal parçalanmaların bu etkinlikteki önemini aşağıda dile getirilen alt varsayım iki ve üç ile sınamak: küresel süreçte güçlü devletlerle zayıf devletler arasındaki kaynak akımlarının yönü, miktarı ve bu kaynakların güçlü devletler ve zayıf devletler açısından kullanım biçimleri ile kaynaklardan alınan pay konularında düşünsel veriler üretmek ve böylece bilgilerimizi arttırmaya yönelik teorik boyutta araştırma yapmak. Teorik araştırma sınırları içerisinde, elde edilen sonuçları kullanarak çeşitli açılardan küreselleşmenin toplumsal maliyeti hakkında gelecekte daha kapsamlı araştırmalara kaynaklık edebilecek zemin hazırlamak.

c. Sonuç olarak, akademisyenlerin ve politikacıların küreselleşme, ulus-devlet ve ulus toplum konularına yaklaşım biçimlerine yol gösterecek öneriler geliştirmek: Zayıf ulus-devletlerden güçlü ulus-devletlere aktarılan kaynaklarından önemli paylar alan küresel aktörlerin kamusal hizmetlerin finanse edilmesinde önleyici etkilerini ortaya koyabilmek. Böylesi bir durumda sosyal düzeni korumak için akademisyen ve politikacıların genel anlamda yaklaşım biçimlerinin nasıl olması gerektiği konularında bir takım kavramsal öneriler geliştirmek.

3. Araştırmanın Varsayım ve Alt Varsayımları

Varsayımlar, bilimsel bir araştırmanın gerçek hareket noktalarını vermek üzere seçilirler. Bu seçiliş, varsayımlara araştırmanın her evresinde elde edilecek bilginin niteliğini ve nasıl düzenleneceğini gösteren bir kılavuz olma özelliğini yükler. Bu yüklemeyledir ki, tüm araştırma varsayım/lar üzerine kurulur²⁶ ve sonuçların gerçekliğinin kontrol edilmesi olanağını verir. Ancak, sadece deskriptif bilgilerin egemen olduğu araştırmalar söz konusu bilgilerin bir dökümünü yapmak ve bilginin

²⁶ Müzaffer Sencer: **Toplumbilimlerinde Yöntem**, 3.Bsk., Beta, İstanbul, 1989, s. 35.

ayırıcı özelliklerini tespit etmek üzere tasarlanan durum belirleyici özelliğe sahip olmasından dolayı bir varsayım kullanmayı gerektirmez. Bu araştırma, sadece deskriptif bilgiler sunmamış, açıklayıcı ve çıkarımcı bilgilere ulaşma olanaklarını da sorguladığı için araştırmada varsayımlar kullanılmıştır.

3.1. Temel Varsayım

Küreselleşme çağa ve zamana göre kapitalizmin yeniden yapılandığı bir süreci tanımlamaktadır. Bu nedenle kapitalizm, ulus-devlet ve toplum arasındaki kurgusal bağ küreselleşme ve ikibinli yılların ulus-devleti ve toplumu arasındaki bağı da zamana ve çağa göre yansıtmakta ve bu yansıtmının etkisiyle, ulus-devlet ve toplum kurgusu dönüştürülerek tek bir dünya sisteminin yapı taşı haline getirilmek istenmektedir. Bu süreçte egemen olan faktör, sermayenin artan bir hızla küresel ölçekte gelişmesi ve bu genişlemenin devletin işlevleri ve örgütlenmesi üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olmasıdır. Bu da bizlere, küreselleşmenin derecesi ile devlet ve toplum arasındaki doğrusal ilişkiyi göstermektedir.

3.2. Alt Varsayımlar

1-Ulus-devlet ve ulusal toplumun kurgulanma sürecinde olduğu gibi, küreselleşme sürecinde de ekonomi etkin bir öneme sahiptir. Ekonomi, ulus-devlet ve ulusal toplum üçlüsünün temel taşıyıcısı rolünü ekonomi politik üstlenmektedir.

2- Küresel süreçte ekonomi politığın etkisiyle bir sorun olarak ortaya atılan ulus-devlet ve toplumu kurgusu uluslararası anlaşmalara katılma nedeniyle kendi yapısını küreselleşme aracılığıyla etnik parçalara böldürmekte, bu bölünüşle yeni devletlerin oluşumu sağlanırken ikibinli yıllarda ülke sayısı arttırılmaktadır.

3- İkibinli yıllar, dikey -uluslararası- ve yatay -ulusal- olmak üzere iki dilli politik bir yapı üzerine kurgulanmaya çalışılmaktadır. Dikey dilin egemenliği, tarihin her safhasında olduğu gibi kendi politik dilini diğer toplumlara aktarma biçimine dönüştürmüştür. Ulus-devlet kurgulama sürecindeki homojenleşme gibi bu politik dil, toplumun ortaklığını sağlayan ve niteleyen temel bir araç işlevini üstlenmekte ve dünya yurttaşlığına dayanan milletler dünyasından oluşan tek bir dünya devletine doğru dönüşen yapısı ile toplumları bütünleştirmek istemektedir.

Egemenin dili olan bu dil, kendisini bilmeyenleri küreselleşme sürecinin olanaklarından koparacağı korkusuyla kitlelerin kendisini özümsemesini sağlamakta,

böylece ulus-devlet yurttaş ilişkisi, küresel egemen ve diğerleri ilişkisine dönüşmekte, BM, AB ve AHİM gibi uluslararası organizasyonların gelişmesiyle de küresel rejimin meşruiyetine inanan yeni üyeli yeni bir siyasal yapı ortaya çıkarılmak istenmektedir.²⁷

4.Araştırmanın Yöntemi

Sosyolojik araştırma ve analizlerin elde edilmiş biçimleri ve onların ne kadar güvenilir olduğunun ortaya konması metot konusu ile ilişkilidir. Çünkü bilimsel tüm bilgiler bir metotla elde edilir.²⁸ Her sosyolog bir yöntem uzmanı değildir ama yöntem uzmanı sosyologların birikimlerinden bağımsız bir çalışma yapması da mümkün değildir.²⁹

Sosyoloji biliminin geliştirdiği yöntemlere bağımlı olarak gerçekleştirilen bu araştırmada özellikle ulus-devlet ve ulusal toplum olgularını ve bu olguların ortaya çıkış, var oluş ya da iç dinamiklerini harekete geçiriş nedenlerini bulma ve bu nedenlere ilişkin çözümler üretmede ortak özelliklere sahip metotlar kullanılmaya çalışılmış, bu amaçla birinci bölümde tariflere ağırlık verildiği için betimleyici, ikinci bölümde devlet aygıtının geçirdiği dönüşümler nedeniyle karşılaştırma, sonuç kısmı ise açıklayıcı karakterinden dolayı açıklayıcı olmak üzere üç ayrı metodik yol takip edilmiştir. Bu metodik işlem uygulanırken, “toplum bilim, toplumun tarihinin bilimidir” önermesi ile “siyaseti irdelemek, “tarihin olasılıklarını”ve “olasılıkların tarihini” eleştirel bir tarzda irdelemektir”³⁰ önermelerinin bağdaşması ve ardından da küresel kapitalist yaklaşımın³¹ bu bağdaşıklık içine oturtulmasına dikkat edilmiştir. Bu, araştırmanın ekonomi ile olan ilişkisini ve bu ilişkinin tutarlılığını göstermesi bakımından önemli görülmüştür.

Araştırma süresince kavramlar önem ve sayılarına göre ele alınmış, eğer kavramlar az sayıda iseler tümü ele alınmış, değilse konunun kapsamına giren temel kavramlar araştırma amaçlarına uygun bir biçimde sınıflandırılmış, her sınıfın temsil ettiği birim ya da birimler öncelenmiştir. Olanak bulunan yerlerde dışarıda bırakılan kavramlar “denetleyici birimler” olarak kullanılmış³² ve neticede disipline edilmiş bir

²⁷ Unutulmamalıdır ki, siyasal sosyalizasyon, terimsel içeriğinden anlaşıldığı gibi sadece siyasal norm ve değerlerin değil, aynı zamanda sosyal yapıdaki sosyo-kültürel ve ekonomik karakteristiklerin kabulünü tanımlayan bir süreçtir. Bir siyasal rejim ve o rejimin meşruluğu, doğrudan o kurguda kabul gören inançlarla ilişkilidir.

²⁸ Eugen Won Böhm – Bawerk: “Deductive Vs, Historical Analysis”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 64.

²⁹ Becker Howard S: **Sociological Work Method and Substance**, Adline Publishing Co. 1970, s. 3.

³⁰ E. Fuat Keyman: “Modernite Sorunsalı ve 21. Yüzyıla Girerken Türkiye”, **Doğu Batı**, S: 10, s. 51.

³¹ Yaşar Kaya: **a.g.m.**, s. 13.

³² Alâddin Şenel: **İlkel Topluluktan Uygar Topluma**, Bilim ve Sanat, Ankara, 1995, s.,29-30.

tez yazma olanağını kendiliğinden doğmuştur. Araştırma süresince her hangi yanlı bir düşünceye yabancı, objektif, tutarlı, rasyonel ve akademik bir kişilik temsil edilmeye çalışılmış, bilimsel teorilerin geçiciliği göz önünde bulundurulmuş, ancak bu geçicilik, bilimin iflası olarak yorumlanmamıştır.³³

5. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında yeniden canlanan bilimsel gelişmenin en büyük özelliği metodolojik bölünmede ulusal çizgilerin hâkim olmasıdır. Fransız bilimcileri çoğunlukla kuramcı, İngilizler ise deneycidir. Ulusal kültüre göre böyle bir ayrışma daha önce Bacon ve Descartes'in yazılarında fark edilmiştir. Descartes bilimde gerçeği aramanın yolunu mantıksal düşüncede, dolayısı ile kuramsal yaklaşımda ararken, Bacon, gözlem ve deneyle tümevarımı önelemiştir. Aslında her ikisinin de birlikte değerlendirilmesi gereğinin anlaşılmasından sonra bile ulusal kültürün etkisi günümüze kadar kendisini hissettirerek devam etmiştir.³⁴ Bu sosyal bilim araştırmalarında kullanılan kuramsal çerçevenin araştırmacının benimsediği paradigmanın anlaşılması, böylece araştırmacının temel kabulleri, referans çerçevelerinin belirlenmesi bakımından da oldukça önemlidir.

Bu önemin bilinci ile bu araştırmada Avrupa ve yakın çevresinde kurgulanan ulus-devlet, kapitalist gelişme süreci ile ilişkilendirilerek ele alınmış, bu ele alış, Deutsch'un toplumsal geçişkenlik ve toplumsal iletişim etkenlerinden oluşan iletişim kuramı üzerine temellendirilmiştir. İletişim kuramı, modernleşme sürecini değerlerin yoğun bir biçimde aktarılmasında ana faktör olarak kabul etmekte, aktarımın, modern ulusun oluşumunda etken bir role sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu kuramda, toplumsal iletişime bağlı aktarım etkeni yanında, ağırlıklı olarak, toplumsal geçişkenlik etkeni de bir analiz etkeni olarak kullanılmaktadır. Deutsch'a göre, belli bir kültürel yapıyla belli bir toplum arasında, her zaman için, toplumsal iş bölümünü ortaya çıkaran bir ilişki vardır. Bu iş bölümü de sürekli bir iletişimi zorunlu kılar. Deutsch bu iki saptamadan yola çıkarak bir halk tanımına varmaktadır. Deutsch' göre, birbirlerine kültürel özelliklere bağlı benzer davranış biçimleri ve iletişim kanalları ile bağlanmış belirgin sayıda bir insan topluluğu halk olarak adlandırılabilir. Halk aşamasından sonraki bir aşama olan ulus aşamasına geçiş iletişim kanallarının belli bir geçişkenlik düzeyine

³³ H. Poincare: **Bilim ve Hipotez**, (Çev: Fethi Yücel), MEB, 2. Bsk: İstanbul, 1964, s. 178.

³⁴ Erdal İnönü: "Bir Bilim Tarihi Yorumunun Esinlendirdiği Düşünceler", **Düşünen Siyaset**, S: 20, s. 138.

ulaşmasından sonra olacaktır. Bu geçişkenlik aşamasına gelinip gelinmediğini belirlemek de somut bazı ölçütler sayesinde mümkündür. Bu ölçütler şehirleşme düzeyi, ikincil sektörlerdeki ve tarım sektöründeki nüfusun aktif nüfusa oranı, basın organlarının izlenme oranı, yüksek öğretimdeki öğrenci sayısı, göçmen sayısı vb. dir.³⁵

6. Veri Toplama Teknikleri

Konuya yorumlamacı bir gözle bakan bu çalışma, verilerini toplarken öncelikle bilimsel literatürden yararlanmayı amaç edinmiş, post-modern ya da karşıtı söylem sahiplerinin-akademik kariyere sahip olmasa da kişi, grup, parti, sivil toplum örgütleri ya da yayınları- ulus-devlet olgusuna ilişkin yaklaşımları birer veri kabul edilmiş, değerlendirme yapılırken söz konusu veriler objektif, tutarlı ve rasyonellik ölçümlenmelerinden geçirilerek bir ayıklamaya tabi tutulmuştur.

7. Sınırlamalar

Bu araştırma, küreselleşme ve ulus -devlet etkileşimini makro boyutta ele alan kuramsal bir araştırmadır. Araştırmada ulus-devlet, en ilkel dönemlerde dahi dünyanın diğer yerlerine göre daha medeni³⁶ olan Avrupa merkezli³⁷ bir kurguda ele alınmıştır. Avrupa'nın sosyoloji tarihine materyal kazandırma derinliği ve bu derinliğin yeterliliği³⁸ bu araştırma için bir sorun olmamıştır. Bunun nedeni, sosyal düşünce ile ilgili aydınlanma geleneğinin temel varsayımını oluşturan sosyal çatıların Batı modernitesinde meydana gelmesinde ve oradan da evrenselleşmesinde³⁹ saklıdır.

Konu Avrupa ve Avrupa yakın çevresi merkezli ulus-devlet kurgusu ile sınırlanınca, Doğu medeniyeti camiası, onların devlet anlayışları ve buna bağlı olarak düşünürlerinin konu ile ilgili görüşleri, konunun dışında kalmış ve modern Ulus-devlet kurgusu modernleşme ile başlatılmıştır.

Avrupa merkezli bir yapılanmadan söz edeceğiz bu yapılanmanın kapitalizm ile ilişkisi üzerinde de durmak gerekmektedir. Çünkü Avrupa merkezçiliğiyle ilgilenmenin

³⁵ Ozan Erözden: **Ulus-devlet**, Dost Yayınevi, 1997, s. 14.

³⁶ Falk Pingel; **Ders Kitaplarında 20. Yüzyıl Avrupa'sı**, Tarih Vakfı Yayınlar, İstanbul, 2004, s. 44; Haluk Kabalıoğlu: "Avrupa'da Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi", **İÜHF**, Mahmut R. Bellek'e Armağan, İstanbul, 1993, s. 223-271.

³⁷ Mark Mazover: "Empair, Internationalizm and The Crisis of The Mid-Twentieth Century", **The Royal Enstitute of International Affairs**, 82, 3, 2006, s. 553.

³⁸ Geoffrey Hawthorn: **Enlightenment and Despair A History of Sociology**, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, s. 112.

³⁹ Jeffrey C. Alexander; Steven Seidman: **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C. Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 17.

en doğru yolu, bu merkeziliği, kapitalizm ideolojisi içerisine yerleştirerek ele almaktan⁴⁰ geçmektedir. Hal böyle olunca da, ulus-devlet kurgusu “kapitalist gelişme sürecinin bir kurumu,” modernleşme ise bu sürecin düzenleyicilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modernizmin odağa alındığı ulus-devlet tartışmalarında ulus kurgusu sonradan icad edilen bir kurgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu araştırmada böyle bir tartışmaya girilmediği gibi ulusun tarih dışılığına yönelik söylemlere karşı bir sava da yer verilmemiştir. Bu araştırmada ulus kavramı tarihsel ve evrensel bir yönelim olarak bir ön kabule zaten sahiptir. Şöyle ki, bir ulusun varlığının kabul edilebilmesi için gerekli olan beş unsur vardır. Bunlar ortak ülke, ortak kan bağı, ortak dil, ortak entelektüel yaşam ve ortak bir devlete ya da bir devletler federasyonuna sahip olma unsurlarıdır. Ancak bir ulusun varlığından söz edebilmek için bu unsurların mutlaka hepsinin bir arada bulunması gerekmektedir. Bu unsurlardan ikincil derecede önemli olanların eksik olması ulusun varlığını engellemez; ancak, kan bağı (aynı soy) ve ortak ülke (anavatan) unsurları temel unsur olmaları nedeniyle vazgeçilmez bir öneme sahiptir ve ulus oluşturmanın olmazsa olmaz koşullarıdır. Bu iki temel unsurdan birinin ya da diğerinin ön planda olmasına göre, iki değişik ulusal oluşum türü, yani kültürel uluslar ve siyasi uluslar arasındaki ayrım ortaya çıkacaktır. Kültürel uluslar ortak bir kültürel miras üzerinde yükselen uluslardır ve kültürel mirasın ortak paydası olarak da ortak kan bağı önem taşımaktadır. Siyasi uluslar ise, ortak bir siyasi geçmiş ve örgütlenmenin doğurduğu bir arada tutucu bir güce dayalı uluslardır ve bu bağlamda da ortak ülke unsuru ön planda yer alır. Ancak kültürel ulus ile siyasi ulusun birbirlerinin alternatifleri olarak görülmemeleri gerekmektedir.

Bir kültürel ulus pekâlâ bir siyasi ulus şekline gelebilir ya da tek bir kültürel ulus birden fazla siyasi ulus formuyla var olabilirken, birden fazla kültürel ulus da tek bir siyasi ulus yapısı altında toplanabilir. Friedrich Meinecke’e göre en ideal olarak nitelendirilebilecek olan kültürel ulus ile siyasi ulusun örtüştüğü haldir.⁴¹ Friedrich Meinecke’in bu yaklaşımı ulus-devlet için en uygun kurgu biçimidir.

⁴⁰ Hilal Onur; Berrin Koyuncu Lorasdağı: “Avrupa Merkezilik Üzerinden Uygarlık Kavramına İki Farklı Bakış: Norbert Elias ve Cemil Meriç”, **Doğu Batı**, S: 29, 2004, s. 246.

⁴¹ Ozan Erözden; **a.g.e.**, s. 36, 37.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN VARLIK KOŞULLARI

TANIMI VE İNCELEME YÖNTEMLERİ

1. DEVLETİN VARLIK KOŞULLARI

Devlet konusunda pek çok tanım yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu tanımlamaların içinde şüphesiz en benimsenmiş, kökeni Gerge Jellinek'in (1774-1851) ilk baskısı 1900 yılında yayımlanan *Allgemeine Staatslehre*'de bulunan "üç unsur teorisi" (*Dreielementenlehre, three elements theory*" XE "*three elements theory*")" diye bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. Bu teoriye göre devlet, *insan, toprak* ve *egemenlik* unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlıktır.⁴² Bu tanım üç-öge kuramının ulus, ülke ve egemenlik kavramlarıyla anlam bulduğu ve etkisinin günümüze kadar uzandığı bir tanımdır.

1.1. Devletin İnsan Ögesi; Halk

Kimilerine göre psikolojik bir kaygının ürünü,⁴³ kimilerine göre de kültürel ve politik dünyayı simgeleyen bir kavram olarak ulus, millet ve halk sözcükleri çoğu kez özdeş anlamlarda kullanılmaktadır. Bu tanımlama kaosunun nedeni kavramların sürekli olarak referans verilen gerçeklikle uyum göstermemesinde aranabilir.⁴⁴ Bu nedenle, konu üzerine yapılan her tartışmada, tartışmanın hangi içerikte kullanıldığının özel olarak belirtilmesini gerektirmektedir.⁴⁵

Ulus, temelde tarih ve ülkü faktörleriyle halktan ayrılmaktadır. Halklaşma süreci uluslaşma sürecinden daha erken devrede oluşmuştur. Halk teriminde ortak din, dil, gelenek, görenek, ırk alışkanlıklar gibi özellikler hiç aranmadığı gibi gerekte yoktur. Bu

⁴² Kemal Gözler: **Devletin Genel Teorisi**, Bursa Ekin Kitapevi, 2007, s. 4.

⁴³ Howard Caygill: "Liturgies of Fear: Biotechnology and Culture", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, s. 155.

⁴⁴ Cemal Bali Akal: "Devlet, Yasa, Hâkimiyet", **İÜHF**, 75.Yıl Armağanı, İstanbul, 1999, s. 19.

⁴⁵ Taner Akçam: "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Milliyetçilik, (Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekinil), İletişim, C. 4, İstanbul, 2003, s. 53.

kavram daha çok hukuki bir var sayımı⁴⁶ veya her seferinde soyut bir yapıyı anlatmaktadır.⁴⁷ Bir halk, kendisine özgü bir yaşam biçimini tarihsel olarak kurgulamış ve bunu özel bir yaşam biçimi olarak belirlemişse o halk ulus olarak tanımlanmış⁴⁸ ve bir devletin sınırlarına bağlı toplumsal-siyasal bir kategori⁴⁹ olarak değerlendirilmiştir.

Hobsbawm, halk terimini "Modern ulus" olarak kavranan birimin belirleyici ölçülerinden olan, belli bir territoryal politik örgütlenme birimi ile zorunlu olarak ilişkilendirmektedir.⁵⁰ Halk terimi, anonim ve çeşitlilik biçiminde homojen toplum biçimini ve toplum içinde var olan hiyerarşik düzeni tanımlamaktadır. Roma hukuk terminolojisinde kavram "hukuksal yönden tanımlanabilen ve yönetilen bütün insan gruplarını yani Corpus'a karşılık gelmektedir.⁵¹ Halk ve ulus terimlerinin anlam farkı "ulus"un daha geniş politik ve toplumsal bir bütünlük, bir otonomi ifadesi olana referans vermesiyle belirginleşirken, halk'a, bir bütün sayılan devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar anlamı yüklemiştir. Ancak bu anlam yüklemesi ayrımcılık nedeniyle her zaman eşit şartlar doğurmamıştır. Bunun nedeni egemen kültürün inançlar etrafında açık ya da örtük bir biçimde diğer bir toplumsal grubu "güç" ile korumasından kaynaklanmakta, bu türden bir koruma biçimi ise desteğini ırkçılığın sosyal, ekonomik ve kültürel egemenliğinin bir biçimi olarak haksızlık, dışlama ve mevcut egemenliğin haklı çıkarılarak sürdürülmesi için uygulanması ve inançların kullanımından almaktadır.

Böyle bir koruma ya da korumama durumu, kurumsal olarak yaratılan eşitsizlik haline gelmiş bir biçimde örneğin Irakta Kürtler için (Saddam dönemindeki) sözkonusudur. Şimdi ise her zaman öteki olarak görülen Türkmenler için böyledir. Irak'ta ırksal uygulamalar, toplum yapısının içine yerleştiği için ırkçılık kurumsal olarak yaratılan eşitsizlik haline gelmiş ve sosyo-ekonomik baskı, ırksal eşitsizliğin oluşturulmasında ve devamının uygulanmasında en önemli sosyal araç olarak dominant bir grup tarafından eski tarihlerden beri sürekli kullanılmıştır. Irak türünden devletlerde yaşayan halklar yetişen nüfus içerisinde vardır. Ancak devletin korumasından

⁴⁶ T.M. Edwards- Charles: "Law in The Western Kingdoms Between The Fifth And Seventh Century", **Studies in the Imperial Law in the Late Antiquity**, (Ed: Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Micheal Whitby), Cambridge University Press, 2000, UK, s. 262, 263.

⁴⁷ Giovanni Sartori: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara,1996, s. 23, 27.

⁴⁸ Jürgen Habermas: **The Inclusion of The Other**, The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, 1998, s. 107.

⁴⁹ Immanule Wallerstein: **İrk Ulus Sınıf**, (Çev: Nazlı Ökten), Metis Yayınevi, 1995, s. 98-99.

⁵⁰ E.J Hobsbawm: **Milletler ve Milliyetçilik**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 65.

⁵¹ Kurt Schilling: **Toplumsal Düşünce Tarihi**, (Çev: Nihal Önal) Yayınları, Ankara, 1971, s. 131-142.

mahrumdur.⁵² Böyle uygulamaların tersinin görüldüğü ülkeler de vardır. Örneğin Türkiye için böyle bir durum söz konusu değildir. Bunun nedeni, Türkiye'nin uluslaşma sürecinde Kürt nüfusunu kendinden sayması ve onları kendinden olduğuna inandığı nüfusa oranla ayrıma tabi tutmayarak toplumun asli unsuru olarak yorumlamasında, buna bağlı olarak da, ülkenin toplumsal yapısını kurgulamada söz sahibi etmek için siyasal ve ekonomik bakımdan sosyalleştirme çabasında aranmalıdır. Unutulmamalıdır ki ulusları meydana getiren şey, her ülke için geçerli olan halk kavramı üzerinde pratikleştirilen uluslaştırma çabalarıdır.

1.1.1. Irk

Son derece tartışmalı bir süreci yaşayarak günümüze kadar gelen ırk kavramının çalışmanın sınırları içine sokulmasının nedeni, ırk kavramının ulus devlet-kurgusundaki ulus ve ulusçuluk “oluşturma”larının algılanma biçimlerine zemin hazırlaması ve küresel çağda post modern yorum tarafından bu kavramın çok kültürlülük adı altında üzeri örtülü olarak yeniden canlandırılmasındandır.

İnsan soyunun kendisi ve içinde geliştiği tüm sosyal ve biyolojik geçişleri analitik olarak bütünselliği ile çözümleyebilmesi toplumdaki topluma, kişiden kişiye farklı şekilde gerçekleşmekte, bunun için gerçeği bütünselliği ve değişkenliği içinde kavrama süreci binlerce yıldır mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni, bu çok boyutlu gerçekliğin, kendi doğal ve sosyal geçişleri içinde sürekli dönüşüme uğramasında ve soyutlama yoluyla yaşamı ve kendisini tekrar üreten insan tarafından devamlı değiştirilmesinde aranabilir. Bu genel değerlendirme çerçevesinde kavramların içerik çözümlenmeleri söz konusu edilince farklı bir durumla karşılaşmamaktadır. Kavramların, kavram anlamlarına yönelik bir tanımlama getirmeden kullanılması ya da kavramların birbirleri arasındaki yakın anlam ilişkisi kurulmadan birbirleri yerine kullanılması, ırkçılık gibi anlamsız birtakım savunuların ortaya çıkmasına neden olmakta, bu da çatışmacı eğilimleri besleyen bir alt yapı işlevi görmektedir.

Bu şekilde yaratılan kavramsal karmaşa ortamında kavramlar, içerikleri bakımından ucu açık olarak bırakılmakta, araştırmacılar ve politikacıların işine geldiği zamanda çıkarılara uygun biçimde kullanılabilir. Bu tutarsızlığın bazı şartlar altında pratik davranışlar açısından avantajlı durumlar yarattığına inanılsa dahi,

⁵² Jeremy Hein: “Refugees, Immigrants, and the State”, *Annul Review of Sociology*, Volum: 19, 1993, s. 46, 47.

kavramların yanlış, yanlış ya da üzeri örtülü olarak boş kullanılması, uzun vadede toplumların aleyhine durumlar yaratmaktadır. İrk kavramı da böyle özelliğe sahip kavramlar arasındadır.

Ruth Benedict, 1940 yılında yayınladığı “İrk, Bilim ve Politika”adlı kitabında ırk konusunu analiz ederek fiziki antropolojinin genetik çalışmalarını, toplumsal bilimleri ırklar üzerindeki incelemelerden tümüyle ayırmış ve ırk’ı sosyolojik bir kavram olan ırkçılığa bırakarak konuyu toplumsal bilimlerin ve tarihin konuları içinde değerlendirmiştir. Benedict’e göre, ırkçılık bir doğma, bir inanç-iman olup, bir ırkın diğerine üstünlüğünü ifade etmektedir.⁵³ Bu üstünlük ırklar arasında olabileceği gibi cinsiyet ayrımcılığı ile de kendisini göstermektedir. Çünkü cinsiyet ayrımcılığı, ırkçı yaklaşımlardan ayrı olarak ele alınamaz. Tarihsel süreç içinde gerek cinsiyetçilik gerekse ırkçılık iç içe geçmiş bir ilişkiler silsilesi oluşturmuş, dolayısıyla cinsiyet ve ırk ayrımcılığına dayalı söylemler ve uygulamalar birbirine paralel bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu cinsiyete dayalı ayrımcılıkta ideal insan modeli beyaz erkek modelidir. Çünkü beyaz erkek modeli, kültürel alanda yaratılan din, devlet, aile gibi egemen kurumların yapılarının korunmasını ve devamlılığını sağlamakta, bu şekilde de toplumsal düzen korunmakta dolayısı ile egemen kurumların sağlam kalması işlevi gerçekleştirilmektedir.

İnsanlar arasındaki farklılıkları sınıflandırmak amacıyla kullanılan bir söylem olarak ırk kavramı emperyalist Avrupa ideolojisinin bir parçası olarak öteki olgusunun deri rengine bir anlam verilmesiyle gündeme gelmiş ve bu gündeme gelişi belirli kılan ise özellikle hiyerarşik yapı olmuştur. Hiyerarşik yapı, toplumların konar-göçerlikten yerleşik düzene geçmesiyle kurgulanmış ve bu kurgu insanlar arasındaki fiziksel ya da toplumsal - farklı iş bölümleri neticesinde kurgulanan toplumsal sınıflar: yöneten ve yönetilenler, zenginler, fakirler, otorite sahipleri - otoriteye sahip olmayanlar şeklinde eşitsizlikten kaynaklanan ırk ayrımlarının⁵⁴ doğmasının nedenlerinden olmuştur.

Batı literatüründe 'ırk' kelimesinin etimolojik açıklaması hakkında bir fikir birliği olmamakla beraber kelimenin İngilizce karşılığı olan “race”kelimesinin Sâmi menşeyli olduğu tezi mevcuttur. İncil'in bazı tercümelerinde 'ırk' kelimesi, meselâ "Hz. İbrahim'in ırkı”şeklinde geçmekte, kelime "tohum”veya "nesil”olarak çevrilmektedir. Bazı bilim adamları ise kelimeyi Çekçe'deki "damar” veya "kan”anlamına gelen “raz” kelimesine

⁵³ Nephân Saran: **Antropoloji**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993, s. 86.

⁵⁴ Önal Sayın: **Sosyolojiye Giriş**, 2.bsk., Üniversite Kitapları, İzmir, 1994, s. 114, 115.

dayandırmakta, diğer bazıları Latince “generatis” veya eski Fransızca “generace” veya Baskçadaki "erkek damızlık hayvan" demek olan “anaca” veya “araza” kelimesine atfetmektedirler. Irk kelimesinin kökünün İspanyolcadaki Arapça kökenli "Baş" veya "Kaynak" anlamına gelen “r’as” kelimesi olduğuda savunulmaktadır. Bütün bu muhtemel kaynaklardaki kelimenin biyolojik bir özelliği vardır; ata, kan veya ilişkiyi işaret etmektedir⁵⁵ Platon ve Aristo’nun dualist rasyonalizmini de yansıtan bu kavram, bir toplumun egemenlerinin ve onların statükoyu sürdürme isteklerinin, o toplumun en derin düşünürlerinin kavrayışını bile nasıl sınırlandırıp çarpıttığına iyi bir örnektir. İnsan değerine ilişkin bir hiyerarşi yaratılmış ve bu da eşitsiz toplumsal ilişki ve ekonomiyi meşrulaştırmak için doğal sayılmıştır. Aslında bu doğallık, egemen ideolojinin temel işlevine işaret etmektedir.⁵⁶

Üstünlük kavramının ortaya çıkışı ile ilişkili olan geçmişin bu mirası, Güney Amerika, Güney Afrika Birliği, Belçika Kongosu ve üçüncü Reich Almanyası gibi bölge ve ülkelerin nazariye ve uygulamaları olarak zamanımıza kadar gelmiştir.⁵⁷ Yeni Avrupa uluslarının teşekkülü ve bugün ırkçı olarak nitelenebilecek düşünce ve yargıların kökeni Aydınlanma Çağına dayanmakla beraber inanç taassubu⁵⁸ da bu kavramın kurgulanmasında önemlidir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası tarafından gerçekleştirilen anti-semitist uygulamalar bunun en iyi örneğidir. Aynı içeriğe sahip olmasa da ırkçı uygulamalar olarak, Güney Afrika’da ırk ayrımının resmi devlet politikası oluşunu, ABD’nin geçmişteki zenci uygulamalarını ve Kızılderililere karşı tutumunu kötü birer eylem biçimi olarak burada dile getirebiliriz.

Çeşitli şekillerde tanımlanmasına rağmen ırk konusunda olan şey, ırk’ın biyolojik bir kavram oluşudur. Bir tanıma göre ırk, Homo Sapiens’in temel bölümleridir ve bu bölümlere has fiziki özellikler kalıtım yoluyla kuşaklara aktarılmaktadır. Diğer bir tanıma göre ise birbiriyle ilgisi olan temel insan grupları olup, bu gruplar çeşitli fiziksel özellikleri, bileşimleri yoluyla birbirinden farklıdır; fiziki özelliklerini belirleyen ise birbirinden farklı genetik kompozisyonudur. Bu gün sorun genetik açıdan ele alınırsa, gerçekten “ırklar arası” sınır çekilemez; çünkü insanlar bütün coğrafi bölgelerde kesintisiz bir şekilde dağılmıştır ve komşular arasında daima bir miktar gen akışı var

⁵⁵ M. Cihat Özönder: “Dünya 'da ve Türkiyede 'Irk' ve 'Etniklik' Kavramları”, **Kök Araştırmalar**, C. 2, S: 1, 2000, s. 67.

⁵⁶ Fatmagül Berktaş: **Tektanlı Dinler Karşısında Kadın**, Metis, 1. Bsk, İstanbul, 1996, s. 133.

⁵⁷ Davit Spitz: **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**, (Çev: Şiar Yalçın), MEB Yayınları, İstanbul, 1994, s. 164.

⁵⁸ Bkz. **Eski Ahit**, Tevrat, Musa’nın II. Kitabı Bab 6, Bab 34; Musa’nın IV. Kitabı Bab 15, Bab 34 ve 35; Musa’nın V. Kitabı Bab 3, Bab 9, Musa’nın II. Kitabı Bab 34/16.

olduğundan belirli genetik karakteristikler hemen bütün insan gruplarında az ya da çok bir sayı ile bulunabilir. İnsan grupları arasında biyolojik farkların olduğu yadsınmaz. Ancak bu farklılık, belirli karakteristiklerin bağlı olduğu genlerin frekanslarının farklılığıdır. Şöyle ki, eskiden göz kapağının epikantik şekli, “mongolid” ırkın özelliği olarak kabul edilir ve sadece Asyalılara has bir özellik olarak kabul görmüştür. Hâlbuki Avrupalılarda da az bir frekansla bu özelliğin varlığı bilinmekte ve hatta Asyalılar gibi, Afrika’da Bushman ve Hottenton’lar da oldukça yüksek bir frekansla mevcut olduğu kabul edilmiştir.⁵⁹ Irkçılığın tarihsel gelişimi sürecinde öteki olarak konumlandırılan genetik karakteristik özelliklere çoğu zaman olumsuz anlamlar yüklenerek sınıflandırmalar yapılmış, amaç için araç olarak kullanılan bu sınıflandırmalar sayesinde ötekinin dışlanması sürecinin sürekliliği uzun yıllar boyunca sağlanmıştır.

1.1.2. Irkçılık ve Irki eşitsizlik teorisinin düşünsel temelleri

Çok eski devirlerden beri kan ve soy kavramları bireylerin üstünlüğü inancını ve toplum içindeki statülerin belirlenmesini etkilemiş ve buna bağlı bir dünya tasavvuru meydana getirilmiştir. Özellikle de 19. yüzyılın ikinci 20. yüzyılın da ilk yarısına bu tasavvur damgasını vurmuş, kimi toplum araştırmacıları ve felsefecileri öğretilerini evrim biyolojisinden apartmış, asıl anlamlarından saptırdıkları düşünce ve deneyimlerle süslemeyi adet edinmişlerdir.⁶⁰ Bu, ırkçılık konusunda kavramın parametrelerinin yarattığı bir kavram enflasyonunun oluşmasına neden olmuştur. Kısaca, günümüz Batılı modern kapitalist toplumun çok önemli bir ölçütü haline gelen mevcut bu durum, toplumu kurgulayan grupların bazılarının ekonomik ve politik katılımdan dışlanmasını gerektirmiş, bu gereklilik çeşitli şekillerde baskı sistemlerinin kurulmasına yol açmıştır. Bu temelde baskı sistemlerinin kurulmasında en önemli etken toplumsal çıkarlar, çatışmalar ve çelişkilerdir. Kısaca, ırkçılığın tarihsel gelişimi bünyesinde barındırdığı dualist yapısından, etnosentrizminden ve kişilerde gerek bireysel anlamda bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak gerçekleşen ön yargı temelinde gerekse toplumsal boyutta kapitalist ideoloji tarafından inşa edilerek toplumsal olanın odağına yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme iyi bir düşünce biçimi olarak kabul edilmesede sosyal bir gerçeklik olarak günümüze kadar gelmiştir.

Önceki zamanlarda sosyal tabakalaşmada çatışma, çelişki ve çıkar

⁵⁹ Nephân Saran: **a.g.e.**, s. 84.

⁶⁰ Şaban Teoman Duralı: **Çağdaş Küresel Medeniyet**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s. 130.

mücadelelerinin bir neticesi olarak, Kast'ın ve sınıfların kurgulanması, aristokratların ya da esirlerin farklılaşması kan ya da ırk ayrımına göre gerçekleşmiştir. Bu gerçekleşmenin tarihsel seyri ise emperyalizme bağlı olarak kapitalist sermayenin uluslararasılaşması neticesinde ırkçı ideolojilerin de yaygınlaşması şeklindedir. Irkçılık ilk hareket noktası olarak aristokratik ırkçılıktan ivme kazanmış, zaman içerisinde toplumsal üretim ilişkilerinin değişim ve gelişimine paralel, aristokratik ırkçılıktan beyaz burjuva ırkçılığına dönüşmüştür. Pragmatist egemen sınıflar, aşağı gördükleri grupları örtük ırkçı değerlerle sömürmüşlerdir. Örneğin Eski Hint'de değişik kast mensuplarının Brahma'nın vücudunun değişik yerlerinden yapıldığına inanılmaktaydı. Bu sebeple değişik Kast üyeleri birbirlerinden yapıcı farklıydılar ve kan karışımı anlamına gelen kastlar arası evlilik, en büyük suçtu. Sosyal statü bu şekilde kana bağlı belirlenmekteydi.

Eski Yunan'da da durum çok farklı olmamış insanlar arası farklar kan ve ırka göre düzenlenmiştir. Platon ve Aristo toplum içindeki sınıfların birbirleriyle karışmalarını uygun görmemişler, örneğin ikibin yıl önce Aristoya göre; İnsanlar arasında doğuştan efendi ve doğuştan kölelerin olduğu ileri sürülmüştür. Grekler için yönetmek barbarlar için ise yönetilmek yaratılıştan gelme bir özellik olarak görülmekteydi. Yine Yunan kaynaklarından Herodot, Perslerin kendilerini diğer insan gruplarından üstün gördüklerini ve Perslerin bu üstünlük anlayışlarının Perslerden uzaklaştıkça kaybolduğuna inanıldığını dile getirmektedir.⁶¹ Doğa bilimlerinde gerçekleşen ilerlemeler 18. yüzyılda kendisini göstermiş, özellikle antropologların seyahatleri ile farklı kültürler ve canlılar tanınmaya başlamıştır. Bu başlangıç canlıların bilimsel olarak sınıflandırılmalarının da başlangıcı olmuştur. Öncelikle bitki ve hayvanlar ardından insanlar sınıflandırılmış bu sınıflandırma da kıtalara örneğin Afrika kıtasında yaşayanlara Afrikalılar, Avrupa Kıtasında yaşayanlara Avrupalılar, Amerika Kıtasında yaşayanlara Amerikalılar şeklinde tanımlama gerçekleştirilmiş ve bu kategorileştirme işlemi Avrupalı insan tipine, yani Aryan tipine uyacak şekilde sarı saçlı, mavi gözlü, beyaz tenli fiziksel özellikleri arayan insan tipini bulmaya indirgenmiş, bu da odağına biyolojik, genetik, ve antropolojik ilkelere dayalı bazı teorileri ari ırk üzerine yoğunlaştırmıştır

Bu yoğunlaşmayla, ırksal özelliklerin geno tipik bir özellik gösterdiğine yönelik

⁶¹ Nephth Saran: a.g.e., s. 86.

çalışmalar yapan ve bu türden çalışmaların en önde gelen ismi İsveçli doğa bilgini Carl Von Linneus olmuştur. Linneus, 1735 yılında yayımlanan Doğa Sistemi adlı yapıtında canlı âlemini sınıflara böldükten sonra, insanları da fizikî ve moral özelliklerine göre türlere ayırarak “homosapiens” adını verdiği insan türünün görünüşçe birbirinden farklı Avrupalı, Amerikalı, Asyalı ve Afrikalı insan olarak niteleyerek bu türleri, yukarıdaki gibi farklı coğrafi ortamların ve kültürlerin ürünü biçiminde sunmuştur. Linneus'a göre sarı saçlı, mavi gözlü, yaratıcı ve becerikli bir tip olan Avrupalı beyaz insanı, âdetâ XIX. yüzyıl tartışmalarına damgasını vuracak olan “aryan” tipini müjdelemiştir. Bu müjdeleme ırklar arasında ırki eşitsizliği kurgularken “tek bir” ırk arasında da ırki eşitliği iddia etme yönünde atılan ilk adımında başlangıcını oluşturmuştur. Linne’le başlayan ırk araştırmaları, bilim çevrelerinde insanla ilgili başka fizikî kriterlerin aranmasına yol açmıştır. Bu uygulamanın ardından dikkatler çok geçmeden insanın yüzü ve kafa yapısı üzerinde toplanmış, bu da J. C. Lavater'in 1775'te yayınlanan eserinde ırklarla fizyonomiler arasında yakın bir ilişki kuran ve insan karakterini yüz hatlarına göre anlamının mümkün olduğunu ileri süren fizyonomi ve kafatası biliminin doğmasına neden olmuştur. Kafatası dönemine girilişinin de habercisi olan bu yaklaşımla, İsveçli Gustav Retzius önderliğinde 1882 yılında “İsveç antropoloji ve coğrafya dayanışması” adlı bir örgüt kurulmuş ve bu örgüt sonuçları 1902 de yayınlanacak olan 45 bin İsveçli askerin kafataslarını ölçmüştür. Ölçümlere göre, İsveç’te Alman “ırkının” en temiz örneği yaşamaktadır.⁶² Ancak söz konusu işler olurken Darwin’in kuramını tarihe uygulayan ve tarihi süreci ırk temeline dayandırıp ulusların savaşım süreci olarak yorumlayan, güçlü ve uyum sağlayabilecek ırkların kalıcı olarak yaşaması sürdürmesi gerektiğini düşünen⁶³ Hitler ve Mussolini henüz tarih sahnesinde yer almamıştır.

Batıdaki hegemonik ideolojinin etkisiyle ırkçılık ideolojik öğelerden birisi haline gelmiştir.⁶⁴ Modern ırkçılık doktrininin ilk sistematik kurgucusu olan Gobineau, bir medeniyetin ilerlemesi ya da gerilemesinin her şeyden önce ırk faktörüne bağlı olduğunu, beyaz ırkın bütün ırklardan üstün olduğunu ve beyaz ırkın da en yüksek kolunun Ari ırk olduğunu ileri sürerken, XVIII. yüzyılın başlarında da “Alman Ulusuna Söylev”inde, Almanların “ırk saflığını” en çok korumuş ulus olduğunu ileri süren ve

⁶² Şaban Teoman Duralı: **a.g.e.**, s. 119.

⁶³ Tuncer Tuğcu: **Resmi Tarih ve Adolf Hitler**, Gökçe Kitapevi, Ankara, 2001, s. 26, 29.

⁶⁴ Emre Arslan: “Türkiye’de Irkçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, s. 410.

Alman karakterinin erdemlerini sayan J. G. Fichte, güçlü bir ırk tabanlı devlet görüşünü, düşüncesinin temeli yapmıştır. Alman ırkının saflığı düşüncesi ile Almanların kaderini Avrupa'nın ve insanlığın kaderinden ayırmadığını dile getirmiştir.⁶⁵ Böylece Alman ırkçılığının siyasal işlevi, Alman ırkını tek bir siyasal birim içinde tek bir ırka dayalı ulusal - devlet halinde birleştirerek burjuvazinin güçlenmesini sağlamıştır.

Burada ulus-devlet ile Alman kurgusuna dayalı ulus-devlet arasında da bir ayırım yapma gereği kendini hissettirmektedir. Ulus-devlette birden fazla etnik grubun kurguladığı devlet modeli söz konusu iken Alman ulus-devlet kurgusu tek bir etnik grubun ırk anlamında kullanılması ile kurgulanmış bir devlet modelidir. Yine, ulus-devlette demokrasinin kurumsal avantajı üstün olurken, Alman yaklaşımındaki ulus-devlette tek ırka dayalı birliğin pratik avantajlarının üstün olması durumu söz konusudur. Nitekim 1848 devrimlerinin sonuçlarının yarattığı korku ile ulusal birliğin pratik avantajlarının demokrasinin kuramsal avantajlarından üstün olması hususu birleşince, Alman ırkçılığının da yolu belli olmuştur.

Görüldüğü gibi tek ırka dayalı ulusalcılığı tanımına yerleştiren örnek Alman örneğidir.⁶⁶ Bilimsel bir temeli olmayan, asıl olarak animist kültürlerdeki “doğaya bilinç atfetme” hurafesinin bir uyarlaması olan bu evrimci görüş, Nazi vahşetinin de çıkış noktasıdır. Germen üstünlüğü doktrininin gelişmesinde büyük bir rolü olan, Sosyal Darwinizm'in faşist yorumu,⁶⁷ Friedrich Nietzsche'nin Darwin'i benimsemesiyle bir diğer önemli adımı atmıştır. Nietzsche, insanların çoğunu “köle ahlakı”na sahip sefiller olarak görmüş ve aralarındaki az sayıda bir grubun “üstün-insan” olduğunu düşünmüştür. Aynı ayrımı ırklar arasında da yaparak; ırkların çoğunu sefil, bir tanesini “üstün ırk” olarak tanımlamıştır. Bu vasıfların oluşabilmesi için de sürekli bir savaş ve mücadelenin gerekliliğine inanmıştır. Savaşın zaruri olarak gerçekleşen bir kötülük olarak değil de, ırkların ya da milletlerin gelişmesini sağlayan bir iyilik olarak algılanması, Nietzsche'den sonra, her türlü ırkçılığın ve nasyonalizmin de temel inançlarından biri haline gelmiştir. Nietzsche'nin şu sözü de bu yaklaşımı çok açık ifade etmektedir: “Vicdandan, merhametten, bağışlamadan, insanların bu dâhili zalimlerinden kurtulunuz; güçsüzleri baskı altına alınız, cesetleri üzerinden yukarıya tırmanınız.”⁶⁸

⁶⁵ Ayferi Göze: **Siyasal Düşünce Tarihi**, 2. Bsk., Fakülteler Matbaası, 1983, s. 281-283.

⁶⁶ Baskın Oran: **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli**, 2.Bsk. Işık Yayınevi, Ankara, 1980, s. 46.

⁶⁷ Bkz: Hasan Ünder: “ Türkiye’de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C. 4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, s. 427, 428.

⁶⁸ Aliyev İzzetbegoviç: **Doğu ve Batı Arasında İslam**, (Çev: Hasan Tuncay Başol), Nehir, 1994, s. 97.

Benzer bir yaklaşımı Hitlerde de görme olanağına sahibiz. Hitler; “Sarı uluslar sanat yeteneklerinden ve siyasal özgürlük anlayışından yoksundurlar. Siyah ırkların görevleri ise beyazlara hizmet etmek ve sonsuza dek beyazların tiksintilerine hedef olmaktır. Çünkü yamaklar olmaksızın hiçbir kültür var olamaz.”⁶⁹

İrkçilik konusu sadece Alman örnekleme ile sınırlanamaz. Küresel sürecin aktörleri de ırkçılık konusunda tarihsel süreçte yer alan ve aslında unutulması gereken ırk kavramını fonksiyonel olarak işler hale getirmektedirler. Örneğin küresel bir aktör olan İngiltere’de 1980’de ırkçılık tartışmaları sadece politik alanda değil sosyolojik literatürde de kendisini hissettirmiştir.⁷⁰ Bu nedenle, ırkçılık kapitalizmin eşitsiz gelişimiyle doğrudan bağlantılı olduğu için sadece ilkel birikim ve faşizm döneminde değil, başka dönemlerde, başka biçimler olarak da var olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, son dönemlerde özellikle Avrupa’da neo-faşist ideolojilerde en iyi ifadesini bulan kültürel ırkçılığın öne çıktığını görüyoruz. Artık ırkçılığın bir başka biçimi olan kültürel ırkçılık, insani davranış kalıplarının egemen ilişkilerini doğal göstermek için biyoloji ve genetikten ziyade kültür ve yaşam tarzı kategorilerini kullanmakta ve bu, kültürel anlamda aşağılama amacı taşıyan bir onaylamama anlamı içermektedir. Etienne Balibar’ın “ayrıştırıcı ırkçılık” ve “meta-ırkçılık” gibi kavramlarla incelemeye çalıştığı ırkçılık, kültürler arasındaki farkların aşılamayacağını kabul etmektedir. Bu anlamda hiyerarşiler silsilesi kurgulanmaktadır.⁷¹ Böyle bir hiyerarşi silsilesinin kurgulanmasında kültürel aşağılamanın yanında tür, soy, etnik köken, dinsel köken, kan ve ulus türünden çok farklı etkenler örtülü, önemli roller üstlenebilmektedir.

Günümüzde ırkçılık açık biçimden kapalı biçime dönüşmüş ve bu da ırkçılığın temel öğelerinden biri olan ön yargının geleneksel biçimlerinin halen yok edilemediğini ortaya koymuştur. Tam tersine önyargının günümüzdeki şekillerinin fark edilmesinin zorlaştığı, hatta önyargıya sahip kimseler tarafından bile varlığının anlaşılamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu, küreselleşme sürecinin insan aklına nüfuzu ile de alakalı bir konudur. 1970’lerden beri araştırmacılar örtük ırkçılığın birbiriyle ilişkili birkaç şeklini araştırmışlar ve Sembolik İrkçilik, Kararsız İrkçilik, Modern İrkçilik, İtici İrkçilik olmak üzere dört biçimine vurgu yapmışlardır. Sembolik İrkçilik, görünürde eski tip ırkçılığa karşı çıkmakta ama ırksal azınlıklara yardım eden politikalara karşı çıkmak

⁶⁹ Alâttin Şenel: **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1993, s. 62–66.

⁷⁰ Paul Connolly: **Racism and Postmodernism: Towards a Theory of Practice**, (Ed: David Owen), Sociology After Postmodernism, Sage Publications, London, 1997, s. 67.

⁷¹ Emre Arslan: **a.g.m.**, s. 409.

gibi tutumları nedeniyle dolaylı yoldan önyargılı davranmaktadırlar. Kararsız Irkçılık, etiketlenmiş ırk gruplarına karşı olumlu ve olumsuz duygular hissetmek arasında bir çelişki yaşamaktadır. Modern Irkçılık, ırkçılığı yanlış bulmakta ancak ırksal azınlıkların haksız istekte bulduklarını ve kaynakları çok fazla kullandıklarını düşünmektedirler. İtici ırkçılık, ırksal eşitlik gibi eşitlikçi ilkelere inanmakla birlikte, kişisel olarak ırksal azınlıklardan uzak durmaktadır⁷²

1.1.3. Etnik Irkçılık

Bir ırkın sadece fiziki görünümüyle değil psişik özellikleriyle temeyyüz ettiği ve kendine has fitri özelliklerinin olduğu fikri, devlet ya da medeniyetin devamlılığının o ırkın safiyetine bağlı olduğuna⁷³ inanılan irki aristokraziyle desteklenmiştir. Irki aristokrazi inancına göre, bazı ırklar fikri kabiliyet ve siyasi deha bakımından başka ırklardan üstündür. Ancak bu ırktan da üstün olan bir ırk vardır ki o en üstün ırktır.⁷⁴ Bu inanışla ulus kurgusunun unsurları arasında yer alan “ırk” unsuru bir yandan bir zihinsel seferberlik unsuru olarak ortaya çıkarken, diğer yandan da ırkın sağlıklı bir topluma işaret ettiğine inanılmakta, bu inanç ve savunuşun, bireyleri bir arada tuttuğu, sağlıklı ve güçlü kıldığı⁷⁵ dile getirilmektedir. Şenel, ırkçılığın egemen sınıfların bilinçli ideolojileri ile halk kültürünün önyargılarının birleşmesinin bir sonucu olduğuna vurgu yapmakta ve ırkçılığı, kapitalizm, emperyalizm, ulusçuluk türünden daha büyük ideolojik sistemlerle bağlantılı bir bütünün ögesi olduğunu, bu nedenle de ırkçılık açıklamalarının bu ideolojik sistemlerle bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini dile getirmektedir.⁷⁶

Irk önyargısının başlangıç süreci kimilerine göre de biri politik, diğeri ekonomik olmak üzere ikili bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Kolonicilik döneminin önemli bir gereksinimi olan emek olgusu, ırk önyargısından beslenerek köleciliğin meşrulaştırılmasına neden olmuş ırkçılığın dayanağı olan temellerin sağlam bir çatısını oluşturmuştur. Bu, kapitalizmin emek, yayılma, sömürgecilik türünden ihtiyaçlarının, ırkçı ideoloji ile olan ilişkisinin bir göstergesidir. Yapay bir kurgu ürünü olan ırkçı ideolojiyi besleyen önyargılar, kapitalist sistem tarafından egemen sınıfların kendi

⁷² Burcu Balcı: **1990’lardan Günümüze Amerikan Sinemasındaki Tür Filimlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Irk Sunumları**, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Ün. Sos. Bil. Enst., 2006, s. 132.

⁷³ Ayferi Göze: **a.g.e.**, s. 401

⁷⁴ Davit Spitz: **a.g.e.**, s. 173-185-187.

⁷⁵ Füsün Üstel: “ Türkiye Cumhuriyeti’de Resmi Yurttaş Profiline Evrimi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, (Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekingil), 2. bsk. İstanbul, İletişim, 2003, s. 283.

⁷⁶ Alaattin Şenel: **Irak ve Irkçılık Düşüncesi**, 2.Bsk., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1993, s. 138, 139.

çıkarları doğrultusunda kullanılan politik bir güç olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Kapitalizm, emperyalist bir yönde böylesi bir gelişme göstermiş, ulusal etnosentrizmin gereksinimlerini karşılayamadığı için de, ırksal etnosentrizme geçiş yapmıştır. Bu, ırk önyargısının politik başlangıcıdır. Burjuvazinin ekonomik gücü, mutlakiyetçi devletin iktidarı ellerinden aldığı feodal senyörlerin yeni ideolojik belirlenmeye karşı gelişen tepkisinde anlam bulmuş ve aristokrasi, ulus ve uluslaşmaya karşı soylu kanlarının ayrıcalığını savunarak “soyluluk” kavramını zümre farklarını belirtmek için kullanmıştır. Bu ırkçı önyargıya Kont Henri Boulainvilliers'in (1658–1722) “Soyluluk Üzerine Deneme” adlı yapıtındaki yaklaşımını örnek verebiliriz. Fransız soyluları, ayrıcalıklarını sanıldığı gibi kraldan değil, Cermen ve Frank atalarının Galli ve Romalı Keltler olan yerlileri egemenlikleri altına alarak, yani fetih hakkı olarak elde etmişlerdir. Ulusa gelince, Fransa halkı türdeş bir ulus değildir. İnsanları eşit olmayan iki ayrı ırktan oluşan bir topluluktur. Frank ve Cermen istilalarının fatihleri olan soylular yerli halklara boyun eğdirmişlerdir. Günün gerçek Fransızları onlara boyun eğdiren soylulardır. Merkezi mutlak monarşinin başında bulunan kral ise yerli bulaşık ırktan olduğu için Frank ırkını yani soyluları yok etmeye karar vermiştir ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için Galli serflere özgürlük tanımışlardır. Bu durum karşısında soylu Germen ırkının bir kolu olan Franklar ayrıcalıklarını ve topraklarını sonuna kadar savunmalıdırlar.⁷⁷

İrkçı yaklaşımlar etnik anlamda hep Germen kavramı etrafında odaklanmaktadır.⁷⁸ Bugün bazı sosyologlar “ırk” teriminin tırnak içinde kullanılmasını bireyleri ve grupları bu şekilde kategorileştirmeyi, farklı olarak tanımlamış, “ırkların” genetik yapıları arasındaki geçerli bir biyolojik ayrıma dayanmadığını göstermenin kullanışlı bir yolu olduğunu kabul ederek ırksal bir kategorileştirmeyi çoğunlukla fenotipik farklılıklara; yani, yüz özelliklerindeki, deri rengindeki, vb. farklılıklara dayandırarak bunların geno tipik farklılıklarla (genetik yapılarıdaki farklılıklar) karşılıklı ilişkisi olmadığını dile getirmişlerdir. Ayrıca saygın bilimsel görüşler, söz konusu temel görüşlere göre kategorize edilmiş halklar arasında doğuştan gelen kişilik farklılıkları, zekâ farklılıkları,⁷⁹ vb. bulunduğunu artık kabul etmemekte⁸⁰ etnik ırk ayrımcılığını diğer ırkçı ayrımcılıklar gibi reddetmektedirler.

⁷⁷ Alaattin Şenel: **a.g.e.**, s. 35, 49-62, 63.

⁷⁸ Davit Spitiz: **a.g.e.**, s. 155-213.

⁷⁹ Bkz: Sally Tomlinson: **A Sociology Of Special Education**, By Routledge & Kegan Paul Ltd. 1982, s. 155.

⁸⁰ Gordon Marshall: **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev: Osman Akinhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara, 1999, s. 311, 312.

Etnik ırkçılığın reddine rağmen ABD Ulusal Sağlık İstatikleri Merkezi, bebek ölüm oranlarını verirken renge göre bir oranlama yaparak beyaz ve zenci şeklinde vermektedir.⁸¹ Yine (U.S.Department Commerce 1991) 2020 de Afrikalı zenci Amerikalıların nüfus oranlarının genelin üçte birini yansıtacağını dile getirirken “beyaz olmayanlar” biçiminde bir tanımlama kullanarak⁸² insanları kategorikleştiren gelecekteki tutumunu da göstermektedir. Görüldüğü gibi bu tutum beyaz/siyah karşıtlığı üzerine kurulmakta, zenciler sistemin işleyen öteki parçası olarak görmektedir.

Ancak burada şunu da belirtmek gerekmektedir. Siyah/Beyaz ikilemesine karşı yapılacak her türden mücadele ırkçılık konusunda yapılabilecek mücadelelerin sadece bir kısmını oluşturabilir. Siyah ayrımcılığının odağa alındığı her çalışma diğer ayrımcılıkları görmezden gelmektedir. Örneğin Çin’de Doğu Türkistan ve Endonezya’da Doğu Timor Bölgesindeki uygulamalar da göz ardı edilmemelidir. Bu ülkelerdeki söz konusu bölgelerde yaşayan insanlar, üst kimlik adı altında kimlik olarak kendi etnik ve ırksal köklerinin, dinlerinin, dillerinin yaşam tarzlarının zamanla yok edilerek standart sayılan üst kültür tarzlarını benimser hale getirilmeye zorlanmakta ve BM’nin azınlıkların kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyan uygulamaları bu insanlar için söz konusu edilmemektedir. Sisteme zorla adapte edilmeye çalışılan azınlıklar sistemin devamına engel teşkil edememekte, sistemin alt iş kollarını yapan kişiler olarak sisteme entegre edilmekte, uyum sağlamayı reddedenler ise ama açık ama örtülü bir biçimde asimilasyona tabi tutulmaktadır.

Kısaca, ırkçılık her dönemde ekonomik, sınıfsal, kültürel, toplumsal bir egemenlik alanı olarak varlığını sürdürmeye devam edecek bir önyargıdır. Düşünce ölçөгindeki bu önyargının temelinde bulunan şey ise yönetim biçimi ne olursa olsun ırkçılığın içinde barındırdığı güvensizlik psikolojisidir. Güvensizlik duygusu ayrımcılığın eyleme geçmiş davranışsal biçimidir. Bu durumda, deri rengi gibi genetik özellikler, ırk ayrımcılığının asıl nedeni değil, kapitalist aklın genetik özelliklere yüklediği anlamsız anlamdır. Genetik özelliğın bu biçimde akılcı tanımlanmasında değiştirilmesi gereken şey, deri rengine yüklenen tanımlama biçiminden daha çok kapitalist aklın kurgulanış biçimidir.

⁸¹ David R. Williams; Collins Chiquita: "U.S. Socioeconomic and Racial Differences in Health: Patterns and Explanations", **Annul Rewiev of Sociology**, Vol: 21, Annul Rewiev Inc. Clifornia, 1995, s. 357, 359.

⁸² V. Nijole Benokraitis: **Marriages and Families**, Prentice Hall, Inc. 1993, s. 17.

1.1.4. Etnik Grup - Azınlık

Güçlü postendüstriyel kurumların sosyal stabiliteyi sarsmadan kimlikleri subjektif ve partiküle edebileceğini ileri süren⁸³ ve politik tartışmalara konu olan kavramlar, sözlük anlamlarından öte çağrışımları ve politik duruşlarıyla birlikte var olmaktadır. Bu nedenle söz konusu kavramlar, toplumsal kriz dönemlerinde politik çözümsüzlüğün sosyolojiyi aşmasına izin vermeden ele alınmalıdır. Böyle bir hareket tarzı kavramların objektif olarak ortaya konmasına imkân verdiği gibi, politize edilme olanağının aşılmasını da kolaylaştırır ve kültürel bir ilave olan etnik grup paradigmasının bölücü politik bir moda haline getirilmesini engelleyerek ayrı bir kültürel varlık olma bilincini yok eder. Aksi takdirde etnik grubu belirleyen ilkeler egemen ve azınlık arasındaki ilişkilere dayanmakta⁸⁴ ve neticede modern toplumlarda etnik gruplarının kimliklerinin tanınması isteklerinde bir artış görülmektedir.⁸⁵ Bu nedenle, toplumsal ayrımcılığın temelini oluşturduğu zamanlarda önemi açık biçimde görülen⁸⁶ azınlık ya da etnik gruplar; 1-Ülke içinde ulusal birliğin sağlanması yani ulus-devletin iç politikası açısından. 2-Azınlıkların büyük olasılıkla dışarıda bir “akraba devlet”i olması ve bu devlet ile ilişkileri göz önüne alınca dış politika açısından. 3-Küresel Çağ’da uluslararası etkileşimin gittikçe hassaslaşması nedeniyle de uluslararası sistem açısından önemlidir.⁸⁷

Azınlık kavramı dünyada 16. yüzyıldan bugüne kullanılmaktadır. Mutlakıyetçi krallık adı verilen yönetim biçimi kurulup dinsel azınlıklar ortaya çıkınca, Katolik krallıklarda Protestanlar (Evangelism), Protestan krallıklarda Katolik azınlıkların karşılıklı olarak korunması gerekmiş ve bu da azınlık kavramının yaratılmasına yol açmıştır. 1789’dan sonra dinsel azınlık kavramına ilaveten ulusal azınlık kavramı da kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁸ 1919 Versay Barış Konferansında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Prusya Krallığı arasında imzalanan barış anlaşmalarında “ulusal azınlık” kavramı doğrudan kullanılmayarak ırk, din, dil bağları ile bağlı insanlar ifadesiyle kültürel bir kimlikle tanımlanmış ve ulusların uluslararası

⁸³ Marx H. John: “ The Ideological Construction of Post Modern Identity Models in Contemporary Cultural Movements”, **Identity and Authority Explanation in the Theory of Society**, (Ed: Ronald Robertson and burkart Holzner), Basil Blackwell, England, 1980, s. 164.

⁸⁴ Orhan Türkdoğan: **Niçin Milletleşme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995, s. 12

⁸⁵ Will Kymlicka: “ Multicultural Citizenship”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 212.

⁸⁶ Gordon Marshall: **a.g.e.**, s. 215.

⁸⁷ Baskın Oran: **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, 4.bsk., Ankara, 2001, s. 65.

⁸⁸ Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu "Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu" Raporu Ekim 2004.

ilişkilerinde yer edinmiştir.⁸⁹

Bu tarihten sonra azınlık kavramı politik bir gösterge olarak uluslararası hukukta kategorilere de bölünmüştür. Örneğin BM genel kurulunun 1966 tarihli "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşmesinin" 27. maddesi azınlıkları etnik, dilsel ve dinsel olmak üzere üçe; BM genel kurulunun 1992 tarihli "ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarına ilişkin bildirgenin" 2. maddesi de yukarıdaki 27. maddeye ulusal azınlıkları ekleyerek kategoriye dörde çıkarmıştır. Avrupa Konseyi belgeleri ise, 1990 tarihli "AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi"nin 36. maddesi de ulusal azınlık kavramını etnik, dilsel, dinsel ve kültürel olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır. Bu nitelermeler kavramın içeriğini oluşturan homojenleşme derecesi dikkate alındığında farklı bir boyutu göstermekte⁹⁰ tanımlamaya ortak toprak unsuru katılmamakta, dilsel azınlıklar hariç, azınlık türlerinin tanımlarının yapılmaması azınlık kavramına Fransa gibi ülkelerin yer vermemesine neden olmaktadır. Azınlık, dilsel azınlık, yerel halk, ulusal ve etnik azınlık, ulusal etnik grup biçiminde kavramlaştırılmaktadır.⁹¹ Etnisite sosyolojiden siyasete transfer edildiği ve bir dayanışma gerçekleştirildiği için kavram yeniden üretilmektedir.⁹²

1.1.5. Etnik grup ya da Azınlık yaklaşımları

Azınlık konusundaki açıklamalar bir azınlığın genel anlamda kurgulanış faktörlerini dile getirmeye çalışan yaklaşımlar olmasına rağmen, söz konusu kavramın genel geçer bir tanımına rastlanmaz ve daha çok çoklu tanımlamalar içerir. Bu çoklu tanımlama biçimlerini ise a) Öznel özelliklerin odağa konduğu tanımlamalar. b) nesnel özelliklerin odağa konduğu tanımlamalar. c) Hem nesnel hem de öznel özelliklerin odağa konduğu tanımlamalar. d) Son olarak da ekonomik temli azınlık tanımlamaları şeklindedir.

1.1.5.1. Nesnellik Temelinde Etnik Grup-Azınlık

Günümüzde azınlık kavramı etnik grup kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Etniklik kavramının sözlük anlamı etnos'dan gelmiş ve "halk"ın karşılığı olarak

⁸⁹ <http://www.lse.ac.uk>, Jackson Preece Jennifer: **Human Rights and Cultural Pluralism: The "Problem" of Minorities.**

⁹⁰ Goffe Hurd and Others: **Human Societies**, Routledge & Kegan Paul, London, 1973, s. 8.

⁹¹ Fahrettin Murtazaoğlu: "Acaralılarının Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi" **Biliğ**, 2004, S: 29, s. 48.

⁹² Naci Bostancı: "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik", **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S: 50, 1998, s. 38, 39.

kullanılmakla beraber, “halk” kelimesinin masumane ifadesinin ötesine geçmiş ve çatısı altında toplama iddiasında olduğu kesin kesimin ortak çıkarlarını dile getiren gelecek projesini de bağrında taşımaya başlamıştır.⁹³ Politik literatürde etniklik kavramı söz konusu olduğunda çoğu zaman, dil, adet, bağlılık, dayanışma, sadakat ve benzeri bakımlardan bir dereceye kadar ayırt edici hayat tarzını koruyan nüfusun yabancı kesimi kastedilmekte bu yabancı kesim de birbirleri ile soy ve toprak bağı ile ilişkilendirilmektedir.⁹⁴

Etniklik yukarıda dile getirildiği haliyle paylaşılan bir hayat sitilini içerdiği için toplumsal organizasyon çalışmalarının çoğunun amacı etnikliğe dayalı ırksal birliktelik kurmaktır. Devletler insanların birçoğunun böyle bir birlikteliği kurmaları için çeşitli amaçlar edinmişlerdir. Örneğin beyaz politik elitlerin zencilere göre emtia edinme sürecinde daha başarılı olduklarına yönelik⁹⁵ iddia bu türden bir yaklaşıma yönelik bir örneklemdir. Bu türden yapılanmaya benzer biçimde bir kurgulama sürecini yansıtan uluslaşma sürecinde de kültürüyle egemen bir etnik grup başı çekmektedir. Ancak, bu baş çekme hadisesi ırkçılığa dayalı bir ölçülendirmeden ya da bir derece üstünlüğü yaratmaktan daha çok bir kültürün topluma mal edilmesindeki katkı payının yüksek olması süreciyle yakından ilişkilidir. Çünkü bir toplulukta diğerlerine göre daha etkin grup, egemen gruptur. Bu nedenle, her toplumda insan kategori arasındaki farklılığa işaret eden ve bir gruba ilişkilendirilen bir sıfat olarak etnik azınlıkların var olduğu dile getirilmektedir. Bu etnik azınlıkların grup bilinci, orjin ve bir kültüre sahip olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu gruba üye olmayanlar onları bu özellikleriyle tanımlayarak⁹⁶ onları birbirleri ile soy ve toprak bağı ile ilişkilendirmektedirler.⁹⁷

Egemen topluma nazaran zayıf olan etnik eşitsizler ikinci dereceden grupları oluşturmaktadır. Onlar, orjin, kültür ve kültüre bağlı olarak davranışlar geliştirmektedirler.⁹⁸ Bu düşünüş, modern olan ulusçulukta yekünün içinde bir yer işgal ettiği için ulusal bir otonomi isteği içermez.⁹⁹ Bu durumda bir etnik grup, bir toplum

⁹³ Naci Bostancı: **a.g.m.**, s. 38, 39.

⁹⁴ Jr. Williams: M. Robin: “The Sociology of Ethnic Conflicts: Comparative International Perspectives”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 20, 1994, s. 52.

⁹⁵ L. Molotch: Logan, Harvey, John: R: **Urbans Fortunes The Political Economy of Place**, University of California Press, London, 1987, s. 109–143.

⁹⁶ E. Howard Aldrich: Roger Waldinger: “Ethnicity and Entrepreneurship”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 16, 1990, s. 112.

⁹⁷ Jr. Williams, M. Robin: **a.g.m.**, s. 52.

⁹⁸ E.R Washington: J.R Porter: “Minority Identity and Self-Esteem”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 19, 1993, s. 140.

⁹⁹ Craig Calhoun: “Nationalism and Ethnicity”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 19, 1993, s. 211–212.

içindeki azınlık ve çoğunluk ayrımıyla yakından ilgili bir kavram olarak¹⁰⁰ karşımıza çıkmakta bu çıkış da azınlık kavramını bir toplulukta sayısal bakımdan azlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup biçiminde tanımlanmasına¹⁰¹ neden olmaktadır. Örneğin ABD’de İngilizcenin ulusal dil olarak tercihi Anglo-Sakson tarzında uluslaşmanın ana faktörüdür. Bu durumda dil kendine özgü bir iktidar, iktidar ise görülebilir bir çatışma¹⁰² ve ilişki kurma biçimi¹⁰³ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, azlık çokluk ilişkisiyle anlam bulan azlıklar, başat bir durumda olmayıp etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir duygudaşlık¹⁰⁴ taşıyan bir sosyal grup tipidir. Bu nedenle azlık grupları, fiziksel ve toplumsal olarak toplumun bütününden soyutlanmış, belirli semtler, kentler, ya da bölgeleri yerleşim yerleri olarak seçmişler¹⁰⁵ ve aynı dili konuşan ve aynı kültür değerlerine sahip olan fertlerden meydana gelmişler¹⁰⁶ ve kuşaktan kuşağa geçen ve normal olarak kuramda devlet sınırlarına bağlı olmayan bir kültürel kategori¹⁰⁷ olarak yorumlanmışlardır.

Bu yorum, azınlık kavramını bir devletin nüfusunun kendine özgü bir kültüre sahip; bir soydan gelen akrabalık gruplarının bir araya toplanması olarak tanımlamakta,¹⁰⁸ dil ve din duyuşu farklılığı nedeniyle devletin politik uygulamalarının bir parçası olan ve uygulamalardan etkilenen, yönlendirilen diğer uyruklarının çoğunluğuyla karıştırılması olanaksız parçası olarak ele almaktadır.¹⁰⁹

1.1.5.2. Emik Bakış: Öznellik Temelinde Etnik Grup

Öznellik temelinde etnik grup tanımlamaları, nesnel ölçütlere vurgu yapan tanımlamaları öncelik belirlemede neyin “ilk” olacağını belirleyen bir ölçütünün

¹⁰⁰ Wallerstein: Irk Ulus Sınıf, (Çev: Nazlı Ökten), Metis Yayınevi, 1995, s. 98.

¹⁰¹Orhan Türkdoğan: **Niçin Milletleşme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995, s. 12.

¹⁰² Nick Lee: Becoming mass: glamour, authority and human presence, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, **The Sosoynological Review**, USA, 2001, s. 175.

¹⁰³ Ferdinand De Saussure: “Language and Speech or Society and Individuum”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 393, 394.

¹⁰⁴ Jennifer Jackson Preece: **Ulusal Azlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet sistemi**, (Çev. Ayşegül Demir), Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001, s. 23, 24.

¹⁰⁵ J. Larry Siegel: **Criminology, Night Edition**, Thomson Learning, Inc. USA, 2006, s. 182.

¹⁰⁶ Türkdoğan Orhan: **a.g.e.**, s. 12, 13.

¹⁰⁷ Wallerstein: **a.g.e.**, s. 98.

¹⁰⁸ **ssr1.uchicago. Edu/Prelims/Theory/parsons**, Talcott Parsons “An Outline of the Social System”

¹⁰⁹ Jennifer Jackson Preece: **a.g.e.**, s. 23, 24.

olmayışı gerekçesi ile yeterli bir tanımlama biçimi olarak görmemekte ve bu eksikliği hissediyse, yani, grubun kimlik tanımlamasında belirleyici olan etmenin grubu oluşturan kişilerin özgür iradelerine dayalı kendi kimlik tanımları¹¹⁰ ile gidermeye çalışmakta ve nesnel maddeler üretmeye çalışmanın boşuna çabalamalardan başka bir şey olmadığını dile getirmektedir. Bu nedenle de, her durumda, ulusal bir azınlığın varlığını gösterecek temel özellikler listesi çıkarmaya yönelik genel kabul görmüş nesnel veya bilimsel tanımlar bulma çabalarını kesinlikle bir yanılgı olarak görmektedir. Bu durumda, bir ulusal azınlığın varlığıyla neden veya sonuç olarak ilintili olabilecek belirli özellikler olsa da, ulusal hislerin kaynağını oluşturan veya kendisini gösteren nesnel etmenlerin tek bir biçimi veya zorunlu öğeleri olamaz.¹¹¹ Buradan da anlaşılacağı üzere etnik grubun üyeleri ırksal özelliklerine göre tanımlanabilecekleri halde, bunun yanında din, meslek, dil ya da politika gibi başka kültürel özellikleri de paylaşıyor olabilirler. Örneğin ABD'deki Yahudiler, Doğu Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar farklı ırksal kökenler, toplumsal sınıflar, ana dillerden gelen insanlardan oluşmuşlar ve kendilerini daha geniş ABD toplumundan ayırarak, ortak bir Yahudi kimliğinde birleşmişlerdir. Bu Yahudilerin inanç sistemlerinden kaynaklanmaktadır.¹¹² Bu anlamda Yahudilikten başka dinsel oluşumları da örnek verilebilir. Ancak bu türden bir yaklaşım ulus-devlet düzenini sarsmada politik bir araç olarak kullanılabilme özelliği taşımaktadır. Bu nedenle öznellik temelindeki azınlık yaklaşımı politik olarak tercih edilmemektedir. Şöyle ki, Avrupa Konseyinin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin devletlerin bildirgesine bakılınca, her devletin ülkesinde azınlık olup olmadığı konusunda karar vermede egemen olduğu görülmekte, Fransa'da bu anlamda iyi bir örneklem oluşturmakta ve ülkesinde hiçbir azınlık bulunmadığı yönünde açıklamalar yapmaktadır.¹¹³ Bu uygulama, anayasal vatandaşlığa dayalı bütün toplulukların “ulus” formu içerisinde örgütlenmesini şart koşan modern çağın toplumsal örgütlenişinin de bir gereği olarak “ulus” adı altında tek bir kimlik referansına dayalı, türdeş, ahenkli ve dayanışmacı bir toplum yapısı hedefi ile yola çıkılan “toplumsal sözleşme” ye ve “ulusal kimliklerin” inşasına yönelik kolaylaştırıcı bir uygulama olarak düşünülebilir. Burada dil, din, kültürel ayrılıklar, aile

¹¹⁰ Ali Tayyar Önder: **Türkiye'nin Etnik Yapısı**, 13. bsk. Ankara, 2007, Fark Yayınları, s. 4, 5.

¹¹¹ Jennifer Preece, Jackson: **e.g.e.**, s. 33.

¹¹² Geniş bilgi için bkz. Thomas Hobbes: **Leviathan**, (Semih Lim), Yapı Kredi, 2. Bsk. İstanbul, 1993, s. 491.

¹¹³ Nicole Guimezanes: **Fransa ve Azınlıklar, Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Anlaşması**, İstanbul, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 2002, s. 285–294.

kalıpları ve giyim kuşam farklılaşmaları bütüncül bir tanımlama aracı olarak görülmektedir. Bu tanımlama biçiminde, soy'a atıfla siyasal olarak organize olma biçimi yoktur. Ferdi olanın "subjektif" tanımlaması, kültürel olanın ırk ile eşitlenmemesi söz konusu değildir.

1.1.5.3. Nesnel ve Öznel Esaslara Göre Etnik Grup

Nesnel ve öznel esasları temel alan azınlık tanımı, "Bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak daha az olması, devletin uyruğu olan üyelerinin etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık göstermesi ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıması" gibi şartlar içermektedir. Bu yaklaşımda Azınlık kavramı kültürel birlikteliği sözlü ve edebi gelenekleri kullanım alanlarının farklı oluşu ile diğerine göre farklı ama kendisine göre ortak bir dil ile kurgulamaktadır. Bu kurgudan dolayı azınlık tanımlaması kültürü de esas alarak hem nesnel hem de öznel ayırt edicileri birlikte kullanmakta, devleti kurgulayan nüfusun arta kalanlarından kendi kimlikleri ile farklılaşarak yönetici birimde olmayan grupları¹¹⁴ içermektedir. Bu yaklaşımda din, dil, soy ve ırk'ı içeren nesnel özellikleri, bireyin kendini nasıl tanımladığına yönelik öznel özelliklerle kaynaştırmış, böylece bir azınlık tanımı yapılmıştır.

Gerek nesnel gerekse öznellik içeren azınlık tanımlama biçimleri en nihai noktada ulusal bir kimlik yaratma konusunda bütünleştiricidir. Bir ülke farklı din ve dil gruplarının birlikteliğini barındırabilir. Bu farklılığın birlikteliği İsviçre, Belçika ve Kanada gibi ülkelerde dil ya da din ayrımını formelleştiren federal siyasi çözümler üstüne taşınmıştır. Bir ülkeyi tarif eden ulusallık, farklı dil, din ve mezhep cemaatlerine mensup insanların ortak bir değerler sistemi ve kimlik olmaksızın, aynı coğrafyayı ve iktisadi alanı kullanması ile sınırlı bir toplumsallığı çok aşmaktadır. Eğer bu birliktelik İsviçre'de olduğu gibi istikrar kazanmışsa, bu istikrar; Almanca Fransızca ve İtalyanca konuşan ya da Katolik veya Kalvinist olan İsviçrelilerin kendi aralarında onları Almanya ve Avusturya'da Almanca konuşanlardan, Fransada, Fransızca konuşanlardan, ya da başka ülkelerdeki Katolik ve Protestanlardan farklı kılan ortak bir kimliğe sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Onları ana dil ya da mezhep farklarına rağmen

¹¹⁴ Jennifer Jackson Preece: **a.g.e.**, s. 23-30-34, 35-39.

İsviçreli kılan şey belirli bir coğrafyada komşu gibi yaşamayı aşan ortak bir ulusal kimliği içermektedir. Fransızca konuşan İsviçrelilerin Fransa ile birleşmek gibi bir emelleri yoktur; işte bu nedendir ki, İsviçre'nin ulusal bütünlüğü istikrar içindedir. Ulusal bütünleşmenin tarihsel nedenlerle gecikmiş olduğu ülkelerde dışarıdan gelen müdahalelerle oluşturulan çok dillilik, çok kültürlülük ve çok dinlilik örneğin Çekoslovakya ve eski Yugoslavya gibi ülkelerin ulusal istikrara kavuşmalarının önünde birer engel olmuştur. Ülke ve ulus görünümündeki toplumsal bütünlükler, istikrarlı bir ulusal bütünlüğün üretilmediği durumlarda her zaman parçalanma tehdidi altındadır. Nitekim birisi iç savaş diğeri iç savaşız olmak üzere Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın başına gelen budur.¹¹⁵

1.1.5.4. Ekonomik Temelli Etnik Grup

Kapitalist toplumlarında ırklar arasındaki ilişkilerde temel belirleyicinin ekonomik alandaki üretim ilişkileri olduğu ve ırklar arası ilişkilerin düzenlenmesi, denetlenmesi altyapı ilişkilerinin kurumsal işleyişi ile meşrulaştırıldığı dönemler yaşanmıştır. Bu anlamda azınlık kavramını tanımının odağına ekonomiyi yerleştirerek açıklamaya çalışan Wallerstein'e göre azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğa ihtiyaç vardır. Ancak bu azlık çokluğa rağmen Wallerstein gibi çözülemeciler, azınlık olma durumunun aritmetik temelli bir kavram olması gerektiğinin farkındadır. Çünkü bu durum toplumsal güç derecesi ile ilgilidir. Azınlık kavramı devlet kavramıyla "ulus" kavramı kadar ilişkili bir kavramdır. Aradaki tek fark bir devletin tek bir ulus ve birçok etnik grup içerme eğiliminde olmasıdır. Bu noktada konunun daha iyi açıklanması için geriye ket vurmalar gerekmektedir. Böyle bir yol izlediğimizde uğrayacağımız tek durak kapitalist ekonomik sistemin tarihsel yapısı olmaktadır. Bu ket vuruşa ya da tarihsel yolculuğa ırk kavramının tanımı ile başlayan Wallerstein, ırkla aynı saydığı etnik grup tanımlaması ile son vermektedir. Ona göre "İrk" kavramı dünya ekonomisindeki eksenel iş bölümü ile yani merkez çevre zıtlığı ile ilgilidir. "Ulus" kavramı ise bu tarihsel sistemin siyasal üst yapısıyla, yani devletlerarası sistemi biçimlendiren ve ondan türeyen egemen devletler ile ilgili olurken "Etnik grup" kategorisi de sermaye birikiminde ücretsiz emeğin büyük payının korunmasını sağlayan hane yapılarının yaratılması ile ilişkilidir. Wallerstein'e göre kapitalist dünya

¹¹⁵ Yahya Sezai Tezel: "AB'ye Üyelik Serüveninin En Zor Meselesi: Milli Bütünlük ve Kimlik", **Türkiye Günlüğü**, S: 80, 2003, s. 22, 23.

ekonomisi, esas olarak Avrupa'daki başlangıç noktasından yayıldıkça, "ırksal" kategoriler bazı etiketler altında belirginleşmeye başlamıştır. Farklı hane yapılarında bulunan ücretli işçilerin olduğu her yerde çeşitli hane yapılarının "etnik grup" diye adlandırılan "cemaatler" ortaya çıkmıştır. Etnik grup ile meslekler arasında, her yerde, çok yüksek bir bağıntı vardır. Bu nedenle, farklı üretim ilişkileri farklı davranış türleri talep etmektedir. Bu davranış modelleri genetik olamayacağına göre öğretilendir. İşgücünün, makul özgül tutumlar gösterecek şekilde toplumsallaştırılması elbette gereklidir. Bu nedenle bir etnik grubun "kültürü" tam olarak, o etnik gruba ait olan anne ve babaların çocuklarına toplumsal olarak öğretmek zorunda oldukları kurallar kümesi ile yakından ilişkilidir. Sonuçta etnik grupların belli bir tarzda toplumsallaştırılmaları etnik grubun tanımında vardır.¹¹⁶ Kanaatimizce bu yaklaşımı Columbus'un Afrika'dan, boyunlarında zincirlerle köleler getirmesi ve İspanyol maden ocaklarında çalıştırması gerçeğinin¹¹⁷ sistematize edilmiş bir anlatımıdır. Çünkü ekonomik temelli açıklamaların odağında ırk ya da etnik temele dayalı bir baskıcılık ön plandadır. Kapitalist ekonominin örgütlenişi ve işleyişi, ırk ve/veya etnik kökene göre belirlenen bir ayrımcılığa dayandırılmakta ve buna dayandığı ölçüde de bu ayrım temelinde baskıcılık meşrulaştırılmaktadır. Genel olarak insan yaşamını sürdürmek için emeğini başkasının emrine sunmak zorunda olmasının getirdiği "sınıfsal" baskıcılık, ırk ve/veya etnik kökenli ayrımcılıkla adeta katmerlenmektedir.¹¹⁸

Wallerstein'in yaklaşımı Hobbes'in "İnsan insanın Kurdudur" yaklaşımı ile Voltaire'nin; "Kalabalık bir aile iyi bir tarlayı ekip biçiyor. Yanındaki iki küçük ailenin de nankör, verimsiz bir toprakları var; bu iki fakir ailenin zengin aileye ya hizmet etmesi, ya da onu boğazlaması gerekir, bu muhakkak. Fakir ailelerden biri, karnını doyurmak için, zengine kolunun emeğini sunar; öbürü gider üzerine saldırır, dayağı da yer. İşte, hizmetçiler, ırgatlar, hizmet eden aileden, köleler de dayağı yiyen aileden çıkmıştır."¹¹⁹ yaklaşımlarına çok benzemektedir. Ancak, Homi Bhabha gibi kendisini post kolonyalist olarak tanımlayanlar tarafından bu türden ikinci bölünmeler reddedilmekte ve dünyanın ikiye bölünmüşlüğü ne de karşıt kamplara, merkez-çevre, gelişmiş-gelişmemiş, gelişmekte olan-olmayan ve ikinci-üçüncü dünya ayrılmışlığı kabul edilmemektedir. Aksine dünyanın sayısız kısmi ve hareketli farklılıklarla

¹¹⁶ Wallerstein: **a.g.e.**, s. 100, 106.

¹¹⁷ Sibel Özbudun: **Kültür Halleri**, Ütopya, Yayınevi, 2003, s. 34.

¹¹⁸ Levent Köker: **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge, Ankara, 1992, s. 160.

¹¹⁹ Voltaire: **Felsefe Sözlüğü** III, (Çev: Lütfi Ay), 2.Bsk., **MEB** Yayınları, İstanbul, 1965, s. 4.

tanımlandığı ve bunun da her zamanda böyle olduğu vurgulanmakta ¹²⁰ ve bu türden yapılanmalar, pre-modern ya da potrimonyal olan postkolonyal dönemlerin sosyal ve kültürel karakterleri olarak tanımlanmaktadır.¹²¹

1.1.6. Etnik Kimliğin Değişkenliği

Küresel sürecin doruğa ulaştığı ikibinli yıllarda en çok kullanılan üç terim, hepsi modern dünyada “halk”ların çeşitleri sayılan “ırk”, “ulus”, ve “etnik” gruptur. Bunlardan sonuncusu en yenidir ve gerçekte, önceden yaygın bir şekilde kullanılan “Azınlık” teriminin yerini almıştır. Kuşkusuz bu terimlerin her birinin birçok varyantı vardır ama yine de hem istatistiksel hem de mantıksal olarak, üç kipsel terim oldukları düşünülebilir. Bir ırk, görünür fiziksel biçime sahip olan bir genetik kategoridir.”Ulus” da bir devletin fiili ya da muhtemel sınırlarına her nasılsa bağlı olan toplumsal-siyasal bir kategoridir. Bir “etnik grup” ise kuşaktan kuşağa geçen ve bazı sürekli davranışlara sahip kültürel bir kategoridir. Bu üç terim inanılmaz derecede değişken biçimlerde kullanılmaktadır. Bir kişinin “ulusal azınlık” adını verdiği şeye diğerleri “etnik grup” adını vermektedir.¹²² Etnik biçimlerin doğası ile sürekliliği ve eski etnik kimliklerle daha sonraki milliyetçi kimlikler arasında sürekli bir ilişki vardır. Bu nedenle etnik kimlik, pek çok nedene bağlı olarak süreç içinde değişkenlik gösterebilir. Çünkü tarihsel deliller, etnisitenin sürekli tekrarlanma ve yaygın olma özelliğinin tarihin bütün dönemlerinde ve bütün kıtalarda görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle tarihin her döneminde dünyaya yayılmış çok sayıda etnik topluluğun varlığı rahatça söylenebilir. Modern ulus modern öncesi etninin birçok özelliklerini taşımaktadır. Ancak tarih içinde, kendi dönemlerine damgalarını vuran sayısız etnik grup, günümüzde kimlik olarak yok olmuştur. Örneğin, Hun, Hitit, Sümer, İskit, Viking’ler günümüz için bir etnik grubu tanımlayan kimlikler değillerdir. Onların bu kayboluşları onların toptan yok oldukları anlamına gelmekten daha çok topluluk mitlerinin yaygınlığını yitirmesi ve topluluk sembolizminin siyasal tecrübeyi merkezileştirememesinin sonucu söz konusu topluluğun başka topluluklara karışarak etnik grup niteliklerini kaybetmeleriyle açıklanabilir. Bu türden etnik gruplara tarihsel süreçte en iyi örnekleme, 9–12. yüzyıllar

¹²⁰ M. Hardt, A. Negri: **a.g.e.**, s. 162.

¹²¹ Homi Bhabha: “the Other Question Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism”, **The New Social Theory Readers**, (Ed: Jeffrey C., A., Steven Saidman), London 2001, s. 388, 399; Verdi R. Hardz: “The Rise of neo-Third Worldism? The Indonesian Trajectory and the Consolidation of Illiberal Democracy”, **Third World Quarterly**, Volum: 25, No.1, Carfax Publishing, Taylor & Francis Group, 2004, s. 58.

¹²² Wallerstein: **a.g.e.**, s. 98-99.

arasında Avrupa'da Hristiyanlığı benimseyip yerli halka karışarak kimliklerini kaybeden Kumanlar, Avarlar, Bulgarlar, Ongurlar ve Peçenek Türk boyları¹²³ örnek verilebilir.

Etnik kimliğin değişkenliğini kabullenişin aksine, etniler, bunalım dönemlerinde geleneksel hayat tarzı ve kimlik üzerine saldırı olarak gördükleri şeyler için öfke ve intikam duyguları geliştirebilmekte ve bunu da atalarına dayandırdıkları kimlik tanımlanmasıyla odaklayarak düşmana karşı bir araç sağlamaktadırlar. Bu anlamda günümüzde etnik azınlıklar disimetri, asimilasyon ve otonomi olmak üzere üç temel siyasal mantık doğrultusunda yer almaktadır. Disimetri mantığında azınlık grubu, devleti oluşturan çoğunluk grubu karşısında azınlık konumunu kabul ederken, diğer yandan da etnik ve kültürel özgüllüğünü savunmaya ve toplumdaki aşağı konumunu siyasetle telafi etmeye çalışmaktadır. Asimilasyon mantığında, azınlık topluluğu etnik ve kültürel kimliğini büyük ölçüde yitirerek ama bu süreçte sosyal anlamda “terfi” sağlayarak çoğunlukla kaynaşmaya yönelmektedir. Otonomi mantığında ise çözüm, yasayla belirlenmiş dile dayalı bir toprak parçasının oluşturulması şeklindedir. Etnik ve kültürel azınlıkların daha geniş “ulusal” topluluğa tümüyle ya da kısmen entegre edilmesinde ilki tasarlanmamış, başka bir anlatımla sanayileşme ve modernleşmeye bağlı, diğeri ise kamusal ve ekonomik ilişkiler için tek bir resmi dilin benimsenmesi örneğinde görüldüğü gibi bilinçli kararlara dayalı iki süreç izlenmiştir. Entegrasyon süreci ve yönetimine ilişkin sosyolojik açıklamaları ise üç karşıt modelde toplamak mümkündür. Bunlar, azınlıkların entegrasyonunu/asimilasyonunu modernleşmenin kaçınılmaz, doğal hatta arzu edilir bir sonucu olarak ele alanlar entegrasyon/asimilasyon sürecinin azınlıkların çoğunluk tarafından sömürülmesini içerdiğini ve bu nedenle “iç sömürgecilik” olarak tanımlanabileceğini ileri sürenler ve son olarak sosyal mobilizasyon ve ulusal entegrasyonun maliyetini sömürgecilikle değil ama ızalasyonla açıklamaya çalışanlardır. Bu son yaklaşıma göre entegrasyon/asimilasyon süreçleri organik ve bu nedenle de daha anlamlı yerel cemaat bağlarının yerine, azınlık grubu açısından daha zayıf ve yapay olan ulusal toplumla özdeşleşme duygusunu geçirmektedir. Bunun sonucu ise, ya atomistik toplum ya da esas topluluğun üyeleri için anlamlı ama bir zamanlar çevresel topluluklar olup ulusal entegrasyon sonrası çevresel bölgelere dönüşen azınlıkların üyeleri açısından sahte bir anlama sahip olan bir toplum

¹²³ Ali Tayyar Önder: a.g.e., s. 9.

olmaktadır.¹²⁴ Bu anlamda Britanyalılar Hindistanın geçmişini Britanyalılara vakf olmak ve Hindistanı işe koşmak üzere tarihselleştirmişlerdir. Britanya mamalü Hindistan tarihi, Britanya tarihinin bir parçasıdır. Daha doğrusu Britanyalı düşünürler ve yöneticiler bir Hindistan tarihi icat etmişler ve onu Hindistan'a ihraç etmişlerdir. Böylece Hindistan ve Hindistanlıların gerçekliği yerine, onları Avrupa'nın uygarlık tipolojisi içerisinde ilkel bir aşama olarak ortaya koyan güçlü bir temsil yaratılmıştır.¹²⁵

Etniklik çoğunlukla birlikte düşünülen dil ve ırk aracılığıyla kültürel pratikten koparılarak üretilmektedir. Çünkü sadece bu ikisinin birbirini tamamlaması 'halk'ı mutlak bir biçimde özerk bir birlik olarak sunmaktadır.¹²⁶ Etnik kökeni dil ve soy bağı ile açıklamak isteyen bu düşünce “soy” bağı yaklaşımı ile Hobsbawn'ın görüşleri ile bir paralellik göstermektedir. Hobsbawn'a göre, etnik köken, etnik bir grubun üyelerinin ortak karakteristik özelliklerinin kaynağı olduğu var sayılan ortak kökenle bağlantılıdır. Grup üyelerini birbirine bağlayıp yabancıları dışlamada, 'akrabalık' ile 'kan'ın ayırıcı özellikler taşıması bu iki kavrama üstünlük sağlamaktadır.¹²⁷ Aynı şeyi Avrupa sömürge devletlerinin modern devlet kurumlarını ve onun ulus ve ulusçuluk anlamındaki gereklerini, özellikle ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kendi sömürgeleştirdikleri toplumlarda iyice kök salımlarında da gözlemlemek mümkündür.¹²⁸ Küresel sürece geldiğinde ise etnik kimliğin değişkenliği önceki zamanlardan çok daha fazla bir anlam içermemekte, etnik kimlikler canlandırılarak ulusal kimlik olarak kurgulanmakta, ardından da diğer ulusal kimlikler gibi küresel aktörlerin kitle toplumu içerisine yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

1.2. Devletin Ülkesi; Vatan

Her topluluğun dayanışma içerisinde oldukları bir mekânları vardır. Topluluklar bu mekânları içerisinde öncelikler saptayarak bir dayanışma sergilerler. Bu toplumlarda özellikle ortak bir irade de önemlidir. Ancak, insan eylemleri mekânları aşır, ekonominin hareketliliği coğrafi bölgeleri parçalayınca, artık her şey değişmiştir. Toprağa bağlı toplulukların mekânsal dayanışmaları, İkibinli yıllarda çıkar gruplarının mekânsal dayanışma gruplarının yerlerini almalarıyla kaybolmaktadır. Bu da artık

¹²⁴ Füsün Üstel: **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost, Ankara, 1999, s. 38–42.

¹²⁵ M. Hardt: A. Negri: **a.g.e.**, s. 145, 146.

¹²⁶ Wallerstein: **a.g.e.**, s. 118, 122.

¹²⁷ E.J. Hobsbawn: **a.g.e.**, s. 83.

¹²⁸ Chatterjee Partha: **Ulus ve Parçaları**, (Çev: İsmail Çekem), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 28.

mekânın en önemli özellik olmadığı anlamına gelmektedir. Oysaki ulus-devlet, kendi gücünün kültürel, siyasal, ekonomik ve askeri boyutlarını tek bir çerçeve içerisinde birleştirme iddiasıyla tarih sahnesine çıkmış ve gücünü mekân anlayışına bağlı olarak ifade etmeye çalışmış ve bu anlamda da bir vatan anlayışı kurgulamıştır.

Vatan kavramı bir devletin yurttaşlarının yaşam alanlarını belirlemekle kalmaz aynı zamanda da diğer devletlerle arasındaki egemenlik alanlarının da belirlenmesine katkı sağlar. Modern vatancılık anlayışı, önce İngiltere’de, sonra Fransa’da kralın devlet olmaktan çıktığı ve onun yerine ulus, halk veya vatanla özdeşleştiği Batı Avrupa’da doğmuştur. Yani modern ulus ve ülke duygusu Batılı uluslarda başlamıştır. Aslında buralarda egemenlik ve milliyet zaten bilinen gerçeklerdir ve iyi tanımlanmış ulusal topraklarıyla ulus-devletler, daha ulus-devlet fikri doğmadan mevcuttur. Bu ülkelerde, yurt sever hürriyetçiler, bir grubun başka bir gruba karşı haklarından çok, otorite hâkimiyetine karşı kişinin haklarını teyit etmek ve hürriyeti ele geçirmekle ilgilenmişlerdir. Bu ilk evrede, Batı Avrupa tipi milliyetçilik, faydacı, pratik ve liberaldir. Toprak ve egemenlik gibi gözle görülen ve objektif ölçüyle tanımlanmış uluslarla ilgilidir. 18.yüzyılda İngiltere ve Fransa çok dilli ülkeler olduklarından, kesin olmamakla beraber, buralarda dil de bir dereceye kadar bir ölçüdür. Daha önemli olanı, ortak bir egemen otoritenin yetki alanıyla belirlenmiş ortak bir toprağın işgalidir.¹²⁹

Bu açıklamalar gerek ulusu gerekse vatan kavramını gerçek ve gözle görülür birer varlık olarak ele almaktadır. Modernist tanımın muhayyel ulusal cemaat nosyonunu ulusun kökten bir biçimde toprakla ilişkili bir fikir olduğu iddiasıyla birleştirdiğimizde ortaya ulusa ait topraklarında hayal edilmesi gereği çıkmaktadır. Yani, ulusu hayal etme sürecinde aktörler ulusla birlikte gelen bir toprak parçasını da hayal etmek zorundadır. Çünkü topraklar, bütünlüklü ve anlamlı olabilmek için hayal edilmiş olmak zorundadır. Oysaki ulusların hayal ürünü olduğunu ileri süren söylem, tarihsel gerçekler nedeniyle pek somut veriler içermemekte uygulama ve esaslar arasındaki farkı da dikkate almamaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi toprak ve egemenlik insan gibi birer temel esastır. Bu esasların sürekliliği ise uygulamalarla gerçekleşir. Bir kişinin farklı yerlerde aynı gazeteyi okuması bir uygulama, bu uygulamanın sonucu ise temel esası ayakta tutan aracın kurgulanmasıdır. Dolayısı ile kurgulamaya yardımcı araçlar temel esas yerine geçemez. Kısaca ne uluslar, ne de vatan

¹²⁹ Bernard Lewis: **a.g.e.**, s. 331, 332.

hayal edilmiş birer gerçeklikler değildirler.

1.3. Devletin Gücü Egemenlik

Egemenlik konusu ilk kez sistemli bir biçimde, onaltıncı yüzyılda, Fransız düşünürü Jean Bodin tarafından (1530–1596) *De repablica*'da (1568) ele alınmış ve incelenmiştir. Kavram, iç hukukta anlaşıldığı biçimiyle uluslararası ilişkilere ve hukuka aktarılmaya çalışılınca, birden fazla devletin bulunduğu bir dünyada uygulanması çok zor bir kavram haline gelmiştir.

Bu zorlukların farklı farklı dile getiriliş biçimlerine rastlamaktayız. Mill'e göre gücün kendisi zaten meşru değildir. Çünkü bir kişinin muhalif durumu egemen olunca toplum tarafından muhalefet olarak algılanmamaktadır.¹³⁰ Bu nedenle yüzyıllar önce Aristo'nun ele alış biçiminde bu ortak nokta, bir ya da birkaç veya daha fazla kişiye özgü olarak değerlendirilmiştir.¹³¹ Aristo'un görüşünü biraz geliştirerek uyulamaya çalışan Weber'in, iktidar tanımı, "Bir ya da birden fazla kişinin bir toplumsal eylem içinde, o eyleme katılan başkalarının direnişine karşında olsa, kendi iradelerini gerçekleştirme şansı"¹³² olarak tanımlanmaktadır. Egemenlik konusunda egemenin sayısına bir ek olarak dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta da inandırıcılıktır. İnandırıcılık, egemenliğin tek meşrulaştırıcı aracı olmaktadır.

Genel anlamda inandırıcılıkla kurgulanan egemenlik, modern devlet olan ulus-devlet için ikili bir yapı içermektedir. Bu yapılardan biri mekâna diğeri ise kuruma atfedilir. Mekâna atfedilen biçiminde sınır odaklı coğrafi bölge yani fiziki bir alan söz konusudur. Kuruma atfedilen biçiminde ise coğrafi sınırlar içerisinde egemenliğin uygulanma tekeli ve bu tekelin uygulayıcı kurumları vardır. Bu haliyle egemenlik, devlet'in kökeni, gelişimi, siyasal kontrolü ifade eden merkezi otoritenin gelişimi ve idari sistemin belirleyici bir kuramı olma özelliğine sahiptir. Egemenlik ve güç arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yapan Grotious, idari sistemin belirleyici özelliğini yani gücü, bir başka gücün denetimine bağımlı değilse ve bir başka güç tarafından değiştirilemiyorsa o güç egemen kabul edilmeli şeklinde dile getirmekte ve gücün taşıyıcısı olarak devlete işaret etmektedir.¹³³

¹³⁰ John Stuart Mill: "Utilitarianism as General Theory", **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 11.

¹³¹ A. Robert Dahl: **Modern Political Analysis**, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1984, s. 74.

¹³² Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), 2. Bsk. Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987, s. 176–177.

¹³³ Hugo Grotius: **Savaş ve Barış Hukuku**, (Çev: S. Meray), SBFY, 1967, s. 30-vd.

Aynı durum onaltıncı ve onyedinci yüz yıllarda Bodin ve Hobbs için de geçerlidir. Devlet, kişi ve kurumların üzerlerinde yaşadıkları topraklarda en üstün olan otoritedir. Bu otorite bütün alanlarda gücün uygulayıcısı olan tek organdır. Bodin'e göre bu organ yasalarla sınırlı olmaksızın yurttaşlar üzerinde uygulanabilecek bir gücü yani egemenliği tanımlarken, Hobbs için tek bir prensin egemenliğini, aksi takdirde anarşinin ortaya çıkışını tanımlamaktadır.¹³⁴ Rousseau ise bu otoriteyi "genel irade" kavramıyla açıklamaya çalışmış ve hukuki bir düzleme çekmiştir. Bu hukuki yapı içerisinde devlet halkın çıkarlarıyla uygun olarak yönetilmelidir. Ortak çıkarları ve "genel iradeyi" temsil eden egemenlik bölünmemelidir. Rousseau'da yurttaşın toplumun ayrılmaz bir parçası olması ve çıkarlarını devletinkiyle eşit olmaya zorlaması, yurttaşı devlete kıyasla ikinci plana itmesi olarak yorumlanmış ve bu haliyle de otoriter anlayışı temsil eden Hegel'i ve onun karşıtını tanımlayan burjuva demokrasisini etkilemiştir.¹³⁵ Neticede, halkın kendi kaderini tayin etmesi¹³⁶ ilkesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ulus, devlet ve halk denklemi, belli bir toprağa aidiyet ile birleştirilmiş ve bu birleştirmenin etkisiyle de çok sayıda ulus-devlet'in kurgulanması fikri yaratılmıştır. Tarihsel süreç içinde bugünkü anlamıyla temelleri, Orta Çağ'ın kent-devletlerince atılan ulus-devlet kurgusuyla, Avrupa'da "doğrudan yönetim" anlayışı yaygınlaşmaya başlamış, refah, kültür ve gündelik yaşamın teori ve pratikleri o günlere dek görülmedik bir biçimde devlete bağımlı hale getirilmiştir. Bu şekilde kurgulanan devletler ulusal dil, eğitim ve askerlik sistemlerini pratike etmeye başlayarak sınırlarını denetim altına almışlar ve kendi ekonomilerini korumak için de kendi gümrük tarifelerini hayata geçirerek, ekonomik faaliyetleri yönetim ve yönlendirmede son derece etkin olmuşlardır. Artık bu kurguda o güne kadar olmadık bir biçimde, gümrük duvarlarının anlamında olduğu gibi, birey ve toplum olarak "öteki" farklı bir insandır ve farklı haklara sahip olmalıdır. Bu genel durumun temel ilkesi yani olmazsa olmaz niteliği ise kendi otoritesi altında bulunan topluma dayalı sistemi yeniden üretmektir.¹³⁷

Tarihsel süreçte pratik anlamda hayat bulan Fransız Halklar Bildirgesine (1791) göre; bireylerin sayısı ve bu sayının konumlandığı alanın ölçüsü ne olursa olsun her halk bağımsız¹³⁸ ve egemendir.¹³⁹ Dolayısıyla uluslararası arenada egemenlik, ulus

¹³⁴ Thomas Hobbes: **a.g.e.**, s. 137.

¹³⁵ Macit Gökberk: **Siyasal Felsefenin Evrimi**, Ankara, s. 210, 211.

¹³⁶ Türkiye'nin de imza koyduğu bu konu da daha geniş bilgi için bkz. <http://www.un.org.tr>

¹³⁷ Gencay Şaylan: **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge, Ankara, 1994, s. 17-18.

¹³⁸ Coşkun Can Aktan: **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, (Ed: Aktan, Coşkun Can), (Der: Coşkun Aktan ve Diğerleri), Ankara, 2000, s. 61-Bildirge Madde 2 ve 3.

kimliğinin tanınmasıyla bağımsızlık arasındaki bir bağa resmen sahiptir. Fransız Devrimi, Avrupa'nın ulus bilinçlenmesine XIX. yüzyılda özgürlük şeklinde seslenirken XX. yüzyılın sömürgeci kurtulanları da bağımsızlık şeklinde haykırmışlardır.¹⁴⁰

2. DEVLETİN TANIMI

Kültürel yapı ve bunun sonucu olarak kavramlara yüklenen anlam biçimlerindeki farklılık, devlet kurgusunun kavramsal düzeyde incelenmesinde de kendisini göstermiş ve onun kökeni ile ilgili farklı yorumlama biçimlerine neden olduğu için devletin genel geçer bir tanımına ulaşamamıştır. Devlet, Arapça 'd-v-l' kök fiilinin mastarıdır. Semantik bakımdan anlam değişimine uğrayabilen bu kelime, ekonomik sahipliğin el değiştirmesini ve artı ekonomiyi dile getirirken, "dûlet" ve "devlet" biçiminde iktidar kazanma anlamında iki biçimde de okunmuştur.

Devletin bu tanımlamaları insan algı biçimlerindeki değişmelere göre tekrar anlam değiştirebilmiş ve bu kez de hâkimiyetin dönüşümlü olarak el değiştirmesi, bu gücün elde tutulması, siyasal otorite ve yapı anlamları için kullanılmıştır.¹⁴¹ Devlet kelimesinin semantik anlam değişimini Orta Çağ Avrupa devlet tanımlama biçimlerinde görme olanağımız vardır. Devlet, Orta Çağ Avrupa'sında da, modern şekli ile doğmadan önce, respublica, regnum, civitas, dominium, imperium, potestas, status, royqume ve relm gibi farklı şekillerde ifadelendirilmiştir.¹⁴² Ancak, İspanya Kraliyet Akademisi sözlüğünde 1884 basımından önce devlet kavramı kullanılmamakta, eyalet, ülke ya da bir krallıktan söz edilmektedir.¹⁴³

Devlet, bir ülke üzerinde egemenliğe sahip, bağımsız bir ulus olarak örgütlenmiş halktan oluşur ve kendi kurumlarını kendisi anayasal olarak kurular. Söz konusu bu kurguların toplamı devlet olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde birçok devlet, küçük bir devletten kurgulanmıştır. Bu dönüşümün iki biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Bunlardan ilki orijinal devletlerin kurguladıkları otonomim biçim ki Fransa ve İngiltere örneklerinde olduğu gibi merkezi bir yönetime sahiptir.¹⁴⁴ Diğeri de, Federal sistemdir.

¹³⁹ E.J.Hobsbawm: **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı, 2. Bsk., İstanbul,1995, s. 35, 36.

¹⁴⁰ J. Marie Geuheno: **The End of The Nation State**, Translated By Victoria Elliott, Minneapolis, 1993, s. 14.

¹⁴¹ Ahmet Davudoğlu, "Devlet", **DİA Dergisi**, İstanbul, 1994, IX/235.

¹⁴² Ali Fuat Başgil, "Devlet Nedir?" **İÜHF Mecmuası**, İsmail Akgün Matbaası, Cilt: XII, Sayı: 4, Yıl: 1946, s. 982, 83.

¹⁴³ E. J. Hobsbawm: a.g.m., s. 30,31.

¹⁴⁴ Mayer Schoepflin Urs; Karl Ulrich: "The State and the Life Cours", **Annual Review of Sociology**, Volume: 15, 1989, s. 53.

En yaygın örneği ise ABD'dir.¹⁴⁵

Devletin yukarıda da dile getirildiği gibi üç ögesi vardır. Bunlar sırasıyla toprak, ulus, egemenliktir. Bu ögelerin eksik olduğu bir yerde devletten söz edilemez. Bunun en güzel göstergesi sömürge tanımında ve sömürgelerin politik örgütlenmelerindeki egemenlik anlayışında aranabilir. Devlet kavramı politik dünyayı simgelemektedir. Bu simge içinde anlam bulan iktidar ilişkileri de onaltıncı yüzyıldan beri sürekli gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Devlet sanıldığı gibi aksine, sadece bütünleştirici tekniklerle işleyen, bireyi görmezden gelen bir aygıt değil, aynı zamanda insanları kurulmuş olan deneyimlerin öznelere haline getirerek denetim altına alan bir iktidardır. Birey iktidarın dışında ve karşısındaki bir şey değildir. İktidarın birincil etkisi ve aynı zamanda da aracısıdır. Devlet, iktidarını oluşturduğu birey üzerinden ilerlemektedir.¹⁴⁶ Kısaca, devlet oluşumu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamalarında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini, içten gelecek ayaklanmalara ve dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur. Nihai noktada egemenliğin sonul amacının yenilenlerin yenilenler tarafından ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey olmadığı dile getirilmekte, tarihte bilinen hiçbir devletin başka bir biçimde kurgulanmadığına vurgu yapılmaktadır.¹⁴⁷

2.1. Devlet Kavramını İnceleme Yöntemleri

Devlet kurgusunu kendine inceleme alanı olarak seçen düşünürlerin bu kurguyu felsefi ya da analitik olmak üzere iki metodik açıdan ele almaya çalışmışlardır. Felsefi soyutlama biçiminde devlet "hayali" ve "ideal" bir düzlemde ele alınmıştır. Bu yöntemin bilinen kurucusu ve ilk uygulayıcısı Eski Yunan'da Yunan felsefesinin öncülerinden olan Platon'dur.¹⁴⁸

Platon'a göre devlet, tamamen insan zihninin ürettiği en yüksek ideallerin somutlaştığı bir kurum olarak algılanmaktadır. Bu algılama biçiminde görüşlerin, fiili devlet ile örtüşüp örtüşmemesi çok önemli değildir. Platon, felsefi bir soyutlama ile en ideal devleti araştırmış ve "Devlet" adını verdiği eserinde görüşlerini şu şekilde ortaya

¹⁴⁵ Denis, J. Derbyshire: **An Introduction to Public Administration**, Second Edition, People, Politics, and Power, McGRAW-Hill Book Company (UK) Limited, 1984, s. 10, 12.

¹⁴⁶ Michel Foucault: **Marx'tan Sonra**, (Çev: Gökhan Aksoy), Çivi yazıları, İstanbul, 2004, s. 13, 14.

¹⁴⁷ F. Openheimer: **Devlet**, (Çev: A. Şenel, Y. Sabuncu), İstanbul, 1984, s. 40; A.Yaşar Sarıbay: **Siyasal Sosyoloji**, Der Yayınları, 4. bsk. İstanbul, 1998, s. 147, 148.

¹⁴⁸ Aristoteles: **Politika**, (Çev: Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul 200, s. 45-53.

koymuştur. Devlet, realiteden uzak felsefi soyutlamanın genel kaideleri çerçevesinde yapılandırılması gerekli, “İdeler Alemi” örneğine uygun bir organizmadır. Küçük bir bilge topluluk tarafından yönetilmelidir.¹⁴⁹

Amacı bakımından toplumsal hedefleri olmasına rağmen, bu türden devlet yaklaşımının yaşayan veya tarihte kalmış bir devlet ile ilişkisi yoktur. Bu yöntem, daha sonraları gerek Doğu, gerekse Batı’da da kullanılmıştır.¹⁵⁰

Devlet kavramının odağa alınarak incelendiği diğer bir yöntem, Platon'un öğrencisi olan Aristoteles tarafından kullanılmış analitik soyutlamadır. Felsefi soyutlama yerine, yaşayan devletlerin analizi yoluyla en iyi devlet yapısını belirlemek bu yöntemin en belirgin özelliğidir. Yöntemin kurucusu olan Aristoteles, devleti kendisini meydana getiren en küçük birime kadar ayrıştırmayı(diversification) önermektedir. Böylelikle devleti oluşturan en küçük birimleri birbirlerinden ayrıştırıp bağlı oldukları ana ilkeleri ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.¹⁵¹ Bu bize Aristoteles’in yönteminin deneysel olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yani gerçeği ilintiler ile keşfetmektir. Bu metot, Aristo'nun iktidar olgusunun analizi için kurduğu yöntemin temeli haline gelmiştir. Aristo'nun devlet kavramı hakkında ortaya koyduğu ilkeleri gerçek (ama yaşayan ama tarih sahnesinden silinip yerine yenilerinin kurulduğu) devletlerin analitik incelenmesi sonucunda elde edilmeye çalışıldığı için rasyonel bir yöntem olma özelliği taşımaktadır.

2.2. Devletin Kökeni

Devlet aygıtı ve onun kurgulayıcıları arasındaki doğrudan ya da dolaylı ilişkiye bağlı olarak, kurguya kaynaklık yapan öznenin algılanma biçimleri birey ve devlet arasındaki ilişkilerinin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Devlet, insan doğasının yönelimi ve akla dayalı pratiklerinin oluşturduğu bir kurgu olarak kabul edildiğinde ulaşılan neden sonuç ile tabii ve sosyo-iktisadi etkenlerle vücut bulmuş bir kurgu ya da dini referanslara dayandırılan bir temellenme biçiminde yorumlandığında ortaya çıkacak sonuç, devlet kurgusunun görünüm biçimlerinin farklılığını ortaya koyacaktır. Örneğin Tönnies’in cemaat ve cemiyet ayrımı¹⁵² tek boyutlu ve çok boyutlu devlet

¹⁴⁹ Platon: **Devlet**, (Çev: Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 107 vd.

¹⁵⁰ Bayraktar Bayraklı: **Fârâbî’de Devlet Felsefesi**, Şehir Yayınları, İstanbul 2000, s. 1, 2.

¹⁵¹ Aristoteles: **a.g.e.**, s. 7.

¹⁵² Ferdinand Tönnies: "Community and Society" **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, II, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 67.

ayrımlarına kurgusal bir zihinsel alt yapı oluşturabilir ve bizi devlet kurgusunun dayanışmacı kaynağına doğru yönlendirebilir. Ancak sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi devlete bir köken tespit etmekte de ciddi açmazlar vardır. Bu konuda ciddi bir uzlaşmaya varamayan uzmanların üzerinde anlaştığı tek nokta belkide anlaşamamakta uzlaşmaktır.

Devletin menşei ile ilgili teorileri; insanın doğasından ve iradesinden hareket ederek devlete köken belirlemeye çalışan teoriler, toplumsal sözleşmeyi esas alarak devletin kaynağını açıklamaya çalışan teoriler, sosyo-iktisadi ve tabii gelişmeleri esas alarak devletin kökenini belirlemeye çalışan teorileri, teokratik yöntemi esas alan ve aşkın bir kaynağın iradesini devletin doğuşunu açıklamak için kalkış noktası olarak seçen teoriler, devletin kaynağını kuvvet ve mücadele kavramlarına dayandırarak açıklamaya çalışan teoriler şeklinde sıralayabiliriz.¹⁵³

Bu anlamda, devlete bir köken bulma konusunda Aristo'nun düşüncüsü önemli bir yer tutmaktadır. Aristo, insanın sosyal ya da siyasal bir hayvan olduğunu ve devlet kurgusunu insanın içgüdüsünde aramanın gerektiğini savunmaktadır. Aristo'ya göre insanlar topluluk halinde ve devlet düzeneği içinde yaşayacak doğal bir eğilime sahiptir. Bu eğilim de içgüdülere dayanmaktadır. İnsanlar daima topluluk halinde yaşamaktadır. Yalnız yaşayan insan hiçbir zaman görülmemiştir. Yalnız yaşamak ya Tanrı'lara ya da vahşi hayvanlara özgü bir şeydir.¹⁵⁴

Devlet kurgusunu amaç ya da araç olması bakımından değerlendiren düşünürler de devletin neliği konusunda fikirler ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürlere göre, devlet bir amaç değildir. Devlet toplumsal düzen, refah ve mutluluk için barışın sağlanmasını temin eden bir araçtır. Örneğin Radcliffe-Brown "Devleti, bireylerin üzerinde ve onlardan üstün görmemekte, karmaşık ilişkiler sistemi ile bir birine bağlı tek tek insanların bir araya gelmeleri" şeklinde yorumlamaktadır.¹⁵⁵

Devlet kurgusunun görünüm biçimindeki farklılığı yansıtması bakımından Orta Çağ dikkat çekici bir dönemdir. Bu çağın devlet anlayışında kamusal otorite miras haklarının bir parçası olarak algılanmakta ve toprağın bir bölümüne sahip olunmayla

¹⁵³ Talip Turcan: **Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**, Ankara Okulu, Ankara, 2001, s. 35, 36.

¹⁵⁴ Bülent Daver: **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s. 170.

¹⁵⁵ Henry J.M. Claessen; Peter Skalnik: **Erken Devlet**, (Çev: A.Şenel), İmge, 1993, s. 5-7.

bağımsızlaşan otorite dağılımı kendisini hissettirmektedir.¹⁵⁶

Orta Çağ Avrupa'sında devlet kurgulamada en önde gelen isim Augustinus'tur. Augustin'de dünya devletinin doğal bir hiyerarşisi vardır. Ailede otorite ve söz dinleme konusunda üyeler arasında iyi geçim, devlette kimin buyurup kimin boyun eğeceğini bilmek konusunda vatandaşların anlaşması gökyüzü devletinde Tanrı'dan yararlanarak düzenlenmiş bir birlik nihayet düzene dayanan her şey için söz konusu olan dirliktir. Burada bu dünya ile öteki dünya, devlet ile kilise arasındaki keskin ayırıcı ikilik tarihte Tanrı krallığı ile yoldan çıkmışların krallığının metafizik yansımasından meydana gelmiştir. Bütün bunlar Augustin'in toplumsal düşüncesinden hareketle Ortaçağ'a yeni bir devlet ve adalet düşüncesinin ürünlerini getiren öğelerdir.¹⁵⁷ Bu devlet anlayışında din, evrensel bir görünüm ile dünyevi siyasetin önünde bir açılım sergilemiş, doğa tanrının bir yaratımı olarak görülmüş,¹⁵⁸ Ortaçağ'ın radikal din yorumu yaratma, yapma ve mülk edinmenin kavramsal farklılıklarını dikkate almadan yorumlamış ve yoruma bağlı olarak bir mülkiyet sahibi tanımı geliştirmiştir. Hal böyle olunca da kilise iktidarı karşısında kutsal olmayan kralın iktidarı ikinci planda kalmıştır. Ancak iktidarı belirleyen gücün bu biçimde parçalı olması, devlet ve yönetici kurumlarının olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu dönemde senyörlük unsurlarından biri olan krallık, iktidarın yeniden merkezileşmesi ile monarşiye, yani ulus-devletin ilk biçimlenmesine dönüşecektir. Ulus-devlet kendisinden önce var olan bu yapılanmaların kurumları üzerinde yükselmiş bu kurumların içeriğinin düşünsel ve yapısal sıçramalarla dönüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁵⁹

Teokratik yöntemi esas alan ve aşkın bir kaynağın iradesini devletin doğuşunu açıklamak için kalkış noktası yapan teorilerde devlet, insanın dışındaki etkenlerin bir sonucu olarak kurgulanmaktadır. Bu durumda devletin varlık sebebi birey ya da yurttaşlar topluluğuna dayanmamakta bunun neticesinde de karşı sorumluluk duygusunu yerine getirmede zorunluluk almayan ve iktidarı sınırlandırılmayan mutlak bir güce dönüşmektedir.¹⁶⁰

Metafizik algıya dayalı devlet anlayışının en önde gelen bir diğer temsilcisi

¹⁵⁶ Henri Pirenne: **Orta Çağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), Alan Yayınevi, 1983, s. 14, 17.

¹⁵⁷ Kurt Schilling: **a.g.e.**, s. 152-153.

¹⁵⁸ Geoffrey Hawthorn: **Enlightenment and Despair A History of Sociology**, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, s. 8, 9.

¹⁵⁹ Ozan Erözden: **a.g.e.**, s. 47.

¹⁶⁰ İlhan Arsel: **Anayasa Hukuku (Demokrasi)**, Doğu Matbacılık ve Ticaret, Ltdş., Ankara, 1964, s. 12-14.

Hegeldir. Hegel Aydınlanma düşünürlerinin en önemlilerindedir. Hegel devlet kurgusunu toplumsal değerler piramidinin en üstünde tutar. Devlet “Kutsalın yeryüzündeki ifade biçimi olan bir ideadır. Mutlak itaati gerektirirken bireyi öncelemekten daha çok kendini önceleyen önemli bir amaçtır.”¹⁶¹ Asayışı sağlayan bir araç, hangi sınıftan olursa olsun bireyler arasındaki uyuşmazlıkları çözecek yansız bir kişi, bir “hakem”dir. “Genel yarar”ın doğurduğu devlet, “genel yararın da” temsilcisidir. Daha da öteye “ahlak düşüncesi”nin ve “aklın” bir varisidir.¹⁶² Modern toplumlara geldiğinde bu varisin kurguladığı ulusun uyumlu ve çatışmalardan uzak kalabilmesinin tek şartı, “Ulusal refahın korunması mecburiyeti”¹⁶³ ile özdeşleştirilecektir.

Devletin kökenine kaynaklık edecek önemli bir diğer yaklaşım biçimi maddî yaşamın üretimi ve yeniden-üretimidir. Ama bu üretim ikili bir özlüğe sahiptir. Bu üretim bir yandan yaşam araçlarının, beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan nesnelerin ve bunların gerektirdiği aletleri üretirken öbür yandan bizzat insan türünün üretimini gerçekleştirir. Belirli bir tarihsel dönem ve belirli bir ülkedeki insanların içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar bu iki türlü üretim tarafından bir yandan emeğin öbür yandan da ailenin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması tarafından belirlenir. Kan bağı üzerine kurulmuş eski toplum, yeni gelişmiş toplumsal sınıfların çatışması sonucu değişir; yerini, artık dayanaklarını kan bağı üzerine kurulmuş toplulukların değil, belirli bir ülkede yaşayan toplulukların oluşturduğu devlet içinde örgütlenen aile rejiminin tamamen mülkiyet rejimi tarafından belirlendiği günümüze kadar gelen yazılı tarihin bütün özünü biçimlendiren sınıflar çatışması ve sınıflar savaşımının içinde yeni bir topluma bırakmaktadır.¹⁶⁴ Bu yaklaşım biçiminde ekonomik ögenin "son kertede" belirleyici olduğu çok çıplak bir dille ifade edilmiştir. Devleti üretimi denetleyen sınıfın ekonomik ihtiyaçlarının oldukça yoğunlaşmış bir biçimdeki somutlaşmış hali olarak niteleyen ve devletin tarihsel gelişmesini de ekonomik güçlerin ürünü olarak değerlendirmeye götüren bir argümandır. Hukuki ve politik üst yapı bu argüman üzerinde yükselmekte, bu üst yapı belli bir sosyal bilinç şekline tekabül ederek de, maddi hayatın üretim tarzları sosyal, politik ve manevi yaşam tarzlarını tayin

¹⁶¹ Northcote Parkinson: Siyasal Düşüncenin Evrimi, (Çev: M. Harmancı), Remzi, 1984, s. 246–248.

¹⁶² Server Tanilli: **Devlet ve Demokrasi**, 2. bsk. Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1981, s. 3.

¹⁶³ “Ulusal refahın korunması mecburiyeti” ABD sosyoloji formasyonunda ilk defa Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünü kuran Albion Woodbury Small tarafından bu tarzda dile getirilen sosyolojik bir yaklaşımdır. Heinz Maus: **A Short History of Sociology**, Routledge & Kegan Paul, London, 1962, s. 98, 99.

¹⁶⁴ Friedrich Engels: **Ailenin, Özel mülkiyetin ve devletin kökeni**, Eriş Yayınları, 2003, s. 2.

etmektedir.¹⁶⁵ Bu tayinler işin giderek uzmanlaşma ile bölünmesinden ortaya çıkan ayrı ayrı yönetim alanlarıdır (hukuk, ordu, polis, kamu hizmetleri) ve bir ulusal birlik duygusunu, sınıf mücadelesini ve uzlaşmaz maddi çıkarları yaratır. Marx ve Engels'e göre bu devlet, özel mülkiyetin olmadığı Asya toplumlarında gelişmiş, devletin fonksiyonu da burada gruplaşan toplulukların ortak çıkarlarını korumak olmuştur.¹⁶⁶

Devlet, hâkim bir sınıf bireylerinin ortak çıkarlarını dayatma biçimidir.¹⁶⁷ Bu biçimdeki devleti Lenin şöyle açıklamaktadır; Devlet tek uğraşı yönetmek olan ve bu uğraşısını gerçekleştirme adına, insanların iradesini zoraki baskı altında tutan ve bu tutumlarının sürekliliğini gerçekleştirmek içinde hapishaneler, ordular gibi özel kurumlara ihtiyaç duyan insanların ortaya çıkışı ile oluşturulmuş ve ilk kez köleci toplumda geliştirilmiştir. Bu örgütlü yapının işlevi köle sahiplerinin köleler üzerindeki egemenlik haklarının sürdürülmesi için kurgulanmıştır.

2.3. Devlet Biçimleri

Bir devlet biçiminde toplum için belirli fonksiyonları yapan mekanizma her bir sistemin ortak noktasını oluşturarak toplumla ilgili meşru siyasi kararların alındığı belirli bünyeyi niteleyen o toplumun fonksiyonel şartıdır. Bu nedenle toplumun yaşayabilmesi ve gelişebilmesi için meşru siyasi kararlar almayı sağlayan bir siyasi sisteme mutlak bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁶⁸

Bağımsız devletlerin devamlı olarak değişen sayılarına rağmen aralarında ortak olarak belirli birkaç devlet sisteminin uygulandığını görmekteyiz. İngiltere, Fransa, Amerika ve Rusya'da uygulanan sistemler, genel hatlarıyla, birçok devlet tarafından benimsenmiştir. Şöyle ki genel olarak eski İngiliz Kolonileri İngiliz sisteminin, Fransız sömürgeleri Fransız sistemini, Latin Amerika ülkelerinin çoğu ABD sisteminin, doğu bloğu ülkelerinin bazıları da Rusya'nın sistemini benimsemişlerdir. Ancak burada hemen şunu belirtmek gerekirken Rusya'nın bu türden etkinliği şu anki küreselleşme sürecinde önemli ölçüde azalmıştır.

2.3.1. Örgütlenme Yapıları ve Egemenliğin Kaynağına Göre Devletler

Devletler, kendisini oluşturan temel bir öge olarak egemenliğin örgütlenmesi ve

¹⁶⁵ P.A.Sorokin: *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. M.M. R.Öymen), Kültür bakanlığı, Ankara, 1994, s. 90, 91.

¹⁶⁶ Stanley Moore: *Devlet Kuramı*, (Çev: Cumhur Aytulun), Simge, 1998, s. 16-18.

¹⁶⁷ Alan Swingewood: *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev: O. Akınhay), Bilim ve Sanat, Ankara1998, s. 211-219.

¹⁶⁸ Esat Çam: *Devlet Sistemleri*, Gürya Matbası, İstanbul, 1976, s. 3.

kullanılması bakımından birbirinden ayrımlanabilir. Hal böyle olunca egemenlik gücünün kaynağını ve kullanılmasını anayasa ve devletler hukuku bakımından ele almak gerekmektedir. O zaman da başvurulması gereken önemli kaynaklardan bazıları olarak devletler hukuku ve egemenliğin kaynağı olan anayasa hukuku kaynakları ilk müracaat edilmesi gereken kaynaklar olmaktadır.

2.3.1.1. Örgütlenme Yapılarına Göre Devletler

Devletler örgütlenme ve hâkimiyet biçimlerine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Hâkimiyet biçimlerine göre devletler Herodot ve Aristodan beri monarşi, arsitokrazi ve demokrasi olarak üçe ayrılmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşından sonra monarşi, aristokrasi ve cumhuriyet şeklinde üçlü klasik sınıflandırma anlamsız hale gelmiştir. Çünkü cumhuriyet şeklinde gözüktükleri halde uygulamada diktatörlük olanlar; monarşi biçiminde gözüktükleri halde, demokratik hükümetler olarak görülmüşlerdir. Arsitokratik hükümet biçimine ise çağımızda rastlanmamaktadır. Bu nedenle James Bryce, 1921’de “Modern Demokrasiler” adlı eserinde siyasal “Realiteye” göre hükümetleri yeniden sınıflandırmıştır. Bryce, Batı ülkelerindeki yirmibir cumhuriyetten sadece ikisini demokrasi olduğunu dokuz Avrupa monarşisinin ve üç İngiliz dominyonunun “demokratik” olduklarını çünkü buralarda hükümetlerin seçmen çoğunluklarına karşı sorumlu bulduklarını belirtmiştir. Siyasal bilimciler, bu eleştiriler üzerine hükümetleri demokrsi ve diktatörlük şeklinde ikili bir sınıflandırma yoluna gitmişlerdir.¹⁶⁹

Devletin dış egemenliği bakımından ayrımlanmasını tanımlayan diğer bir sınıflandırmaya göre ise devletler, üniter ve birleşik olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Üniter devletler kendi aralarında, merkezi üniter devletler, adem-i merkezi üniter devletler şeklindeyken, birleşik devletler ise federasyon ve konfederasyon şeklinde kurgulanmışlardır.¹⁷⁰ Günümüzde konfederal devletlerin ortadan kalkmasıyla ortada sadece karma devlet olarak federal devletler kalmıştır.¹⁷¹

2.3.1.1.1. Üniter Devletler

Ülkenin ve halkın tek bir devlet egemenliğine tabi olması, iç ve dış egemenliğin

¹⁶⁹ Bülent Daver: **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, 5. Bsk., Amkara, 1993, s. 183, 184.

¹⁷⁰ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anaya Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Altıncı Baskı, 2005, s. 67–79.

¹⁷¹ Kemal Gözler: **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitapevi Yayınları, 2000, s. 115–119.

başka bir devletle paylaşılmaması durumunda üniter devletlerden söz edilebilir. Üniter devletler, merkezden yönetim, yerinde yönetim, yetki genişliği ve bölgeselleşme ilkelerine göre örgütlenebilir. Bu türden örgütlenmeler yerinden yönetim ilkesinin uygulanmasına engel değildir. Bu devletlerde yerel kuruluşlara özerklik tanınır ama ama bu özerklik hiçbir zaman bağımsızlık düzeyine ulaşmaz. Tekli devlette ülke sınırları içinde yasama yürütme ve yargılama birliği olduğu gibi salt bir hukuk ve yargılama birliği de vardır. Merkezden yönetim ilkesine göre örgütlenen ülkeler olarak Türkiye ve Fransa birer örnek oluşturur.¹⁷²

2.3.1.1.2. Merkezi Üniter Devletler

Devlet, ülke, millet ve egemenlik unsurlarından oluştuğuna göre üniter devlette tek ülke, tek millet ve tek egemenlik vardır. Diğer bir ifadeyle üniter devlet, tek bir ülke üzerinde tek bir milletin tek bir egemenliğe tâbi olmasıdır. Bu nedenle üniter devlette, devleti oluşturan unsurlar bölünmez bir bütündür. Şöyle ki; a) Üniter devlette, devletin ülkesi bölünmez bir bütündür. Şüphesiz ki, üniter devletin ülkesi de “il” ve “ilçe” gibi idarî bölümlere ayrılabilir. Ancak bunlar, basit idarî bölümlerdir. Bunların sadece idarî yetkileri vardır. Yasama ve yargı yetkileri yoktur. Bunların hepsi aynı egemenliğe tâbidir. Bunların hepsinde aynı anayasa ve aynı kanunlar, kısacası aynı hukuk uygulanır. b) Diğer yandan üniter devlette, millet unsuru da bölünmez bir bütündür. Milleti teşkil eden insanların millet unsurunu oluşturmalarında din, dil, etnik grup vb. bakımlardan ayırım yapılamaz. Üniter devlette “toplum”lar veya “cemaatler” temelinde egemenlik yetkilerinin kullanılmasında farklılık yaratılamaz. Üniter devlet sadece yer bakımından federalizme değil, cemaatler bakımından federalizmi yani “korporatif federalizmi” de reddeder. c) Nihayet üniter devlette egemenlik de tektir ve bölünmez bir bütündür. Tek olan egemenliğin sahası bütün ülkedir. Bu egemenliğe tâbi olan da bütün millettir. Egemenliğin kaynağı bakımından da ayırım yapılamaz.¹⁷³

2.3.1.1.3. Yerinden Yönetimli Üniter Devletler

Yerinden yönetimli üniter devletlerde merkezi devlet idaresinin yanı sıra halkın kendi kendisini idare etmesi esasına dayanan belediye ve köy gibi kamu tüzel

¹⁷² Ramazan Şengül: “Fransa’da Bölge Yerel Yönetimlerinin İdari Sistem İçindeki Yeri”, *Türk İdare Dergisi*, S: 448, 2005, s. 61–66.

¹⁷³ Kemal Gözler: *a.g.e.*, s. 115–119.

kişilerinden oluşmaktadır. Bu oluşum, yerinde yönetim (ademi merkezi), ülkenin idari hizmetlerinin merkezi devlet dışında farklı yörelerde oturan halkın kendi aralarından seçtikleri kimseler tarafından yürütülmesi sistemidir. Örneğin, Fransa'da yerinden yönetim sistemi üç kademelidir ve aşağıdan yukarı olmak üzere belediye, il yerel yönetimi ve bölge yerel yönetiminden oluşmaktadır. Fransa'da üniter devlet yapısının gereği olarak bölge yerel yönetimlerinin kurulmasının devletin tekçiliğine ve ülke bütünlüğüne tehdit oluşturmayacağına altını çizmektedir. Yasakoyucu böylece Fransa'nın üniter devlet yapısı üzerindeki hassasiyetini vurgulamış olmaktadır. Dolayısıyla bölge yerel yönetimlerinin kurulmasının Fransa'yı federal devlet yapmadığının altı çizilmiş olmaktadır.¹⁷⁴

Yerinde yönetim yerel halkın yönetime katılmasını sağlamak açısından demokrasi ilkelerine de uygun düşmektedir. Yerinde yönetim kuruluşları devletten ayrı bir kimliğe (tüzel kişiliğe) görev ve yetkilere, mal varlığına ve amaçlara sahiptir. Bu bakımdan yönetim işlerindeki sorumluluk yerinden yönetim idarelerine aittir. Ancak bu durum devletin tek yapılı olması özelliğini ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü yerinden yönetim organları merkezi tek yapılı devletin çıkardığı kanunlar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorundadır. Uygulamada yerinden yönetim, biri yerel diğeri de işlevsel bakımından iki biçimde kendini göstermektedir. Yerel olanlar il özel yönetimi, belediyeler ve köylerdir. Bunlar ortak yerel ihtiyaçları karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişilerdir. Yerinden yönetimin uygulanmasından kaynaklı sorunların çözümlenmesinde idari denetimler uygulanmaktadır.

2.3.1.1.4. Çok Uluslu –Çok Bölgeli Tekli Devletler

Bazı tekli devletler çok uluslu ve çok bölgeli devlet örgütüne sahiptir. Avrupa'da tekil yapılı bazı devletler yerinde yönetimi daha ileriye götürerek farklı bir yapıda oluşmaktadırlar. Bunların tipik örnekleri, Çin, İtalya, Portekiz ve İspanyadır. Örneğin İspanya Anayasasının 2. maddesi öncelikle İspanyol milletinin tekliği ile bölünmez ortak vatan ilkesine yer vermektedir. Millet kavramı bölgeselleşmenin alanı ya da başta Bask ve Katalan'ların milliyetçi talepleri ne olursa olsun, İspanya'nın federal bir devlet olmadığını, fakat üniter bir devlet olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan Anayasa

¹⁷⁴ Ramazan Şengül: **a.g.m.** s. 61–64.

egemenliğin yalnızca İspanyol milletine ait olduğunu da vurgulayarak milliyetlerin kendi kaderlerini belirleme yetkisi reddedilmiş olmaktadır. Ancak milliyetler kendi kültürlerini koruma hakkına ve geliştirmeye sahiptirler. Bu bakımdan İspanyol Özerk toplulukları siyasal birer varlıktır. Bölgeler ülke olarak da anılmakta Bask ülkesi, Katalan ülkesi gibi nitelenmektedir. Böylece özerk topluluk tanımı içerisinde iki temel unsur yer almaktadır. Coğrafi ekonomik unsur ve sosyo politik unsur. Milliyetler kavramı İspanyanın çok uluslu bir devlet olduğunu ortaya koymaktadır. Burada kültürel milliyet ve hukuki milliyet ayrımını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Birincisi ırk, dil ve kültür gibi ortak niteliklerin, kendine ait bir devlet olmasını arzulayan, ya da bağlı oldukları devlet içinde kendi ortak niteliklerini koruyacak kurallardan yararlanan insan topluluğudur. İkincisi, yani hukuki milliyet ise, bir devletin anayasası, ya da kanunu ile tanımlanan ve bir kimseyi söz konusu devletle birleştiren hukuki ve siyasi bir bağdır. Hukuki milliyet kısaca vatandaşlık anlamına gelmektedir. Özerk topluluklar ve milliyetler arasındaki dayanışma ilkesi, ekonomik farklılıklar dengesinin sağlanabilmesi, elde edilen gelirlerin merkezde birleştirilerek tekrar bölgelere dağıtılmasını ifade etmektedir. İspanyol bölgeselleşmesinde 17 özerk topluluk bulunmaktadır. Bu özerk topluluklar özerklik statülerini kendi seçilmiş meclislerinde hazırlamaktadırlar. Her bölgenin kendi yasama ve yürütme organları vardır. Özerk bölgelerin hazırladıkları kanunlar, merkezi parlamento (ikili meclis Corte= Kongre ve Senato) tarafından askıya alınmadığı gibi, ayrıca ertelenmemektedir. Bunun gibi, bölge anayasası niteliğinde olan özerklik statüleri de İspanya merkezi yasama organı tarafından da değiştirilememektedir. Buna karşılık, özerk toplulukların kendi yargılama yetkileri bulunmamaktadır. İspanya'da Anayasa gereğince yargı birliği vardır. İspanyol bölgeselleşmesinde merkezi organlar ile bölgesel organlar arasında yetki paylaşımı sorunlu bir konudur. Anayasanın 148. maddesi bölgelerin yetkisini 22 başlık altında, buna karşılık 149. maddede merkezi devletin yetkilerini 32 başlık altında düzenlemektedir. Anayasanın açıkça devlete tanımadığı yetkilerin özerk topluluklara ait olacağı öngörülürken, bu yetkilerin özerk topluluklar tarafından kullanılmaması halinde, bunların yine devlete ait yetkiler olarak kalacakları belirtilmektedir. Fakat devlet dilerse kendi yetki alanında düzenleme yaparken, sadece genel ilkeleri belirleyip tamamlayıcı düzenleme olanağını özerk topluluklara bırakabilmektedir. Buna karşılık, genel çıkar söz konusu olduğunda meclislerin ayrı ayrı salt çoğunluğu ile kabul edecekleri kanunlarla özerk toplulukların mevzuatında uyum sağlayacak yönde düzenlemeler

yapabilmektedir. Nihayet özerk topluluklardan biri milli menfaatlere aykırı bir tutum alacak olursa, senato'nun uygun bulmak koşulu ile devlet, özerk topluluk yerine gerekli önlemleri alabilmektedir. Bölgelerin ve devletin düzenleme alanları arasında bir yetki uyuşmazlığı çıktığında bu uyuşmazlığı çözmeye yetkili organ anayasa mahkemesidir.¹⁷⁵

2.3.1.1.5. Karma Devletler

Bilreşik devlete (Etat composé) Türkçe'de "karma devlet", "mürekkep devlet" gibi değişik isimler verildiği de olmaktadır. Birleşik devlet, iki veya daha çok devletin sıkı veya gevşek bağlarla birleşmelerinden meydana gelmiş bir devlet çeşididir. Bu tür devletlerde, yasama, yürütme ve yargı organlarına sahip ayrı devletler vardır. Bilreşik devletlerde birden fazla, anayasa birden fazla hukuk düzeni yürürlüktedir. Bilreşik devletler kendi içinde "devlet birlikleri" ve "devlet toplulukları" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁷⁶ Bütün federal sistemler, aslında federe devletlerin bağımsızlığı ile halkların bütünleşmesini isteyenler arasındaki bir uzlaşmanın sonucudur. Ancak unutulmamalıdır ki federal sistemler daha düşük politik risk taşırlar ve bu da yatırımcıların bu sistemi benimsemelerinin nedenini oluşturur.¹⁷⁷ Karma devletlerdeki birlik uzlaşması çoğu kez dikta ile gerçekleştirilmektedir. İsviçre'de, konfederasyonun, federe bir devlete dönüşmesi 1847 yılında Kanton'lar arasındaki savaş sonucu gerçekleşmiştir. Günümüzde çökmüş olan SSCB'nde, 1917 Devrim sürecinde, bağımsızlığını ilan eden bölgelerin askeri işgalinden sonra, 1924 Anayasası ile federal yapılı bir devlet oluşturulmuştur. ABD' de ise, başlangıçta federe devletin kurulması güçlüklerle gerçekleşmiştir ama asıl mücadele 1861–1865 yılları arasındadır ve 19. yüzyılın en kanlı iç savaşlarından sonra federalizm kurumsallaşmıştır.

Federal sistemlerde denge hayli zor koşullarda sağlanabilmektedir. Bu bakımdan, federal yapının korunması ve varlığını sürdürmesi geçicidir denilebilir. Uygulamada bu değer yargısını doğrulayan örnekler vardır. Büyük Kolombiya Federasyonu 1821'den 1830 yılına kadar sürebilmiştir. 1947'de iki ayrı toprak parçasından kurulan Pakistan federasyonu (Doğu-Batı Pakistan), 1971'de Doğu'nun giriştiği kanlı bir mücadele sonucu bağımsız Bangladeş devletinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1958 Mısır-Suriye

¹⁷⁵ Teziç Erdoğan: **Anayasa Hukuku**, Beta, İstanbul, 1997, s. 122–125.

¹⁷⁶ Kemal Gözler: **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2004, s. 70.

¹⁷⁷ Nathan Jenson: Fiona McGillivray; "Federal Institutions and Multinational Investors: Federalism, Government Credibility, And Foreign Direct Investment", **International Interaction**, 31, Rodledge, Taylor & Francis Group, 2005, s. 304 vd.

ve Yemen arasında kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti 1961’de merkeziyetçi eğilimlere dayanmamıştır. Nihayet, 1917 Devriminden sonra kurulan SSCB Federal Devleti 1991 yılında dağılmış, Kanada da bu anlamda istikrarını tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir. Çünkü federalizmin benimsendiği ülkelerde, federal devletin yetkilerinde, federe devletler aleyhine bir gelişme, daha doğrusu bir merkezileşme eğilimi görülmektedir. Bu gelişmeler mali, siyasi ve yapısal etkenlerin bir sonucudur. İktisadi planda, modern üretim sistemi ve özellikle dağıtım, artık federal devletin yoğun müdahalesini zorunlu kılmaktadır. ABD’de New Deal politikası ile İsviçre’de 1947 yılında Anayasanın ekonomik ve sosyal hükümlerinde yapılan değişiklikler, federal devletin yetkilerinin genişlemesine yol açmıştır. Mali planda, federal devletler, önemli gelir kaynaklarına, özellikle gelir üzerinden alınan vergilere el koymaktadırlar. Kuşkusuz federal devlet, elde edilen bu gelirlerin bir bölümünü federe devletlere dağıtmakta ama bu bir çeşit yardım biçiminde olmakta ve ancak belli sınırlı alanları kapsamaktadır. Siyasi planda, partiler genellikle federal düzeyde örgütlenmekte ve ülkenin birliğini ve merkezi olma özelliğini giderek daha güçlü temellere oturtmaktadırlar. Birçok federe devlette, politikaya atılanlar, geleceklerini, federal kurumlar için hazırlarken, yerel organlardaki faaliyetlerini ilerisi için bir tür sıçrama tahtası olarak görmekteyler. Yukarıda belirtilen faktörlere bir de yapısal olanları eklemek gerekmektedir. Federal devletle, federe devletlerarasındaki yetki uyumsuzluklarını çözmek amacıyla oluşturulan organlar merkezi federal kurumlar içinde yer alıyorlar ve sorunlara çözümler getirirlerken federal yani merkezi bir bakış açısından hareket ediyorlar. Örneğin ABD’nde Federal Yüksek Mahkemenin verdiği kararlardaki genel tutum, federe devletler lehine değil, federal devlet lehine olmaktadır.¹⁷⁸

2.3.1.2. Egemenliğin Kaynağına Göre Devletler

“Monarşi” sözcüğü dilimize Fransızca monarchie kelimesinden girmiştir. Monarchie kelimesi ise Yunanca “tek şef” anlamına gelen “monos archos” kelimelerinden türemiştir. O halde monarşi, etimolojik olarak, “tek kişinin yönetimi” anlamına gelmektedir. Aristoteles, monarşiyi “Politika” adlı yapıtında tek kişinin yönetiminde olan devlet, Montesquieu ise Kanunların Ruhu (Kanunların Ruhu Üzerine)

¹⁷⁸ Teziç Erdoğan: a.g.e., s. 132.

adlı yapıtında bir kişinin sabit ve yerleşmiş yasalarla yönetimi, Rousseau'da, Toplum Sözleşmesi'nde Monarşiyi egemen gücün kanunları yapması ve tek olarak kanunları yapan kişinin yasalara göre hükümetmesi olarak tanımlamaktadır.

Devlet şekillerini ilk olarak monarşi ve cumhuriyet olmak üzere ikili bir ayrıma tâbi tutan yazar Jellinek'tir. Ünlü Alman kamu hukukçusuna göre, “devletin en yüksek organı (organe suprême de l'Etat)” birden fazla kişiden oluşuyorsa cumhuriyet, bu organ tek kişiden oluşuyorsa monarşi vardır. Raymond Carré de Malberg de monarşi ve cumhuriyeti Jellinek'e benzer bir şekilde tanımlamaktadır. Yazara göre monarşi, bir hükümdarın devlet gücünü bütünüyle elinde bulundurması olgusuyla tanımlanır. Monarşide hükümdar egemen yani devletin en yüksek organıdır. Bütün iktidarlar onda toplanır: Bizzat yahut vekillerin aracılığıyla ülkeyi yönetir; parlâmentosunda kanunlar yapar; atadığı hâkimler aracılığıyla adalet dağıtır. Keza, hükümdar anayasayı yapan kişi olması nedeniyle en yüksek organdır. Her halükarda anayasa onun onayı ve müeyyidesi olmaksızın değiştirilemez, gözden geçirilemez. Özetle, Carré de Malberg'e göre, monarşi egemenliğin tek kişiye ait olduğu bir rejimdir. Diğer bir ifadeyle, hükümdar “devlet gücünde muhtevi bütün iktidarların ortak ve en yüksek sahibidir” Léon Duguit, Jellinek'in ve Carré de Malberg'in kullandıkları ölçütü eleştirmektedir. Duguit'ye göre bu ölçüt belirsizdir; zira “devletin en yüksek organı (organe suprême de l'Etat)”nın hangi organ olduğunun tespiti çok zor, hatta imkânsızdır. Örneğin, İngiltere'de “devletin en yüksek organı” kraldır, bu nedenle İngiltere bir monarşidir. Oysa Duguit'ye göre, İngiltere'de “devletin en yüksek organı”nın Avam Kamarası olduğu ve dolayısıyla İngiltere'nin bir cumhuriyet olduğu iddia edilebilir. Devlet başkanının göreve geliş usulü önemlidir. Eğer devlet başkanı bu göreve veraset usulüyle geliyorsa monarşi, yok eğer başka bir usulle geliyorsa cumhuriyet vardır. Bu konuda Duguit aynen şunları yazmaktadır; Devlet başkanı irsî olduğu zaman hükümet monarşiktir; irsî olmadığı zaman ise cumhurîdir. Gerçekten de monarşi ile cumhuriyet arasında bundan başka mümkün bir fark göremiyorum; Monarşi, içinde irsî bir devlet başkanının bulunduğu; cumhuriyet ise, içinde devlet başkanın bulunmadığı veya devlet başkanının irsî olmadığı bir hükümet şeklidir. Görüldüğü gibi Duguit'nin anlayışında monarşi ve cumhuriyet birbirinin karşıt kavramı olarak tanımlanmıştır. Bir devlette, devlet başkanlığı görevi veraset yoluyla intikal ediyorsa o devlet bir monarşidir. Monarşi olmayan her devlet ise cumhuriyettir. Devlet başkanının seçimle yahut zor kullanarak işbaşına gelmesinin bir önemi yoktur. Hükümet ister tek bir kişiye verilsin, ister bir topluluğa verilsin, veraset

yoksa söz konusu devlet bir cumhuriyettir. Duguit, bir monarşinin mutlak veya despotik olabileceğini kabul ettiği gibi bir cumhuriyetin de mutlak veya despotik olabileceğini kabul etmektedir. Monarşinin ve cumhuriyetin tanımlanmasında mutlakiyet, despotizm, demokratiklik gibi unsurlar, bir tanım unsuru olarak kullanılamaz. Bunlar, monarşinin de cumhuriyetin de özelliği olabilirler. Yani, bir monarşi anti-demokratik olabileceği gibi, demokratik de olabilir. Örneğin Suudi Arabistan, Ürdün gibi birçok devletin anti-demokratik birer monarşidir. Ancak bir monarşi demokratik de olabilir. Arend Lijphart'ın demokratik olarak kabul ettiği 21 ülkeden 10'u cumhuriyet, 11'i ise monarşidir. Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Hollanda, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Norveç, İsveç, Yeni Zelanda gibi demokratikliklerinden hiçbir şekilde şüphelenilmeyen ve üstelik uzun zamandan beri demokratik rejimleri kesintiye uğramamış olan bu devletler bir cumhuriyet değil, monarşidir. Keza bir cumhuriyet de anti-demokratik olabileceği gibi, demokratik de olabilir. Örneğin, komşumuz İran bir anti-demokratik cumhuriyettir. Fakat bir cumhuriyet demokratik de olabilir. Örneğin Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Fransa, Finlandiya, İrlanda, İsviçre, İsrail, İtalya, İzlanda birer örnektir.¹⁷⁹

Sonuç olarak görüldüğü üzere monarşiler egemenliğin kazanılması, niteliği ve sınırları bakımından tarihsel süreçte çeşitlilik arz etmektedir. Egemenliğin niteliğini yansıtan monarşiler tarihsel süreç içinde; a) Monarkı Tanrının yeryüzündeki temsilcisi b) Monarkı devletin sahibi c) Monarkı devletin bir organı sayan monarşiler şeklinde üçlü bir tasnife sahiptir. Egemenliği kazanılması açısından değerlendiren monarşiler ya soya dayalı veya seçimlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Egemenliğin sınırları bakımından monarşiler mutlak monarşi ve meşruti monarşi şeklinde kurgulanmaktadır.

3. ULUS-DEVLETİN DOĞUŞU VE BU DOĞUŞA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Günümüzdeki ulus-devlet, siyasi, ekonomik ve sosyal yapılaşmasını önceki zamanlarda da var olan sosyal, ekonomik ve siyasal yapılanmanın devamı üzerine oturtturmuştur. Bu nedenle Westphalia, 1789 Fransız Devrimi ve kapitalizmde etkisiyle oluşturulan İngiliz Sanayi Devrimi ve siyasal felsefi düşünelere

¹⁷⁹ Kemal Gözler: "Hukuk Açısından Monarşi Ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 54, 1999, Sayı 1, s. 51-62.

değnilmelidir. Bu şekildeki bir tanımlama, bizi ulus-devletin doğuş zamanı ve doğuşuna etki eden faktörlerin ne olduğunun açıklanmasına dolayısıyla da ulus-devletin kurgulanışındaki temel aktörlere yönlendirmekte ve ulus-devletin inşasına yönelik iki alt projenin yani ulus-toplum ve ulus-birey kurgusunun gerçekleştirilme bağlantısına götürecektir.

3.1. Westphalia Barış Konferansı(1648)

Gerek ekonomisi zayıf ülkelerde gerekse ekonomisi güçlü olan Avrupa ülkelerinde ulus-devletlerin kurulması savaşlar sonrası bir sürecin ürünüdür. Westphalia antlaşması da bu önemli savaşların birini oluşturan otuz sene savaşlarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımı desteklercesine Descartes, otuz sene muharebelerini “Metafizik Düşünceler” adlı çalışmasında şöyle anlatmaktadır. “1618 senesinde, bu günki ideoloji kavgasına müşabih bir iman mücadelesi, Avrupa’nın ortasında, Behomya’da, vukua geliyordu. Protestan Çeklerin, Habsburgların müdahalesine Katolik papazlarını pencereden atmak suretiyle verdikleri cevap otuz sene muharebelerini doğurmuştu. Daha sonra bütün Avrupa’ya sirayet eden ve nihayet 1648 Westefalya muahedelesiyle hitam bulan bu din harbi birçok sergüzeştçileri Bohemya’ya çekmişti. Her yer yağmalanıyor akla gelmeyen zulüm ve işkenceler yapılıyordu. Yeni hakikatler eski kıymetlerin yerlerini sarsmıştı. Hıristiyanlığın getirdiği kuvvetli konformizm gevşemişti. Yer yer ferdi hamleler bu zinciri kırmak için uğraşıyordu. Asi ruhlar türemişti. Beşeriyet tenkidi bir devir yaşıyordu.”¹⁸⁰

Bu devirle birlikte Kutsal Roma Germen İmparatorluğunun hâkimiyetini yitirmesiyle imparatorluklar devri sona ermiş İsviçre ve Hollanda bağımsız devletler olarak kabul edilmiş ve bu ülkeler de Avrupa devletleri arasına girmişlerdir. Westphalia, (1648) Avrupa tarihinde Avrupa haritasının yeniden düzenlenmesi bakımından bir dönüm noktasına işaret eder ve bu anlamda bir damga oluşuyla da önemlidir. Kutsal Roma İmparatorluğunun zayıflaması Katolikliğin de zayıfladığı anlamını taşımaktadır ve egemenlik tanrıdan alındığı iddia edilen biçimiyle artık el değiştirmektedir. Hal böyle olunca da uluslararası ilişkilerde Papa’nın yetkileri kaldırılmıştır. Bu yeni bir

¹⁸⁰ Descartes: **Metafizik Düşünceler**, (Çev: Mehmet Karasan), Devlet Kitapları Müdürlüğü, MEB., Basımevi, 3. Bsk., İstanbul, 1967, s. 3.

dönemin de işaretçisidir.¹⁸¹ Bu işaret, ileride ulus-devletler olarak kendini gösterecek yeni örgütlenme mekanizmasına sahip mutlak monarşiler Avrupa’ında, sınır tanımadan egemen olana, Katolik felsefeye karşı, her ülkede aynı temelli ancak niteliksel farklılıkları bünyesinde barındıran Protestan hareketlerini doğuracaktır. Çünkü Katolik kilisesi toplumu arasında dinsel ve entelektüel bir çatışma söz konusudur. Bir tarafta sistem içerisinde çok az söz sahibi olan ancak haklarını koruma altına alan burjuvazi vardır diğer tarafta entelektüeller. Enteller yeni devlet sistemi içerisinde Tanrının oluşu ya da olmayışı konusunda tartışmaktadırlar. Bir kısmı rasyonel bir kurgu önerirken diğer bir kısmı ampirik olarak yani doğrudan tecrübeyle tanrıya ulaşmayı önermekte böylece yeni devlet içinde hakların ve özgürlüklerin en azından formel olarak garantiye alınacağını savunmaktadırlar.¹⁸²

Tüm bu tartışmaların neticesinde dinsel olarak yerellikten hareketle ulusal kiliseler oluşturulmuştur. Sonuç itibarıyla de bu dönemin tek sloganı tek ülke tek din şeklinde seslendirilmiş ve modern anlamıyla uluslar Orta Çağ Hıristiyanlık âleminin uluslararası düzenin bu biçimde bozulmasının ürünü olmuştur.¹⁸³

Augsburg Din Barışı, hükümdar hangi dinden ise uyruklarda o dindedir ilkesini, aynı hükümdarın uyrukları arasında farklı mezheplerin yaşamalarına olanak tanınması ilkesini de değiştirmiştir. Bu, vicdan hürriyetini yerleştirerek fikri gelişimi teminat altına almasıyla¹⁸⁴ önemli bir dönemeci göstermektedir. Bu dönemeç Almanya’da Martin Luther (1483–1546) ve Fransa’da Jean Calvin ile kendisini gösterecektir.

Ancak bu gösteri biçimi her ülkede aynı olmamıştır. Örneğin İngiltere’de uygulanışı, Almanya ve Fransa’dan farklıdır. İngiltere, 8. Henri’nin Katolikliğe Luther’ciliği ve Calvin’ciliği katarak oluşturduğu Anglikanizm, kiliseye karşı merkezi otoritenin öncülüğünü çektiği yerel ulusal kilise olgusunun tepeden oluşturulan diğer yerel biçimi şeklinde vücut bulmuştur. Her ulus-devlette yerel kilise hareketleri mevcut devleti niteleyecek biçimde ortaya çıkacak, bu farklılığa rağmen hepsinin ortak noktası ise Papalık otoritesini reddetmeyi hedeflemek olacaktır. Westphalia ile Yeni Çağlar adı ile anılan söz konusu dönemde yeni bir “egemenlik” algısı ile devlet inşa etme

¹⁸¹ Stephan Lee: **Aspects of European History**, 1494–1789, 2. Ed., London, 1984, s. 119.

¹⁸² Geoffrey Hawthorn: **Enlighten ment & Despair A History Of Sociology**, Cambridge Universty Press, Cambridge, London, 1976, s. 10- 12.

¹⁸³ Hallet Carr: **Milliyetçilik ve Sonrası**, (Çev: Osman Akın), İstanbul, İletişim, 1990, s. 7–12.

¹⁸⁴ Bekir Sıtkı Baykal: **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi**, 2. C. 1. Kitap, TTK, 2. Bsk. Ankara, 1988, s. 73.

faaliyetlerini içerir. Devletler Papa ve İmparatorların devletler üstü otoritelerini ret etmişlerdir. Böylece egemenlik ve sınır kavramlarının modern anlamda ilk tohumları yeni kurgulanan mutlak devlet kurgusu içerisinde atılmıştır. Artık İspanya' nın üstün gücü kalmamış, Almanya'nın Bismark'la kurgulanan bütünlüğü parçalanmaya başlamış ve topraklarının bir kısmı Fransa ve İsveç sınırları içerisine katılmıştır. Kısaca modern ulus-devletler olan İngiltere, İtalya, Almanya ve Fransa Westphalia' ile yeni sınırlarını kurgulamışlardır. Modern dünya sistemi bu şekilde on beşinci yüzyılda kurulmuş ve onaltıncı yüzyıl ile onsekizinci yüzyıl arasındaki dönemde kurumsallaşmıştır. Fransız devrimiyle de tebaa, yurttaşlara dönüşmüştür.¹⁸⁵

Artık, Westphalia Avrupa'da meydana gelen siyasal otoriteler, dini otoriteler, derebeylikler ve burjuvazinin güç kavgasıyla mücadele ortamının doğurduğu "Otuz Yıl Savaşları" nı sona erdirmesiyle Feodal Devlet sisteminin sonunu hazırlamış ve tarih sahnesine yeni çıkan Mutlak Devlet'in sınır ve buna bağlı egemenlik kavramını uygulamaya sokmuştur. Ayrıca Westphalia'dan sonra gündeme gelen merkezileşme süreci kurumsal merkezileşmeyi hızlandırmış ve ulus-devlet'in diğer bir önemli özelliği olan yönetimin merkeziliği ilkesi de Erken devletten sonra¹⁸⁶ gün yüzüne çıkmıştır. Westphalia ile artık her devletin bir toprak bütünlüğünün olması ve bu toprak bütünlüğü üzerinde yetkilerinin mutlak olması vurgulanmıştır. Egemen devletlerin hukuksal eşitliği de ön plana çıkarılarak uluslararası hukuk doğurtulmuştur. Westphalia bir taraftan söz konusu sonuçları itibariyle modern ulus-devlet kurgusunun temelini atmasıyla, diğer taraftan ve çok taraflı konferansların ilkinin teşkil etmesiyle¹⁸⁷ önemli bir yere sahip olmuştur.

3.2. Kapitalist Formasyon ve Kapitalist Formasyonun Düşünsel Temelleri

Kapitalizmin ulus-devletin kurgulanmasındaki katkısını açıklamaya başlamadan önce kapitalist aklın ruh ve manasından söz etmek gerekmektedir. Sosyolojik bakımdan kapitalizm ele alınmaya çalışılınca, kapitalizmin en az maddi unsurları kadar önemli olan "ruhuyla birlikte " ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ruh, değerler sisteminden daha çok davranışa yönlendirme ve davranışların yönünü belirleme bakımından bir tutumlar bütünüdür. Bu anlamda modern Batı toplumu ekonomi ve faydacı bir

¹⁸⁵ Wallerstein: **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, (Çev: T. Birkan) Metis, İstanbul, 2000, s. 120–122.

¹⁸⁶ Servet Karabağ: **Mekânın Siyasallaşması**, Gazi Kitapevi, 2. bsk. Ankara, 2006, s. 50.

¹⁸⁷ Raltson John Saul: **The Collapse Of Globalism And The Reinvention of The World**, The Overlook Press, New York, 2005, s. 232, 233; Ülku Demirtürk Demirdöğen: "Uluslararası Örgütlenme Sürecinin Kökeni ve Ondokuzuncu Yüzyıl Boyunca Gelişimi", **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, S: 5, İstanbul, Eylül 1993, s. 129–131.

yönelim içermektedir.¹⁸⁸ Hal böyle olunca gerek sanayileşme süreciyle meydana gelen olayları gerekse devamında ve sonrasında meydana gelen değişimleri cansız varlıklar şeklinde ele almak yeterli görülemez. Çünkü herhangi bir fiil ve davranışı üstünde durmaya değer bir konu haline getiren onun derindeki yorumlanabilir ve anlaşılabilir anlamlar içeriğidir.¹⁸⁹ Böyle bir ele alış ekonominin toplum veya cemaat tipi bir beşeri organizasyonun kültürle iç içeliğini göstermektedir.

Bu kültüre göre “öteki” tanımlaması, Sofistlerin tabiat anlayışlarından çıkartılan “tabiatta güçlü olan ayakta kalır(the survival of the strongest) ve yaşar, tıpkı aslanlar gibi¹⁹⁰” önermesinin tekrarı olan ve Darwin’in önermesi olarak tartışılan türlerin hayatta kalma mücadelesidir.(natural selection) Bu mücadelede, zengin olmak ve diğer zenginliklere el koymak için mücadele edilecek ve bu mücadeleyi kaybedenler ise yok olacaklardır.

Buna benzer bir yaklaşıma Harbert Spencer’da da rastlamaktayız. Ona göre kimse zenginliğin elde edilmesi ya da geliştirilmesine dokunmamalıdır. Aksi bir davranış insan gelişimine karışmak anlamına gelir. Ekonomik ve sosyal hayata en iyi uyum sağlayan hayatta kalmalıdır.¹⁹¹ Keşif ve icatlardaki gibi kuvvetli insanların zaferden duydukları öznel sevinçlere benzer bir biçimde¹⁹² temelde “iyi” yi hedeflemeyen bu yaklaşımlar toplum ve bireyleri kendilerine uymaktan başka bir seçenek bırakmamışlardır. Kapitalizmin kurgulanması süreçlerine katkısından bahsedilebilecek daha birçok düşünceden söz edilebilir ancak kapitalist aklın bu çalışmada ne anlamda kullanıldığını yansıtmaması bakımından bu kadar örneklem yeterlidir.

3.2.1. Kapitalist Formasyon ve Ulus-Devlet

İktisat, bireyi yönetme, politik ekonomi ise, devleti yönetme sanatı olarak¹⁹³ formüle edilmiştir. Bu anlam bir toplumun ekonomik ve siyasal yapısını birlikte incelemek sadece “gerçekçi” olmak için değil aynı zamanda bireylerin ekonomik

¹⁸⁸ Jeffrey C. Alexander: **Theoretical Logic in Sociology The Modern Reconstruction of Classical Thought**: Talcott Parsons, Routledge & Kegan Paul, USA, 1984, s. 49.

¹⁸⁹ Sabri F. Ülgener: **Zihniyet, Aydınlar ve İzmler**, Ankara, 1983, s. 18.

¹⁹⁰ İsmail Doğan: **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları**, 2.bsk., Pegem, Ankara, 2001, s.3-4.

¹⁹¹ J.K. Galbraith: **Kuşku Çağı, Ekonomik Gelişmeler Çağı**, (Çev: R.Aşçıoğlu-N. Himmetoğlu), İstanbul,1989, s. 122–124.

¹⁹² Oswald Spengler: **İnsan ve Teknik**, (Çev: K.Turan), Töre-Devlet Yayınları Ankara, 1973, s. 88.

¹⁹³ P. Deane: “ The Evolution of Economics Ideas”, **Modern Cambridge Economics**, London, 1984, s. 3.

çıkarlarını ve siyasi özgürlüklerini maksimize etmek için de geçerlidir.¹⁹⁴ Çünkü ekonomi ve politikanın birleşmesi sonucunda devletin ekonomik olarak yönetilmesi, bu yönetim biçimine uygun siyasi kararların alınmasını gerektirir. Bu nedenle de, Batı tipi endüstrileşme sürecinde parlamenter demokrasi genel kabul gören politik sistem olmuş,¹⁹⁵ ekonomik alandaki değişimler politik sistemin kendisine sürekli uyum sağlamasını gerektirmiş¹⁹⁶ bu da devletin formasyonu (oluşturma) sürecinde ekonominin yeri nedir? Sorusuna verilebilecek cevaba önemli bir zemin hazırlamıştır.

Avrupa devlet formasyonunun açıklanmasında uluslararası para mekanizmasının pre-Keynesyen modelini tanımlayan merkantilizm¹⁹⁷ politikası ve sömürgeciliğin ortaya çıkardığı kapitalizm önemli bir yer işgal eder.¹⁹⁸ Bu nedenle kurumsal otonom bir olgu olarak kapitalist ekonominin ortaya çıkışı¹⁹⁹ aşağı yukarı devletin kurumsal anlamda bağımsız hale gelişiyle eş zamanlıdır.²⁰⁰ Çünkü kapitalizmin en temel güdüsü kendisini yayma güdüsüdür. Bundan dolayı da kapitalizm yapısal mantığının bir gereği olarak sermaye birikiminden itibaren sınırlarını aşma ve genişleme eğilimi taşımaktadır. Modern devlet, nasıl konsolide bir bölgesel temeli gerektiriyorsa aynı şekilde kapitalizm de bu gerekliliği gösterir. Farklılaşmış bölgesel temel tüm üretim faktörlerinin hareketsiz ve köleleştirilmiş olarak kalması anlamına gelirken konsolide bölge, kapitalizm açısından temel teşkil eden üretim faktörlerinin özgürleşmesini mümkün kılar. Nasıl modern devlet kurumsal bir özerkliğe gereksinim duyuyorsa kapitalist ekonominin de devletten ayrı kurumsal bir özerkliğe gereksinim duyar.²⁰¹ Başka bir ifadeyle dünya ekonomisi içinde piyasa mantığını engelleyen tüm yapıların yok edilmesiyle meta, para ve üretken sermaye akımlarının serbestleştirdiği bir ortamın yaratılmasını ister. Bu isteğin gerçekleştirilme olanağı da liberalizmin uygulanması

¹⁹⁴ Vural Savaş: **Politik İktisat**, Beta, İstanbul, 1998, s. 9.

¹⁹⁵ İleri toplumların aynışmaları konusunda Bkz. Henry Summer Maine: “ From Status to Contract”, *Deductive Vs, Historical Analysis*”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London,2000, s. 213.

¹⁹⁶ Hüsnü Erkan: **Ekonomi Sosyolojisi**, Barış Yayınları, İzmir, 2000, s. 192, 193.

¹⁹⁷ P. Mark Taylor: **The Balance of Payments New Perspective on Open Economy Macroeconomics**, Edward Elgar Publishing Ltd., 1990, s. 2.

¹⁹⁸ Nuri Yurdusev: “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, **Devlet, sistem ve Kimlik**, İstanbul, İletişim, 2000, s. 20.

¹⁹⁹ Avrupa’da özellikle sanayi devriminden sonra kapitalizmin pür şekliyle, yani özel mülkiyet ve hür teşebbüse herhangi bir sınır getirilmeden, alabildiğine bir serbestlikle uygulanması, onun kısa zamanda birçok olumsuz yönlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İsmail Özsoy: “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler” **Bilig**, Güz 2006, S: 39, s. 171.

²⁰⁰ A.Y.Sarıbay: Post-Modern Ulus Olmanın Teorik Olasılıkları” **Tarih ve Milliyetçilik**, Mersin Üniversitesi, I. Ulusal Tarih Kongresi, 1997, s. 4.

²⁰¹ Linda Weiss; John M. Hobson: **Devlet ve Ekonomik Kalkınma**, (Çev: Kıvanç Dündar), Dost, Ankara, 1995, s. 73.

formülünde saklıdır.²⁰²

Devlet sınırları içerisinde ülke toprakları, iletişim yapısı, kara yolları, demir yolları ve limanların geliştirilmesi vergilendirme stratejileri, merkantilizm ve modernleşmiş bürokrasinin sayesinde entegre olmuştur. Ulusal hukuk sistemiyle bir dizi etkin mülkiyet hakkının yaratılması yatırım ve yatırımlarla ilgili güvenliğin sağlanmasını da mümkün kılmıştır. Endüstri, mali, askeri gelirler sağlayan kapitalist kredi piyasasının doğuşu, devletin askeri alanlardaki talepleri yoluyla gelişmiştir. Bunlar kapitalizmin devletin kurgulanmasına yönelik sağladığı katkılardır. Kapitalizmi sadece ekonomik bir faktör olarak ele alan ve devlet kurgusu ile bir ilişkisi olmadığını dile getiren kapitalist savunmacı görüşlerde yok değildir. Bu görüşlerden birine göre, devletin kurgulanış sürecindeki hakim argüman, ticaret, emek ve ekonomik menfaatler değil, entelektüellerin hâkim devletçi ideolojisi, askeri işgal ve politik ideallerdir. Bu görüşe göre; uluslararası ilişkilerden iç ilişkilere kadar devletçi politikaların bütün kötülüklerinden kapitalizm sorumlu tutulmuştur. Kapitalizmin savaş karcılığı gibi mitler veya askeri işgallerle pazar kazandığı fikri, devletçi yorumcuların ve tarihçilerin vicdansızlığının veya sığığının örnekleridir. Oysaki değişen şartlara uyum sağlayarak gelişen ve bu duruma ayak uyduran kapitalizmin²⁰³ dış politikasının özü serbest ticarettir; yani ticarete konulan duvarların, korumacı gümrüklerin, özel imtiyazların kaldırılmasıdır; dünya ticaretinin, birbirleriyle doğrudan doğruya ilişkide bulunan bütün ülkelerin özel vatandaşları arasında, serbest uluslararası değişim ve rekabete doğru yollarının açılmasıdır.²⁰⁴

Bu yaklaşım birçok eksiklikler içermektedir ve bu eksiklikleri belirginleştirenlerden birisi Dunning'tir. Dunning, Kapitalizmi Wallerstein'in "Dünya Sistemi" açılımına benzer şekilde ele alarak incelemeye çalışır. Dunning, Merkantilist Kapitalizm ve Sömürgeciliğin kökleri ve ilk koşulları olarak nitelediği 1500-1800'lü yılları, 1800-1875 yılları da dünya sisteminin bütünleştiği girişimci ve finansal kapitalizm yılları olarak değerlendirir. Bu yıllar, üretici ve tüketici piyasalar üzerinde henüz olgunlaşmamış düzeyde kontrolün sağlanarak finansal yatırımların yapıldığı ve alt yapıların kurulduğu dönem olarak ele alır. Bu yılların hemen ardından gelen 1875-1945'li yıllar ise dünya

²⁰² Sungur Sarvan: "Küreselleşme mi? Uluslararasılaşma mı? (I)", **Sınıf Bilinci**, S: 16, 1996, s.48, 49.

²⁰³ Henri Prieune: "Historical and Comparative Studies Stages in the Social History of Capitalism", (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 98.

²⁰⁴ Rand Ayn: "Savaşın Kökleri", (Çev: Atilla Yayla), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk., Siyasal Kitapevi, Ankara, 1999, s. 440, 441.

sisteminin küresel boyuta taşınması ve endüstrileşmeye tekabül etmektedir ve uluslararası kapitalizmin yıllarıdır. Bu yıllar doğal kaynak ve pazar arayan yatırımlarda hızlı bir artış yaşanan dönemi yansıtır. Bu dönemde özellikle ABD kökenli kartellerin sayısında artış gözlenmiştir. 1945-1960'lı yıllar Çok Uluslu Kapitalizm yıllarıdır. Dolaysız yabancı yatırımlarda ABD üstünlüğünün sürdüğü dünyada Jean-Jeack Servan Shreiber'in deyimiyle, dünyada ABD den sonra ikinci gücün bütün dünyadaki ABD şirketlerinin ve yatırımlarının olduğu dönemdir. Bu dönemde tek tek çok uluslu şirketlerin ölçeği büyümüştür. 1960'dan bu güne kadarki dönem Kapitalist dünya ekonomisinin bütünleşme dönemidir. Bu, Kapitalizmin Küreselleşmesidir.²⁰⁵

Kapitalist üretimin bu tarzda küreselleşmesi ve beraberinde getirdiği değişimleri biçimsel bir değişim ile ele alarak ulus-devleti bu biçimsel değişim ışığında açıklamaya çalışan Anderson'dur. Anderson'e göre, ulus-devlet, kapitalist üretim tarzını ulusun yaratılmasında ve yeniden üretilmesinde esas almıştır.²⁰⁶

Mümkün kılınan bu kurgu ile kapitalist aklın "ben merkezli" üretimini taklit eden ulusçuluk yaratılmış ve bu süreçlerle ulus-devlet o zamana kadar ki yapılardan farklı simgeler ve değerler yaratarak geleneklerle birleştirmeyi amaçlayan modern bir olgu²⁰⁷ olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kurgu bütünü onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda Avrupa ekonomik düşüncesinde egemen olan heterojen fikri yapıya göndermede bulunurken²⁰⁸ aynı zamanda sınırları belli olan daimi bir toprak parçasını denetleyen, görece merkezileşmiş bir toprak parçası içinde fiziksel zor kullanma araçlarının tekeline eline geçiren²⁰⁹ herhangi bir topluluğun teşkilatlanmış gücü olarak kapitalizm yardımıyla ortaya çıkmıştır.

3.2.1.1. 1490'lı Yıllarda Ekonomi Formasyonu

14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın başına gelindiğinde 1400'lü yıllarda iktisadi ve siyasi kurumlarını oluşturan Fransa, İngiltere, Portekiz ve İspanya gibi ülkeler Batı'da merkezi monarşilerini kurarak²¹⁰ ulus- devletlere dönüşmüşlerdir.²¹¹ Bu dönüşümde başat etmen bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin sonucu olan, endüstrileşme hareketleri

²⁰⁵ Ufuk Başoğlu ve Diğerleri: **Dünya Ekonomisi**, Ezgi, Bursa,1999, s. 11.

²⁰⁶ Benedict Anderson: **Hayali Cemaatler**, (Çev: İnkender Savaşır), Metis, 1993, s. 162-167.

²⁰⁷ Montserrat Guibernau: **Milliyetçilikler**, (Çev: Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 93.

²⁰⁸ J. Smelser: **The Sociology Of Economic Life**, second edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1976, s. 4, 5.

²⁰⁹ Tom Bottomore: **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev: Erol Mutlu), Ankara, Teori Yayınları, 1987, s. 61.

²¹⁰ N. Rosenberg: L.E. Birdzell: **Batı Nasıl Zengin Oldu**, (Çev: E. Güven), Form Yayınları, İstanbul, 1992, s. 55.

²¹¹ Şerif Baştav: "14 ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Fetihleri Sırasında Avrupa'nın Siyasi ve İktisadi Durumu", **Belleten**, C. LII, SAY.202, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1998, s. 112.

ve bunun neden olduğu sömürgecilik, merkantilizm fizyokrazi ve merkezi monarşilerin güçlenmesidir. 15. yüzyıl ve ardından da 17. yüzyıl kapitalist öğelerin belirginleştiği dönem olması açısından önemli bir özellik sergiler. Ayrıca kapitalizmle yakın ilişkisi olan teknoloji, Avrupa’da, 10–13 ve 14.yüzyılın başlarında vardır. Ancak sürekli değildir.²¹² Pre-Kapitalist dönemin iktisadi faaliyetleri gündelik yaşama yöneliktir, kâr amacı yoktur.²¹³

Özellikle Sparta toplumunda erkekler için sayı saymayı bilmenin, pazarda görülmenin ticari ruha sahip olmak anlamına geldiği ve çok ayıp sayıldığı²¹⁴ dönemlerin ardından 15.yüzyılda durum kâr amaçlı olarak tersine dönmüştür.²¹⁵ Artık emeğin toprak karşılığı takas edilmesine, paralı tarıma geçilmiştir.²¹⁶ 1100–1350, 1450–1650 ve en son olarak 1750 yılında Avrupa’da hızlı bir nüfus artışı da vardır. Nüfus artışı kapitalizmin gelişmesinde²¹⁷ zorunlu göç de nüfus artışında önemli bir faktör olmuştur. Zorunlu göçler 1850’lere kadar yapılan Afrika ve Amerika arası köle ticareti vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. İstem dışı göçlerde ise 1815–1914 döneminde Avrupa’dan Yeni Dünya’ya 60 milyon dolayında, Rusya’dan, Kuzey Afrika ve Sibirya’ya 10 milyon, Çin’den 12 milyon, Japonya’dan 6 milyon kişi Güney Doğu Asya’ya göç ederek oralarda umut aramışlardır.²¹⁸

Nüfus artışının kapitalizm’e yönelik katkısının yanında kentleşme ve sanayileşme de önemli bir açılım sağlamıştır.²¹⁹ 15.yüzyıldan bu güne kadar devam etmekte olan kentleşme²²⁰ insanı kurgulayan din, dil, aile gibi kurumlara kıyasla çok yenidir²²¹ ve ABD yaşam tarzının uluslararasılaşması, üçüncü dünya kent gelişiminin yegâne örnekleme olmuştur.²²² Kentleşmede, ilk önceleri ilkel bir ulaşım sisteminin oluşu, güvensizlik ve savaş, köylünün toprak bağımlılığı kentin sağlıklı gelişimini engellemiş,

²¹² Jean Gimpel: **Orta Çağda Endüstri Devrimi**, (Çev.: N. Özüaydın), Ankara, 1996, s. 102–193.

²¹³ Warner Sombart: “Kapitalizm öncesi iktisadi görüş”, **Kapitalizm ve Din**, (Der: M. Özel), İstanbul, 1993, s. 36–39.

²¹⁴ Alain De Botton: **Statü Endişesi**, (Çev: Ayşe Bayer Sıla), Sel Yayıncılık, İzmir, 2005, s. 207.

²¹⁵ F. Charles Nagy: E. Robert Sschmedicke: **Principles of Cost Accounting**, Sout-Western Publishing Co. England, 1973, s. 1.

²¹⁶ N. Rosenberg: L.E Birdzell, **a.g.e.**, s. 84.

²¹⁷ Orhan Türkdoğan: **Endüstri Sosyolojisi, Türkiye’ nin Endüstrileşmesi: Dün Bugün - Yarın**, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1981, s.144, 145.

²¹⁸ Ufuk Başoğlu ve diğerleri: **a.g.e.**, s. 46.

²¹⁹ Micheal Peter Smith: **The City and Socila Theory**, Martin’s Press, Inc. America, 1980, s. 235.

²²⁰ Abdullah Korkmaz: **Kent Sosyolojisi Ders Notları**, İnönü Üniv. Fen Edb. Fak. Malatya, 1988, s. 11.

²²¹ Jhon Walton: “Urban Sociolgy: “The Contrubution and Limits of Political Economy”, *Annul Review of Sociology*, Volum: 19, 1993, s. 46, 47.

²²² L. Harvey Molotch: R. John Logan: **Urbans Forunes The Political Economy of Place**, Universty of California Press, London, 1987, s. 273.

bu sebeple sanayi öncesi kentler, sosyal ve ekonomik bir varlık gösterememiştir.²²³ Sanayileşmenin kendine özgü kentleşmesi²²⁴ çok hızlı değildir. Bu nedenle, İngiltere’de sanayileşmenin etkisi 18.yüzyılın ikinci yarısında etkisini göstermiştir.²²⁵ Kentleşme analizleri modernizm²²⁶ ve teknolojik gelişmelerle ilişkilidir.²²⁷ Çünkü teknoloji malların kitle halinde üretilmesini, dağıtım ve tüketimini olanaklı kılmış ayrıca işveren ve işçi arasında yeni ilişkilerin doğmasına da neden olmuştur.²²⁸ Bu teknolojinin oluşumunun mimarları ise kent soylular, tüccar ve bankacılarıdır.²²⁹

Hızlı kentleşme ve sanayileşme periyodunda kaçınılmaz olarak meydana gelen şey kentin merkezi politik bir öneme sahip olmasının²³⁰ yanında kentte büyük ölçekli sanayi ve fabrika sistemi gelişiminin ekonomik politik kontrol ve sosyal yeniden üretimin sosyal ve ekonomik değişme silsilesiyle bağımlı biçimde gerçekleşmesiyle ilişkili oluşudur.²³¹ Ancak zaman zaman da şehirleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeden bağımsız daha ziyade şehirlere nüfus yığılması olarak ortaya çıkmakta bu da ilişkilerde meydana gelmesi gereken fonksiyonel değişmelerin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Bu durum sosyologların sağlıksız şehirleşme olarak nitelendirdikleri olguya işaret etmekte,²³² bu sosyal hareketlilik de arz-talebin bir fonksiyonu olarak kavramsallaştırılmakta,²³³ ya da toplumsal durum, o durumu varsayan olaylardan türetilir anlayışı ile paralellik arz etmektedir.²³⁴

Kentleşme, hiçbir zaman sanayileşme öncesi aşamalarda, sanayileşme sonrası aşamadaki hıza ulaşamamıştır.²³⁵ 16. yüzyılın sonlarından itibaren sanayileşme, kentleşme ve hızlı nüfus artışına bağlı olarak halkın ürün talebinin artışı, iş aletlerinin ve tarımsal teknolojinin gelişmesiyle birlikte “manifaktür-atölye” işletmeleri ortaya çıkmıştır.²³⁶ Manifaktür üretime ilaveten değinilmesi gereken bir diğer nokta olarak 1250

²²³ İhsan Sazal: **Şehirleşme**, İstanbul, 1992, s. 41–42.

²²⁴ Eyüp İspir: **Kentleşme ve Metropolitan Alan ve Yönetimi**, AİTİA Yayınları, Ankara, 1982, s.15, 16.

²²⁵ Abdullah Korkmaz: **Dersnotları**, s. 19, 20.

²²⁶ Alan Warde: Savage Mike: **Urban Sociology, Capitalism and Modernity**, Macmillan, London, 1993, s. 116.

²²⁷ Ladd, Carl Evertt: **The American Polity The People and Their Government**, Second Edition, W.W.Nort & Company, London,1987, s. 17.

²²⁸ Irving Krasusu: **Stratification, Class and Conflict**, The Free Press, Collier Macmillan Press, London, 1976, s. 427.

²²⁹ Ruşen Keleş: **Kentleşme Politikası**, 2. Bsk. İmge, Ankara, 2002, s. 24.

²³⁰ Manue Castells: **City, Class and Power, Sociology, Politics and Cities**, (Translation: Elizabeth Lebas), (Ed: James Sime), Palgrave Macmillan, 1978 s. 37, 38.

²³¹ Micheal Timberlake: David Smith: “Hierarchies of Dominanca Among World Cities: A Network Approach”, (Ed: Saskia Sassen), **Global Networks Linked Cities**, Routledge, UK, 2002, s. 117.

²³² Yaşar Kaya: “ İşbirliği ve Çatışma”, **Toplumsal Yapı**, (Ed: Yaşar Kaya), Turan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 33.

²³³ Abdullah Korkmaz: **Dersnotları**, s. 21.

²³⁴ Rene Dırdar: **Şiddet ve Kutsal**, (Çev: Nemciye Alpay), Kanat Yayınları, 2003, s. 273, 274.

²³⁵ Eyüp İspir: **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak yayınları, Ankara, 1986, s. 20.

²³⁶ Adam Smith: **Ulusların Zenginliği**, (Çev: Ayşe Yunus, Mehmet Bekırcı), Alan Yayıncılık, 2004, s. 332–333.

ile 1350 yılları arasındır. Bu yıllar mekanik icat çağı olarak bilinmektedir. 16. ve 17. yüzyılların faaliyetleri ise bilimsel devrim olarak adlandırılmaktadır. 16.ve 17. yüzyıllardan itibaren Avrupa'da modern deneysel bilimin gelişimi²³⁷ buna bağlı olarak gelişen teknolojiyle, Cenovalılar Sudan'ın altınlarına erişmek için deniz ticaretine ve coğrafi keşiflere önem vermişler, İtalya ise, Afrika'ya doğru açılarak yeni pazar arayışı içine girmiştir.²³⁸

Deniz aşırı pazarlara yönelik deniz ticaretinde görülen bu türden gelişmeler, kapitalizmin ana damarları olan sömürgecilik ve merkantilizmi oluşturan temel etmenler olarak karşımıza çıkarmaktadır.

15. Asrın sonlarından itibaren Avrupa devletlerinin ilgisini çeken ve giderek yeni pazar olmaya başlayan Afrika kıtası sonraki yüzyıllarda bir yandan misyoner faaliyetleriyle Avrupa'nın kontrolüne girerken diğer yandan ekonomik nedenlerle etki altına alınmaya çalışılmıştır.²³⁹ 17. Yüzyılın sonu Akdeniz'de kesinlikle bir hâkimiyet değişikliğine neden olmuştur.²⁴⁰ Bu hâkimiyet değişikliğini takip eden yüzyıllardan itibaren Batı'da egemen olan ve sanayi devrimiyle son kertesine ulaşacak olan sömürgecilik politikası, tüm dünyayı temelden sarsacaktır.

Kentleşme yukarıda hiçbir zaman sanayileşme öncesi aşamalarda sanayileşme sonrası aşamadaki hıza ulaşamamıştır demiş ve bunun nedenlerine dönemin özelliklerini göz önüne alarak açıklamaya çalışmıştık. Şimdi de bunun nedeni yukarıda çizilen çerçeveye ilaveten yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde ulus-devlet için yapılan kehanetin kent için de yapılmış olmasında arayabiliriz.

Söz konusu bu kehanete göre firmalar ya da çalışanlar gelişen elektronik network sistemi sayesinde bir ülke ya da küre içinde yerleştikleri mekânı öncelemeden çalışabileceklerdir. Bu yeni yapılanma, kompitür kominikasyonu ve küreselleşme sayesinde oluşturulan yeni uluslararası iş bölümünü de tanımlamaktadır.²⁴¹

Ancak küreselleşme tam bunun tersini yaratmış²⁴² özellikle de temel aktörü olan

²³⁷ James L. Adams: **Bir Mühendisin Dünyası**, (Çev: C. Soydemir), 5. Bsk. Ankara, 1996, s. 17–20, 21.

²³⁸ Server Tanilli: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş, Orta Çağ**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1983, s. 467.

²³⁹ İdris Bostan: “Orta Afrika’da Nüfuz Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu” (1893–1895), **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basın Evi, Ankara, C.LIV, S: 210, 1990, s. 665.

²⁴⁰ Mantran Robert: “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri”, **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, C.LII, S: 203, 1988, s. 695.

²⁴¹ V.J. Beaverstock: D.R.F. Walker: Peter Taylor: “Firms and Their Global Service Networks”, (Ed: Saskia Sassen), **Global Networks Linked Cities**, Routledge, UK, 2002, s. 93.

²⁴² Kevin Danaher: “Kültürü Değiştirmek: Para Yerine Yaşamı Seçmek”, **Küresel Başkaldırı**, (Çev: Aydın Ekim Savran), Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 36, 37.

ABD ve diğer dünya şehirlerinin hızla gelişmesi bu kehanetin tersine işlediğini göstermiş²⁴³ kentlerin gelişmesi aynı zamanda yerel ile küreselin çatışma alanlarının yaratılmasını sağlamış, özelleştirmeler ve deregülasyon gibi uygulamalar da territorial, ekonomik ve sosyal kontrolü azaltmıştır.²⁴⁴ Ancak bu gelişimin her yerde aynı biçimde olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin Hong Honk ve Shanghai bu manada bir örneklem olmuştur.²⁴⁵ 1978’de başlatılmış olan reformlar 1990 yılına gelindiğinde küresel süreçten etkilenmemiş bilakis bu sürece karşı devlet kontrolünün artmasını sağlamıştır.²⁴⁶

Kapitalizmin kendisini hissettirmesinde nüfus, kentleşme ve coğrafi keşiflerin ardından beklili de en önemli faktör olarak karşımıza çıkan şey tüccar sınıfının yükselişidir. Artık her devlet, kendi ekonomik hayatını kendi yönetmeye ve bunun için de yerli tüccarlara öncelik vermeye başlamıştır. İktidar, artık krallık iktidarının feodal çağdaki haline benzemekten çıkarak monarşik hale gelmiş ve ulusun patronu olmuştur. Bu patron, burjuvaziye soyluluk unvanları dağıtarak, bunları vergiden muaf tutmuş ve ticareti ayrıcalıklı hale getirmiştir. 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başında burjuvazi bir taraftan, borçlarından dolayı topraklarını satmak zorunda kalan soylulardan toprak alarak soyluluğunu krallık görevlerini kamu görevinde çalışan bir kanun koyucu sıfatıyla satın alarak da bir başka soyluluğu ele geçirmiş ve iktidarı yönlendirme imkânına kavuşmuştur.²⁴⁷

Elde edilen bu imkân, soy aristokrasisinin yerine para aristokrasisinin egemenliğini ve onun açılımlarını tanımlayacak yeni dönemlerin de başlangıcını temsil etmiştir. Böylelikle devlet, bölüşüm ve ödüllendirmeyi topraktan paraya kaydırmış bürokrasi ve soy’a dayanmayan devlet hizmetinin hayata geçirilmesi olanaklı hale gelmiş ve bu sayede de devlet merkezileşebilmiştir. Ortaçağın ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısından tamamen bir kopuş temsil eden merkantilizm 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa ticaret politikasının en önemli özelliğidir.²⁴⁸ Bu özellik sayesinde

²⁴³ Saskia Sassen: **Cities In A World Economy**, Third Edition, Pine Forge Press, An İmprint of Sage Publication, Inc. California, 2006, s. 1.

²⁴⁴ İliana Mignaqui: Pablo Ciccolella: “ Buenos Aires: Sociospatial Impacts of The Development of Global City Functions”, (Ed: Saskia Sassen), **Global Network Linked Cities**, Routlage, UK, 2002, s. 309.

²⁴⁵ Rezzan Tatlıdil: “Competititon Strategies of Turkish Firms In Textil and Clothing İndustry whit the Approach of China’s Opening to the World Markets”, **First İntrernational Conference on Bussiness, Manegement and Economics**, Volum 2, Yasar Üniversty, İzmir, 2005, s. 254, 255.

²⁴⁶ Zilai Tang: GU Rose Felicity: “Shanghai: Reconnecting To The Global Economy”, (Ed: Saskia Sassen), **Global Network**, Routlage, UK, 2002, s. 285.

²⁴⁷ Regme Perinoud: **Burjuvazi**, (Çev: M.A. Kılıçbay), İstanbul, 1991, s. 58, 60–72.

²⁴⁸ Edward H. Carr: **Milliyetçilik ve Sonrası**, İletişim, İstanbul, 1990, s. 10–12.

ulusal ekonomiler kurulmuş devlet inşası ve ulusal yapılanma politikaları hayata geçirilmiştir. Bu nedenle Batıdaki ekonomiye dayalı ulusal politikalarının gelişimini bu sistemin özünde aramak mümkündür. Sistemin özünde ulusal gelirin arttırılması vardır bunun yolu ise ihracatın desteklenip ithalatın kısıtlanmasıdır. Kapitalizmin 1750 yılına kadar merkantalist bir yapıda gerçekleşmiştir.²⁴⁹

Merkantilizm doğası ve amaçları gereği savaşları kaçınılmaz kılmaktadır.²⁵⁰ Askeri stratejiyle birlikte uygulanmaya konması neticesinde 16. yüzyıl, Avrupa'nın askeri yoldan fetih ve sömürge hareketinin en yoğun olarak yaşandığı yüzyıldır.²⁵¹ Burjuvazi ve kral işbirliği neticesinde Avrupa'da güçlenen krallar Batının coğrafi sınırlarını sömürgecilik ve merkantilizm politikalarına ilave olarak genişletmek istemişler ve bu amaçla da askeri fetihlere girişmişlerdir. Bu durum ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla devletler elde ettikleri mali-askeri gelirler karşılığında kapitalizmin daha da gelişmesi için gerekli şartları sağlayarak kapitalist sınıfla karşılıklı organik ilişki içerisine girmişlerdir.²⁵²

14. yüzyıldan beri devam eden ve 15. yüzyılda yoğunlaşan Haçlı Seferleri esnasında Batı, “dinsel kimliği” kullanmıştır. 1455’de Papa III. Calixtus Ekonomik ve siyasal amaçlar için işgal edilen toprakları putperest toprakları olarak göstererek buralara Hıristiyanlık değerleri taşıdıklarını iddia etmiştir.²⁵³ Yani, günümüzde olduğu gibi ekonomik ilkeler önce politikleştirilmiş ardından dinsel bir boyuta çekilmiş ve bu dinsel boyut tekrar politik bir ilke haline getirilmiştir. Kısaca, Haçlı seferlerinin ruhu bu oyun içinde anlam bulmuştur.

Ulus-devletin kurgulanmasındaki katkı sağlayıcı diğer bir faktör de Fیزیokrasidir. Fransız Devrimi ve İngiliz Sanayi Devriminin siyasal ve düşünsel açıdan ardında yatan aydınlanma hareketi ise ekonomik açıdan bu devrimlere yol açanda Fیزیokrasi'dir denilebilir. Fیزیokrasi, tarımsal üretimi önceleyerek ekonomik girişimlerde kişileri tamamıyla özgür bırakmak gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Fیزیokrasinin ticaretten çok ekonomide tarımsal üretime önem veren yönü, dönemin ekonomik politikasına tezat oluştursa da “bırakınız yapsınlar” (laissez faire) ifadesi ile

²⁴⁹ Nazım Güvenç: **Küreselleşme ve Türkiye**, BDS, İstanbul, 1998, s. 21.

²⁵⁰ Herbert Heaton: **Avrupa İktisat Tarihi**, (Çev: Mehmet Ali Kılçbay, Osman Yadoğuş), C. 2, Teori Yayınları, İstanbul, 1985, s. 278.

²⁵¹ Murat Sarıca: **Siyasal Tarih**, Ar Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 20-21.

²⁵² Linda Weiss; John M Hobson: **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, (Çev: Kıvanç Dündar), Dost Yayınevi, Ankara, 1999, s. 102-103.

²⁵³ Şerif Baştav: **a.g.m.**, s. 104-107.

belirginleşen devletin ekonomiye müdahale etmeden bireyi girişimlerinde serbest bırakması ilkesi liberal ekonominin temellerini atmış ve böylece feodal dönemden kapitalizme geçilmesini sağlayan bir başka önemli sürece yol açmıştır.

Buraya kadarki ele alışların bir sonucu olarak şunu dile getirmek artık zor olmayacaktır. İnsanlar “biz” ve “ötekiler” olduklarının bilincine vardıkları devlet kuramına ekonomiyle paralel olarak giden toplumsal ilişkilerin artışıyla ulaşmışlardır. Kapitalizmin değişik dönemleri hem ekonomik hem de kültürel açıdan farklılıklar sergilemektedir. 1870 sonrası uluslararasılaşma ile başlangıç ve deneyim kazanma dönemlerini temsil eden gelişmelerin ardından²⁵⁴ dünya ticaretindeki kapitalist yapı, ulus-devletin kurgulanmasıyla oluşturulan ticari yapıdan özgür bir bakış olarak politikaya dayalı adalet görüşünü amaçlayan liberalizme²⁵⁵ daha sonra 1930’lu yıllarda, devletin ekonomiyi canlandırdığı ve dış dünyadan gelen ekonomik tehditlere karşı koruyuculuğunun başat aktörü olduğu merkantilizmle²⁵⁶ 1945-1970’li yıllara dönemsel hazırlıklar yaparak gelmiştir. Ancak dönemler arasında gerçeklik, ontolojik ve epistemolojik farklılıklar ve bu farklılıklara bağlı olarak kopuşlar da göstermektedir.²⁵⁷

3.2.1.2. 1940/1970 Dönemlerinde Küresel Ekonomik Formasyon

Kapitalizm 1490 yılından 1970 yılına gelinceye kadar toplumsal yaşamda birçok şeyi etkilemiş bu etkileşimin neticesinde kendisinin görünüm biçimi de değişmiştir. Eskisine göre ruh ve manasından hiçbir şey kaybetmeyen ve gelişmiş ülkelerin ortak dilini kullanan²⁵⁸ bu yeni görünüm biçiminin adı küreselleşmedir. Emperyalizmin ilerlemiş halini tanımlayan küresel kapitalizmin yeni hikâyesini tanımlayan küreselleşmenin, kapitalist sistemle olan ilişkisi onun ulus-devletle olan ilişkisiyle de yakından alakalıdır. Bu bakımdan kapitalizmin ele alındığı bölümde kapitalizmin ulus-devletle olan ilişkisine değinilmesi aynı zamanda küreselleşmenin de sistemli hale gelmeye başladığı ilk yıllarına değinmek anlamına gelmektedir. Aslında küreselleşmeden bahsedilecekse, sermayenin küreselleşmesinden bahsedilmeli, sermayenin küreselleşme baskısında Fordist, post Fordist, liberal ve neoliberal politikaların ortaya çıkmasıyla

²⁵⁴ Meryem Koray: **Sosyal Politika**, Ezgi, Bursa, 2000, s. 52, 53.

²⁵⁵ John Rawls: “Politik Liberalizm”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, s. 124.

²⁵⁶ W.Robert Cox: “Global Restructing: Making Sense of the Changinig İnternational Political Economy”, **Political Economy and the Changing Global Order**, St. Martinis Press. N.Y., 1994, s. 45.

²⁵⁷ Hayriye Erbaş: “Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar”, **Doğu Batı**, S: 10, 2000, s. 121, 122.

²⁵⁸ Metin Toprak: **Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2006, s. 14, 15.

ilşkilendirilmeli ve emperyalizmin; a) Üretimde ve sermaye görülen yoğunlaşmanın ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yarattığı b) Banka sermayesinin sınıai sermaye ile kaynaşark mali sermaye üzerinde mali bir oligarşi yarattığı c) Sermaye ihracının meta ihracatından ayrı bir önem kazandığı d) Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelci birliklerin kurulduğu. e) En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesinin tamamlandığı şeklindeki beş temel özelliği²⁵⁹ akıllarda bulundurulmalıdır. Bu durumda küreselleşmenin tarihsel gelişiminden bahsetmek, aynı zamanda fordizm, post fordizm, liberalizm ve neoliberalizm gibi kavramların tarihlerinden de bahsetmek anlamına gelmekte ve oluştukları dönemlere ayrı bir özellik katmaktadır.

Örneğin Foucault'a göre 1970–71 dönemleri gücün nasıllığı ile ilgilidir ve bu ilgiye dayalı olarak onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda önemli bir fonomen ortaya çıkmıştır. Bu yeni güç mekanizması egemenlikle uyumlu olmayan karmaşık, prosedural, tamamen yeni teknikler ve çok farklı cihazları içermektedir ve disipliner bir güç olarak da servet ve mülk edinmekten daha çok zaman ve işi öncelemektedir.²⁶⁰

Yirminci yüzyılı sosyal gelişmeler bakımından konuşmak ya da yazmak için uluslararası çatışma, etki ve etkilenimlere atıflar yapmak gerekirken bu atıflar yapılmadan bir şey yazılamamaktadır.²⁶¹ Bu nedenle 1940-1970'li dönem önemsenmesi gereken bir dönemdir. 1940'in sonunda Marshall Planı, 1970'lerin başındaki dolar krizi daha önce görülmeyen bir refah düzeyi yaratmış, bilimsel ve teknolojik gelişmeler hayatın tüm bölümlerine nüfuz etmiş, demokratik oluşumlar hükümet değişiklikleri ve gücün kontrolüne izin vermiş, özgür ülkelerdeki vatandaşlık hakları hükmi olandan politik olana doğru gelişme göstererek daha fazla sosyal paylaşım yaşanmıştır.²⁶² Bu paylaşımın tarihsel seyr Keynes'çi politikalar, Fordizm, Refah devleti, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan SSCB ile ABD arasındaki Soğuk Savaş şeklinde bir sıralama ile anlam bulmuştur. İlk üç madde birbirleriyle olan organik ilişki içerisinde kapitalizmin 1929'da yaşadığı yapısal krizi²⁶³ aşmak için içine girdiği yeniden yapılanma sürecinde aktif rol

²⁵⁹ Viladimir İlyiç Lenin: Emperyalizm: **Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, (Çev: Cemal Süreyya), 8. Bsk. Sol Yayınları, Ankara, 1989, s. 107, 108.

²⁶⁰ Michel Foucault: "Power/Knowledge", **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.A., Steven S: Routledge, London, 2001, s. 72, 73.

²⁶¹ Ralf Dahrendorf: **The Modern Social Conflict, An Essay on the Politics of Liberty**, Üniversty of California Press, Berkly Los Angels, 1990, s. 118.

²⁶² Ralf Dahrendorf: **Life Chances, Weidenfeld and Nicolson**. London, 1979, s. 107.

²⁶³ Mete Kaan Kaynar: "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Solunda Yeni Yaklaşımlar: Birey, Sivil Toplum, Demokrasi ve Sosyalizm", **Akdeniz İİBF Dergisi**, S: 9, 2005, s. 182–184.

oyunmuş,²⁶⁴ ardından SSCB ile ABD arasındaki soğuk savaş da içererek siyasal, sosyo-kültürel, iktisadi ve ideolojik düzlemlerde önemli değişim ve dönüşümlerin küresel ölçekte yaşanmasına neden olmuşlardır. Genelde ekonomik yönü ile ön planda bulunan bu olgular, I. Dünya Savaşının ardından yaşanan 1929 Dünya ekonomik krizinin bir daha yaşanmaması için oluşturulan bir takım kurum ve kuruluşların oluşturulmalarının sonucunda meydana gelmişlerdir.

Yer kürede hiçbir olay ya da kurgu ekonomik faktör hariç aynı zaman diliminde uygulama/uygulanma alanı bulamamaktadır. Küreselleşme süreci bu anlamda zaman ve mekanın sıkışması tanımıyla ekonomik krizler bakımından anlamlı hale gelmekte ve devlet kurgusunu da bu anlamın içinde yönlendirilebilir, denetlenebilir bir birim haline getirmeye çalışmaktadır.

Örneğin, Bretton-Woods kurumları olarak bilinen IMF ve Dünya Bankası bu türden örgütlenmelerdir. Bu örgütlenmeler, Birleşmiş Milletler (1945) ve Avrupa Konseyi (1949) gibi evrensel ölçekli siyasi kuruluşların doğuşuyla da eş zamanlı kurulmuşlardır.²⁶⁵ Bretton-Woods'ta toplanan ekonomik düzen konferansı böyle bir yeniden yapılanma toplantısıdır ve yeni bir liberal ticaret düzeninin yaratılması için kapitalizmin dinamik yayılcı mantığının yeniden özgürleştirilmesidir. ABD ve İngiltere'nin öncülüğü ile 1 Temmuz 1945 yılında New Hampshire'ın Bretton-Woods kasabasında 44 ülkeden bin temsilcinin katılımıyla Bretton-Woods Konferansı yapılmıştır.²⁶⁶ Bu konferansla birlikte ticaret hız kazanmış, doğrudan yabancı yatırımlarda gelen seviye ve finans artar bir biçimde gelişmiş ve dolayısıyla da küreselleşmenin yeniden ama busefer kendi şartlarını taşıyarak canlanmasına olanak tanıyan şartlar gerçekleştirilmiştir. Konferansta Keynes ve Whit'in planları tartışılmıştır. Keynes, az gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmelerini gerçekleştirmelerinde onlara yardım edilmesini teklif ederken aynı zamanda da onların sahip oldukları önemli doğal kaynakların belli bir plan çerçevesinde dünya piyasasına girmesi gerektiğine ve bu da pazarın genişletilirken devletin ekonomiye müdahil olması gerektiğine dikkatleri çekmeye çalışmıştır.²⁶⁷ Bu dönemde yaygınlaşan mali sermaye ve ABD kökenli çok uluslu şirketler ulusal ekonomi uygulamasını 1970'li yılların mali krizi ile parçalayarak neoliberal

²⁶⁴ Güven Turan: **Uluslararası Para Sistemi**, İş Bankası Kültür Yayınları, No: 205, Ekonomi Dizisi: 15, TİSA Matbaası, Ankara, 1980, s. 45,50.

²⁶⁵ Yalçın Özdek: **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara: Öteki Yayınevi, 2000, s. 305.

²⁶⁶ S. Robert Browne: "The IMF and the World Bank in the New Order", **Altered State**, Olive Branc Press, N.Y. 1993, s. 117, 118.

²⁶⁷ J. Smelser: **The Sociology Of Economic Life**, Second Edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1976, s. 12.

küreselleşmeyi benimsemiştir.²⁶⁸ Artık Keynesyen proje ile Refah devleti uygulamaları ve ulusal kalkınmacı devlet projeleri, mali krizin hemen ardından kapitalizmin aşırı birikime yönelmesi ile çökecek, kapitalist sistemin yaşadığı bunalım, yükseliş kökleri 1930'lara kadar giden neoliberalizmin yeniden yükselişine olanak tanıyacak, Keynesçi ve devletçi ekonomilerden vazgeçmelerle 1980 ve sonrasında neoliberalizmin daha güçlü bir uygulama alanına kavuştuğu görülecektir. White'ın planı ise uluslararası kambiyo hareketlerinde, döviz kurlarına istikrar getirmekle yükümlü uluslararası para fonu kurma gereğini dile getirmiş ve bu konuda da ABD'nin ön planda yer almasını istemiştir. Bu toplantıda Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasını da önerilmiştir. Dünya Ticaret Örgütüyle uluslararası ticaret istikrar içinde yürütülecek, Dünya Bankasıyla da gelişmekte olan ülkelerde ekonominin pazar ekonomisi biçiminde kurumsallaşması için yapısal reformlara destek verilecektir.²⁶⁹ Bu planların ortak noktada buluştukları iki yön vardır ki bunlardan biri liberal bir uluslararası finansal sistem ve bu sistem içinde sermayenin kontrol edilmesi, diğeri de bunun içinde uluslararası bir iş birliğinin sağlanmasıdır.²⁷⁰

Konferansın sonunda IMF ve Dünya Bankasının kurulması kabul edilirken Uluslararası Ticaret Örgütü'nün 1948 yılında Havana'da GATT (Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması) adıyla kurulmuş, diğeri bir öneri olan Dünya Ticaret Örgütü ise (WTO) 1995 yılında kurulmuştur. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının kurulmasıyla dolar sabit olarak resmi bir değer kabul edilmiş, döviz ticareti devlet denetimine bağlanmış, büyük miktarlarda döviz transferi ve değişim birçok ülkede ancak izinle gerçekleştirilebilmiştir.²⁷¹ Bu yeni yapılanma içerisinde kur, 15 Ağustos 1971 tarihine kadar altına çevrilebilir ABD dolarına göre belirlenmiştir. Bu sistemle ABD dünya altın stokunun üçte ikisini elinde bulundurduğu için şartları lehine çevirmeyi başarmıştır.²⁷²

Bu arada SSCB ile ABD arasındaki soğuk savaş yukarıda da değinildiği gibi 1945-1970'li yıllara damgasını vuran olay ve olgular arasında önemli bir yer işgal etmektedir. II. Dünya Savaşıyla Almanya'nın ve temsil ettiği ideolojinin yenilgisi, SSCB'nin ve temsil ettiği ideolojinin bu savaştan Almanya'nın aksine -güçlenerek çıkması- ve benimsediği ekonomik sistemin kapitalizme alternatif bir sistem olması, liberal politikaların tasfiyesinde

²⁶⁸ Leo Panitch: "Devlet: Emperyalizmin Ana Halkası", (Çev: Selen Göbelez), *CONATUS Çeviri Dergisi*, S: 2, 2004, s. 57.

²⁶⁹ Nazım Güvenç: *Küreselleşme ve Türkiye*, 1998, BDS, İstanbul, s. 33-37.

²⁷⁰ Sevgi Gerek: *Finansal Küreselleşme ve Türkiye*, AÜ Yayınları, Eskişehir, 1999, s. 11, 12.

²⁷¹ Hans Martin: Harald Schumann: *Globalleşme Tuzağı*, (Çev: Ö.S. Karadan, M Kahraman), Ümit Yayınları, Ankara, 1997, s. 56, 57.

²⁷² Taner Timur: *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, Ankara, İmge, 1996, s. 9, 11.

önemli bir neden olmuştur. Soğuk savaş döneminin gerekleri doğrultusunda, ABD ve SSCB hızı giderek artan bir silahlanma yarışı içine girmiş bu aynı zamanda devasa bir teknoloji yatırımını da beraberinde getirmiştir.²⁷³ Gerek Soğuk Savaş Döneminin gerekse Fordizm'in özelliğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı ve 1929 buhranının da etkisiyle benimsenen iktisat politikaları, küresel ölçekte egemen bir üretim tarzı ve birikim rejimini oluşturmuştur. Üçüncü dünya ülkelerinin SSCB'ye yaklaşmasından ve SSCB'nin temsil ettiği ideolojiye sıcak bakabileceğinden duyulan endişe nedeniyle üçüncü dünyanın içine girdiği ulusal kalkınma süreci ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkeler tarafından çeşitli şekillerde desteklenmişlerdir. Bu dönemde azgelişmiş ülkelerde benimsenen ithal ikameci sanayileşme bu ülkelerin Fordist sisteme eklemlenmesinde ve bu sistemin varlığını sürdürmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir.²⁷⁴

Fordizm terimi ilk olarak, Antonio Gramsci tarafından Amerikan yönetiminin sömürücü özelliğini ortaya koymak için kullanılmıştır. 1945–1975 yılları arasındaki Taylorist üretim sürecini içeren Fordist ekonomik göstergeler Hobsbawn'a göre başarılıdır. Önemli toplumsal sorunların azalmış, bir işçi yeni bir araba alacak paraya ya da Avrupa sahillerinde tatilini geçirebilecek olanağa sahip olmuştur.²⁷⁵ Böylelikle II. Dünya Savaşından sonra sermaye birikimi üretim sürecinde köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına yol açmış, üretim vasıfsız iş gücünün yapabileceği beceri istemeyen bir sürece dönüştürülmüş,²⁷⁶ yüksek derecede iş bölümüne gidilmiştir.²⁷⁷ Fordizm'in ürettiği standart kitlesel ürünlerin tüketimi için gerekli olan pazar koşulları sağlanmış böylece sermayenin kâr güdüsünün doyurulması²⁷⁸ uluslararası sermaye açısından global olarak rasyonel bir stratejiye dönüşmüş,²⁷⁹ Fordist sistemin sahip olduğu nitelikler desteklenerek Keynesçi Refah devleti tarafından karşılanmaya ve güvence altına alınmaya çalışılmıştır.²⁸⁰

²⁷³ Gülten Kazgan: **Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınevi, 2000.

²⁷⁴ H. Glap: "Sanayileşme ile Kalkınma Özdeş midir? Azgelişmişliğin Yeni Biçimleri", **Sanayi Kongresi'97: Toplu Bakış Bildiriler Kitabı**, Ankara, Makine Mühendisleri Odası Yayınları, 1998, s. 118–120.

²⁷⁵ Eric Hobsbawn: **Kısa 20. Yüzyıl 1914–1991: Aşınıklar Çağı**, (Çev: Yavuz Alogan), 1996 Sarmal, İstanbul, 1996, s. 304, -306, 310.

²⁷⁶ Coşkun Adalı: **Günümüz Kapitalizmi ve Devlet Üzerine**, Sarmal, İstanbul, 1997, s. 7- 9.

²⁷⁷ Rhys Jenkins: **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi**, (Der. Fikret Şenses), (Çev: Sedef Öztürk), İletişim, İstanbul, 1996, s. 227, 228.

²⁷⁸ D. Harvey: **Postmoderniğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: S. Savran), İstanbul, Metis, 1997, s. 155–157.

²⁷⁹ Çağlar Keyder: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim, İstanbul, 1995, s. 208.

²⁸⁰ Nurhan Yentürk: "Post-Fordist Gelişmeler ve Dünya İktisadi İşbölümünün Gelişimi", **Toplum ve Bilim**, S: 56/ 61, 1993, s. 44, 45.

3.2.1.3. 1970–1980 Geçiş Dönemi Formasyonu

1980 ve sonrasında benimsenecek politikalarla dünya ölçeğinde aşırı küreselleşme sürecinin zemini hazırlanmıştır. Bu dönem 1945–1970 döneminde benimsenen ve aralarında organik bir bağ bulunan keynesçi iktisat politikaları Fordist üretim tarzı ve birikim rejimi ve bunlara paralel olarak şekillenen, Refah devleti anlayışının, sorgulanmaya başlandığı krizler dönemidir. Her ne kadar bu krizler farklı düzlemlerde farklı şekillerde tezahür etse de özde kapitalist sistemin krizidir. Kapitalizmin bu krizi büyük ölçüde Refah devleti krizinden kaynaklanmıştır. Refah devletinin faaliyetleri, Merkez Bankası, para ve faiz üzerindeki değişiminin kontrolleri, sosyal sigortalar, emekli sandıkları, işsizlik sigortaları gibi topluma yönelik büyük kamu hizmetlerini kapsamaktadır. Yani 1970’lerde yaşanan krizin ardından sermayenin yeniden yapılanması gerekmiş ve bu yapılanmanın en önemli boyutunu dünya ölçeğinde işçi sınıfı kazanımlarının tasfiyesi ile para-sermayesinin öne çıkması ve üretimin yeniden yapılanması oluşturmuştur. Refah devletinde politik mekanizmalar etkilidir. Pazar mekanizmaları etkili değildir. Pazar mekanizmasının bu şekilde daralması ise kâr hadlerinin düşmesi anlamına gelmektedir. Kâr hadleri düşünce de yukarıda dile getirildiği gibi kriz ortaya çıkmıştır.²⁸¹

Krizin baş göstermesinin uluslararası konjonktürdeki asıl nedeni ise, ABD'nin Vietnam'da yaşadığı yenilgidir. 1964 Temmuz'unda ABD'nin Vietnam'a kitlesel bir müdahale kararı alması Amerika'ya üretken olmayan büyük bir mali külfet yüklemiştir. ABD Vietnam Savaşı dolayısıyla dünya parası durumundaki dolar ihtiyacını karşılamak için emisyon musluklarını açıp ve 1966'dan itibaren de faizleri yükseltmeye başlatmıştır. 1973 'te alınan kararlarla döviz dalgalanmaya terk edilmiştir. Bu süreç dolara olan talebi azaltarak piyasada dolar fazlalığının oluşmasına yol açmış; böylelikle bir devalüasyon yaşanmış ve sonuçta da Bretton-Woods para sistemi çökmüştür.

1971–1973 döneminde Bretton-Woods çöküşüyle birlikte sermaye piyasaları hala uluslararasılaşırken uluslararası menkul kıymetler yatırımlarının ve banka kredilerinin yaygınlaşması süreci de başlamıştır. Bu süreç, üretimin kârlılığını yitirmesinin ve bu yitinemin neticesinde de finans ve para-sermayeye dönüşle başlamış ve para-sermayenin uluslararasılaşması sürecini de hızlandırmıştır. Artık, uluslararası ekonomik ilişkiler

²⁸¹ Gencay Şaylan: "Globleleşme Üzerine", *Ulusal Dergisi*, S: 2, 1996, s. 21–24.

karmaşıklılaşacak ve bağımlı bir dünya ekonomisinin gerçek anlamda küreselleştiği görülecektir.²⁸²

Bretton-Woods para sisteminin çöküşünü 1973'te ortaya çıkan I. Petrol Krizi izlemiştir.²⁸³ Bu, aynı zamanda küresel ölçekte yaşanılacak tüketim azalması krizinin de habercisidir.²⁸⁴ Petrol krizi, petrol ithal eden ülkeler için adeta bir yıkıma yol açmıştır. Çünkü OPEC ülkeleri tarafından petrol fiyatlarının artırılması üretim maliyetindeki artışı da beraberinde getirmiştir. Bu durum merkez ülkelerinde ekonomik sistemini kötüleştiren enflasyonla²⁸⁵ birlikte talep ve tüketimde gerilemeye yol açmıştır.²⁸⁶ Sonuçta, Fordizmin içine düştüğü krizden kurtulması için devletin kamu harcamaları budanmaya başlamıştır. Ücretleri düzenleyen ve sosyal güvenlik sistemini ayakta tutan yapılar sermaye tarafından ekonomik bunalımın nedeni olarak görülmüş ve sermayenin ağır saldırılarına uğramıştır. Sermaye, 1970'lerden itibaren sosyal güvenlik sistemini ayakta tutan ekonomik desteğini geri çekmeye başlamıştır.²⁸⁷

Bu kısıtlamalarda “özelleştirme”, “kaydırma ve parçalama” yöntemiyle bazı sanayilerin emek maliyetinin düşük olduğu çevre ülkelere gönderilmesi önemli bir politika olmuştur. Bu politika sosyal güvenlik reformları adı altında ulus-devletlerin uyması gereken kurallar olarak sunulan reçeteler gibi ikibinli yılların da en geçerli politik reçeteleri arasında olacaktır. Üretime bağlı mekânsal yer değiştirmelerde olması gerekenler ise ücretlerin düşüklüğü, yakın bir gelecekte de yükselme olasılığının olmaması, vergi kolaylıkları ve muafiyetleri, sermaye hareketinin kolaylığı, çevre koruma gibi duyarlılıkların söz konusu olmaması ve son olarak da işsizlerin örgütsüz olmaları türünden şartlar içermektedir..²⁸⁸

Refah devleti politikalarının terk edilmeye başlanması ve giderek daraltılması krizden çıkış için geliştirilen politikaların gündemini oluşturmuştur. Devletin etkinlik alanının genişlemesi pazarın giderek artan daralmasına ve emek-devlet-sermaye ilişkisi de sermaye lehine bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde öncelikle iktisadi alanda ortaya çıkan krizin giderek siyasal, sosyo-kültürel ve ideolojik alana sızarak genişlemesi

²⁸² Paul Hirst; Grahame Thomson: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev: Ç. Erdem, E. Yücel), Ankara, Dost, 1998, s. 44.

²⁸³ J. Smelser: **The Sociology Of Economic Life**, second edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1976, s. 1.

²⁸⁴ N.Yentürk: "Post-Fordist Gelişmeler ve Dünya İktisadi İşbölümünün Gelişimi", **Toplum ve Bilim Dergisi**, S: 56/61, 1993, s. 45.

²⁸⁵ Bkz: Paul Beckerman: **The Economics of High Inflation**, The Macmillan Press Ltd, Great Britain, 1992, s. 8.

²⁸⁶ Tülay Arın: "Kapitalist Düzenleme, Birikim Rejimi ve Kriz: Gelişmiş Kapitalizm", **11.Tezy**, S: 1, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.131–132

²⁸⁷ İlker Belek: **Post Kapitalist Paradigmalar**, İstanbul, Sorun Yayınevi, 1999, s. 254.

²⁸⁸ Fikret Başkaya: **Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme**, Ankara, Öteki, Yayınevi, 1997, s. 42–53.

toplumsal yapının bütününde sorgulamaya neden olmuştur. Bu dönemde 1980'lerde başlayacak yeniden yapılanma sürecinin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan temel dinamikler ortaya çıkmış ve G 7'ler olarak adlandırılan birliğin 1970 yılından itibaren dünyayı sarsan ekonomik bunalımlara çözüm bulmak için kurulduğu²⁸⁹ iddia edilmiştir.

1970 tarihinden sonra dünyayı sarsan ekonomik bunalımlar nedeniyle devlet aygıtı tüm boyutlarıyla -iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel ve ideolojik yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu yeni yapılanma süreci, kapitalist dünya ekonomisinin içerisinde işlediği uluslararası sürecin birbirinden güç aldığı küresel bir çatı altında gerçekleştirilecektir. Bu çatı ise hegomonik bir devletin kapitalist dünya ekonomisi içinde var oluşu anlamını içermekle kalmayacak,²⁹⁰ 1980'lerden sonra da değiştirilmesi gereken bir yapı olduğu iddia edilerek yerine yenisi konmak istenecektir.

3.2.1.4. 1980 ve Sonrası; Neoliberal ve Post-Fordist Formasyon

Küreselleşme sürecinin bu aşamasını değerlendirmeye geçmeden önce ilk üç aşama ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bu değerlendirme sayesinde 1980 ve sonrası daha iyi anlaşılacak ve bizim küreselleşme süreçlerini neden bu şekilde bir tarihleme çabasını güttüğümüz daha belirginleşmiş olacaktır.

1945–1970 dönemi yukarıda görüldüğü üzere kapitalizmin çeşitli isimler altında genişleme dönemini yansıtmaktadır. Bu dönemde ön plana çıkan krizlere rağmen birtakım refah artışları yaşanırken, 1970–1980 dönemi bir buhranlar ve çalkantılar dönemi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. 1980 ve sonrası dönem, 1973 ve 1978 krizleri ve bunların aşılama ile patlak veren ve merkez ülkelerin üçüncü dünyaya kaydardıkları borçlandırma politikalarının bir sonucu olarak 1982'de Meksika'da başlayarak kısa zamanda küresel ölçekte etkisini gösteren borç krizine sahne olmuştur.²⁹¹ 1970–1980 döneminde baş gösteren iki krizin 1973–1978 sonucunda, Keynesçi iktisat politikaları şiddetle eleştirilmeye başlanmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi Refah devletin ve kamu harcamalarının giderek artan yükü devletin etkinlik alanının genişlemesinde paralel olarak piyasanın daralması, sermayenin arzuladığı genişliğe ulaşamaması ve mantığının doğası gereği yayılma eğilimlerinin sınırlanması

²⁸⁹ Ramazan Özbey: **Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya**, Aktif Yayınevi, 4. Bsk., İstanbul, 2006, s. 196, 197.

²⁹⁰ Kurt Schok: J.Craig Jenkins: "Global Structures and Political Processes in the Study of Domestic Political Conflict", **Annual Review of Sociology**, Vol: 18, 1992, s. 161, 179.

²⁹¹ Gencay Şaylan: "Küreselleşmenin Gelişimi", (Der: Işık Kansu), **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ankara, Güldiken Yayınevi, 1999, s. 17, 20.

yeni politika arayışlarını gündeme getirmiştir. Bu anlamda ise adres bellidir. Eğer kriz Refah devleti'nden ve onun politikalarından kaynaklanıyorsa yapılabilecek şey hızla Refah devleti'nin tasfiyesi ve onun politikalarının terk edilmesini gerektirmektedir. Nitekim böyle de olmuş fatura Refah devleti'ne kesilmiştir. Kapitalizmin genişlemek için kurguladığı devlet, bu sefer kapitalizmin önündeki en büyük engel olmuştur. Uygulanan ekonomik politikalar kapitalizm ve devleti karşı karşıya getirmiş ve sermaye bu kez genişlemek için devleti sınırlandırma ihtiyacı duymuştur. Krizden çıkmak için belirlenen yeni rota, gerekli olan sermaye birikimine ek olarak verilen ve kazanılan sosyal hakların geri alınması şeklinde tasarlanmıştır. Bu dönemdeki teknolojik devrimler bilinen ancak yeniliğiyle gündeme getirilen bu rota için elverişli zemini hazırlamıştır. Bu rotayı gerçekleştirecek en uygun politika, 1929 dünya krizini tanımlayan ve farklı ülkelerde farklı tarihlerde sona eren büyük bunalımın mimarı olarak da eleştirilen liberal politikaların tekrar ama bu sefer makyajlı yeni sürümünden başka bir şey değildir. Bu biçimiyle kapitalizm, 1980'lerde yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeniden yapılanma döneminde iktisadi alanda neoliberalizm ideolojik ve sosyokültürel alanda küreselleşme projelerini hayata geçirmeye çalışacaktır. Bunda da daha önceki uygulamalarda olduğu gibi yine başarılı olunacaktır.

Borç krizi olarak isimlendirilen 1982 krizi neoliberal politikanın uygulanması için elverişli ortamı hazırlamıştır. Bretton Woods Konferansının da temel aktörleri olan ABD ve İngiltere bu dönemde en önde gelen kurgulayıcılar arasında yine başı çekmektedir. 1979'da Thatcher'ın İngiltere'de, 1981'de de Reagan'ın ABD'de iktidara gelmesi ve bir sene sonra patlak veren Neoliberalizm ve bu politikanın içinde yer alan özelleştirme ve deregülasyon projeleri, iktisadi alandan hareketle, aynı zamanda bu sürece paralel olarak, küreselleşme ile birlikte bütün toplumsal yapıyı sermaye mantığı çerçevesinde hızlı ve etkili bir biçimde dönüştürmeye başlamıştır. Thatcher ve Reagan iktidarları neoliberal politikanın; 1-Piyasanın kayıtsız şartsız egemenliği, uluslararası ticarete ve yatırımlara daha çok açılma, fiyat denetimine son verme, düşük ücret, zayıf sendikalaşma 2. Özelleştirme; devlete ait işletme, mal ve hizmetlerin özel yatırımcılara satılması 3. Deregülasyon (düzenleme dışı bırakma); çevre koruması ve iş güvenliği dâhil tüm alanlarda, kârları azaltabilecek tüm devlet düzenlemelerinin geriletilmesi, nihayetinde tamamen ortadan kaldırılması 4. Eğitim ve sağlık alanlarında sosyal hizmetler için yapılan kamu harcamalarının kesilmesi 5. “Kamu yararı” ya da “toplumsallık” kavramının tasfiye edilmesi ve bunun yerine “bireysel” sorumluluğun

geçirilmesi şeklindeki uygulamaların²⁹² yanında, sosyo-politik açıdan da gerçekleşen üç önemli değişime imza atılacaktır. Bunlar sırasıyla; 1. Sendikaların güç ve etkinlikleri erozyona uğradığından emeğin payı azalmış, sermayenin artmış toplumsal bölüşüm düzeninin değişmesi²⁹³ 2. Devlet müdahalesinin sermaye birikimi lehine gerçekleşmesi ve devlet aygıtının, doğrudan müdahale girişimleri, özelleştirme, deregülasyon ve regresif vergi reformlarının uygulanmasıyla politik olarak dönüştürülmeye çalışılması 3. Sermayenin en uygun koşullarda yatırım ve üretim için tüm dünyaya yayılması ve bütün ekonomik süreçlerde küreselleşmenin hız kazanmasıdır.²⁹⁴

Ancak bu hız, bütün ulus-devletlerin çıkarına bir yön gösterememiş hâkim biçimiyle küresel kapitalizmin işleyiş dinamikleri bağımlı ekonomilerin aleyhine gelişerek kapitalist merkezlere kaynak aktarır nitelikte gerçekleşmiştir.²⁹⁵ 1980'lerde üçüncü dünyaya IMF istikrar programlarıyla giren küreselleşme süreci ülke ekonomilerini ve iç pazarları ABD ve Avrupa kaynaklı (ÇUŞ)'lar ve uluslararası mali sermayenin kullanımına açmış ulusal ekonomileri tümüyle borçların geri ödenmesine yöneltmiş ve bu ekonomiler mali sermayenin dolaşımına uygun bir şekilde düzenlemeye girişmiştir.²⁹⁶

3.3 Modern Devlet Kavramının Küresel Formasyonu; 1789 Fransız Devrimi Sembolizm ve Meşrulaşma

Şu ana kadar nüfus, kentleşme, merkantilizm, fizyokrasi ve kapitalizm kavramlarının ulus-devletin kurgulanmasına yönelik katkıda birer araç olarak nasıl bir etkinlik sergiledikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şimdi de, Kapitalizmin ulus-devletin kurgulanması sürecine katkılarını, 19. yüzyıl boyunca politik ve ekonomik açıdan dünyada meydana gelen temel ekonomik dönüşümünü ifade eden İngiliz Sanayi Devrimini, İngiliz Sanayi Devrimini de Fransız devrimine atıflar yaparak açıklamaya çalışacağız. Böyle bir ele alış biçimini takip etme nedenimiz, İngiliz sanayi devriminin 19. yüzyıl ekonomilerinin şekillenmesindeki hâkim etkisi ve Fransız devriminin de

²⁹² Göksel N. Demirel ve Diğerleri: **Neoliberal Saldırı, Kriz ve İnsanlık**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 95–97.

²⁹³ T.H. Marshall: “Social Selection in the Welfare State”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 641.

²⁹⁴ Gencay Şaylan: **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevleri**, İmge, Ankara, 1995, s. 130–145.

²⁹⁵ İzzettin Önder: “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin Yeri ve İşlevi”, **İktisat Üzerine Yazılar-I Küresel Düzen: Birikim Devlet ve Sınıflar**, (Der: A.H. Köse; F. Şenses; E. Yeldan), İletişim, İstanbul, 2003, s. 56, 57.

²⁹⁶ Yasemin Özdek: **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 138–139.

diğer devletlerin siyasal ve ideolojik yapılanmalarında geleneksel olandan kopuşunu temsil etmesinden dolayıdır. Böylece Fransız Devriminin, İngiliz Sanayi Devrimini tamamlayıcı bir nitelik taşıdığı ortaya konmuş ve bu ortaya koyuşla ulus-devletin modern anlamda ortaya çıkışı daha da belirginleştirilecek, bu anlamda her iki devrimin alışıla gelmiş geleneksel yapılardan birer kopuşu ve birbirlerini destekleyerek eşgüdümlü bir biçimde birbirlerinin gelişimlerini gerçekleştirdikleri gösterilmiş olacak, sonuçta da bu iki devrimin 20. yüzyıla kadar tüm dünyada etkili olan devrimlerin tetikleyicileri oldukları gösterilmiş olacaktır.

Fransız Devrimi'ne geçmeden önce bu devrimi önceleyen ve üzerinde hem ekonomik hem de siyasal açıdan etkilere sahip olan bazı olaylardan söz etmek gerekmektedir. 1776'da Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ile sonuçlanan Amerika-İngiltere savaşı Fransız devrimini etkileyen önemli gelişmelerin bir tanesidir. 1776'ya kadar İngiltere'nin kolonisi durumunda olan Amerika, 1775 yılında İngiltere'ye savaş ilan etmiş Fransa ve İspanya'nın da desteğini alarak 1776 yılında bağımsızlığını kazanmış ve bir bağımsızlık bildirisi yayınlamıştır. Bu bildirge Fransız Devrimi'nin düşünsel ve siyasal alt yapısını oluşturmuştur. Bildirgede "İnsanların doğuştan yaşam, özgürlük ve mutlu olmak gibi haklarının olduğu ve bu hakların devredilemezliği, devletlerin bu hakları gerçekleştirmek için kurulduğu, idare edenlerin iktidarın her türlü için idare edilenlerin rızalarını almaları gerektiği, herhangi bir hükümet bu haklara aykırı davranırsa yerine yenisini koymanın yine ulusun hakkı ve görevi olduğu şeklinde maddeler içermektedir.²⁹⁷

Bu bildiriyle ilk kez resmi anlamda demokrasinin kavramları olan insanların temel hak ve özgürlüklerden bahsedilmiştir. 1757–1763 yıllarında Fransa ve İngiltere arasında gerçekleşen Yedi Yıl Savaşları adı verilen sömürge savaşı sırasında İngiltere, Fransa'nın en önemli sömürgeleri olan Hindistan ve Kanada'yı alarak Fransa'yı sömürge mücadelesinde saf dışı etmek istemiş ve böylece, İngiliz ticaretinin Avrupa pazarlarına tamamen egemen olması ve sömürge pazarlarının denetimini tümüyle ele geçirmeyi amaçlamış²⁹⁸ bunda da başarılı olmuştur. Zaten feodal Batı Avrupa'nın 11. yüzyıldan sonraki tüm gelişimi kendisi dışındaki etkenlere bağlıdır.²⁹⁹

²⁹⁷ Murat Sarıca: **Siyasal Tarih**, İstanbul, Ar Basım ve Yayıncılık, 1983, s. 22, 23.

²⁹⁸ E. J. Hobsbawm: **Kısa 20.Yüzyıl, 1914–1991, Aşırılıklar Çağı**, (Çev: Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 93–95.

²⁹⁹ R. Hilton; M. Dobb; P. Sweezy: **Feodalizmden Kapitalizme Geçiş**, (Çev: Müge Gürer, Semih Sökmen), Metis, İstanbul, 1984, s. 40–49.

İngiltere'nin Fransa'yı bu şekilde ağır bir mağlubiyete uğratmasının ardından İngiltere kendi emperyal yapısını yeniden düzenlemiş³⁰⁰ bu yeniden düzenleniş ise Fransa'da monarşinin mali bir sıkıntı içine düşmesine neden olmuştur. Kral bu mali sıkıntıyı halkın vergi yükünü arttırarak giderme yolunu seçmeyi tercih edince bu vergiler halkı, kralı ve burjuvaziye karşı karşıya getirmiştir. Bu dönem burjuvazi sınıfının bir sınıf bilinci elde ettiği yıllardır. Sınıf bilincine bir ek olarak artık ekonomik açıdan da güç ellerinde bulunmaktadır. Burjuvazi bu iki unsurun da etkisiyle özgürlük ve siyasal iktidar istemektedir. Bu istek burjuvaziye kral ve aristokrasinin karşısında bir yere oturtturmuş ve klasik Liberal akılla hareket eden burjuvazi Fransız Devrimine böylece öncülük etmiştir. Bu dönemde Fransız işçi sınıfı devrimde herhangi bir etkiye sahip olacak kadar bir genelliğe ulaşmamıştır.³⁰¹ Fransa'da 1614 yılında toplanan Tabakalar Genel Meclisi mali durumu tartışmak üzere toplantıya çağırılmış ve bu mecliste burjuvazi çoğunluğu sağlayarak isteklerini kabul ettirmiştir. Devlete vergi verenler ve vermeyenler temelinde soyluların imtiyazlarına dayalı, hiyerarşik topluma karşı çıkışı ifade eden “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” yayınlanması sağlanmıştır. Bu bildirge aynı zamanda da 1789 Fransız devrimine yol açan önemli bir gelişme olmuştur. Bildirgenin başlığından da anlaşılacağı üzere bildirge Fransız halkını içermekle kalmamış tüm insanlık için geçerli kabul edilmiştir. Bu bildirge aracılığı ile bireysel haklardan hareketle ulusal hakların da önem kazandığını söyleyebiliriz. Bildirgeye göre Anayasa yasama yetkisini meclise vermiştir. Kral bir tek veto hakkına sahiptir. Kralın vetosuna rağmen meclisten üç defa geçirilen bir kanun yürürlüğe girecektir. Kral, bundan böyle meclisi dağıtamamakta ve hatta meclise kanun dahi önerememektedir. Bu döneme özgü biçimde rahiplerinde seçilerek iş başına gelişleri bu dönemi dinsel anlamda da çok önemli kılmaktadır.³⁰²

Din adamlarını halkın seçmesi isteği sadece bu döneme ve Fransa'ya özgü bir durumu yansıtmamaktadır. Bir örneklem olması anlamında Almanya'daki köylü hareketleri (1520–1525) verilebilir. Bu hareketler, din görüntüsüyle ortaya çıkan ve 12 maddeden oluşan Suebya maddeleridir. 1525'te kaleme alınan bu bildirgenin ilk maddesi: “Âcizane ricamız ve dileğimiz aynı zamandaki niyetimiz ve kanımız şu dur ki, bundan böyle biz de yetki ve güç sahibi olmak istiyoruz. Her topluluk kendi rahibini

³⁰⁰ H. Adolp Grundman: **The Embattled Constitution: Vital Framework or Convenient Symbol**, Robert E. Krieger Publishing Company Malabar, Florida, 1986, s. 4.

³⁰¹ E. j. Hobsbawm: **Devrim Çağı, (1789—1848)**, (Çev: Bahadır Sina Şener), Dost Kitapevi, Ankara, 1998, s.71- 73.

³⁰² Coşkun Üçok: **Siyasal Tarih, (1789–1950)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1967, s. 56, 57.

kendi bulmalı ve kendi seçmelidir. Topluluğun seçtiği kişiyi görevden uzaklaştırma yetkisi de bulunmalıdır. Bu bildirgenin 3. maddesi de çok ilginçtir ve şöyle demektedir. “Biz şimdiye kadar hep acınılması gereken kendi halinde insanlar olarak görüldük. İsa’nın en aşağı çobandan en yüksek görevdeki insana varana dek kimseyi unutmadan, hepimize akıttığı o paha biçilmez kanıyla bizi kurtardığı ve kefaretimizi ödediği bilinmektedir. Bu yüzden kutsal kitap bizim özgür olduğumuzu söyler. Bizde zaten özgür olmak isteriz. Ama tamamen özgür değil yani üstümüzde hiç kimsenin bulunmadığı bir özgürlük istemeyiz. Tanrı bize bunu buyurmaz çünkü³⁰³ böyle bir uygulama 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar ilk reform sarsıntısından beri tüm ideolojik mücadelede dine ve papalığa karşı da bir mücadele yoğunlaşmışsa bu bir rastlantı değil, dini ideolojik aygıtın egemen konumuna bağlıdır.³⁰⁴

Fransız Devrimine özgü uygulamalardan sonra halkın egemenliği, kralın egemenliğinin yerini almış ve Burjuvazi meşruiyetini dayandırdığı “halk” kavramını tanımlamak zorunda kaldığında ulus kavramını kullanmıştır. Bu yeni tanımlama biçimi ile ulusal ve uluslararası ilişkilerde önemli değişimler ortaya çıkmış kralların kişisel çıkarları ya da ihtirasları değil ulusal çıkarlar ve duygular önem kazanarak ulus’a derin bir soyut anlam yüklenmiştir. Siyasal bir kurgu biçiminde ulusları kurgulayarak ortaya çıkaran 1789 Fransız Devrimi yurttaş iradesinin ön plana çıkarılması yönüyle siyasi ve coğrafi olarak sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde tüm yurttaşların özgür yaşamaları fikrine de kaynaklık etmiştir. Bu özgürlük anlayışı yaşanan toprağı odağı alan ama etnik, dilsel veya dinsel yönden homojenlik aramayan ulus-devlet kavramını ön plana çıkarmıştır. Ulusçuluk pratikleri ulusal sınırlar içinde yaşayan vatandaşların ulusal kimliklerini en önemli kimlik odağına oturtmuş dini ve etnik kimlikler ulusal kimlik yanında önemlerini yitirmek zorunda kalmıştır. Burada bir konuya dikkat çekmek gerekmektedir. O da, devrimle kurgulanmaya çalışılan demokrasinin aslında burjuvazinin çıkarlarına hizmet edecek olduğudur. Çünkü seçmen olabilmek için önemli miktarda vergi ödemek gibi bir şart vardır. Devrimin ekonomik yönü ağır basan burjuvazi tarafından desteklenmesinin belki de en önemli bedeli bu olmuştur. Eşitsiz eşitlikle devrim, burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmenin başlangıcını kurgulayacak bir süreci başlatmıştır. Yinede Fransa’dan dünyanın dört bir yanına

³⁰³ Janko Mussulin: **Hürriyet Bildirgeleri**, (Çev: Nemci Zeka), Belge Yayıncılık, 1983, s. 26, 27.

³⁰⁴ Louise Althusser: **İdeoloji ve devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 33–34.

yayılacak olan bu devrim başta Avrupalı devletlerde ulusçuluk pratiğinin de etkisiyle, bağımsızlık hareketlerinin başlamasına neden olmuş, eşitlik, özgürlük, bağımsızlık şeklindeki nüve olarak adlandırılan fikirle Batı'nın sömürdüğü ülkelere ulaştığında bile etkilerini yitirmemiş ve günümüze kadar demokrasiyi savunan toplumlarda temel hareket noktası olmuştur. Ulus-devletin Fransız İhtilali ile ulaştığı bu politik konum, İngiliz Sanayi Devriminin etkisiyle daha da belirginleşmiş ve insanların gerek politik gerekse siyasal birer varlık oluşları daha anlamlı hale gelmeye başlamıştır.

3.4. 1890-İngiliz Sanayi Devrimi ve Değişen Dünya: Ulus-devlet ve Kalkınma

Tarımın keşfinden beri toplumdaki en büyük dönüşüm olan İngiliz Sanayi Devrimi³⁰⁵ ekonomik yönü ile Fransız İhtilalinin ulus-devlet kurgusuna çok önemli bir katkı sağlamıştır.

İngilizlerin 16. yüzyıl ile birlikte ekonomik bakımdan hızla ilerlemeleri ve Sanayi Devrimine isimlerini vermelerinin nedeni İngiltere'nin pamuk endüstrisi ve sömürgeci yayılma sistemine sahip olmasıdır. Devrimin kesin bir başlangıç tarihi yoktur. Uzun bir sürede dalgalar halinde gerçekleşmiştir.³⁰⁶ Ekonomik hareketliliği 1780'lere ve oradan da 1784'te buhar makinesinin icadına dayandırılmakla beraber 18. yüzyılda devrim artık kendisini iyiden iyiye hissettirmiştir.³⁰⁷ Bu devrimle üretici güçler günümüze kadar sınırsız bir biçimde insan, mal ve hizmet artışı gerçekleştirmişler³⁰⁸ bu gerçekleştirilen akışkanlık, günümüzde de yaşanmakta olan Sanayi Ülkesi ve Tarım ülkesi ayrımını yaratmış, sanayileşmiş ülkeler kentleşmiş ve oralarda fabrikalar kurulmuş, tarım ülkeleri de ürettiklerini ihraç ederek gelişen ve gelişmeyen arasındaki bir iş bölümüyle birbirlerine bağlanmışlardır.³⁰⁹

Endüstri Devrimi ekonomide yaşanan gelişmelere bağlı olarak toplumsal yapıda da dönüşümlere neden olmuştur. İngiltere yapmış olduğu bu devrim ile diğer devletlere modeldir ve bu tarihten itibaren teknolojik devrim tüm dünyayı derinden etkilemiş, geleneksel yapıdan kesin bir kopuşa neden olmuştur. Sömürgeleştirme ve kömüre endeksli makine kullanan sanayinin gelişimi, demiryolu³¹⁰ ve ırmak yollarının

³⁰⁵ C.P. Snow: **İki Kültür**, (Çev: Tuncay Birkan), 2. Bsk. Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1999, s. 114, 115.

³⁰⁶ Hans Frayer: **Endüstri Çağı**, İstanbul, 1954, s. 11-12.

³⁰⁷ Polanyi Karl: **Büyük Dönüşüm, Çağımız Siyasal ve Ekonom Kökenleri**, (Çev: A. Buğra), İstanbul, 1986, s. 57-62.

³⁰⁸ Hobsbawm: **Sanayi ve İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Ersoy), Dost Kitapevi, Ankara, 1998, s. 37-42.

³⁰⁹ Hobsbawm: **Sermaye Çağı**, (Çev: Bhadır Sina Şener), Dost Kitapevi, Ankara, 1998, s.30- 33.

³¹⁰ Hans Frayer: **a.g.e.**, s. 14-16.

hizmetleriyle dünya çapında ulaşım yolları açılmıştır. Ancak ırmak gibi yolların geçiş ücreti konusu hep sorunlar yaratmıştır.³¹¹ Ülkelerin pazarlarını ele geçirmek amacı ile birer ticari temsilcilikler şeklinde 1664 de Batı Hindistan Kumpanyası, Doğu Hindistan Kumpanyası, 1669 da Kuzey Kumpanyası, 1670’te Doğu Akdeniz Kumpanyası 1673’te Senegal Kumpanyası gibi çeşitli kumpanyalar kurulmuştur.³¹² Artık ulusal pazarlar aşıлып uluslararası ticaret ve Pazarlar önem kazanmış bu zamana kadar Doğu'dan ürün getiren Avrupa ekonomisi artık Doğu’yu bir pazarı haline getirmiştir. Artık 19.yüzyılda Londralı tüccar, Komisyoncu ve Bankerler, ulusal ekonomileri tek bir dünya ekonomisine dönüştürecek³¹³ uygun zemini hazırlamışlardır.

Sanayi Devrimi ciddi anlamda tüm dünyayı etkilemiştir. Onun özellikle bilimsel ve teknolojik devrimler yaratmış olması yukarıda da değinildiği gibi uzak bölgelerde yaşayan halkların birbirlerini daha yakından tanımaya başlamalarına yol açmış ve içinde yaşadığımız dünyayı döneme göre küçültmüştür. Böylece bugüne kadar yapılan “öteki” tanımları da değişikliğe uğramış ve halklar, ulusal kimliklerini kendilerinden farklılıklarını ve benzerliklerini daha iyi bildikleri ötekilerin kimliklerine göre kendilerini tanımlanmaya başlamışlardır. Bu kumpanyalar ulus olma bilincinin kurgulanması sürecine önemli bir katkı sağlamış, uluslaşma ve ulus-devlet haline gelme süreci Batı Avrupa'da sanayileşme ile bir paralellik göstermiştir.³¹⁴ Ancak bura da hemen şunuda belirtelim ki bu süreç farklı ülkeler aynı zaman dilimi içerisinde farklı tarihsel aşamalar yaşamıştır. Örneğin İngiltere ve Fransa’da feodal aşamadan kapitalist aşamaya oradan da ulus-devlet kurgusuna geçiş XV ve XVII. yüzyılların bir gerçeği olurken, XIX. yüzyılın başları Almanya ve İtalya’da feodal bir dönemin gerçeği olmuştur.

3.5. Krallığın Etkisi

Genel olarak kapitalizmin ulus-devletin kurgulanışına katkısının ardından kralın ulus-devletin kurgulanışına son derece önemli katkılar yaptığı buraya kadarki yazılanlardan dolayı bir ön bilgi olarak zihinleri alıştırmış bulunmaktadır. XVI. yüzyılda başlayan ve özellikle de XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve monarşilerin güçlenmesiyle

³¹¹ Henry Spiegel William: **The Development of Economic Thought**, New York, 1964, s. 32–35.

³¹² Harbert Heaton: **Avrupa İktisat Tarihi**, C: 2, (Çev: M.A. Kılıçbay: Osman Aydoğmuş), Teori Yayınları, İstanbul, 1994, s. 291.

³¹³ Edward H. Carr: **Milliyetçilik ve Sonrası**, (Çev: Osman Akınhay), İletişim, İstanbul, 1990, s. 19, 20.

³¹⁴ İhsan Sezal: **Sosyoloji**, Ağaç, 4.Bsk., Ankara, 2004, s. 303, 308.

de desteklenen ulus-devlet, egemenliğin cisimleşmesi ve her türlü topluluğu egemenliği altına alarak kendisine sadakati isteyen en büyük kurgu olacaktır.

Bu kurgu daha önce de dile getirildiği gibi kendisinden önce var olan siyasi yapılanmanın kurumları üzerinde yükselmiş bu kurumların içeriğinin düşünsel ve yapısal sıçramalarla dönüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulus-devlet iktidarını soyut bir temele oturtmakta ancak aynı iktidarı somut bir toprak parçası yani bir ülke üzerinde uygulamaktır. Bu uygulamanın gerçekleşmesinde ise üç temel unsur etkin olacaktır. Birincisi, iktidarın temelini kralın kişiliğinde bulan sistemin kurulması ve kralın somut kişiliği yanında birde soyut kişiliğinin, yani krallık kurumunun belirmesi ve iktidarın kaynağının bu soyut kişiliğe aktarılmasıdır. İkincisi, kökeninde krallığın egemenliğini sürdürdüğü toprakların bir bütün olarak kavranarak “vatan” adı altında kavramlaştırılması olgusu yatmaktadır. Üçüncüsü ise modern devletin ortaya çıkışında önemli aşamalardan birisini oluşturan feodal sadakat bağlarının yani kişilere yönelik siyasi itaat bağlarının çözülerek yerine soyut bir iktidar kaynağına sadakat bağının yeni kurumlara yönelik siyasi itaat bağının yerleşmesidir. Böylelikle iktidarın kaynağı soyut bir temele taşınmakta ve gelecekte ulus kurgusunun bu kaynaktan rakipsiz olarak yer almasının yolu açılmaktadır. Bu gelişme egemenlik kavramının süreklilik içerir bir biçimde kavranmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki Kilise düşüncesindeki “corpus mysticum” kavramının dünyevi bir içeriğe büründürülmesi ve dünyevi siyasi birimlerinde "corpus mysticum" tarzında bir bütün oldukları düşüncesinin yerleştirilmesi ve imparatorluğa karşı kralın kendi krallığı içinde imparator olduğu (rex imparator) düşüncesinin yerleştirilerek kralın, Kutsal Roma-Germen İmparatoru'nun vassalı olma konumundan çıkarılması ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Kilise'yi bir insan vücudu gibi kavrayan bu düşünce, bir sonraki aşamada, hükmi kişilik kavramına yakın bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Nitekim Aquinolu Tommaso Kilise'den bahsederken alışılmış deyiş olan "İsa'nın mistik bedeni" (corpus Christi mysticum) yerine, küçük bir değişikliklerle "Kilise'nin mistik bedeni" (corpus Ecclesiae mysticum) deyişini kullanmaya başlayarak bu önemli dönüşümün önünü açmıştır. Bu mistik kişilik kavramının geliştirilmesi özellikle önemlidir; çünkü ileride kralın somut maddi varlığıyla krallık kurumunu temsil eden soyut varlığı arasında geliştirilecek ayrım, bu temel üzerinde kurgulanacak ve egemenliğin soyut bir temele taşınması işleminin ön aşaması da gerçekleştirilmiş olacaktır. Birlik ve bütünlük düşüncesini içeren ve manevi kişilik edinmiş bir biçimde anlaşılmaya başlayan "corpus mysticum" kavramı, bu

içeriğiyle giderek dünyevi siyasi birimler tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. 14. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Fransa ve İngiltere krallıkları açıkça "corpus mysticum" olarak nitelendirilmektedir. Yukarıda tanımlanan bu düşünsel evrim, kurumsallaşmış siyasi iktidarın, yani modern devletin ortaya çıkışı aşamasında önemli bir gelişmeyi ifade etmiştir. Ancak evrimin bir adım daha ileri götürülebilmesi için, siyasi iktidarın üzerinde yayılacağı coğrafi alanı vurgulayan "vatan" kavramının yeniden tanımlanarak "corpus mysticum" içine dâhil edilmesi gerekmektedir. Ardından, sürekli bir bütün olarak kavranan dünyevi "corpus mysticum"un başı olan kralın, bir ölümlü olmasındaki mantıksal tutarsızlığın, kralın ölümlü bedeniyle krallık kurumunun manevi kişiliğini birbirinden ayırarak ve egemenliğin kaynağını bu ikinci kişiliğe kaydırarak gidermek gerekecektir. Bu değişim sonucunda "vatan" kavramı krallığın bütününe vurgulayan "corpus mysticum" içine dâhil edilip bir yandan kutsallık zırhına bürünürken, diğer yandan da siyasi bir içerik kazanacaktır. Böylelikle vatan, siyasi iktidarın uygulandığı coğrafi alan olarak değişen içeriğiyle, modern devlet kurgusunun içine monte edilmiştir. Vatanın siyasi anlam içeren bir değere dönüştüğünün en somut ifadesi, bireylerden vatan adına vatanın savunulması için savaşmayı ve gereğinde ölmeyi kabul etmelerini ya da yine vatanın savunulması için maddi yükümlülükler katlanmayı kabullenmelerinin istenmesidir. Artık bu temel üzerine modern devlet inşa edilebilecektir. Ancak bu noktada çözülmesi gerekli bir ön sorun daha vardır. "Corpus mysticum"un süreklilik içeren bütünlüğünü temsil edecek ve egemenliğin sahibi olarak ortaya çıkacak bir odağın oluşturulması gereklidir. Ölümlü kralın, fiziki varlığıyla krallığın süreklilik içeren kavramsal varlığının kuramsal düzlemde ayrıştırılmasıyla birlikte bu eksiklik de giderilmiştir.³¹⁵

Bu iki beden Prusya kralı II. Frederich'in "devletimin birinci hizmetkârı benim" cümlesi ile artık eskinin hükümdarını ulusla özdeşleştirmiş ve yetkileri ulusun çıkarları için kullanmanın amacı olmuştur.³¹⁶ Bu amaç aynı zamanda devletin güçlenmesi için önemli bir belirleyicidir. Bu belirleyicilik, feodal dönemde kamusal otoritenin dağılışıyla tanımlanan parçalı egemenlik zincirinde³¹⁷ denetlenebilir bir mekanizma kurularak yani egemenliği merkezileştirerek sağlamıştır. Artık modern merkezi yönetim kralların ve ardında da "self determination" siyasal fikrini hayata

³¹⁵ Ozan Erözden: **a.g.e.**, s. 47-53.

³¹⁶ Coşkun Üçok: **Siyasal Tarih, (1789–1950)**, Ankara, Başnur Matbaası, 1967, s. 30–32.

³¹⁷ Henri Prieune: **Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), Alan Yayıncılık, 1983, s. 12–14.

geçiren ulusalcılığın bir ürünü olacak³¹⁸ ve devlet, salt bir terimin ötesinde kurumsal niteliği ile ele alınan ve öyle ele alınınca da, kendisini belirleyen ve hatta onu varlığı zorunlu olarak tanınmış hukuki bir aygıtı dönüştüren pek çok mekanizmayı da kurgulamış olacaktır.³¹⁹

3.6. Siyasal Felsefi Düşüncenin Etkisi; Aydınlanma ve Ulus

Düşünce tarihi perspektifinde aydınlanma 17. yüzyılın akılcı felsefesinin hemen ardından gelmekte ve burjuva sınıfının kendini kurgulayabilmesi için giriştiği özgürleşme hareketi ve buna bağlı ideoloji ve edebiyatın belirli bir tarihsel şeklinin adını tanımlamaktadır. Bu nedenle aydınlanma hareketi, burjuvazinin bir sınıf niteliğine bürünüp feodal yapıya ve mutlakiyetçi monarşiye karşı siyasal mücadelesini başlattığı dönemde görülmüş ve gelişmiştir.³²⁰

Aydınlanma hareketinin ilişkili olduğu en önemli kavram dinsel içerikli olan Protestanlık ve Katoliklik. XVI. yüzyılın ilk yarısında Protestanlığın meydana çıkmasına kadar, Batı ve Orta Avrupa, Katolik, Balkanlar ve Rusya Ortodoks'tur. Özellikle 1555'teki Augsburg kararıyla birlikte, Protestanlık Almanya'da kabul edilmiş ve bu tarihten sonra da İngiltere ve Fransa'ya yayılmıştır. Bu yayılmanın da etkisiyle onyedinci yüzyıl Fransa için çok önemli bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda Fransız kimliği dinsel içerikten politik içeriğe doğru evrilmiş ve bu evrilme ile oluşan yeni Fransız kimliğinin kurgulanışı farklı fikirlerin, Kardinal Richelieu'nun rakiplerine egemen olacak olan mutlak gücün devlette olması gerektiğini savunması gibi, yükselmesine neden olmuş bu nedensellik ilişkisi de mutlak monarşinin zeminini hazırlamıştır.³²¹

Genel anlamda farklı fikirlerin yükselişini tanımlayan Protestanlık, sadece Fransa'da değil, tüm Avrupa'da kolayca yayılma olanağı bulamamıştır. Söz konusu direnç, Fransa'da otuz sene süren (1563–1593) mezhep savaşlarına neden olmuş ve bir hayli kan dökülmüştür.³²²

3.6.1. Aydınlanma ve Ulus

³¹⁸ Tom Bottomore: **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev: Erol Mutlu), Ankara, Teori Yayınları, 1987, s. 58, 59.

³¹⁹ Louis Althusser: **İdeoloji ve devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 22, 23.

³²⁰ M. Buhr, W. Schroeder: K. Barck: **Aydınlanma Hareketi ve Felsefesi**, (Çev: Veysel Atayman), Birim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 5, 6.

³²¹ Liah Greenfeld: **Natonalism Five Roads to Modernity**, Harward Üniversty Press, London, 1992, s. 112–119.

³²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı: **Osmanlı Tarihi**, C.III, BölümI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 116–120.

Aydınlanma kendisini benimseyen toplumlarda bir yandan laik ideolojiyi yerleştirirken diğer yandan da bireysel ve toplumsal yaşamı kamusal ve özel yaşam şeklinde tüm topluma yaymıştır.³²³ Bu nedenle laik ideoloji, dinsel anlamda insanı bireyselleştiren ve toplumu bu anlamda kurgulayan ve Tanrı adına din kişilikli egemenleri de bu bireyselleştirme çabasına dahil ederek toplumu onların dini sömürgeci egemenliklerinden kurtaran bireysel ve toplumsal hissedişe yönlendirme ideolojisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise daha önceleri dinle açıklanan toplumsal ilişkilerin artık bilimin yardımıyla ortaya konacağı anlamına gelmektedir. Modernlik düşüncesi Tanrı'nın yerine bilimi koymuş; dinsel inançları özel yaşam bünyesinde kabul etmiştir. Ancak bu kabulleniş din düşüncesi ile ilgili olduğu kadar ekonomik ve politik yönü ile de çok önemlidir. Kiliseyi ekonomi ve politikadan uzaklaştıran bu ideoloji kilisenin yerine önemli bir ölçüde sermayenin egemenliğini oturtacak liberal ilkelerin de yolunu açmış ve toplumların dikkatlerini hep dini düşüncenin kurgulanış biçimine yani önceki din düşüncesinin ikelliğine çektiği için de bu yönüne yönelik değerlendirmelerden hep uzak kalmıştır. Bu nedenle Laik ideolojinin din konusundaki yaklaşımı kadar ekonomik ve ekonomiye bağımlı politik etkisi de dikkate alınmalıdır.³²⁴

Laik ideoloji, Luther'in fikirlerini açıklamasıyla ivme kazanmıştır. Burjuvazi, şövalyeler, senyörler ve tüm halk Katolik kilisesine karşı birleşmiş ve 16. yüzyıl Avrupa'da, feodalizme karşı verilen ilk ideolojik savaşın, yani reformun yüzyılı olarak adlandırılmıştır.³²⁵ Bu reformda Katolik kilisesinin otoritesi reddedilmiş, insanın kurtuluşu din adamlarından, ayin ve törenlerden alınarak salt Tanrı'ya ve onun lütfuna bağlanmış ve aynı oranda da siyasal iktidarın otoritesine boyun eğmenin gerekliliğine vurgular yapılmıştır. Kilise her türlü devlet yönetiminden uzaklaştırılarak ruhların sonsuz yaşama işlerinin alanı ile görevlendirilmiş ve bu görevle sınırlandırılmıştır. Daha önceleri kilisenin elinde bulunan dinin genel biçimini saptama ve insanlar arasında insanlığın modern anlamda yaşanmasının şartlarını kurgulama görevini de devlet üstlenmiştir. İhtilal hareketleri, feodalitenin yıkılması, burjuvazinin güçlenişi, Reform ve Rönesans, güçlü devletlerin kurgulanmasını tetiklemiş, din savaşları da bunda etkili

³²³ Alain Touraine: **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 24, 25.

³²⁴ Alain Touraine: **a.g.e.**, s. 39, 45.

³²⁵ Server Tanilli: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş, Orta Çağ**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 9, 10.

olmuştur.³²⁶ Bu tetikleme işleminde İngiliz burjuvazisi anayasal yönetimi tercih etmekte,³²⁷ İngiltere’de, Kralcılar ve Liberaller o zaman iki siyasal grubu oluşturmaktadır.³²⁸

Sonuç olarak, Mutlakıyetçi otoritenin uyrukları tek bir devlete bağlı yaşayarak siyasi gruplara sahip olmanın, bu bağlılıkla acıları, sevinçleri ve ülküleri paylaşmanın ve ortak kültürlerini devamlı surette geliştirmelerinin bir sonucu olarak ulus haline gelebilmişlerdir. Bu, Batı Avrupa’da ilk kez İngiltere ve Fransa’da görülmektedir.³²⁹ Ulus-devlet kurgusuna kaynaklık eden önemli iki ülkenin Fransa ve İngiltere olması ve Aydınlanma kavramının da yine bu ülkelerde aktif olarak görülmesi ulus-devlet ve aydınlanma hareketleri arasındaki sıkı ilişkiyi göstermektedir. Aydınlanma döneminin, siyaset ve toplum felsefecilerinin etkisi bu anlamda çok önemlidir. Bu önem bundan sonraki ilk başlık olan Siyasal Felseficilerin Ulus-devlet kurgusuna yaptıkları etki başlığı altında ele alınmıştır.

3.6.2. Siyasal Felsefi Düşüncenin Evrimi

Tarihsel evrim içinde toplumsal felsefenin gittikçe gelişerek, ilerlediği dönemlerden ve bu dönemlerin temsilcilerinden söz edebiliriz. Bu temsilcilerin aşağıda ele alınmaya çalışılan siyasal kuramlarının en önemlileri farklı grupların bir araya gelişiyle oluşturulan sözleşmeye dayalı devlet kurguları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşma söz konusu dönemler için oldukça yenilikçi bir yaklaşımdır. Bu yeni durumla 17. ve 18. yüzyıllarda burjuva ideologları devleti halkın idaresine dayandırarak devlete pozitif bir temel kazandırmışlar ve bu şekilde bireyin yurttaşlık bilincini güçlendirmişlerdir. Bu kapsamda yurttaş, devlet karşısında teba olmaktan ziyade hak ve ödevlere sahip bir varlık durumuna gelmiştir. Burjuvazinin bu etkisinden dolayı Batı Dünyasının devlet kuramlarının temelinde burjuvazi vardır demek yanıltıcı olmayacaktır. Batı dünyası burjuvazinin ilkelerinden yola çıkmıştır. Bu ilkeler liberal ve felsefi içerik olarak; özgürlük, eşitlik, mülkiyet, güvence ve adaletten oluşmaktadır. Yine bu ilkelerin siyasal ve yönetsel olarak ortaya çıkışı ise, iktidar ve muhalefetin seçimle belirlenmesi, kararların serbest, resmi ve gayri resmi tartışmaların sonucunda alınması, alınan bu kararın

³²⁶ P.N. Stearns: **Life and Society in the West**, Nwe York: Harper& Row, 1986, s. 84,86.

³²⁷ Mete Tunçay: **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, 2 Yeni Çağ, AÜSBF Yayını, Ankara 1969, s. 163–64.

³²⁸ Mehmet Akad-Bihterin; V. Dinçkol: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 103, 104.

³²⁹ Turhan Feyzioğlu: **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1987, s. 9, 10.

ve kararın uygulamasının da hukuk ile çerçevesi biçiminde olmuştur.³³⁰

Tarihsel evrimle beraber gelişen toplumsal felsefenin İlk Çağ'daki tanınmış temsilcileri olarak Platon ve Aristo'yu görmekteyiz.³³¹ Platon, ideal devlet anlayışında bireysel ve ahlaksal gelişimin önünü açan bir tavırla devlet kurgusunu tanımlamaya çalışmış ve insan ve özgürlüğünü devletin öznesi yapmış,³³² demokrasiyi, hükümetler içinde gerçek zevk verici tek hükümet biçimi³³³ olarak görmüştür. Platon'a göre devlet yönetimi başında bilge kralların bulunduğu ya da filozofların kral olduğu,³³⁴ aristokratlar ve yaşlılardan yani üç sınıftan oluşmalı ve kurra ile belirlenen bu yöneticiler mutlak otoriteye sahip olmalıdır.³³⁵ Devlet kurgusunu çoğunluk ilkesiyle kurgulanması gereken en geniş organizasyon olarak yorumlayan Platon'un öğrencisi Aristoteles'dir. (M.384–322) Aristoteles, devleti iyi bir amaçla kurulmuş topluluk olarak tanımlamıştır.³³⁶ Bu iyi niyetli topluluk içinde yasalar çok sayıdaki üyelerden oluşan organlarca yapılmalı ve demokratik bir hak olarak herkes bu yönetime katılmalıdır. Demokrasi için ülkede en üstün egemen güç meclis (Ekklesia) olmalı, devlet yönetimine kurra yöntemi ile katılan görevlilerin görev süreleri kısa, ancak kamusal görevler uzun olmalı, kamusal görevlilere de düzenli ücret ödenmelidir.³³⁷

Kuvvetli ve boyun eğdirici bir otoriteye³³⁸ olan ihtiyaç Floransalı devlet adamı ve tarihçi N. Machiavelli (Öl. 1528) tarafından İtalya'daki prenslikleri ele aldığı meşhur kitabı “Prens” te dile getirilmiştir. Machiavelli'ye göre devletin devamlılığı esastır.³³⁹ Bu devamlılıkta, tanrı kaynaklı meşru bir kuvvet biçimi olmamalıdır.³⁴⁰ Machiavelli'ye göre iyi yasalar askeri kurumlardan çıkar. Bir ordu barış zamanı devamlı eğitilerek daima savaşa hazır olmalı ve arkadaş, aile, vatan ve toprak uğruna ölmeyi bilmelidir. Machiavelli bu haliyle yeni bir ordu modeli inşa etmiştir.³⁴¹

Machiavelli'nin siyasal duruşu, onu Yeniçağ tarihinin ana düşüncelerinden biri

³³⁰ Bahri Savcı: “Bir Çağcıl Demokrasiyi Arayış”, **AÜSBF Dergisi**, C. 29 Yankı Matbası, Ankara.1976, s. 51–53.

³³¹ Doğan Ergun: **Sosyoloji Elkitabı**, 6. Bsk. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 7, 8.

³³² Sevinç Akın: **Ütopya: Hayali Ahali Projesi**, İstanbul, 2004, s. 51, 54.

³³³ H.B. Mayo: **Demokratik Teoriye Giriş**, (Çev: Emre Kongar), Ayyıldız Matbası, Ankara, 1964, s. 21, 22

³³⁴ Macit Gökberk: **Felsefe Tarihi**, Remzi, 8.Bsk., İstanbul, 1996, s. 67.

³³⁵ Ahmet Arslan: **Felsefeye Giriş**, Vadi, Ankara, 1994, s. 169–171.

³³⁶ Aristoteles: **Politika**, (Çev: Mete Tunçay), Remzi, İstanbul, 1990, s. 9, 10.

³³⁷ Aristoteles: **a.g.e.**, s.180, 181.

³³⁸ William Spinrad: “Power in Local Communities”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 222.

³³⁹ Niccolo Machiavelli: **Prens**, (Çev. Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1984, s. 111, 112.

³⁴⁰ Machiavelli : “ Virtue and Politics”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 6.

³⁴¹ Sydney Anglo: “Niccole Machiavelli: Siyasal ve Askeri Çöküşün Anatomisi”, (Der: Redhead Brain): **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001, s. 105–107.

olan “Ulus-devlet” idaresinin temsilcisi yapmaktadır.³⁴² Machiavelli'nin ardından gelen ve reform hareketinin ilk öncüsü olan Martin Luther ise dinsel inancı kişinin bireysel eylemine indirgemiş ve kilise egemenliğine son vermeye çalışmıştır.³⁴³ Bu sayede reddedilen olgu kilise değil, kilise yöneticileri olduğu için yeni bir düzenleme ile kilisenin devlete bağlı reformu hedeflenmiştir.³⁴⁴ Luther'in görüşlerini bir politik lidere odaklayan Fransız Jean Calvin,(1509) Katolik kilisenin otoritesini reddederek laik yönetimin otoritesine boyun eğmeyi savunmuştur. Calvin'in felsefesinde birleştirilmiş bir iktidar yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım, kralın sınırsız ve mutlak yetkisi ile krala sınırsız ve mutlak itaatten oluşmaktadır. Devlet işlerine ve yöneticinin yetkisine giren konularda karışmamak yönetici emretmedikçe hiçbir işe kalkışmamak bir itaattir.³⁴⁵ Bu itaat, yazgıcılık öğretisini burjuvaziye ait rekabet dönemine uygun bir yaklaşım olarak ortaya koyarken devletin iktidar yetkisini salt kendine alıp kilise üzerinde denetim kurabilmesinin Protestan hareketlerin sonucunda oluştuğunu göstermesi bakımından önemlidir. Papalığa kesin darbeyi vuran Hıristiyanlığı çeşitli mezheplere ayıran dinin bu biçimde yerleşmesi ya da ulusallaşması olmuştur.

Siyasi düşüncede egemenlik Bodin'in süreklilik unsuru içeren egemenlik kuramı ile anlam bulmuş ve bu anlam modern devlet kuramının ilk ilkesinin ifadesi olmuştur.³⁴⁶ Jean Bodin', teorisinde burjuvaziyi ve mutlak monarşiyi içiçe ele almaktadır. Onun görüşlerinde mutlak iktidar egemenlik gücünü halktan alır. Egemenin gücünü ya da yetkisini vicdanından başkası sınırlayamaz. Bodin'in devlet tanımında üç öge vardır aile, egemenlik ve ortak çıkar.

Buradan hareketle devlet birçok ailenin ve(bu ailelerin) ortak çıkarlarının egemen bir güçle doğruluk üzere yasa tarafından yönetilmesidir. Devlet bir ölçüde özel mülkiyet açısından değerlendirilmektedir. Mülkiyet egemen sahibinin kontrol ve yetkisindedir. Bu nedenle kral vergi alırken mülk temsilcilerinin onayını almalıdır.³⁴⁷

Bodin'in ardından söz edilmesi gereken düşünür, Leviathan'ın (1651) yazarı, liberal parlamenter düzen ve liberal hukuk devletinin savunucu olan Thomas

³⁴² Macit Gökberk: **a.g.e.**, s. 208.

³⁴³ Alexis Tocqueville: “Processes of Influence and Miscommunication”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 41.

³⁴⁴ Server Tanilli: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, XIX. yüzyıl İlerlemenin Çekişmeleri**, C.V, Adam Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 112–124.

³⁴⁵ Mete Tunçay: **Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçme Yazılar**, (Der: Tunçay Mete): Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 85–89–91.

³⁴⁶ Ayferi Göze: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 6. Baskı, Beta, İstanbul 1993, s. 120, 121.

³⁴⁷ MeteTunçay: **a.g.e.**, s. 161, 162.

Hobbes'tur.(1588–1679) Modern politik felsefe, insanı diğer insanın kurdu yapan³⁴⁸ Hobbs'ta ilk sistematik öncüsünü bulmaktadır.³⁴⁹ Hobbs parlamentarizmin planını çizerek, 17.Yüzyılda liberal düzenin ve liberal hukuk devletinin teorisini geliştirmiştir.³⁵⁰ Hobbs'a göre, insanlar iradelerini terk ederek hakların sözleşme ile³⁵¹bir varise devretmelidir. Bu varis tek bir temsilci ve sosyal ilişkilerdeki amaç ve sonucu belirleyen genel iradedir.³⁵² Hakların bu şekilde devredilmesi sivil bir toplum meydana getirmektedir.³⁵³

Hobbes'da olduğu gibi John Locke'da (1632) toplumu bir sözleşme ile açıklamaya çalışan düşünürler arasındadır.³⁵⁴ Hayek, liberalizmin tarihiyle eş güdümlü olan anayasacılık tarihini Locke'dan bu yana egemenliğin pozitivist biçiminin tarihi olarak yorumlamaktadır.³⁵⁵ Dolayısıyla Lock, temsili yönetimin kamusal anlamda eşitliğinin, ekonomik anlamında ise eşitsizliğinin kapitalizmle uzlaştırılmasının³⁵⁶ mimarıdır.

Lock'un Hükümet Üzerine İki İnceleme adlı yapıtı, hükümetleri siyasal toplulukla meşru ve mutlak monarşilerle gayrı meşru olmak üzere ikiye ayırmaktadır.³⁵⁷ Locke'un diğer düşünürlere göre belirlediği en açık kurumsal farklılık seçimle gelmiş yasa yapıcı organın, yani yasamanın rolüne işaret etmesidir.³⁵⁸ Lock, yönetimi yasama, yürütme ve konfederatif şekillerinde dallara ayırarak, yargılamayı yürütme içerisine almıştır.³⁵⁹

Politik teori retoriğinin ilk anlamlı oluşumu Montesquieu (Öl.1755) ile gerçekleşmiştir.³⁶⁰ Montesquieu' ya göre; halk bazı bakımdan yöneten bazı bakımdan da yönetilendir. Bu nedenle halk, kendisinin doğrudan yapamayacağı işleri yapmak için

³⁴⁸ Voltaire: **Felsefe Sözlüğü**, (Çev. Lütfi Ay) IV, 2. Bsk, İstanbul, 1966, s. 17.

³⁴⁹ Thomas Hobbs: "The Contract as Transfer of Right and Control", **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 199, 200; Veynel Ataman: **Hukuk Felsefesi**, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47.

³⁵⁰ D.Karl Bracher: "Demokrasi Ahlakı Üzerine Düşünceler" (Çev. Hüseyin Bağcı), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed. Atilla Yayla), 2.Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, s. 121.

³⁵¹ John Robertson: "Aydınlanma ve Toplum Felsefesi", (Der: Bram Redhead), (Çev: İhsan Sezal), **Siyasal**

³⁵² Talcott Parsons: "On the Concept of Political Power", (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 240.

³⁵³ Brain Redhead: **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed. ve Çev: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001, s. 10–11.

³⁵⁴ Jeffrey C. Alexander: **Neofunctionalism And After**, Blackwell Publidher,1998, s. 179.

³⁵⁵ Friedrich A. Hayek: **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük (Sosyal Adalet Serabı)**, (Çev. Mustafa Erdoğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s. 92.

³⁵⁶ Samuel Bowles; Herbert Gintis: **Demokrasi Kapitalizm ve Mülkiyet, Cemaat ve Modern Yoplumsal Düşüncenin Çelişkileri**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı, İstanbul, 1996, s. 84.

³⁵⁷ John Locke: **Hükümet Üzarine İki İnceleme**, (Çev: Fahri Bakırcı), Babil, Ankara, 2004, s. 72, 74.

³⁵⁸ John Dunn: "John Locke: Güvene Dayalı Siyaset", (Der: Bram Redhead), (Çev: Mehmet Turhan), **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001, s. 152–155.

³⁵⁹ Amittay J.B: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, (Çev: Memet Ali Kılıçbay), Levent Köker, Ankara, 1983, s. 110, 117.

³⁶⁰ Geoffrey Hawthorn: **Enlightenment and Despair A History of Sociology**, Cambridge Üniversty Press, Cambridge, 1976, s. 14, 15.

temsilciler seçmek zorundadır. Montesquieu cumhuriyetçi teoride bir aksiyom halini alan güçler ayrılığı ilkesini savunmuştur.³⁶¹ Montesquieu'ya göre bu üç gücün tek bir merkezde toplanması tiranlığın özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu üç güç, her biri diğeri üzerinde frenleyici bir işlev gören ayrı kurumlara verilmelidir. Aksi halde kendisine engel olabilecek bir güç bulamayan yöneticinin özgürlükleri çiğneyip yetkisini aşmasının önüne geçilemez.³⁶²

Fransız devriminin fikri planda hazırlayıcılarından biri olan ve “Toplumsal Sözleşme” isimli ünlü yapıtın sahibi Rousseau'ya göre; meşru otoritenin kaynağı ancak anlaşma olabilir.³⁶³ Kolektif bir kişilik olan devlette devlete itaat etmek zorunludur. Çünkü halk hem uyruktur hem de egemen. Bu nedenle egemene itaat etmekle kişi kendisine itaat etmiş olur.³⁶⁴

Tarihin diyalektik sürecinin sonunu devlet kurgusuyla açıklamaya çalışan Hegeldir. Hegel'e göre; devletin varlığının nedeni özgürlüktür.³⁶⁵ Temeli de kendisini irade olarak gerçekleştiren aklın gücüdür. İnsanlar devleti akla uygun olarak gerçekleştirirler. Devlet, bilinçli bir sözleşme ile yapay olarak birleşen ayrı ayrı bireylerin bir toplamı değil, aksine üyelerinin, onun aracılığıyla ve onun için var olduğu tanrısal rasyonelliktir.³⁶⁶

Ondokuzuncu yüz yıl kuramcılarında biri olan ve “Eşitlik ve Demokrasiyi” ilke edinen Tocqueville, "Amerikada Demokrasi" kitabının girişinde eşitliğe yönelişin İnsanlık tarihine hâkim olan ilke olduğunu söylemektedir. Ona göre hiçbir toplum sosyal şartlar açısından eşit değildir.³⁶⁷ Demokratik toplumlarda yöneticilerin iktidarına boyun eğilmelidir. Tocqueville'ye göre; bir toplumun koşullarında eşitlik sağlandıkça her yurttaş çoğunluk arasında kaybolur ve ancak muhteşem yüce ulus göze görünür. Herkesin yöneticilerin seçimine ve otoritenin kullanımına katılabilmesi demokratik toplumun ifadesidir.³⁶⁸ Siyasal iktidar sorunlarının ele alınması bakımından

³⁶¹ Louis Althusser: **Montesquieu Siyaset ve Tarih**, (Çev: Ali Tümer tekin), İthaki, İstanbul, 2005, s. 119, 122.

³⁶² Taner Kışlalı: **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge, 3.Bsk., Ankara, 1995, s. 198, 199.

³⁶³ Irving M. Zeitlin: **Ideology and the Development of Sociological Theory**, Second Edition, Prentice-Hall, Inc, New Jersey, 1981, s. 24,25.

³⁶⁴ Jean Jacques Rousseau: “The Contract as the Logical Basis of Social Bond”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 206, 207.

³⁶⁵ Hamdi Piriştine: **a.g.m.**, s. 196.

³⁶⁶ Brain Redhead: **a.g.m.**, s. 3.

³⁶⁷ Alexis Tacqueville: “How Democracy Affect the Relations of Masters and Servants”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 107.

³⁶⁸ Davut Dursun: **Siyaset Bilimi**, Beta, İstanbul, 2002, s. 44.

hükümet düzeyinde merkeziyetçilik nedenli gerekli ise yönetsel merkeziyetçilikte o denli zararlı, kamusal duyarsızlığın artmasına yol açtığı için de tehlikelidir.³⁶⁹ O, merkeziyetçilik yaklaşımında güçlü toplum zayıf devlet modelini savunmaktadır.

Tocqueville'in ardından devlet kuramına katkısı açısından söz edilmesi gereken düşünür Marx'tır. Marx, önemli bir kuramcı ve sosyolojik düşüncenin önde gelen isimlerinden biridir.³⁷⁰ K. Marx, (1818- 1883) 19. yüzyılın sınıf teorisini en iyi bilinen³⁷¹ filozofu, siyaset adamı ve ekonomi bilginidir.³⁷² Toplumsal değişimin temelinde modernizm ya da Batının yükselişinden daha çok³⁷³ alt-yapı ilişkilerinin yani bir toplumun üretim yeteneğini ifade eden üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi vurgulayarak³⁷⁴ açıklamaya çalışmış ve birey ile birey, devlet ile birey, birey ile ait olduğu sosyal sınıf, bir sosyal sınıf içindeki farklı oluşumlar, bir sınıfın farklı eğilimleri ve sınıfsal farklılıkların sosyal ilişkilerin yapısını belirlediğini ileri sürmüştür,³⁷⁵ modern toplumların analizinde de insanın ilk amacının yemek, içmek, barınmak ve giyinmenin olduğunu vurgulaması ve buna bağlı olarak ilk tarihsel davranışı, materyal hayatın kendisini üretmesi biçiminde³⁷⁶ tanımlamıştır.

Marx, toplumbilimin yorumlama çabalarında yıllarca etkisini devam ettirmiş ve - İspanya iç savaşı gibi istisnalar dışında- birçok devrime damgasını vurmuştur.³⁷⁷ Marx'a göre devlet, sınıf savaşındaki bir silahtan başka bir şey değildir. Bu silah, tarihin gelişimi içinde ortadan kalkacak ve sınıfsız bir toplum kurulacaktır.³⁷⁸

Sosyolojik davranışı çok yönlü bir bilim olarak değerlendiren ve çağdaş Siyaset Biliminin önemli öncüsü olan Alman sosyolog ve hukukçu M. Weber, (1864-1920) çağdaş Siyaset Biliminin temel konularından olan iktidar, egemenlik, otorite ve

³⁶⁹ Mehmet Yetiş: "Tacquevilla ve Merkeziyetçilik Sorunu", **Ankara Üniv. SBF Dergisi**, 61,(3), s. 282, 283.

³⁷⁰ A. Lewis Coser: **Masters of Sociological Thought Ideans in Historical and Social Context**, (Ed: Robert K. Metron), 2nd. Edition, Hartcourt Brace Jovanovich Inc., USA, 1977.

³⁷¹ Malcom Waters: "Inequality after Class", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 23, 24.

³⁷² Sakman Sakman: " K. Marx ve F.Bastiat", **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, s. 279.

³⁷³ Richard Lachmann: "Orgion of Capitalism in Western Europe: Economic and Political Aspect", **Annual Review of Sociology**, Volume: 15. 1989, s. 47.

³⁷⁴ P. H, Vigor: "Marx ve Modern Kapitalizm", **Siyasi Düşünce Tarihi**, (Ed. D. Thomson), (Çev: Ali Yaşar Aydoğan ve Diğerleri), s. 199-212.

³⁷⁵ Nicholas Abercrombie: **Class, Structure and Knowledge**, Basil Blackwell, Oxford, 1980, s. 14; Horowitz, David: "Sosyalizm: İtham Edildiği Kadar Günahkâr", (Çev: Mehmet Öz), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, s. 421.

³⁷⁶ A. Lewis Coser: **a.g.e.**, s. 43.

³⁷⁷ Sakman Sakman: "Terakki"ve Hürriyetle olan ilişkisi", **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2. Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, s. 271.

³⁷⁸ Leslie Lipson: "Demokrasinin Felsefesi", (Çev: Mustafa Erdoğan), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2. Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, s. 27.

meşruiyet gibi olgularla ilgilenmiş bürokrasi ve siyaset arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir. Weber'e göre; demokratik yönetimin geliştirilmesi bürokratik örgütlenmenin artmasına bağlıdır.³⁷⁹ Siyasal iktidarın başlıca öğelerinden otoriteye dair yaptığı geleneksel otorite, karizmatik otorite³⁸⁰ ve yasal/akılcı otorite ayırımı³⁸¹ kullanışlı bir analiz çerçevesi sunmuştur.³⁸² Ona göre iktidar sadece şiddet ve cebir üzerinde kurulamaz. Aynı zamanda meşruluğunu yönetilenlere kabul ettirmesi zorunludur.³⁸³ Çünkü hukukun ve akılcılığın egemen olduğu toplumlarda ussal otoriteye belirlenen yasal egemenlik biçimi hâkimdir. Ussal yasal egemenlik bürokratik kökenli olup akılcı kurallara göre saptanır ve işler. Bunlara uymak kişiye göre değil yasalara göredir. Emirler kurgu temelini geleneklerden ve kişiden değil akıl ve hukuk tarafından kurgulanan yasalardan almaktadır.³⁸⁴

3.6.3. Ulus-Devlet

Orta Çağ'ın alaca karanlığında filizlenen modern devlet daha sonra demokrasi ve millet kavramlarının bulunduğu bir zeminde yeniden biçimlenerek olgunlaşmıştır.³⁸⁵ Bu anlamda ulus-devlet, yeni bir egemenlik biçimini yansıtmış bu yeni biçimin meşru kaynağı da türdeş bir ulusallığı hedefleyen ulusçuluk olmuştur. Batı Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devletlerin oluşum süreciyle ulusçuluğun gelişimi aynı sürece tekabül etmektedir.³⁸⁶ Fransız Devrimi'nin hemen öncesi ve sonrası oluşan ulusçuluk, burjuvazi ve aristokrasinin egemenliğini ulus'a devretme ve kendisinin öncü sınıfı olarak da kendi iktidarını kurumsallaştırması sürecinin ideolojisini yansıtmaktadır. Daha önceki zamanlarda böyle bir unsurdan söz etmek imkânsızdır. Ulusçuluğun gelişimi sürecinde kendilerini tek bir ulusun üyesi olarak algılayan bireylerden oluşan ulus-devlet kurgusunu üç temel gruba ayırmak mümkündür. Birinci grup ulus-devletler toplumdaki güç ilişkilerini değiştiren çok boyutlu bir sürecin ürünü olarak

³⁷⁹ Anthony Giddens: **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**, (Çev: Tunçay Birkan), Metis, 2000, s. 29, 30.

³⁸⁰ S. Bryan Turner: For Weber Essay on The Sociology of Fate, Routledge & Kegan Paul, USA, 1981, s. 48.

³⁸¹ Max Weber: "Types of Domination", **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, s. 141, 146.

³⁸² Max Weber: "The Theory of Social and Economic Organisation", (Ed: Talcot Parsons), **Social Systems and The Evolution of Action Theory**, The Free Press, New York, 1977, s. 328.

³⁸³ Bilal Eryılmaz: **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 44 -65.

³⁸⁴ Sibel Armağan; İbrahim Armağan: **Toplumbilim**, Barış Yayınevi, Tarihsiz, s. 156–158.

³⁸⁵ Esat Öz: "21. Yüzyılda Milli Devlet, Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, s. 754, 55.

³⁸⁶ Mehmet Karakaş: **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınevi, Ankara, 2000, s.43, 44.

onaltıncı yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır.³⁸⁷ İkinci grupta ise Amerika kıtasına çeşitli coğrafi bölgelerden gelen göçmenlerin ikame edilmesiyle kurgulanmıştır. Üçüncü grup ulus-devletler ise Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorlukların sarsılması ile ortaya çıkan ulus-devletlerdir.³⁸⁸ Bu yeni devletlerin modern anlamda ulus olmaları konusunda bilincin yine bu imparatorluklar tarafından aşılandığını ancak bir zorla kabullendirmenin söz konusu olmadığı Gellner tarafından dile getirilmektedir.³⁸⁹

Feodal toplum yapısının çözülüşü ve kapitalizmin gelişim süreciyle birlikte siyasal, ekonomik, kültürel ve düşünsel alanda görülen toplumsal değişimin bir göstergesi olarak ulus-devleti görmekteyiz. Ulus-devlet'in kurgulanmasıyla siyasal iktidar merkezileşmiş, kültür standartlaştırılmış, hukukta eşitlik, meşruluk³⁹⁰ ve ekonomide bütünleşmenin sağlanmasının ardından³⁹¹ bölgesel birimler kendi toprakları içinde ilk kez şiddet araçlarını tekeline almış³⁹² ve böylece bürokratik mutlakiyetçi devletler güç kazanmışlardır. Mutlakiyetçi devletlerin güç kazanmasıyla sınırlar birbirinden ayrılan kesin çizgiler haline dönüşüme uğramış ve burjuvazi yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Yönetenlerle yönetilenlerin arasındaki ilişkide köklü bir değişimle karakterize edilen kuralların ortaya konulmasıyla³⁹³ yeni egemenler yeni roller üstlenmişlerdir. Bu yapı özel çıkar ve niteliklerin anlam bulduğu seçkin bir sosyal grubun oluşması anlamına da gelmektedir. Seçkinler söz konusu olunca ulus-devlet oluşum sürecinin bütününde iktidar çok önemli bir rol oynamıştır. Bu rolü eleştiren Laski, devlet kavramında anlam bulan egemenliğin monistik yönüne atıflar yaparak eleştirilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ona göre; moral bir egemenliğin devlete atfedilmesi politik ve moral kurallar arasında moral kuralların zorluk ve zorlamaları ile politik kurallar arasında sakınılamaz bir çatışma yaratır. Devlet modern bir tanrı olmaktadır.³⁹⁴

³⁸⁷ David Owen: "The Post Modern Challenge to Sociology", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 2.

³⁸⁸ Rupert Emerson: **Sömürgelerin Uluslaşması**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1965, s. 2, 3.

³⁸⁹ Ernest Gellner: **Milliyetçiliğe Bakmak**, (Çev: Simten Coşar), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 203, 204.

³⁹⁰ Michel Foucault: **Hapishanenin Doğuşu**, 2.Bsk. (Çev: M.A. Kılıçbay), İmge, 2000.

³⁹¹ Jürgen Habermas: **The Inclusion Of The Other**, The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, 1998, s. 106–107, 108.

³⁹² Mitchell Dean: " Sociology after Society", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 208, 209; Gerges Picca: **Kriminoloji**, İletişim Yayınevi, (Çev: Ebru Erbaş), İstanbul, 1982, s. 89.

³⁹³ Metin Aydoğan: **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, 4. Bsk. C.II, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 620.

³⁹⁴ E. William Scheuerman: **Between the Norm and the Exception The Frankfurt School and the Rule of Law**, The Mit Press Cambridge, London, 1997, s. 137.

Modern devlette nüfusunun homojenleşmesinde çok önemli olan kültürün yeniden üretilmesi ve değişime uğratılmasındaki rolünden ötürü eğitim çok önemlidir. Bu anlamda eğitimle ortaya çıkan şey modern okulların en büyük işlevi olan kendi kuralları ile yeni bir yurtseverliği öğretmek tek kültürlü ve dilli³⁹⁵ eğitimle ulusal bir bilinç yerleştirmektedir.³⁹⁶ Bu nedenle Ulus-devleti sadece bir siyasal örgütlenme modeli olarak ele almak yeterli değildir. Çünkü diğer devlet modellerinin bireylerinden farklı bir yaşam biçimini yansıtan bu devlet modeli içinde topluluk üyeleri arasında siyasal bir bütünlük sağlanması yeni bir topluluk türünün de oluşmasına yol açmaktadır. Bu yeni oluşumun adı 'ulus'tur. Bu yeni kavramın sınırları içerisinde bireyler ulusal olarak adlandırılan topluluğun üyesidirler ve sahip oldukları özellikleri itibariyle de diğer topluluk türlerinden ayrılan yeni bir topluluğun öğelerini taşımaktadırlar. Kurumların işleyişi ile yeniden kurgulanan bu modern toplumsal cemaatin dayanağı ortak bir ismin kabul edilmesine ve yaşanan geleneklere dayandırılmaktadır.

Geleneklerin beslendiği temel alan ulusal ya da kültürel kimliğinin bir tehdit karşısında korunması³⁹⁷ ya da ulusal kültürün yetersiz görüldüğü durumlarda dönüştürülmesi ve yeniden yaratılmasını sağlayan ulusçuluktur.³⁹⁸ Kısaca bu yeni kurgu halkın kendisini ulusal cemaat olarak devamlı bir biçimde yeniden üretmesi pratiğidir. Bu yeni topluluk oluşturma biçimi yapısal olarak soyunun ortak bir atadan geldiğini iddia eden, bir totemle temsil edilen, tek soylu bir akraba grubu olan klandan olabildiği gibi farklı klanların birlikteliğinden de kurgulanabilir. Klanlar ya ana soylu ya da baba soylu soydan gelip buna göre ya erkek ya da kadın üyelerin çocuklarını içlerine almaktadırlar. Bir klan genelde soylara göre bölünür. Bu bölünme ortak bir atadan gelen soyun kollarını temsil eder.³⁹⁹ Ancak, Ulus-devlet olarak tanımlanan bu kurgusal yapı içinde egemenlik ve laiklik özel bir öneme sahiptir.

Hall'in ulus-devlet tanımlamasında laiklik, egemenlik kavramıyla bütünleştirilerek ele alınmaktadır. Ona göre ulus-devlet; egemenlik gücünün paylaşıldığı yönetime katılma hakkının yasal ve Anayasal olarak tanımlandığı temsilin geniş devlet gücünün

³⁹⁵ March Bloch: **Feodal Toplum**, (Çev: M.A.Kılıçbay), Savaş Yayınları, Ankara, 1983, s. 539, 540; Doğan Aksan: **Her Yönüyle Dil**, 3.Bsk., TDK Yayınları, Ankara, 1987, s. 128.

³⁹⁶ Ernest Gellner: **Ulus ve Ulusçuluk**, (Çev: B. E. Behar ve G. G. Özoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 98–123.

³⁹⁷ Helen E. S. Nesadurai: "Introduction: Economic Security, Globalization and Governance", **The Pacific Review**, Rotledge, Taylor & Francis Group, Volüm. 17, No: 4, 2004, s. 462.

³⁹⁸ Robert Pinker: **The Idea Of Welfare**, Heinemann, London, 1979, s. 24.

³⁹⁹ Gordon Marshall: **a.g.e.**, s. 412-413.

tamamen laik olduğu ve ulusal egemenliğin sınırlarının açık olarak tanımlandığı bir devlet modelidir.⁴⁰⁰

XVIII. yüzyılın çıkarımı olan ve dini inançlarda tarafsızlık ilkesi ile devlet'i tanımlayarak ulus bilincinin önünü açan laiklik bir devlet ilkesi olmuş ve ulus-devletle birbirlerini besleyerek tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Orta Çağın güçlü otoritesi olan Kilise'nin etkinliği ve bu Kilise'ye bağlı tek devlet anlayışı Orta Çağ krallarının gelişen ticaret sınıfı ile işbirliği yapmasıyla yıkılmış ulus-devlet kurgusu kurgusal bir olanak bulmuştur. Laiklik ilkesi Kilise'nin otoritesini azaltırken zıt bir biçimde ulus-devlet'in otoritesini arttırmıştır.⁴⁰¹ Kilise'nin otoritesinin azaltılması buna mukabil ulus-devlet'in otoritesinin arttırılması süreci gerçek anlamda 1905'te Fransa'da hayat bulmuştur.⁴⁰² Din, ne bu dönem de ne de sonraki dönemlerde toplumlar üzerindeki etkisini kaybetmemiştir. Kilise bir devlet kurumu din adamları da devlet memurları olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak, bir burjuva ideolojisi olan kapitalizm, yukarıda dile getirilen her konudaki uygulamaların ana besleyicisi olarak ulus-devlet modelinde toplumsal düzenlemelerde daha fazla istikrara gerek duymakta, mülkiyet ilişkilerini, sözleşme mekanizmalarını ve karmaşık finansal işlemlerini sürdürebilmek için kuvvet kullanma tekeli kurumsallaştırarak gereksinimlerini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Bu haliyle ulus-devlet, bir sonucun tanımıdır ve küreselleşme sürecinde devletin kendi yerel sermayesinin ulusal sınırların ötesine genişleyecek hale gelmesiyle bu tanımın da artık değişmesi gerektiği dile getirilecek ve bu gereklilik de aslında devlete olan ihtiyacı farkında olmadan arttıracaktır. Gelinen süreçte birlikte var olma ilişkisi içinde olan sermaye ve devlet anayasal liberalizmi çok daha yoğun olarak benimseyecek ve bu benimseyişini uluslararası kapitalist uygulamanın lehinde bir baskı gücü olarak da kullanacaktır. Bu açıdan bakıldığında devlete olan ihtiyaç, mali disiplin, serbest ticaret hükümleri ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayan hükümlerden kopmayı zorlaştıran ve uluslararası kurumların denetiminde bu zorlaştırmayı hayata geçiren yasal düzenlemelerden oluşan bir gereklilik şeklindedir. Bu gerçeklik, IMF ve WTO türünden uluslararası kurum uygulamalarının zorunlu kılındığı neoliberal yasal düzenlemelerde açıkça görülmektedir. Çünkü artık ÇUŞ'lar ve tekelleşme artmakta, neoliberal

⁴⁰⁰ Kürşad Ertuğrul: "Globalleşme ve Ulus-Devlet", **Mürekkep**, Kış/Bahar, 1995, s. 13.

⁴⁰¹ A. Nuri Yurdusev: "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa**, (Der: Atilla Eralp) Ankara, 1997, s. 41; J. Robert Holton: **Globalization & the Nation-State**, London, 1998, s. 137.

⁴⁰² Server Tanilli: **a.g.e.**, s. 242.

politikaların etkisiyle sermayenin genişlemesine izin vermeyen kurumlar tasfiye edilmekte, özelleştirmeler yoluyla kamusal hizmetler piyasaya açılmakta devlet aygıtı küresel piyasa disiplinine bağlanmaktadır. Artık karar verme süreci içindeki güç ilişkilerinin yeniden belirlenmesi ve sermaye kesimlerinin doğrudan doğruya kararların alınmasında etkinlikleri söz konusudur. Devlet, küresel piyasanın doğrultusunda yeniden örgütlenmekte siyaset ve yönetim ayrımı kurumsallaşmaktadır. Kısaca, yönetim siyasetten arınmış küçük devlet güçlü piyasa söylemi hâkim olmuştur. Bu hâkimiyet ise, devlet-sivil toplum-sermaye bileşenin ekonomik ve toplumsal değişim gerekçelerinin gerek siyasal gerekse toplumsal anlamda haklılaştırılması çabalarına dayanmaktadır. Söz konusu devlet-sivil toplum-sermaye bileşeni ortaklığı toplumsal karar verme yetkisinin kamusal olandan çıkarılması ve sivil toplum adıyla anılan güç odağının iradesine bırakılması anlamına gelmektedir. Kısaca, Neoliberalizm, devleti yeniden yapılandırmak istemektedir. Bunun için de toplumların yönetiminin siyasetten ayrıştırılması özerk ya da yarı özerk kurumlara devredilmesi kaçınılmazdır.

4. ULUSLARARASI DÜZENİN EVRİMİ

Tüm insanları birbiriyle temasa geçiren ulaşım ve iletişimde iyileşmeler sağlayan Keşifler Çağı dünyayı iyice küçültmüştü; bu gelişmelerle 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren hızlanan ticaret ve sömürge oluşturma çabalarıyla kapitalist aklın gelişimine yardım etmiş, bu gelişim bağlantılar ve karşılıklı etkilenmelerdeki değişimlerle birlikte, kapitalizmin zaman içinde değişikliklere uğramasına neden olmuş ve gelinen süreçte kapitalizm. sermaye hareketlerindeki hızlı gelişme ve yayılmanın önündeki engelleri kaldırarak sadece gelişmiş kapitalist merkezlerin sermayesi için değil aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin burjuvazi sermayesi içinden ilerlemiş ve onlar açısından da yeni olanaklar meydana getirmiştir.⁴⁰³

İngiliz coğrafyacı Sir Halford Mackinder(1904), 1492'den kendi zamanına kadar gelinen süreci dünyanın her tarafının birbirine bağlandığı “Kolomb dönemi” olarak adlandırır. “Kolomb-sonrası çağ” olarak andığı bir sonraki çağ ise Yerküre'nin “dünya çapında kapalı bir sistem halini aldığı; toplumsal güçlerde meydana gelen her bir patlamanın kürenin en uzak köşelerinde bile yankı bulduğu” çağdır.⁴⁰⁴ Bu çağa özgü

⁴⁰³ Korkut Boratav: “Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?”, (Der: E. Ahmet Tonak), **Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, İmge, Ankara, 2000, s. 19, 20.

⁴⁰⁴ Erol Tümertekin; N. Özgüç: **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay, İstanbul, 1999, s. 33–34.

olan şey son iki yüzyılda dünya sistemine damgasını vuran ulus-devletler gerçeğinin yerini doksanlı yılların başından itibaren küreselleşme sürecinin yeni aktörleri, ulus dışı sermaye ve kuruluşlar ile teknolojik belirleyicilerin almaya başladığı gerçeğidir. Bu gerçek, siyasal ve akademik platformlarda sıkça dile getirilen bir tartışma argümanıdır.

21. yüzyılın başında uluslararası ilişkiler sistematığının daha karmaşık bir nitelik kazanması ile küreselleşme süreci arasında organik bir bağın bulunduğu doğrudur. 20. yüzyıldaki uluslararası ilişkiler düzeni iki kutuplu dünya sisteminin son bulması teknolojik ve ekonomik gelişmelerin yoğunlaşması süreciyle örtüşünce sadece kabuk değiştirmekle kalmamış aynı zamanda belirli bir dönüşüme de uğramıştır.⁴⁰⁵ Bunda da 1970'ler ve 1980'lerde keskin bir biçimde değişen ulusal ve uluslararası ekonomi politikalarının devletlerin rolünü azaltırken pazarlara olan güveni arttırmasının büyük bir rolü vardır.⁴⁰⁶

4.1. Küreselleşme

Yerel düzeyde bağılıklar içermeyen neoliberalizm ve küreselleşme⁴⁰⁷ genelde ekonomik ilişkilerin artması neticesinde bu ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı arttırması gibi çok yönlü ve karşılıklı ilişkileri içeren tanımlara sahiptir.⁴⁰⁸ Karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı etkileşim gibi tanımlamalar küresel ilişkilerin önemli bir boyutunu açıklayarak bu ilişkilerin ağırlıklarını ortaya çıkarmaktadır.⁴⁰⁹ Ortaya çıkarılan bu mevcut durum da bizlere eşit düzeyde yatay bir etkileşim ya da bağımlılık ilişkisini ve kendiliğinden olmayan bir süreci yaşadığımızı gösterirken kendiliğinden olmaması ile birlikte eşit olmayan güç ilişkilerini de içerdiğini göstermektedir.

Küreselleşme eşit olmayan ilişkileri ve fırsatları içerdiği için sadece karşılıklılık ya da etkilenim boyutuna vurgu yapan bir tanım ya da yaklaşım yetersizdir. Bir küreselleşme tanımının öncelikle ilgili sürecin aktörlerine, boyutlarına, nasıl işlediğine işaret etmeli ardından da ilgili sürecin hegomonik oluşuna ve artar bir derecede eşit ilişkilere dayanmadığına da vurgular yapmalıdır. Bu nedenle küreselleşme süreci bir başka kavramla birlikte ele alınınca daha anlamlı ve bütüncül bir yapı sergiler. Örneğin,

⁴⁰⁵ Esat Öz: **a.g.m.**, s. 754-755.

⁴⁰⁶ Erol Tümertekin; N. Özgüç: **a.g.e.**, s. 34, 35.

⁴⁰⁷ Emily Gilbert: “ The Inevitability of Integration? Neoliberal Discourse and the Proposals for a New North American Economic Space after September 11”, **Annals of the Association of American Geographers**, 95, (1), 2005, s. 210.

⁴⁰⁸ Michele Cincera; Bruno Van Pottelsberghe de la Potterie, Reinhilde Veugelers: “Assessing the Foreign Control of Production of Technology: The Case of A Small Open Economy”, **Scientometrics**, Volum: 66, No,3, 2006, s. 494.

⁴⁰⁹ Simon Marginson; Gary Rhoades: “Beyond National State, Markets, and System of Higher Education: Aglonacal Agency Heuristic”, **Higher Education**, 43, Kluwer Academic Publishers, 2002, s. 288.

kapitalis ekonomik modellerle birlikte yerelin küresel sürece uygun bir biçimde yeniden kurumsallaşmasını dile getiren bir küreselleşme tanımı bütünümlü bir küreselleşme tanımı olanağı verebilir. Böyle bir bakış açısına dayandırılarak yapılacak tanıma göre küreselleşme, Batı'nın ilgisini çeken her şeyin "küresel" adı altında adlandırılışını,⁴¹⁰ bu haliyle dünya ekonomilerinin ulusallıktan uzaklaşmasını, bilgi, para eşya ve insanların da ulusal sınırlar boyunca dolaşımını,⁴¹¹ yani kapitalist piyasa ve üretim ağının çok uluslu firmalar tarafından gittikçe artan bir biçimde dünya ekonomisini entegre edilmesini⁴¹² tanımlamaktadır. Bu entegrasyonda yerel kültür, ekonomi ve politikanın egemenlikleri yüzeyseldir. Asıl olan etmen uluslararası ekonomik sistemdir.⁴¹³ Böylesi bir yapıda teknoloji vasıtasıyla üretim hacminin artması kendisiyle eş orantılı olarak büyük miktarlarda da satışı gerektirmektedir.⁴¹⁴ Aydınlanmanın açtığı yoldan ilerleyen küreselleşme süreci küresel bir kurumsallaşma süreci olarak görülmekte ve bu kurumsallaşma biçim ve içerik olarak farklı farklı yorumlanmaktadır. Örneğin, küreselleşme sürecini bir çeşit kurumsallaşma biçimi olarak gören Robertson, küreselleşmeyi evrenselin tikelleşmesi, tikelin de evrenselleşmesi şeklinde ikili bir süreç olarak yorumlamakta böylece hepimizin göreceli çıkar ve ihtiyaçlarımıza karşılık gelen pek çok sisteme birden ait olduğumuzu dile getirmektedir.⁴¹⁵

Küreselleşme ve yerelleşme arasındaki ilişkiye dikkat çeken Bauman'a göre; küreselleşme ve yerelleşme arasında ikili bir diyalektik vardır ve bir kısım yerelleşme süreci içindeyken diğer bir kısım küresel ölçekte bir büyüme yaşamaktadır. Bu nedenle küreselleşme süreci itici gücünü, küresel ölçekte tabakalaşmayı tekrar kurgulayan teknolojik değişikliklerden alan kutuplaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Kutuplaştırmanın gerçekleşme alanı ise küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olan mekândır. Yerel birimler anlam yaratma ya da anlam müzakere etme kapasitelerini kaybetmiş ve giderek daha fazla kendi denetimleri dışındaki anlam verme ve yorumlama eylemlerine bağımlı

⁴¹⁰ Hall Turton; Leonardo Berreto; "Long-Term Security of Energy Supply and Climate Change", **Energy Policy**, 34, 2006, s. 2234; Pınar Bilgin: "Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation", **European Journal of Political Research**, 44, 2001-2005, s. 175-176; Hazem Daouk; Charles M.C. Lee, David Ng; Capital Market Governance: How Do Security Laws Affect Market Performance", **Journal of Corporate Finance**, 2006, s. 560; Ferenc L. Toth; Hans-Holger Roger: "Oil and nuclear power: Past, present, and future", **Energy Economics**, 2006, s. 1, 2.

⁴¹¹ Leslie Budd: **M. Gottdiener: Key Concepts in Urban Studies**, Sage Publications, London, 2006, s. 44, 45.

⁴¹² Steven Vago: **Social Change**, Pearson Prentice Hall, London, 2004, s. 34.

⁴¹³ JR, Tucker: H. Kenneth: **Anthony Giddens and Modern Social Theory**, Sage Publications, London, 1998, s. 102.

⁴¹⁴ F.Eugene Brigham; J.Fred Weston: **Essentials of Managerial Finance**, Tenth Edition, Harcourt Brace & Company International Edition, Tarihsiz, s. ix.

⁴¹⁵ Ronald Robertson: **Küreselleşme**, (Çev: Ü.H.Yolsal: G. Seçkin), Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara, 1999, s. 168, 169.

hale gelmişlerdir. Bu durum, onları toprağa bağlı olmaktan çıkarıp belli bir “topluluk kurucu” olma özelliklerini yurt temelli olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu uzaklaştırma sayesinde bazı insanların barınmayı sürdürdüğü toprağa anlam ve kimlik atfetmesi ortadan kalkmış⁴¹⁶ bilginin, teknolojinin ve karşılıklı ekonomik dayanışmanın küresel çapta yayılması uluslararası ya da ulusüstü olmaktan daha çok ulusal olmamak olarak dünya çapında gerçekleşmiştir.⁴¹⁷ Yerel olan her hangi bir yerde ulusal kimliklerin karşı karşıya olduğu izlenimini verecek kadar güçlü bir biçime ulaşıncaya orada tek çözüm olarak bu cemaatin ayrılması gerekecektir.⁴¹⁸

Küreselleşme sürecini çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak yorumlayan ve söz konusu süreci tek bir boyuta indirgememek gerektiğini savunan Giddens’e göre de, küreselleşme süreci bizim dışımızda olan ve bizi dolaylı olarak ilgilendiren bir görünüme sahip değildir. Giddens ilginç bir mantıkla küreselleşme sürecinin olumsuz yönünü dile getirmektedir. Ona göre küreselleşme sürecinde “Ters yönlü sömürgeleşme” söz konusudur. “Ters Yönlü Sömürgeleşme” batılı olmayan devletlerin batıdaki gelişmeleri etkilemesidir. Bu durumda küreselleşme tek yönlü olmayan çift yönlü, karşılıklı anlam bulan bir süreçtir⁴¹⁹ ve bu süreç klasik ve çağdaş düşüncenin bir sentezi ile yani modernitenin başlıca özelliklerinin genişlemesi ya da bir üretimin merkeze konulmasıyla⁴²⁰ açıklanmalıdır.

Küreselleşmenin kutuplaştırıcı özelliğini sadece Bauman dile getirmemektedir. Bauman gibi doğru mantık düzleminde düşünen Amin’de bu gerçeğe vurgu yapmaktadır. Ancak Bauman ve Amin küreselleşme sürecinin itici gücünün tespitinde ayrılmaktadır.

Bauman’a göre küreselleşme sürecinde itici güç teknoloji iken Amin’de kapitalist sistemin doğasıdır. Amin’e göre Modern dönemin kapitalist küreselleşmesi doğası gereği kutuplaştırıcıdır. Kapitalist yayılmanın mantığı bizzat sisteme taraf olanlar arasında giderek daha büyük eşitsizlikler yaratmakta ve bu tek yanlı uyum kaçınılmaz bir biçimde daha zayıf olanların çevreleşmesinin derinleşmesine yol açmaktadır. Ekonomik alandaki eşitsizlikler sonucu gelirin çok büyük bir kısmını elde tutanlar bir

⁴¹⁶ Zygmunt Bauman: **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul, 1999, Ayrıntı, s. 67-69.

⁴¹⁷ Bauman: “Postmodern Ethics”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.A; Steven Seidman), Routledge, London, 2001, s. 141.

⁴¹⁸ Will Kymlicka: **Çokkültürlü Yurttaşlık**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 1998, s. 281-283.

⁴¹⁹ Anthony Giddens: **Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Yaşamımızı Nasıl Şekillendiriyor?**, İstanbul, Alfa, 2000, s. 24-25-28.

⁴²⁰ Jeffrey C. Alexander; Steven Seidman: **a.g.m.**, s. 17.

azınlık oluşturmakta, gelirden çok daha az pay alanlar ise bir çoğunluk oluşturmaktadır.⁴²¹

Amin küreselleşme sürecini açıklamada Giddens’le de bir farklılık yaşamaktadır. Amin Giddens’in “Ters Yönlü Sömürgeleştirme olarak kavramsallaştırdığı merkez ve çevrenin küreselleşme sürecinde karşılıklı bağımlılığından hareketle birbirlerini etkileme durumlarına karşı çıkmaktadır. Ona göre; merkez çevre ilişkisinde çevrenin merkeze bağımlılığını ifade eden tek yönlü bir uyum vardır.⁴²²

Küreselleşmeye olumlu bakanlara göre; küreselleşme sürecinde ‘yer’ veya ‘aidiyet’ ihtiyacının artması yerelliğin önemli bir sığınak ve mevzi alanı olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Yeni yerellikler kendi aralarında sürekli iletişim ve etkileşim halinde ortak bir paydadan hareketle benzerlerini ön plana çıkararak farklılıklarını ayrıcalık haline getirilmeden dayanışma ve iş birliği içerisinde ortak bir söylem ve eylem alanı geliştirerek küresel olanla müzakereye girmektedir. Yeni yerelliğin küresel olan karşısındaki gücü, işte bu noktadan kaynaklanmakta⁴²³ ve modernleşme teorileri içinde ‘uyarlaşırılabilirliği’ düşünülen ‘öteki’ artık küresel alanın içinde yer alarak küresel mozaığın parçası olduğunu göstermektedir.⁴²⁴ Yerele yönelik bu yaklaşım hem küreselleşmenin olumsuz etkilerine verilmiş bir tepki hem de küreselleşmenin sağladığı evrenselliğin kabul edilmesidir.⁴²⁵ Oysa ki, Küreselleşme sürecinde ulus-devlet’in aşındırılmasıyla paralel olarak ön plana çıkarılan ve canlandırılan yerelliğin, aslında bilinçli bir stratejik yönü vardır. Bu “yerel birimlerle başa çıkmanın ulus-devlet’le başa çıkmaktan daha kolay” olduğuna yönelik formülde gizlidir.⁴²⁶ Bu formül ise ekonominin bütün toplumsal ilkeler ve uygulamalar üzerindeki zaferinden beslenmektedir. Çünkü bir yandan rekabet, birikim ve karın artırılmasından oluşan kapitalizmin ayrılmaz unsurları küre ölçeğinde toplumsal yaşama ve ilişkilerin bütününe nüfuz etmekte ve tüm dünya rakabet, birikim ve karın artırılması gibi kapitalizmin ayrılmaz unsurlarınca yönlendirilmektedir. Mevcut bu durum kapitalist mantığın evrensel bir sistem haline geldiğinin aleni bir göstergesidir. Bu gösterge

⁴²¹ Ash Amin: “Regulating economic globalization”, **Royal Geographical Society**, 2004, s. 217.

⁴²² Samir Amin: “Kapitalizm, Emperyalizm, Küreselleşme”, **Özgür Üniversite Forumu**, S: 1, s. 25–26.

⁴²³ Sevda Alankuş: “Yerellikler Yerelliğin İmkânları ve Yerel Medya”, (Der: E.F.Keyman, A.Y.Sarıbay), **Global- Yerel Eksende Türkiye**, Bursa, Alfa, 2000, s. 312–316.

⁴²⁴ Rana Aslanoglu: “Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme”, (Der: E.F.Keyman, A.Y.Sarıbay), **Global- Yerel Eksende Türkiye**, İstanbul, Alfa, 2000, S: 340–342.

⁴²⁵ Yaşar Kaya: “Kürenin Halleri”, **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

⁴²⁶ Cem Eroğlu: “Ulus-Devlet ve Küreselleşme”, (Der: Işık Kansu), **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ankara, İmge, 1996, s. 47, 51.

sermayenin ekonomik yasalarının siyasal biçimlerinin sınırları aştığını ve siyasal düzenlemelerin bağlarından kurtulduğunu müjdelemektedir.⁴²⁷

4.2. Küreselleşmenin Yeniliği ya da Eskiliği

Kapitalizmin 1970'lerde girdiği krizi aşması için geliştirdiği bir projeyi⁴²⁸ anlamlandırmanın adı olan ve bir fetiş haline getirilen küreselleşme⁴²⁹ yeni bir kavram mıdır? Bu sorunun yanıtı farklı biçimlerde ele alınmakla birlikte soruya verilen yanıtlar hayır noktasında bir yerde buluşur. Bu buluşmanın ilk hareket evresi düşünsel alandır ve Stoa felsefesinin dünya vatandaşlığı, dünyanın tüm insanların yurdu olması, sınır ve ulusların kalkması ve bireysellik şeklindeki temel argümanlarının Roma İmparatorluğunun görüşleri haline getirilmesiyle başlatılır.⁴³⁰ Yaşanan sürecin ardından küreselleşme Doğu- Batı çatışmasının sürekliliği ve bu sürekliliğin pek çok düşünür ve sosyolog tarafından dile getirilmesiyle farklı bir biçimde bu kez de bir çatışma alanı olarak kendisini gösterir. Bu çatışma Doğu toplumlarının Batı toplumlarından farklı olduğuna dikkat çeken ve komünist toplum projesinin de mimarı olan Marx gibi Comte, Durkheim, Spencer'la Batı merkezli farklı küreselleşme projelerinin ortaya çıkışına da zemin hazırlamıştır.⁴³¹ Çünkü Batılı sosyolog ve düşünürler her zaman küresel hayaller üretme ve bu hayalleri üretirken, toplumlararası ilişkilerde Batı'yı en prestijli ve avantajlı konuma yerleştirmeye alışkındır. Küreselleşmenin bir çatışma alanı ürünü olmasının tarihi beş yüz yıldır. Bu beş yüz yıllık süreç bir başka deyişle kapitalizmin daha geniş bir coğrafyayı, daha gelişmiş yöntemlerle içine alarak yeniden yapılandığı bir süreci tanımlar. Dolayısıyla kaba sömür yöntemlerine göre daha bir cilalanmış, boyanmış göze batan yönleri giderilmiş bir aşamadır. Teknolojik ve ekonomik düzeydeki bütünleşme Batı dışı ülkelerin pazar olmaya devam etmesi ve bu durumun giderek kalıcılaştırılmasıdır. Kalıcılığın sürmesi Batı dışı toplumların üretim alanlarının çeşitli politikalarla daraltılmasına ve onların tüketim toplumları haline getirilmesini şart koşar. Bu da onların belli bir ekonomik düzeyde kalmalarını gerektirmektedir. Bu gereklilik kredi ve borçlandırma gibi

⁴²⁷ Ellen Meikins Wood: "Sermaye İmparatorluğu", (Çev: Ecehan Balta; Ali Ekber Doğan), **Praksis**, S: 10, 2003, s. 240.

⁴²⁸ Tark Şengül: "Siyaset ve Mekânsal Ölçekler", (Der: Ahmet Tonak), **Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, Ankara, İmge, 2000, s. 113, 114.

⁴²⁹ Taner Timur: **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge, 2. Bsk., Ankara, 2000, s. 7.

⁴³⁰ Veysel Sönmez: "Küreselleşmenin Düşünsel Temelleri", **Toplum Yolunda**, Hegem, Ankara, 2004, s. 117.

⁴³¹ Fuat Keyman ve Diğerleri, "Giriş: Dünya Nasıl 'Dünya' Oldu?", **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, (Der: F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 8, 9.

yöntemlerle sağlanmaktadır.⁴³² Kızılcıçeliğe göre bu süreç; küreselleşme, globalleşme, yenedünya düzeni, neo-liberalizm, yerelleşme, post-modernizm, gibi kavramlarla aynı anlamdadır ve bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.⁴³³

Kısaca küreselleşme süreci birtakım değişim ve dönüşümlerin küresel ölçekte yarattığı teknolojideki gelişmeler vasıtasıyla özellikle sermayeye küresel ölçekte sınırsız hareket imkânı tanımaktadır.⁴³⁴ Bu yorum kavramsal olarak mekâna göndermede bulunurken üretim tarzı ve birikim rejimi ile değerlendirilmektedir. Bu da küreselleşmenin değişen üretim tarzı ve birikim rejimi ekseninde tanımlanmasına, bir süreç olarak değerlendirilmesine, içinde meydana geldiği sistemin ve ortaya çıktığı koşulların bütünsel olarak kavranmasına, ayrıca emek ve yerellik konularında önemli bir yer işgal etmesine yol açmaktadır. Konuyu biraz daha açmak gerekirse örneğin, 15. ve 16. yüzyılda Tüccarlar birliği Alman tüccarların Batı Avrupa ve Doğu Akdeniz ticaretinin yönetimini örgütleyerek Alman tüccarların tarımsal üretim, demir madeni ve genel imalat alanlarına girmelerine öncülük etmiştir. Yine bu dönemde ticari faaliyetlerin uluslararasılaşmasında önemli bir rol üstlenen 150'ye yakın İtalyan bankasının varlığından söz edilmektedir. Ticari faaliyetlerin bu şekilde uluslararasılaşması, sermaye piyasalarının küresel bankalar aracılığı ile birbirleriyle daha rahat iletişim kurabilmelerini sağlamakta bankalar bu anlamda müşterilerinin yatırım ve ticaret hizmetlerini kolaylaştırmaktadır.⁴³⁵ Ayrıca 1870 yılına değin kolonyal ticari firmalar, Muscovy Kumpanyası, Kraliyet Afrika Kumpanyası, Doğu Hint Kumpanyaları devlet destekli uluslararası şirketler olarak ortaya çıkmıştır.

Bu uluslararası şirketler kolonyal bölgelerde toptancı faaliyetlere de ön ayaklık etmişler ve Endüstri Devrimiyle birlikte uluslararası üretimin gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Kuzey ve Güney Amerika ardından da Afrika, Avustralya ve Asya en uygun yatırım alanları olarak belirlenmiş, 1870 sonrasında teknik ve örgütsel gelişmeler benzer ürünlerin tek firma tarafından hem yurt içinde hem de yurt dışında üretilmesini sağlamış, hammadde kaynaklarının kolonilerde olması yatırımların buralarda yapılmasına neden olmuştur.⁴³⁶

⁴³² H. Bayram Kaçmazoğlu: “ Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme”, **III. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, “Dünyada ve Türkiye’de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme”, Sosyoloji Derneği, Ankara, 2002, s. 217–220.

⁴³³ Sezgin Kızılcıçelik: **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayınevi, Ankara, 2002, s. 199, 200.

⁴³⁴ Çağlar Keyder: **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis, İstanbul, 1996, s. 47, 48.

⁴³⁵ F.Eugene Brigham; J.B Campsy; Bodil Dickerson: **Introduction To Financial Management**, Fourth Edition, Harcourt Brace College Publisher, 1995, s. 112.

⁴³⁶ Paul Hirst; Thompson: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev: Ç. Erdem, E. Yücel), Dost, Ankara, 1996, s. 45, 46.

Montesquieu özellikle Afrika coğrafyasını vahşi, küçük ama elinde doğal zenginlikleri çok bol olan ve hiç değerli olmayan şeyleri değerli gibi göstererek yüksek fiyatlar elde edilebilecek bir coğrafya olarak tanımlamaktadır.⁴³⁷ Tarihsel süreçte birçok kurum ve kuruluş yeni roller üstlenerek ulus-üstü yeni örgütlenmeler oluşturmuşlardır. Yukarıda dile getirilen kumpanyaların tarihsel süreçte, Örneğin Bretton Woods Kurumları, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların hemzeminini oluşturmadığını söyleme olanağı yoktur.⁴³⁸ Yine aynı dönemde sömürgecilik hareketlerinin kolonilerdeki ekonomik uygulamalarıyla küresel süreç olarak adlandırılan sürecinin sanayileşme ve ulusal kalkınmacılık politikalarının tasfiyesi, özelde çevre, genelde küresel ölçekte ulus-devletin zayıflaması buna bağlı olarak küresel ölçekte artan hareketlilik ve bu hareketliliğin aksine emeğin yerel ölçekte sıkışması⁴³⁹ gibi özelliklerde benzerlik göstermediği de söylenemez.

Küreselleşme sürecini yeni bir olgu olarak yorumlayan tanımlamalara da rastlanmaktadır. Bu tanımlama biçimlerinde teknolojik gelişmeler lokomotif görevi üstlenmekte bu da küresel ölçekte bir hareketliliğe sebep olmaktadır. Özellikle iletişim ve ulaşım teknolojileri zaman-mekân sıkışmasına⁴⁴⁰ neden olmakta zaman ve mekânın teknolojik iptaliyle de bütünleşme eğilimine atıfla⁴⁴¹ kültürler küresel alanda buluşmaktadır.⁴⁴² Bu haliyle küreselleşme her alanda mesafeyi daha az önemli hale getirmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın daha çok bütünleşmesini sağlamakta⁴⁴³ bu da günümüzü anlama ve açıklama çabasında anahtar bir kavram olmaktadır.⁴⁴⁴ Küreselleşme sürecinin bu şekilde ele alınış tarzı küreselleşme sürecinin özgünlüğünün ve yeni olarak nitelendirilmesinin temel dayanağıdır.

Görüleceği üzere küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak kabul eden söz konusu tanımlamalar küreselleşmenin sonuçları sayılabilecek birtakım olgulardan hareketle

⁴³⁷ Montesquieu: **Kanunların Ruhu Üzerine II**, (Çev: Fehmi Baldaş), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, s.42- 44.

⁴³⁸ Chris Dixon: "Küresel Yasa Koyucular: Tüm Dünyada Demokrasinin Kuyusunu Kazmak", **Küresel Başkaldırı**, (Çev: Aydın Ekim Savran), Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 27.

⁴³⁹ Korkut Boratav: **a.g.m.**, s. 8-20.

⁴⁴⁰ D. Harvey: **Postmoderniğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran,) İstanbul, Metis, 1997, s. 290, 91.

⁴⁴¹ Rana A. Aslanoğlu: "Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme", (Der: E.F.Keyman ve A.Y.Sarıbay), **Global-Yerel Eksende Türkiye**, Alfa, İstanbul, 2000, s. 342, 43

⁴⁴² Zygmunt Bauman: **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul, Ayrıntı, 2000, s. 26–29.

⁴⁴³ Veysel Bozkurt: "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", (Der: Veysel Bozkurt), **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, İstanbul, Alfa, 2000, s. 30, 31.

⁴⁴⁴ E.F. Keyman: "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri Türban Sorununu Anlamak", (Der: E.F.Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay), **Global-Yerel Eksende Türkiye**, Alfa, İstanbul, 2000, s. 23–27.

küreselleşme sürecine ilişkin bir takım tanımlamalar yapmakta ve küreselleşmenin kapitalizmle olan ilişkisini perdelemektedirler. Küreselleşme yatırım ve ticaret akışı ile uluslararası bir niteliğe sahip kabul edilirse onun kapitalizmle bağlantıları ve kapitalizmin günümüzdeki versiyonu olduğu kabul edilebilir. Böyle bir ele alış Ulus-devletin kapitalizmle olan ilişkisi bağlamında değerlendirilince de yaklaşımımızın küreselleşme sürecinde ulus-devleti kurgulayan asıl faktörün neliğine ve söz konusu sürecin eskiliğine yönelik cevaplar bulmamızı kolaylaştırmaktadır. Bu ise yukarıda yapıldığı gibi kapitalizmin tarihsel arka planının incelenmesiyle mümkün olacak bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Bu bakımdan kavramın doğuşu üzerinde yapılabilecek tartışmalar ve işaret ettiği sürecin unsurlarından yola çıkarak bir tanıma varma gayreti daha anlamlı olabilir.

4.3. Küreselcilik ve Bir Süreç Olarak Küreselleşme

15 ve 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da kendisini iyiden iyiye hissettiren ve oradan da dünyanın diğer yörelerine etkilerini yayan kapitalizmin, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile yeni bir aşamaya girdiği önceki bölümde ortaya konulmaya çalışılmış ve sanayileşme, kentleşme ve düşünce alanındaki önemli gelişmelerin, bu yüzyılın temel özellikleri arasında yer aldığı dile getirilmişti. 20. yüzyıla gelindiğinde ise genel görünüm, önceki zamanlardan farklı bir biçimde, 2.Dünya savaşı, bazı sömürgelerin “ulusal devletler” şeklinde bağımsızlaşmaları, savaş teknolojilerinin gelişmesi, soykırımlar, bilim ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler şeklinde kendisini hissettirmiştir. Ancak yüzyılın son 15–20 yıllık süreci yukarıda dile getirilen maddeleri de kapsar bir biçimde, yine önceki zamanlardan çok daha farklı olarak, büyük ve evrensel bir dönüşüme sahne olmuştur. Ekonomideki yapısal oluşumlar ve hızlı teknolojik gelişmelere bir ek olarak küreselleşme adı altında âdeta tüm dünyayı etkileyen bir değişim kendisini hissettirmektedir.⁴⁴⁵ Bu değişimin net bir tanımından daha çok çoğul tanımlarının yapıldığı ya da bu değişimin temel kavramının, globalleşme, yenedünya düzeni, neo-liberalizm, yerelleşme, post-modernizm gibi kavramlarla aynı anlamda olduğu ve bu kavramların abartılarak birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir.⁴⁴⁶ Bu durumda bir şovalye hikâyesi ancak önceki şovalye hikâyelerinin

⁴⁴⁵ Nusret Ekin: **Küreselleşme ve Gümrük Birliği-Çalışma Yaşamında Dönüşüm: Çelişkiler ve Fırsatlar**, İstanbul, 1999, s. 27–29.

⁴⁴⁶ Sezgin Kızılcılık: **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı, Ankara, 2001, s. 200, 201..

bir özetidir, yansımasıdır⁴⁴⁷ sözü akla gelmektedir.

Küreselleşme sürecinin son yılların en popüler kavramlarından biri haline getirilişi ve günümüzde her olay ve olgunun adeta ona göndermede bulunmadan ele alınamaz oluşu sadece kavramın tanımlanması konusu için geçerli olmayıp aynı zamanda sürecin temel dinamiklerinin analizinde ve sürecin öne çıkarılan boyutlarında da açıkça gözlenmektedir. Küreselleşme, politik, kültürel ve ekonomik olarak ele alınmasının yanında bir söylem biçimi olarak da gelişmiştir. Bu söylem biçiminin adı küreselciliktir. Küreselleşmenin söylem olarak ele alınması bu sürecin kişilerin ideolojik konumlarına bağlı olarak gerçekleşmesinden dolayı ideolojik boyutunu teşkil etmektedir.⁴⁴⁸ Küreselcilik kavramının neo-liberalizmin ideolojisine göndermede bulunmasıyla küreselleşme olgusal boyuta, küreselcilik ise ideolojik boyuta karşılık gelmektedir.⁴⁴⁹ Olgusal düzlemdeki küreselleşme ile onun ideolojisi olan küreselciliğin birlikte ortaya çıktığı ve biçimlendiği anlaşılmaktadır. Hatta bu iki kavram küreselleşme yazınında iç içe geçmiş aralarında ayırım gözetilmeksizin birbirinin yerine kullanılmıştır.⁴⁵⁰ Bu durumda sosyal yapıda yol açtığı değişimler açısından hangi özelliğinin öne çıktığına bakmak⁴⁵¹ konunun aydınlatılmasında anahtar bir role sahip olacaktır.

Küreselleşme ve küreselcilik kavramlarının ortaya konulmasından sonra değinilmesi gereken bir başka önemli nokta ise küreselleşmenin bir olgu mu yoksa bir süreç mi olduğuna yönelik tartışmalardır. Bizim böyle bir tartışmada yönümüzün belirgin olması ya da bakış açımızın kurgulanış biçimi çalışma boyunca küreselleşme kavramıyla ne anlatmak istediğimizin ortaya konulması bakımından bizce önemli görülmektedir. Bu nedenle bu tartışmaya girilmiş ve küreselleşme kavramı bir “süreç” olarak kabul edilmiştir.

Bu tercihin metodik ve olgusal nedenlerden oluşan iki yönünden söz edebiliriz. Birincisi, metodik olarak çalışmanın tarihsel sosyolojik bir bütünlük içerisinde yürütülmesini sağlaması, ikincisi ise tarihsel ve sosyolojik olarak mantıklı ve olgusal nedenlerle açıklanabilmesidir. Küreselleşme tanımlarının bir bölümü küreselleşme sürecinin kapitalizmle ilişkisini kurmadan süreçte öne çıkan olay ve olgulara vurgu yaparak

⁴⁴⁷ Orhan Tekelioğlu: **Foucault Sosyolojisi**, Alfa Aktüel, Bursa, 2003, s.125, 26.

⁴⁴⁸ E.F. Keyman: **a.g.m.**, s. 18.

⁴⁴⁹ Abdullah Korkmaz: “Düzensizliğin Düzeni”, **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi, 2007, s. 218.

⁴⁵⁰ İsaya Üşür: "Küreselcilik: Bir Değişmenin İdeolojisi Üzerine 10 Tez ", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.XXV, S: 229, 2001, s. 129–130.

⁴⁵¹ Abdullah Korkmaz: **a.g.m.**, s. 218.

küreselleşmeyi bir süreçten daha çok bir durum olarak tanımlanmaktadır. Oysa ki, küreselleşme, tarihsel bir perspektif ışığında, bir süreç olarak değerlendirilmeli ve sadece ekonomik bir olgu olmayan aynı zamanda bir zihniyeti ve yaşam biçimini ifade eden kapitalizmle bağlantılı olarak onun yayılcı mantığıyla ilişkisi bağlamında ele alınmalıdır. Küreselleşmeyi bir durum olarak değerlendiren ve kapitalizmle ilişkisini göz ardı eden tanımlarda küreselleşme, modernizasyon sürecinin bir parçası olarak özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Doğu Bloğunun yıkılmasından sonra tek kutuplu bir dünyada ortaya çıkan kültürel sisteme ve yer kürenin somut bir biçimde tek bir bütün olarak yapılanmasına verilen isim⁴⁵² olarak değerlendirilmektedir. Bu şekilde yapılan tanımlamalarda genellikle küresel kültür, küresel tüketim modelleri, kozmopolitik yaşam tarzı, ulus-devlet'in zayıflaması, ulus üstü örgütlenmelerin ortaya çıkışı ve neoliberalizm gibi fenomenler bu mantıkla ön plana çıkarılmaktadır. Örneğin dünyayı bir bütün olarak yorumlayan ve küreselleşmeyi sosyal ve kültürel olarak değerlendiren T. Friedman'a göre küreselleşme; 1945'ten beri etkin olan iki kutuplu dünyanın yerini hareketli ve birbiriyle ilişkili yeni bir sisteme bırakmasıdır. Bu yeni sistem sayesinde, serbest pazarlar ve demokrasi⁴⁵³ yerküre'nin her yerinde yayılmış ve böylelikle toplumlar özlemlerini başarıya çevirme imkânına sahip olmuşlardır.

Demokrasinin kurallarının uzun vadede değişimi ile kapitalizm arasındaki toplumu dönüştüren ve ondan sonra da dönüşen bu toplumu rejim anlamında dünya ekonomisine bağlayan ilişkiyi⁴⁵⁴ görmemezlikten gelerek⁴⁵⁵ teknolojik gelişmeye atıfla açıklamasına devam eden Friedman'a göre; insanın teknolojiyi yerinde kullanmasıyla sadece coğrafi sınırları değil, insani sınırlar da ortadan kalkmıştır. İnsanlığı, artan bir çeşitlilikte aynı anda etkileyen bu sistemin adı küreselleşme⁴⁵⁶ olmuştur.

Bu yaklaşımıyla Friedman kültürel değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasına ve kültürlerin adeta bu konuda anlaşmaya varışlarına işaret etmeye çalışmaktadır. Görüldüğü gibi bu tanımlar söz konusu sürecin kapitalizmle olan ilişkisine ve kapitalizmin yayılcı mantığına asla göndermelerde bulunmamaktadır. Oysaki küreselleşme, kapitalist sermaye birikiminin yeni bir aşaması, emperyalizmin yani sermaye

⁴⁵² Ahmet Cevizci: **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul, 2000, s. 540.

⁴⁵³ Taner Tatar: "Küreselleşme Efsanesinin Demokrasi Kılıfı", **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 31.

⁴⁵⁴ D. John Stephens: Stephens, Huber Evelyne; Rueschemeyer, Dietrich: **Capitalist Development & Democracy**, University Of Chicago Press, Chicsgo, 1992, s. 1-219.

⁴⁵⁵ John Dunn: **Setting The People Free The Story of Democracy**, Atlantic Boks, London, 2005, s. 149.

⁴⁵⁶ Thomas L. Friedman: **Küreselleşmenin Geleceği**, (Çev: Elif Özсарay), Boyner Holding Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 14-15- 49

ihracının yeni bir biçimi⁴⁵⁷ ve aynı zamanda, kapitalizmin 1970'lerde girdiği krizi aşmak için geliştirdiği bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵⁸

Küreselleşme günümüzde kapitalizm kavramının bir çözümleme aracı olarak vardır. Bu nedenle küreselci yaklaşımın günümüzdeki egemenliği, onun analitik üstünlüğü ile açıklanamaz; tam tersine 21.yüzyılın arifesinde dünya ekonomisindeki eşitsizlikler her zamandakinden daha fazladır. Bağımlılık ve sömürü ilişkilerine dayalı bir kavramsallaştırmayı ilke olarak reddeden bir kuramsal yaklaşım günümüzü kavramada yetersiz kalmaya mahkûmdur.⁴⁵⁹ Bunun içindir ki küreselleşme açıklamalarında kapitalizm kavramı öncelenmeli ve bu kavram merkeze alınarak toplumsal realitede gerçekleşen olaylar bu kavramla açıklamaya çalışılmalıdır. Böyle bir yaklaşım neticesinde küreselleşme yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmamakta ve bilakis, Marx'ın tanımladığı biçimde, kapitalist üretim biçimine özgü toplumsal ilişki şeklinde ihraç edilmektedir.⁴⁶⁰

4.4. Küreselleşme ve İkibinli yıllarda Egemenliğin Kurgulayıcı Faktörleri

İcatlar insanlar arasında yeni ilişkilerin doğmasına neden olur.⁴⁶¹ Bu nedenle sosyal bilimlerdeki teknolojik araştırmalar genellikle sosyal değişme ve teknolojik değişme arasındaki ilişkiye odaklanarak açıklanmaktadır.⁴⁶² Bu anlamda birbirleri ile ilişkileri manüfaktür endüstrisindeki güç ilişkileri ve iş organizasyonunun biçimleri tarafından beslenen ve birbirlerinden bağımsız olarak ele alınamayan teknolojik gelişmeler⁴⁶³ ve sermaye birikiminin kurgusal temeli, bir yandan küreselleşme sürecinin itici güçlerini oluştururken diğer taraftan da ulus-devleti dönüştüren nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık teknik ilerleme bir çeşit egemenlik türüdür. Bu türden egemenlik kavramının içine birbirleriyle fikir ve hizmet alış verişini yapan ve aralarında rekabet etmeyen bir grup bağımsız reklâm ajansını da sokabiliriz.⁴⁶⁴

Bu bize küreselleşme sürecinin genişlemesi ve gelişmesiyle ulus-devletin

⁴⁵⁷ Taner Timur: **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, Ankara, 1996, İmge, s. 69.

⁴⁵⁸ Tarık Şengül: **a.g.m.**, s. 113, 114.

⁴⁵⁹ Korkut Boratav: **a.g.m.**, s. 22, 23

⁴⁶⁰ Taner Timur: **a.g.e.**, s. 68, 69.

⁴⁶¹ Vilhelm Aubert: **The Hidden Society**, Transaction Inc. Newjersy, 1982, s. 150.

⁴⁶² Elisabeth Beck-Gernsheim: "Health and Responsibility: From Social Change to Technological Change and Vice Versa", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, s. 122.

⁴⁶³ Juliet Webster: "Advanced manufacturing Technologies: Work Organisation and Social Relations Crystallised", (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 192.

⁴⁶⁴ Leight Susan Star: "Power, Technology And The Phenomenology of Conventions: On Being Allergic To Onions", (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 28.

dönüşmesi arasında ters bir orantı olduğunu göstermektedir. Oysaki uzun bir süre önce sosyal teori güç ilişkilerinin belirlenmesiyle ilgilenmekte ve baskınlığın herhangi bir tarafa kaydırılmadan nasıl başarılacağını görmede zorlanmakta⁴⁶⁵ ve güç kavramı sosyolojide en tartışmalı ve en kaygan kavramlardan birisi olarak görülmekteydi.⁴⁶⁶

Ama artık bu görme zorluğu, en azından bu konu ile ilgili olarak, ulus-devlet ve teknoloji arasındaki orantının hızını belirleyen temel faktörün ulus-devletin modern teknoloji ve ekonomik egemenliğinin serbest Pazar sistemiyle sınırlandırıldığına anlaşılmasıyla çözülecek gibi görünmektedir. Yani ulus-devlet'in egemenliği modern teknoloji ve serbest pazar sistemiyle ne kadar sınırlandırılırsa küreselleşme sürecinin genişlemesi de o denli ivme kazanmaktadır. Çünkü sosyal strata bir sisteme dönüşünce toplumun üyeleri bu sistem içinde bir birlerinden etkilenerek ilişkilerini kurmaktadırlar.⁴⁶⁷

4.4.1. Teknoloji

İkibinli yıllarda teknoloji olgusu yarattığı gelişmeler bakımından son derece büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle teknolojik gelişmeler ve teknolojik ekonomi ve buna bağlı sermaye birikiminin kurgusal temeli birbirlerinden bağımsız ele alınamaz. Çünkü bu iki temel faktör doğrudan birbirlerini beslemektedir.⁴⁶⁸ Küreselleşmenin ve aynı zamanda küresel ölçekte mal ve sermaye hareketinin akışını düzenleyen yegâne itici güç yani sermayenin kâr güdüsüdür ve bu güdü hiç değişmemiştir. Teknoloji bu güdünün doyurulması için uygun zemini hazırlamakta ve süreci kolaylaştırmaktadır.⁴⁶⁹ Yani Batı'nın egemen olduğu teknoloji, kendisine dayanan kitle iletişim araçları ve ürünlerinde pazarlanan bir meta değildir. Bilakis, kapitalist pazarın dünya görüşü ve tüketime yönelik motive edicilik pazarlanmaktadır. İnsanların fizikî çevrelerine egemen olabilmeleri ya da kontrol edebilmeleri için geliştirdikleri maddi kültürü ifade eden teknoloji, toplumsal yapı ve kurumların değişimine neden olduğu için toplum üzerinde de belirleyici etkilere sahiptir. Örneğin, geleneksel toplum ilişkileri zayıflamakta, başta aile olmak üzere kurumların toplum içerisindeki yaptırımlar güç kaybına uğramakta,

⁴⁶⁵ Bruno Latour: "Teknoloji is Society Made Durable", (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 28. s. 103.

⁴⁶⁶ John Law: "Power, Discretion and Strategy", **A Sociology of Monster**, (Ed: John Law), Routledge, 1991, s. 165.

⁴⁶⁷ Wilhelm Aubert: **Element of Sociology**, Heinemann Educational Books Ltd. London, 1976, s. 121.

⁴⁶⁸ Michel Callon: "Techno-economic networks and irreversibility", **A Sociology of Monster**, (Ed: John Law), A Sociology of Monster, Routledge, 1991, s. 132.

⁴⁶⁹ Cem Somel: "Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", **Doğu Batı**, S: 18, s. 142, 143.

neticede yeni ilişki biçimlerinin oluşturulmasına olanak hazırlanmaktadır. Ya da yukarıda dile getirilen etkiler nedeniyle kurgulanan teknolojik belirleyicilik, politik olanı da belirlemeye başlamakta, bu sayede teknoloji ya da teknik bilgilere sahip uzmanların kararlar aldığı yönetim biçimini anlamlı hale getiren teknokrasi gibi kavram ve yapılar kurgulanmaktadır. Kısaca, teknoloji toplumsal fayda için değil tekelci kapitalist sistemin kâr, çıkar arama olgusu için kullanılmaktadır.⁴⁷⁰

Ekonomiyi belirginleştiren teknolojik gelişmeler,⁴⁷¹ iletişim teknolojisi ve bilişim teknolojisi olmak üzere ikili bir yapıyı tanımlamaktadır. Son zamanlara kadar bilimle birlikte adı anılmayan teknolojik gelişmeler⁴⁷² artık bilimle birlikte adı anılan stratejik bir araç olarak sermaye birikim mantığına hizmet etmektedir ve gelecekte dünya piyasasının içeriğinin neyle doldurulacağına yönelik kararda elektronik ortamın etkileri göz önünde bulundurulmaktadır.⁴⁷³ Ekonomik olarak karlılık maksimum derecede şirketlerin hedefidir. Bu hedefleri gerçekleştirmede teknoloji önemli işlevler üstlenir ve bu doğrultuda sermayenin küresel ölçekte genişlemesinde teknoloji bir araç olmaktadır.⁴⁷⁴ Bilişim teknolojisi sayesinde hesaplar yanılmaz derecede ve hızla gerçekleşmekte,⁴⁷⁵ küresel ölçekte sermayenin dolaşımı için gerekli zem böyle hazırlanmakta, böyle bir zemin, merkez şirketlerin birbirlerinin pazarlarına yatırım yapabilmelerine olanak tanımaktadır.

Sermayenin küresel ölçekte serbest dolaşımı için önündeki önemli bir engel ulus-devlettir. Ulus-devletin bu engel oluşu onun hem ulusal hem de uluslararası alanda egemenliğinin daraltılmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle ulus-devlet'in gücü yukarı doğru uluslararası düzeyde aşağı doğru da ulus-altı faillere dağıtılarak kendi yerine büyük bir yarı-devlet ya da paralel devlet yaratmak suretiyle küçültülmüş olmaktadır.⁴⁷⁶

Sermayenin küresel ölçekteki hareket kabiliyetinin bu şekilde artırılması

⁴⁷⁰ İrfan Erdoğan; Korkmaz Alemdar: **Öteki Kuram**, Erk, Ankara, 2002, s. 317, 459.

⁴⁷¹ Herriet Mayor Fulbright: "Leadership and Human Progress", **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 70,76.

⁴⁷² Douglas Kellner: "Social Theory and Cultural Studies", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 128.

⁴⁷³ Joost Van Loon: "Virtual Risk in an Age of Cybernetic Reproduction", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, s. 165.

⁴⁷⁴ Howard B.Berry: "Constructing The World Anew: Education, Leadership And Global Realities", **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 84, 85.

⁴⁷⁵ Emre Kongar: **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi, 2002, s. 19.

⁴⁷⁶ Christopher Pierson: **Modern Devlet**, (Çev: Dilek Hattatoğlu), Çivi Yayınları, 2000, s. 59.

sermayeyi elinde tutan merkez ülkelerin ÇUŞ'larının daha karlı alanlara sızmalarını kolaylaştırmaktadır. Karlı alanların önemli bir özelliği ucuz emek, düşük vergi ve doğal kaynakları koruma konusunda ÇUŞ'ların çıkarlarına uygun oluşudur.⁴⁷⁷ Bu faktörler endüstri devriminden tekeli kapitalizm çağına kadar teknolojinin çeşitli iş organizasyonları ile olan ilişkisi⁴⁷⁸ bağlamında değerlendirilince sağladığı olanaklar maliyetin düşmesine neden olmakta ve karlılık oranını arttırmaktadır. Bu teknolojinin sermaye birikimine önemli bir hizmetidir. Büyük şirketlerin yüksek kâr hedeflerini en üst düzeye çıkarmalarına ve finansal kayıp olasılığını tanımlayan risk faktörüne karşı onların korunması anlamında⁴⁷⁹ da hizmet eden teknolojinin diğer bir işlevi ise tekel oluşturma işlevidir. Bu işleyle, merkez-çevre karşıtlığını yaratıcı ve çevre ülkelerin merkez ülkelere bağımlılığını arttırıcıdır. Çevre ülkeler yeni teknolojiler yaratacak güçte teknik bilgi ve donanımına sahip olmadığı için teknolojiyi geliştirme, merkez ülkelerin tekelindedir.⁴⁸⁰ Zaten çevre ülkelerin bağımlı oldukları teknolojiyi üretenler de merkez ülkelerdir. Merkez ülkeler, tekel güçlerini patent hakları adı altında çeşitli yasal düzenlemelerle güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Böylece yeni teknoloji yaratılana kadar firmaya ve dolayısıyla merkeze tekel gücü verilmiş⁴⁸¹ böylelikle de teknoloji merkezin elinde önemli bir rant aracı olmuş olmaktadır.

4.4.2. Sermaye Birikim Mantığının Kurgusal Temeli

Yukarıda modern teknoloji, teknolojik ekonomi ve sermaye birikim mantığının kurgusal temeli arasındaki organik bağa değinilmiş ve bu iki önemli kavramın ulus-devlet'in aşınmasına neden olduğu dile getirilmişti. Tıpkı bu ilişki ağı gibi sermaye birikim mantığı da teknolojiyi önemli bir araç olarak geliştirerek bu geliştirmeyi ulus-devlet'in aşınması sürecinde önemli bir temel faktörler olarak kullanmaktadır. Aslında teknolojideki gelişmelerin mi küreselleşmeyi uyardığı veya küreselleşmenin mi teknolojik gelişmeleri uyardığı tartışmalı bir konudur. Kazgan, sermayenin küreselleşme eğiliminin teknolojik gelişmeyi uyardığını benimsemenin akla daha yakın

⁴⁷⁷ Julian Birkinshaw; Pontus Braunerhjelm; Ulf Holm: Sırı Terjesen; "Why do Some Multinational Corporations Relocate Their Headquarters Overseas?", **Strategic Management Journal**, 2006, s. 683, 686.

⁴⁷⁸ Juliet Webster: "Advanced Manufacturing Technologies: Work Organisation And Social Relations Crystallised", (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 198.

⁴⁷⁹ Lawrence Gitman J; Manegarial Finance: **Pearson Education**, Inc. Tenth Edition, New York, 2003, s. 214; Van Horn, C. James: **Financial Management Policy**, Prentice Hall, 2001, s. 747-766.

⁴⁸⁰ Fiona Wilson; Stewart Clegg: "Power, Technology and Flexibility in Organization", (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 225,230.

⁴⁸¹ Gülten Kazgan: **a.g.e.**, s. 166, 67.

olduğu kanaatindedir.⁴⁸² Bizde aynı kanaati paylaşmakla beraber her iki kavramın birbirlerini beslediklerini ve birbirlerinin neden ve sonuçları oldukları gibi ikinci bir yaklaşımın da uygulanabilir olduğunu düşünmekteyiz.

Teknoloji, küreselleşme sürecinde ulus-devleti aşındırma konusunda nasıl bir işlev üstlenmişse bu üstleniş aynı zamanda teknolojik sermaye birikim mantığının oluşturulmasında da geçerliliğini korumuş ve bir ekonomist için ilkeleri sonuçlarından daha önemsiz görülen⁴⁸³ sermaye birikim mantığı da ulus-devleti aşındıran bir etken olarak var olmuştur. Çünkü sermaye, teknolojiyi ulus-devlet'i aşındırma da önemli bir araca dönüştürmüş, kâr maksimizasyonunu sağlamada sadece teknolojiden değil, ÇUŞ'lar ve ulus-üstü yapılardan da (IMF, DTÖ vb) yararlanmıştır. Darwin'in zincirin en zayıf halkası için önermeleri ekonomik olarak da ÇUŞ'lar karşısında duramayacak yerel üretim güçleri için uygulanmaya başlamıştır. Böyle olmasında ise ÇUŞ'ların, halen ulusal tabanlarına bağlı⁴⁸⁴ oluşları ve sadece büyük sermayeye hizmet eden ve rekabet piyasasında güçlerini öncelikli olarak kendi kâr marjlarını yükseltmek için kullanılan araçlar⁴⁸⁵ olmaları önemli bir etken olmuştur.

1945'den itibaren Keynesçi iktisat politikalarının etkisiyle devletin ekonomik olarak artan işlev ve sorumluluklarının doğrultusunda korunan ve ulusal pazarda emeğin maliyet yüksekliği ile düşen kâr oranlarının yükseltilebilmesi için geliştirilmiş olan ÇUŞ'lar⁴⁸⁶ devlet gibi yorumlanamaz, modern ticari girişimin kâr elde etme aracı olmaktan⁴⁸⁷ daha ileri gidemezler. Bu nedenle söz konusu bu araçlar sadece ulus-devlet'in aşınması sürecine katkı sağlayan nedenler olarak görülmeye daha uygundur.⁴⁸⁸

Gerçekten de ulus-devlet sınırları içerisinde kâr oranı düşen büyük sermaye kendisine yeni kâr alanları arama çabası içine girmiştir. Teknolojideki devasa gelişmeler bu arayışı hızlandırarak kolaylaştırmış bu arayışın önündeki sağlam ve tek engel ulus-devlet olarak görülmüştür. Bu nedenle sermaye birikim mantığının kurgusal temeli,

⁴⁸² Gülten Kazgan: **a.g.e.**, s. 22-24.

⁴⁸³ Vilfredo Pareto: "Pareto Optimum", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, s. 290.

⁴⁸⁴ Paul Hirst; Grahame Thompson: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost, 1998, s. 15, 16.

⁴⁸⁵ Karl Kaysen: **The Corporation: How Much Power? What Scope?**, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), *Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective*, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 201.

⁴⁸⁶ Gülten Kazgan: **a.g.e.**, s. 73-97.

⁴⁸⁷ Max Weber: "Economic Action", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, s. 304.

⁴⁸⁸ Tarık Şengül: **a.g.m.**, s. 127, 128.

ulus-devlet'i aşındırarak⁴⁸⁹ önündeki engeli kaldırmak istemektedir. Küreselleşme sürecine merkez-çevre bağlamında bakılınca çevre dezavantajlı gözükmemektedir. Bu dezavantajın örtbas edilmesinde aracılık eden çeşitli kavramlar vardır. Bu aracı kavramlar: kısaca medya, raporlar, kitaplar, makaleler, patentler ve notlar, bilimsel araçlar, makineler, robotlar, tüketim ürünleri,⁴⁹⁰ demokrasi, zenginlik, barış, çok kültürlülük vb. kavramlardır. Bu kavramlar aynı zamanda da küreselleşmenin sihirli vaatleri olarak sunulmaktadır. Oysa ki, küreselleşmenin bu vaatleri şu ana kadar çevre ülkelere bu türden bir kazanım sağlamak bir yana çevre ülkelerin geliştirmekte oldukları demokrasilerini ve özgürlüklerini de ellerinden almaktadır.

4.4.3. Postmodernizm; Modernizme Yönelik Eleştiri

Küresel sürecin temel kavramlarından olan ve adı feminizmle anılan ve hatta kavramsal olarak feminizmle politik ortaklığı olduğu iddia edilen ve Giddens tarafından yüksek modernite, geç modernite, radikal modernite şeklinde tekrar adlandırılan⁴⁹¹ postmodernizm kavramının⁴⁹² küresel süreçte ulus-devletin akıbetinin ne olacağı sorusunu yaratan ve güncelleştiren bir özelliğinin olması kavramın bu araştırmada incelenmesini gerektirmiştir.

Pek çoğumuz İkibinli yıllara girerken “Post” “sonracılık(post-izm)” olarak adlandırılan yeni bir ön-ek ile karşı karşıya olduğumuzu ve bu yeni ön ekin bilimsel, politik ve kültürel yönden farklı kavramların incelenmesinde belirleyici bir özellik ve bakış açısı⁴⁹³ taşıdığını görmekteyiz.

1970’den beri politik ve ekonomik uygulamalarda bir değişim dalgası olmaktadır. Ancak bu değişimler kapitalist birikimin temel kurallarına karşı bir görünüm elde edince post kapitalist ya da post endüstriyel toplum olarak daha fazla görünür olmaktadır.⁴⁹⁴

Uzun süreli yapısal eğilimler politikada ve ekonomide küreselleşme ve post endüstrileşmeye kaydığı gibi 1989 sonrası Doğu Avrupa ve dünyanın diğer yerlerindeki

⁴⁸⁹ Baskın Oran: **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj, 2000, s. 49.

⁴⁹⁰ Michel Callon: “Techno-economic networks and irreversibility”, **A Sociology of Monster**, (Ed: John Law), Routledge, 1991, s. 134,135.

⁴⁹¹ Mestrovic G. Stjepan: **Anthony Giddens**, Routledge, London, 1998, s. 168.

⁴⁹² Seyla Benhabib: “Feminism And The Question Of Postmodernism”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, s. 156, 161.

⁴⁹³ Cohen L. Jean: Andrew Arato: “The Utopia Of Civil Society”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 185.

⁴⁹⁴ David Harvey: “The Condition Of Postmodernity”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 176.

gelişmelerde kültürel bütünleşmelerin meydana gelmesine neden olmuştur. Söz konusu bu gelişme sosyal ve entelektüel olarak ulusalcılığı tekrar kurgularken sivil toplum nosyonunun sadece ırksal ve etnik alanlarda değil kadınlar,⁴⁹⁵ geyler, lezbiyenler ve ihtiyar insanlardan oluşan çatışmacı ön alanının da kurgulanmasına da neden olmuş, zaman zaman da sosyal gruplar, iktidarın haksız eylemlerine karşı birleşerek iktidara muhalefet etmişlerdir.⁴⁹⁶ Söz konusu muhalefet ruhu postmodernizmin birbirleriyle ilişki içinde konumlanan metinlerin geniş bir anlam ağı meydana getirdiği, her metnin, diğer metinlerle ilişkili olarak onları yeniden düzenlediği, hiçbir metinde anlamın donmadığı tam tersine güçlü bir dinamizm içinde anlamın yeniden baştan oluştuğuna yönelik inançtan⁴⁹⁷ kaynaklanmıştır.

Ancak bu söylem biçimine dayalı bütüncül bakış doğa hakkında çevrebilimle ilgili düşünce ve çok kültürlü yaklaşımların postmodern toplumun karakterini yansıtır.⁴⁹⁸ Ancak mimaride, sanatta ve tasarımdaki değişmelerle de ilişkilendirilen⁴⁹⁹ kurumsalcı yaklaşımlar gibi epistemolojik araştırmalara yönelik bir kavram ya da analitik bir çalışma değildir; bir bakış açısı, bir yaklaşım, bir çeşit dünya görüşü⁵⁰⁰ ve bunların toplamı için geçerli olan dağınık bir yorum ve temel olarak da modernizmin devlet disiplini biçimindeki rasyonelliğine ya da bu rasyonellikle bağlantılı olan sosyal ve modern temalarını içeren sosyolojiye karşı bir meydan okuma⁵⁰¹ ya da isyan⁵⁰² ya da kendi kurgulayıcılarına göre; meta anlatılara karşı inançsızlık, bilimde ilerleme, metafizik filozofinin krizi, anlatı fonksiyonunun fonksiyonerliğini yitirdiği büyük bir amaç ve macera, meta anlatıların ve büyük amaçların meşruiyet yitirmesidir.⁵⁰³

Son otuz yıldan daha fazla bir zamandır politik ve sosyal analizlerde bireysel bir duruş olarak merkezi bir yer işgal eden cinsiyet kategorisini ve bu kategorinin sosyolojik bilgi ve feminist politika arasındaki cinsiyet ilişkisine indirgenmesini

⁴⁹⁵ Jasmine Gideon: "Rights under Neoliberalism: Gende and Rights in Chile", **Thurd World Quarterly**, Volum: 27, No, 7, Routledge, Taylor&Francis Group, 2006, s. 1269.

⁴⁹⁶ Morion Iris Young: " Justice and The Politics of Difference", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, s. 203, 210.

⁴⁹⁷ Ahmet Cevizci: **a.g.e.**, s. 227.

⁴⁹⁸ C Jeffrey Alexander; Steven Seidman: **a.g.m.**, s. 12.

⁴⁹⁹ Nigel South: "Late-Modern Criminology: "Late" as in 'Dead' or 'Modern' as in 'New'?", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 81.

⁵⁰⁰ Bkz: Jean-Françios Lyotard: " The Postmodern Condition", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, s. 12,167.

⁵⁰¹ David Owen: The Post Modern Challenge to Sociology, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 1-13, 14.

⁵⁰² Bülent Aksoy: "Postmodernizm ve Coğrafya", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S: 3, Aralık, 2003, s. 90

⁵⁰³ Jean-Françios Lyotard: **a.g.m.**, s. 27.

öncelemiştir.⁵⁰⁴ Yaklaşımına ulus-devletin yok oluş ilanını da ekleyerek 20. yüzyılın sonunun toplumsal gerçekliğini açıklamaya yardımcı olan ve birbiriyle çatışan bir dizi eğilimden alınan unsurların bir araya geldiğini ilan etmiştir. Modernden önce, modernden sonra, eklektizm, avantgard,⁵⁰⁵ (Öncü olma) bireyleşme, cemaatleşme anlamında kullanılda kullanılan bu kavram Fransız yapısalcılığını, romantizmini, fenomenolojiyi, nihilizmi, popülizmi, var oluşçuluğu, yorum bilgisini Batı Marksizmini, Eleştirel teoriyi ve Anarşizmi temellük ederek kökenini, Fransız ve Almanlardan almakta, ruhen de Nietzsche ve Heidegger'le ilişkilendirilerek olumlu ve şüpheci olarak iki bölüme ayrılmakta⁵⁰⁶ ve en meşhur postmodernist olan Jean-François Lyotard⁵⁰⁷ ve Jean Baudrillard gibi yazarların metinlerinden oluşan bir seçkiyle bu seçkinin, Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi post yapısalcılar tarafından kaleme alınmış başka metinler kümesince belirli bir tarzda okunması sonucunda geliştirilmesini kapsamaktadır. Ancak bu düşünürlerin tamamı olmasa da önemli bir kısmı post modern olarak algılanmak da istemezler.⁵⁰⁸

Görüldüğü üzere Postmodernizm, hem modernizmin eleştirisine ve hem de daha önemlisi bir farklılık arayışına dayanmakta ve insanın varlığı açısından tamamen yeni olduğu iddia edilen bir entellektüel ve fiziksel çevre arzusunu yansıtmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda son derece radikal bir yıkma-tahrip etme programıyla da iç içedir; o kadar ki, bu akıma göre; yenisini yaratmak için kültürün esası olan insan düşüncesinin kodları ortadan kaldırılmalıdır. Çünkü her şey bir diğerinin tekrarından ibarettir.⁵⁰⁹ Matematikte kesinlik yoktur; geçmişteki görüşlerin büyük kısmını reddetmeyi içine alan bir akım olduğu için de, bazı bakımlardan, bu terimin yeni ve farklı olan her şey için kullanılması moda haline gelmiştir.

Modernist toplumsal teorinin temel özelliği, tarihin ve zamanın teorik önceliğini kabul etmesi olmuştur. Postmodernizm ise mekânın öneminin yeniden gözden geçirilmesi yeniden değerlendirilmesi bakımından bilgilenmeyi gerekli kılmaktadır. İtalyan siyasal kuramcısı Gianni Vattimo'ya göre; "tarihin sonu" modernitenin kriziyle

⁵⁰⁴ Samantha Ashenden: "Feminism, Postmodernism and the Sociology of Gender", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 40, 41.

⁵⁰⁵ Alex Callinicos: **Against Postmodernism, A Marxist Critique**, Polity Press, UK, 2002, s. 154, 155.

⁵⁰⁶ Marie Pauline Rosenau: **Post- Modernizm ve Toplum Bilimleri**, (Çev: Tuncay Birkan), Ark Yayınları, Ankara, 1998, s. 34-36-39.

⁵⁰⁷ Ben Agger: "Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism: Their Sociological Relevance", **Annul Review of Sociology**, Volume: 17, 1991, s. 116.

⁵⁰⁸ Gordon Marshall: **a.g.e.**, s. 592-593.

⁵⁰⁹ Kubilay Aktulum: **Metinlerarası İlişki**, Öteki, Ankara, 1995, s. 18.

birleştirilince önem kazanmaktadır. Bugün yaşanan şey modernitenin sonudur. Daha somutta modernitenin “Gelişme” temeline dayalı hareket tarzının artık meşruluğunu yitirmesidir. Bunun nedeni de modernizmin gelişme projesinin toplumların mükemmelliğini sağlayamamış ve kendisinin kurduğu tarih anlayışının geçerliliğini sürdürememiş olmasında saklıdır. Tarihin sonu denilen olgu Batı laik gelişme modeliyle özdeş nesnel tarih anlayışının bitimi ve modernite’nin bir daha geriye dönülemez bir krize girmesidir. Bu kriz aynı zamanda postmodernizm aracılığı ile moderniteden köklü bir kopuşu simgelemektedir.⁵¹⁰

İkibinli yıllarda Postmodernizm bir söylem biçimi olarak kendi alanını yaratmada bir hayli sabırsızdır. İşe en önce ulus-devlet kavramının artık geçerliliğini kaybettiğini söyleyerek başlar, evrensel, tek sesli bir bilim olamayacağı savıyla devam eder.⁵¹¹ CIA’nın beyin örgütü sayılan Rand Corporation ‘da çalışırken “Tarihin Sonumu? makalesiyle bir yerde yeni dünya düzeninin zeminini oluşturan⁵¹² ”Fukuyama’nın haylice iddialı olan “tarihin sonu” tezinin öngörüsü niteliğindeki “artık kitleler çağı kapanmıştır” yargısı bu düşünüş biçiminin temel sloganlarından birini yansıtmaktadır.⁵¹³ Bu slogan içerik olarak erken modern dönemlerde sosyal entegrasyonun bu kurgu aracılığı ile yapılabildiğini, ancak günümüzde bunun mümkün olmadığını ve bir meydan okumayla karşı karşıya olduğumuzu, küreselleşmenin haberleşme ve ticaret, finans, üretim, teknoloji, bunlarında üstünde, ekolojik ve askeri riskler taşıdığını, bu sorunların artık ulus-devlet kurgusu ve bu kurgunun geleneksel egemenlik anlayışı ile çözümlenemeyeceğini dile getirmektedir.⁵¹⁴

Postmodern sloganlarda kullanılan temel kavramlar örneğin: merkezleme, dağılma ile, kök, yüzey ile, varlık, yokluk ile mesafe, katılım ile hakimiyet, sessizlik ile hiyerarşi, anarşi ile anlatı/büyük tarih, anlatı karşıtı/küçük tarih ile semantik, retorik ile amaç, oyun ile belirlenmişlik, belirsizlik ile modernizm ve postmodernizm arasındaki şematik farkları yaratmaktadır.⁵¹⁵

Touraine tek bir ilkenin örneğin; ulus, din, akıl ya da tarihin topluma egemen olmasının sakıncalarına vurgu yapmaktadır. Teknoloji ve toplu üretim harmonisinin

⁵¹⁰ Yılmaz Üstüner; E.Fuat Keyman: “Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış, 1995, C.6, S: 17/18, s. 36, 37.

⁵¹¹ Ben Agger: **a.g.e.**, s. 119, 121.

⁵¹² İbrahim S. Canbolat: **Küreselleşen Dünya ve Türkiye**, Vipaş, Bursa, 2002, s. 22, 23.

⁵¹³ Francis Fukuyama: **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev: Zülfü Diclel), İstanbul, Gün Yayınevi, 1999, s. 5–7.

⁵¹⁴ Jürgen Habermas: **The Inclusion Of Other**, The Mit Press, Massachusetts, 1998, s. 106.

⁵¹⁵ Ihab Hassan: **The Culture of Postmodernism, Theory, Culture and Society**, 1985, s. 119–132.

atomize ettiği evren anlayışına karşı duruşuyla, kimliklerin birbirlerinden ayrılmalarının önüne geçmek, düşünce de ve demokratik kurumsallaşmada akılcılık, kişisel özgürlük ve kolektif kimliğin bütünleşebileceği noktayı yakalamak onun post modern düşüncesinin temelini kurgulamaktadır. Modernizmin kurguladığı insan tipini bireyi göz ardı eden toplumsal mutlak iktidarın tehdidi altında görmektedir. Bu baskıcı kurgu yüzünden “özne” fikri baskıcı iktidara direnç göstermenin tek sloganı olarak diğer yüzyıllardan daha çok cazip hale gelmiştir. Baskıcı modern toplum yeryüzündeki kutsal düzenin ortadan kaldırılmasıyla doğmuştur. Bu yerinden kaldırılışın sonucu oluşturulan yeni toplumun içerik çözümü kutsallık yerine bireysel ya da toplumsal kimliğe tapınan toplum haline dönüşmektir.⁵¹⁶

Postmodernizm sosyal, kültürel ve politik süreçteki değişimle ve meta anlatılarla ilişkili olan düzen yerine düzensizlik, benzerlikler yerine farklılıkları aramanın gerektiğini iddia etmekte ve meta-anlatıları tarih dışı (ahistorical) görüp gerçekte hiçbir ilgisi olmadığını iddia etmektedir.⁵¹⁷ Postmodernizme göre bunlar, sadakatleri meşrulaştırmada kullanılan “temellendirici” hikâyelerdir. Post-modern etik sistematik etik ilkelere ve birbirine bağlanmış yaşama şekillerine karşı direnişi ifade etmekte ve bu direnişin kaçınılmaz olarak tahakkümü, zorbalığı ve baskıyı doğurduğu gerekçesi ile meta-anlatılara karşı güvensizlik esasını kendisine temel yapmaktadır.⁵¹⁸ Bu kavramın Batı toplumlarında yavaş yavaş görülen kültürel bir dönüşümün bir parçası olduğu ve kültürün önemli bir bölümünde, duyarlılıkta, pratikte ve söylemlerin kurgulanışında gözle görülür bir değişimi yaşatarak çeşitli deneyim ve önermeleri de önceki dönemlerden ayırdığı⁵¹⁹ iddia edilmektedir.

Ancak Postmodern teriminin söz konusu değişimi ifadelendirmesi yeterli gözükmeyle birlikte doğası ve derecesi tartışmalıdır. Bu nedenle de kültürel, toplumsal ve ekonomik anlamda toptan bir paradigma değişimi yaşatacağı gibi bir anlam içermemekte ve kendisi ile ilgili oturaklı yorumlar, kavramın şımarık ve disiplinsiz yönünü gizlemekten daha çok ortaya çıkartmaktadır. Postmodernizmin eleştirilerinin odağında Modern Batının insanı önceleyen toplumsal ve siyasal örgütlenmesi ve bunun sonucu ortaya çıkan hoşnutsuzluklar vardır. Bu hoşnutsuzluğa göre insanın, bilgiyi

⁵¹⁶ Alain Touraine: **a.g.e.**, s. 100-174.

⁵¹⁷ Reinhard Bendix: "Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma", **Sosyoloji Yazıları**, Der: İhsan Sezal, 3. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınevi, Bursa, 1995, s. 101.

⁵¹⁸ Malcom Payne: **Modern Sosyal Work**, Thirt Edition, Malcom Payne, Lyceum Boks, Inc. 2005, s. 15.

⁵¹⁹ D Harvey: **Postmoderniğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran,), Metis, İstanbul, 1999, s. 54-55.

aşkın düzlemden içkin düzleme geçirmesinin sonucu akıl ön plana çıkmıştır. Bilgideki bu pozitivistleşme ya da bilginin kaynağının dış dünyaya atfedilmesi⁵²⁰ ile modernleşme bir “toplumsal kurtuluş ve toplumun yeniden kurgulanması kuramı” olarak yorumlanmaya başlamıştır. Bu yorum bir dikta(iddiası) haline gelince de kavram eleştirilerin odağına kendiliğinden yerleşmiştir⁵²¹.

Modernleşme sürecine paralel olarak teorik planda kendine eşitliği, demokrasiyi esas alan merkezîyetçi ulusal-devletlerin yükselerek⁵²² geldiği nokta postmodernleri rahatsız etmektedir. Bu yükselişe yönelik Postmodern yaklaşımın kültürel ve bireysel boyuttaki temel tezi, modernleşme süreci ile uluslaştırılan toplumun mekanikleştirilmiş ve içsel olarak dondurulmuşluğudur.⁵²³ Modern toplumda birey fabrika yaşamına uyacak şekilde kurgulanmaktadır. Montaj düzenine göre kurulu fabrika hayatı için insan hazırlayan ve kitle eğitimi veren kurumların temel amacı modernleşme disiplindir. Bu disipline göre her şeyi zamanında yapmalı, söz dinlemelidir.⁵²⁴ Horkheimer ve W.Adorno eski ya da çağdaş her toplumda varlığı devam eden sürekli ve evrensel insanlık tözünün varlığının dayandırıldığı yapısalcı kuramın kullanarak⁵²⁵ kaleme aldıkları “Aydınlanmanın Diyalektiği” isimli çalışmalarında, modernite tarafından toplum ve doğaya hakkını vermeden kurgulandığını dile getirmektedirler.⁵²⁶ Onlara göre bu durum toplumu yeni bir diktatörlük tarzıyla karşı karşıya⁵²⁷ getirmektedir. Bu diktatörlükte teknolojiyle kurgulanan bilgi resimden müziğe kadar bir kültür endüstrisi oluşturmuş, oluşturulan bu yeni kültür toplama⁵²⁸ bir güç olarak yorumlanmış, bu gücün korunması adına modernite, toplumun özgürlük ve özerkliğinden daha çok kendisinin korunmasını hedeflemiştir.⁵²⁹

Bu hedefin küresel süreçte birey ve toplumu korkularından kurtarıp insan temelli bir kültür kurgulayacağına yarattığı baskıcılığı ile insanın ve kendi bilincinin yıkılışını hızlandırmıştır. Adorno, aydınlanmanın bilimsel düşünce ve teknolojik gelişmenin insan

⁵²⁰ İlkey Sunar: **Düşün ve Toplum, Birey Toplum**, Ankara, 1986, s. 94, 95.

⁵²¹ Levent Köker: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim, 1995, s. 80.

⁵²² Veysel Bozkurt: **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 13–17, 18.

⁵²³ Nazım İrem: “Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Orta Çağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı”, **Doğu Batı**, S: 33, 2005, s. 46.

⁵²⁴ Alvin Toffler: **Üçüncü Dalga**, Altın Kitapları Yayınları, (Çev: Ali Seden), İstanbul, s. 52, 53.

⁵²⁵ Tahsin Yücel: **Yapısalcılık**, Can Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 128, 30.

⁵²⁶ Nazım İrem: **a.g.m.**, s. 146-148.

⁵²⁷ Sean Watson; Jowes, Peter: “Somatology: Sociology And The Viscreal”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 174,176; Horkheimer, Max- W. Adorno, Theodore: **Aydınlanmanın Diyalektiği**, (Çev: Oğuz Özügül), Kabalcı Yayınevi, 1995, s. 23–26.

⁵²⁸ Jhon Scott: **Sociological Theory, Contemporary Debates**, Edward Elgar Publishing Inc., 1995, s. 228, 229.

⁵²⁹ Ahmet Demirhan: **Modernlik**, Ağaç, Yayınları, İstanbul, 1992, s. 16–18.

özgürleşmesinin ön koşullarını yarattığını ama bunu yaparken yeni bir tutsaklığa yol açarak tekrar bir gerileme yarattığını dile getirmektedir. Adorno'ya göre, şeyler üzerindeki egemenlik, güç ve baskıyla özdeşleşmiştir. Toplum, egemenlikle birlikte düşünülünce bu kez düşünsel, kültürel yaşam standartlaşmakta ve tutucu olmaktadır. Toplumdaki sürekli güç yoğunlaşması gelişimi sınırlayan bir etmen olup çıkmaktadır. Toplumdaki üretkenliği arttırmak için teknolojinin araç ve gereçlerini ellerinde bulunduranlar bu kez halkı baskı altına almak için aynı araç ve gereçleri kullanmaktadırlar. Bu durum aydınlanmanın eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları ile çelişmektedir. Gelişme, ilerleme gibi aydınlanma'nın temel ilkeleri tersine döner; bir tür gerileme ve barbarlık gündeme gelir. Aydınlanma, toplumları usdışından usçuluğa yöneltmeye, mitoslardan kurtarmaya çalışırken bir yüzyıl sonraki çağı adeta bir sayılar, bir teknik araçlar mitosuna indirgemıştır. Aydınlanma'nın amaçladığı mutluluğa yönelik bir bilgi olmayıp, başkalarının emeklerini sömüren, sermaye birikimine yönelik bir bilgidir. Teknoloji, toplumda bir güç olmaya başlarken toplumda kendi içindeki egemen bir sınıfın ekonomik açıdan güçlenmesiyle onların elinde bir güç olmaktadır. Bu nedenle modern toplumda özgürlük yoktur. Ancak modernitenin kutsanışı bir miktar uyanış, gözü açma, kötü ve yanlış yoldan çevirme, dahası birazda acı ve üzüntü de saklamaktadır. Çünkü modernite kendisine dönen bir mitosdur; onun gelenekçilik karşıtlığı her şeye karşın "gözü doymaz bir burgaç" olup, kendisini yine kendisiyle yok etmekle tehdit etmektedir. Bununla birlikte, her zaman yenilenmiş ve tarihsel sınırlarına indirgenmemiş tek bir modernite projesi; araçsal us tarafından hem hazırlanmış, hem de saklanmış bir çöküşün kaçınılmaz niteliğinin gizlerini açığa çıkarmıştır.⁵³⁰

Aklı ön plana çıkararak modernitenin kavramsal bir özelliğe sahip olan inanca karşı düşmanlığının kabul edilemez olduğunu ileri süren görüşlere de rastlamaktayız. Bu hali ile dini inanç bilgiden üstün tutulmaktadır. Kanaatimizce bilgi olmadan dini inancın alt seviyelerde kalacağı bir gerçektir. İnanmak için onay bekleyen zayıftır. Onay geldikten sonra herkes inanır. Konuyu açık seçik anlaşılır hale getirmeden sonuçları dayatmaya kalkışmak da haksız ve akıldışı olduğu gibi zihinsel melekeler açısından yararsız, hatta zararlıdır.⁵³¹ Modernite bireysel ve toplumsal düşünüş açısından değerlendirildiğinde, insanın dünyalılılaşmasında ve zihinsel olgunluğuna ulaşmasında katkıları olan bir

⁵³⁰ Nejat Bozkurt: **20. Yüzyıl Düşünce Akımları Yorumlar ve Eleştiriler**, 2. Bsk, Sarmal, İstanbul, 1998, s. 145–147- 175- 181, 182.

⁵³¹ Rober Owen: **Yeni Toplum Görüşü**, (Çev: M. Doğan Şahiner), Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 18–20.

gerçekliktir. Çünkü birey ve toplumun kurgulanması yeryüzünde gerçekleşen bir olgudur. Yeryüzüne hitap etmeyen ya da nesnellik temelinde varlığı görülemeyen inançların direkt olarak gerçeklikle ilişkilendirmemiz olanaksızdır. Aklımıza güven ve eleştiri dünyamızı bilgiyi elde etme ve iletme sorumluluğu ile bütünleştirebilirsek kabile büyülerine, sorgusuz itaat etmeye, itaat edemeyiz. Bunun haricinde yapılacak olan şeyler en başa geri dönmektir⁵³² ki yolun en başı moderniteden kötü olandır. Kaldı ki modernite günümüz sosyolojisinde batılılaşma ile eşdeğer değildir. Modernite ferdi ve toplum seviyesinde olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Bu durumda modernite, sosyal sistemlerdeki kullanmaya uygun ferdi seviyede gerçekleşen bir değişimdir. Gökalp'ta olduğu gibi sosyal seviyede zihinde bir değişimin olmadığı biçimsel bir değişim değildir.⁵³³

Modernleşmeyi eleştirenler modernitenin inanç karşısındaki tutumunu eleştirerek bireyin hem kendisine hem de doğaya yabancılaştırılmasından modernizmi sorumlu tutmuşlardır. Onlara göre; insanın modernleşerek kurguladığı modern anlamda uluslaşma ile kaybettiği içsel mutluluğu onun yeniden etnik gruplara, dinsel cemaatlere, mezheplere, tarikatlara indirgenmesi ile kendisine iade edilecek ve bu iade, insanın kaybettiği özgürlüğüne tekrar kavuşmasını sağlayarak onun yalnızlık duygusunu ortadan kaldıracak ve böylece insanın kendisine güveni tekrar meydana gelecektir.⁵³⁴

Moderniteye yöneltilen taraflı bulunabilecek eleştiriler, kavramı zaman ve mekâna bağlı, planlı ve bilinçli örgütsel oluşum türünden ve bitmiş hareketler olarak değerlendirmektedirler. Oysaki kavramın yaşanma şartı ile değerlendirilebileceğini ve henüz bitmemiş bir kavram olduğunu düşünürsek onun zaman ve mekâna bağlı, planlı ve bilinçli örgütsel oluşum türünden hareketlerden farkını kolayca kavrarız.

Modernizmin eleştirilerindeki aşırılık onun gerçekleştirmediği ileri sürülen vaatlerinin ne olduğu noktasından daha fazlaca bir açıklamaya sahip değildir. Bu ise ideolojik bir yaklaşım olarak algılanmaya⁵³⁵ açıktır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla süreç içinde oluşmuş ve oluşumuna da devam eden modernite kavramının eleştirildiği nokta, genel olarak insanın inançtan bilmeye yöneldikçe kendine hâkim olan güçlerini denetim altına alacağı ve giderek özgürleşeceğine yönelik vaadin

⁵³² Karl Popper: **Açık Toplum ve Düşmanları**, C.1, (Çev: M. Tunçay), Remzi, 1989, s. 189, 190.

⁵³³ Orhan Türkdoğan: **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988, s. 73-79.

⁵³⁴ Steven Seidman: "The end of Sociological Theory", **The Postmodern Turn New Perspectives On Social Theory**, (Ed: Steven Seidman), Cambridge University Press, 1998, s. 119, 120.

⁵³⁵ Steven Best; Douglas Kellner: **Postmodern Teori**, (Çev: Mehmet Küçük), Ayrıntı, 1988, s. 163-183.

eleştirisine yöneliktir ve bu küreselleşme sürecine hizmet eden bir çıkarımlar bütünü yansıtmaktadır.

4.4.4. Bölgeselleşme; Avrupa Birliği ve Küreselleşme

İki bloklu uluslararası yapının ortadan kalkması, bir yandan “tek dünya” sistemini kurgulama çabalarını hızlandırırken diğer taraftan kendi bölgelerinin egemeni olan ülkelerin tek dünya sistemi içinde ekonomik ve siyasal egemenliklerini koruyacakları ve etkinliklerini sürdürebilecekleri bölgesellikler oluşturmaya sevk etmiştir. Aslında gerek bölgeselleşmeler gerekse “tek dünya” düzeni geçmişten bu yana ekonomik ve siyasal egemenlerin kendi aralarındaki bir egemenlik mücadelesidir. Bu iki rakipten hangisi egemen olursa dünya o egemenin ilkeleriyle yönetilecektir. Bu nedenle bölgeselleşme küreselleşmeyi tetikleyicidir ve ulus-devlet’i zayıflatma ya da aşındırma konusunda önemli bir öge olarak görünmektedir.

Young’un, uluslararası sistemlerin giderek birbirlerine benzeyeceği, bu konuda bir süper gücün söz konusu olduğu, bugün için önemli olan aktör ve bölgelerin birer alt sistem olma özelliği gösterecekleri, blokların politikalarının bir birlerine benzeyeceği ve Doğu Blok’unun ulus hareketleriyle yıkılacağına yönelik 1968’deki ideolojik varsayımı günümüzle karşılaştırıldığında hem bizim yukarıdaki varsayımımızı desteklemekte hem de bu paragraftan sonraki paragrafta Başkan Roosevelt’in söylemini doğrular bir nitelik sergilemektedir.

İkinci Dünya savaşının ardından uluslararası yeni düzenle ilgili ABD’ni başkanı Roosevelt, savaş sonrası yeni düzenin “sermaye hareketlerinin serbestliği”ni önceleyen “açık ekonomi” ilkesi üzerine dayanmasını gerektiğini dile getirmiştir. Roosevelt’in bu söylemi açık ekonominin sadece tek bir dünya sisteminde gerçekleştirilebileceğini dile getiren bir mesajdır. İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar ki yaşanan gelişmeler Roosevelt’in bu söylemini doğrularcasına gelişmiştir.⁵³⁶

Günümüze kadar birçok hizmet ürününün ticareti yapılabildiği gibi daha fazla sayıda ülke, ortak ticaret antlaşmalarında kendilerine bir yer edinmiştir.⁵³⁷ Bölgesel olarak kurgulanan Özellikle Avrupa Birliği ve NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), başta olmak üzere OAU (Bağımsız Afrika Devletleri Topluluğu), ASEAN (Güneydoğu Asya Ulusları Birliği), Arap Birliği, CARICOM (Karayipler Topluluğu),

⁵³⁶ Beril Dedeoğlu: **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul, 1996, s. 18-20..

⁵³⁷ Giddens: **Modernliğin Sonuçları**, (Çev: Ersin Kuşdil), Ayrıntı, İstanbul, 1998, s. 40- 42.

MERCOSUR (Güney Yarım Küresi Ortak Pazarı) gibi birlikler tek bir dünya sistemi öngörülerinin aksine kendi etki alanlarına sahip olmakta ve ekonomik işbirliklerini kurgulamaktadırlar.⁵³⁸ Bu durum dramatik bir biçimde 1980'den sonra özelleştirmeler, deregülasyon, ulusal ekonomilerin yabancı firmalara açık hale getirilmesi ve ulusal firmaların küresel ölçekte yaygınlaşmaları nedeniyle meydana gelmiştir.⁵³⁹ Bu yaygınlaşmanın en önemli etkeni de enerji politikaları,⁵⁴⁰ ticari maliyetler ve politikalar⁵⁴¹ bir ek olarak gerek USA gerekse Batı Avrupa tandanslı büyük silah firmalarının üretim maliyetlerindeki artış nedeniyle savunma endüstrilerini birleştirmeleri ve bu birleşmenin de USA ve Batı Avrupa'nın savunma maliyetlerini düşürmesidir.⁵⁴²

Enerji politikalarının odağa alınması nedeniyle bölgeselleşme, ulus-devlet kurgusunu aşındırmaktadır. Bölgesel oluşumlar, siyasal, hukuksal ve ticari düzenlemelerle tekil ulus-devletlere ekonomik ve siyasal olarak zararlar vermektedir. Örneğin, Avrupa Birliği, devletlerin artık kendi yurttaşlarına uygun gördükleri gibi davranmakta özgür olmadıklarını iddia etmekte ve bu amaçla bireylere, İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AHİM) doğrudan dilekçe ile bireysel başvuru yapabilmeye hakkını sunmaktadır.⁵⁴³ Kendi devlet sınırlarında haksızlığa uğradığını düşünen yurttaşlar açısından küreselleşme sürecinin popüler vaatleriyle böyle bir serbestlik cazip görünebilir. Ancak, bu konu, ulus-devlet'in egemenlik anlayışı açısından bir sindirme ve tek bir devlet⁵⁴⁴ gibi davranma mecburiyetini yaratmaktadır.⁵⁴⁵ Bu ulus-devlet'in bir üst siyasi kuruma egemenlik haklarını devretmesi anlamına gelmektedir.⁵⁴⁶

Oysaki ulus-devlet öncelikli olarak egemen devlettir ve kendi etki alanında egemenlik hakkının da mutlak sahibidir ve yurttaşından aldığı egemenliği temsil eden

⁵³⁸ Ali Külünk: **Küreselleşen Dünyada Türkiye**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2006, s. 40–41.

⁵³⁹ Saskia Sassen: **Global Networks**, (Ed: Saskia Sassen), Routledge, UK, 2002, s. 1.

⁵⁴⁰ Aad Correlje Coby Van der Linde: "Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective", **Energy Policy**, 34, 2006, s. 532,533.

⁵⁴¹ Carsten Herrmann-Pillath: "The true story of wine and cloth, or: bulding blocks of an evolutionary political economy of international trade", **J Evol Econ**, Springer-Verlag 16, 2006, s. 389.

⁵⁴² Benny Mantin; Asher Tishler: "The Structure of the Defenses Industry and the Security Needs of the Country: A Differentiated Products Model", **Defence and Peace Economics**, Volum: 15(5), Carla Publishing, 2004, s. 399, 400; Christos Kollias; George Manolas; Suzanna-Maria Paleologou: "Defence Expenditure And Economic Growth In The European Union A Causality Analysis", **Journal of Policy Modeling**, Nord-Holland, 2004, s. 555.

⁵⁴³ David Held: "Ulus-Devlet'in Çözülüşü", **Yeni Zamanlar**, (Der: S. Hall, M. Jacques), (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul. Ayrıntı, 1995, s. 95–97.

⁵⁴⁴ Wolfgang Wessels: "The Modern West European State And The European Union: Demokratik Erosion or a New Kind of Policity?", **The European Union: How Democratic is it?**, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Ellassen", Sage Publications, New Delhi, 1996, s. 58.

⁵⁴⁵ Godfrey Harris; Adelheid Hasenknopf: **European Union Handbook And Businnes Title**, US, Godfrey Harris, the Norwegian Trade Concil, And The Swedish Trade Concil, 1995, s. 10.

⁵⁴⁶ Kazgan: **Kürselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1997, s. 233–235.

bir tekel konumundadır.⁵⁴⁷ Bu tekelin en önemli ifadesi Bodin'e göre yasa yapma ve fesh etme gücü, Weber'e göre meşru zor kullanma yetkisine sahip olmaktır. Bu da, modern ulus-devlet'i merkezci bir devlet olarak ortaya çıkarmakta,⁵⁴⁸ sivil temel hakların korunduğu, halkın kendi liderini rekabet içinde düzenli olarak kendisinin seçtiği demokrasi⁵⁴⁹ ile desteklemektedir.

AB türünde bölgeselleşmeler modern dünyanın gelişiminde anahtar kelime olan ulusal egemenliği zedelemektedir. Bu zedelenişe ekonomik anlamda gelir eşitsizlikleri eklenince⁵⁵⁰ bu tür birlikler toplumlar tarafından desteklenmemektedir. Örneğin AB'yi desteklemeyen insan oranları Almaya'da %34, Fransa'da %32, Avusturya'da %28, Lüksemburg'da %25'tir. Ancak bu oranlar gelir derecesi düşük ülkelerde bir hayli fazladır. Örneğim, Polanya'da %76, Litvanya'da %68'dir.⁵⁵¹

Modern dünyanın gelişimi ulusun kendi kendini yönetmesi sürecine demokrasi, ekonomi, idari ve sosyal adalet kavramlarını eklemesiyle gerçekleşmiştir. Bu durum yurttaşlıktan kaynaklanan demokrasiyi temsil ederken AB'nin demokrasi anlayışı organizasyonların temsil edildiği, lobiciliğin egemen olduğu ve organize çıkarların kendi politik endişelerine odaklanan "de Facto" demokrasiyi temsil etmektedir. Bu post-parlementer oluşumun yönü organizasyonların organizasyonunun organizasyonu şeklindedir ve hali hazırdaki egemenlik anlayışını popüler egemenliğin lehinde küresel rasyonel sürece uygun olarak yönlendirmektedir.⁵⁵² Ayrıca, politik partilerin farklı ideolojileri temsil etmelerini,⁵⁵³ program ve platformlarını oluşturmalarını buna bağlı olarak toplum içindeki çıkar çatışmalarını dikkate alan bağıntılar kurmalarını da engellemektedir.⁵⁵⁴

⁵⁴⁷ John Dunn: **Setting The People Free The Story Of Democracy**, Atlantic Boks, London, 2005, s. 19.

⁵⁴⁸ A. Nuri Yurdusev: "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa**, (Der: Atill Eralp) Ankara, 1997, s. 20–22.

⁵⁴⁹ A. Kjell Eliassen; S. Svein Andersen: "Introduction: Dilemmas, Contradictions And The Future of European Democracy", **The European Union: How Democratic is it?**, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen), Sage Publications, New Delhi, 1996, s. 5.

⁵⁵⁰ Jong Eun Lee: "Inequality And Globalization In Europe", **Journal of Policy Modeling**, 28, Published by Elsevier Inc. 2006, s. 791,792. ss. 791–796.

⁵⁵¹ Kriter; "Sayılarla AB, Vatandaşları Birliğin Gidişatından Memnun" Türkiye-AB İlişkileri Haber-Yorum Dergisi, s. 29.

⁵⁵² R. Burns; Tom Andersen; S. Svein: "The European Union And The Erosion of Parliamentary Democracy: A Study of Post-parliamentary Governances", **The European Union: How Democratic is it?**, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen, Sage Publications, New Delhi, 1996, s. 229.

⁵⁵³ Christian Leguesne: "The French EU Decision-making: Between Destabilisation and Adaptation", **The European Union: How Democratic is it?**, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen), Sage Publications, New Delhi, 1996, s. 73.

⁵⁵⁴ N. Mogens Pedersen: "Euro-Parties and European Parties: New Arenas, New Challenges and New Strategies", **The European Union: How Democratic is it?**, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen), Sage Publications, New Delhi, 1996, s. 15.

Bu perspektiften bakılıca Birleşmiş Milletlerin varlığı da bu anlamda bir sorun yaratmaktadır. Zamanlama bakımından Ulus-devlet'in 1948'de egemenlik hakkını kaybetmeye başladığı çok rahatlıkla söylenebilir. Şöyle ki; devlet kurgusunun ulusal egemenlik hakkı mutlaklığının elinden alınması Birleşmiş Milletler kuruluşu ile eş zamanlı olarak "Uluslararası İnsan Hakları" kavramının doğuşu ile başlamıştır. Örgütün kuruluşundan üç yıl sonra ilan edilen 'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) ise, bu süreci geri dönülmez bir şekilde pekiştirmiştir.

İnsanların 'Evrensel' nitelikteki haklarının formüle edildiği bildirinin ilanı, insanların da devletler gibi uluslararası hukukun öznelere arasına katılışını simgelemekte ve onların uluslararası hukuktan doğan haklara sahip olabileceklerini tescil etmektedir. Bu hukukun doğuşu insan hakları meselesini, devletin egemenlik alanına diğer devletlerin müdahale yasağı ilkesi üzerinde biçimlenen geleneksel sistemden kopuşu simgelemekte⁵⁵⁵ ve bu kopuştan kopuş kaçınılmaz olunca da politika farklı bir maske takılmaktadır. Çünkü tüm savaşlar politik bir faaliyet olarak gerçekleşmektedir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁵ H.A. Robertson; G.J. Merrills: **Human Rights in the World**, Fourt Edition, Manchester Universty Press, 1996, s. 1-8.

⁵⁵⁶ Claus Von Clausewitz: "War and Politics", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Pablications, London, 2000, s. 174.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUS-DEVLETLERİN VARLIK KOŞULLARI ÇERÇEVESİNDE KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET ETKİLEŞİM ALANLARI

Ulus-devlet'in yapılanması sürecinde çeşitli etmenlerin önemli rol oynadığı yukarıda birçok kez dile getirilmiştir. Genel olarak bu etmenler, politik anlamda Westphalia (1648) Barış Konferansı ve Fransız Devrimi, ekonomik anlamda kapitalist ekonomik düzen ve İngiliz Sanayi Devrimi, kurumsal anlamda kralın merkezi kurumları güçlendirmesi ve son olarak düşünsel anlamda siyasal felsefi düşünce ve bu düşüncenin uygulamasıdır. Bu etmenler, tarihsel süreç içinde zihinsel dönüşümlerle desteklenmiş ve dönüşümlerin devlet aygıtına yansmasıyla ulus-devlet olarak tanımlanacak olan modern devlet kurgusu geliştirilmiş ve bu yeni devlet kendine has nitelikleriyle günümüze kadar gelmiştir.

Ulus-devlet kurgusunda önemli bir etken olan düşünürlerin tarihsel süreç içinde çıkarımları maddeleştirilince, Modern ulus-devlet kurgusu a) İnsan Ögesi, yurttaşlık, Dil birliği, b) Devletin ülkesi; sınır, toprak bütünlüğü, c) Devletin gücü; egemenlik, Yönetimin merkeziliği, Anayasal Parlamenter Siyasal Yapı şeklinde temel nitelikler üzerine kurgulandığı görülmektedir. Söz konusu bu nitelikler, ikibinli yıllarda hayatımızın tüm yönlerini etkileyen küreselleşme sürecinin etkilerini ele alırken, kendilerini bir hareket merkezi olmaya zorlamaktadır.

16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki geçen zaman diliminde önce politik olarak ardından da ekonomik olarak kendini gösteren ulus-devletin bir amacı vardır. O' da belirli bir toprak parçasını kapsayan merkezi yönetimi altında yurttaşlarını homojenleştirmeye çalışmak ve bu çabaya karşı duruşları da kontrol altına almaktır. Bunu yaparken de ulusalcılığından beslenen bir parlamento ile devletin temellerine itaat ve birlikte yaşamın yollarını içeren bir anayasa kurgulamıştır. Bu anayasa çerçevesinde farklı hükümetler anayasaya aykırı olmamak kaydıyla siyasal eylemlerini, yurttaşlar ise sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. 19. yüzyılın tamamı, 20. yüzyılın da son çeyreğine kadarki zaman diliminde iyi işleyen bu sistem ikibinli yıllarda çökmüş

bir figüran⁵⁵⁷ olarak gösterilmeye çalışılmakta ve kendi sorunlarına dahi cevap veremez olduğu yüksek bir sesle söylenir hale gelmektedir. Bunun gerçek nedeni ulus-devleti kurgulayan kapitalizmin günümüz perspektifindeki değişen ihtiyaçlarında aranmalıdır. İhtiyaç kavramı küreselleşmenin kurucu ayaklarından birisi olan teknolojik gelişme ya da icatların da en temel nedenidir.⁵⁵⁸ Unutulmamalıdır ki ulus-devlet tüm dünyaya yerleşmiş bir kurgu, devlet kavramının tarihsel serüvenindeki bir geçiş aşamasıdır.⁵⁵⁹ Çıkış noktası Avrupa olsa dahi, ulus-devlet sadece Avrupa'yla anlam kazanmamaktadır.

1. ULUS-DEVLETİN İNSAN ÖĞESİ; YURTTAŞ VE ULUS

İktidar ihtiyacı gibi özgürlük ve özerklik ihtiyacı da insanda doğuştan vardır; ikisi sürekli bir antagonizma içinde politikanın temel bileşenlerini oluşturur. Bu konumlandırma devlet-yurttaş ilişkisinin ulus-devlet kurgusu içindeki doğuşudur. Bu nedenle ulus-devlet'in kurgulanmasında devlet-yurttaş ilişkisi en az devlet'in niteliklerinin belirlenmesi kadar öncelenen bir konudur.

Kimi zaman yurttaş-devlet ilişkisi karşılıklı ama eşit görülmemiştir. Bu eşitsizlik, bir zorunluluk olarak algılanmıştır. Latince ve Yunca kökleri itibari ile yurttaş, en basit anlamda politik bir topluluğun üyesi demektir. Özellikle eski Yunan'da şehir devletinde yurttaş; şehrin politik hayatına katılma hakkı olanları ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Eski Yunan'da yurttaşların elde ettikleri katılma hakkı doğuştan kazanılan bir haktır. Bu da Yunanlıların ana ve babalarının üye oldukları şehirlerin yurttaşı olarak kalmalarından kaynaklanmakta ve daha çok aileye üye olmak gibi paylaştığı bir şey olarak düşünülmektedir. Yunan'daki bu konum sonraki dönemlerde politik düşünürlerin kavramlaştırmalarında etkisini göstermiştir. Örneğin, J.J Rousseau'nun politik düşüncesinde yurttaş olmanın belirleyici özelliği, bütünün bir parçası olarak var olmak; bu sayede insanın değerinin de bütüne yani topluluğa bağlı olmak şeklinde belirmesidir.⁵⁶⁰ Yurttaşlık kavramı yaygınlık kazandığı ölçüde daha önceleri seçici özelliği yansıtan ve kişiyi ön plana çıkaran aileden gelen statüde bir gerileme görülür.

⁵⁵⁷ Kenichi Ohmae: **Ulus-Devletin Sonu**, (Çev. Z. Dicleli), Türk Henkel Dergisi Yay., İstanbul, 1996; Oktay Gökdemir: "Küreselleşme ve Post Modernizm Tartışmaları Karşısında Ulus-Devletlerin Konumu", **Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler**, 30 Nisan-2 Mayıs, Mersin Üniversitesi, 1997, s. 15.

⁵⁵⁸ Fred Milson: **Youth in a Changing Society**, Routledge & Kegan Paul, London, 1972, s. 20.

⁵⁵⁹ J. Marie Geuhanno: **The End of The Nation State**, Translated By Victoria Elliott, Minneapolis, 1993, s. 15.

⁵⁶⁰ Ali Yaşar Sarıbay: **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınevi, 2000, s. 85-87.

Yurttaşlık bağı kamusal yapıyı yaratan bir bağıdır.⁵⁶¹ Yurttaş kimliği, toplumsal yapıdaki farklı sınıfları ve grupları, farklı etnik kökenleri ulus olgusu içinde bütünleştirir. Bu bütünleşmeyle her yurttaş, ulus-devletin yasaları önünde eşit hale gelebilmiştir. Siyasal icat şeklinde de algılanabilecek bu oluşum 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde egemenliğin kaynağının öz biçimini kurgulayan ilke olarak görülmüştür.⁵⁶² Bu durum insanlık için feodalizmden farklıdır ve modernleşmenin kendisidir.

Modern bir devlette vatandaşlık genelde o ülke sınırları içerisinde doğmakla kazanılan bir durumdur.⁵⁶³ Devlet koruması ülke içerisinde bulunan herkese ister vatandaşı olsun ya da olmasın uygulanmaktadır. Yukarıda dile getirildiği gibi modern öncesi dönemde böyle bir uygulama modern zamanlardaki gibi bir içeriğe sahip değildir. Sözelimi Antik Yunan'da devletin koruması Atina şehir devletinde sadece siyasi imtiyazı olan vatandaşlara ya da vatandaş kavramını hak edenlere verilmiştir. Yunan'da 5. yüzyılda Polis'te yerleşmiş olup genellikle ticaret ve ziraatla uğraşan yabancılar özgür olmalarına karşın hiçbir yurttaşlık hakkına sahip değildir. Yurttaşlık kişiye çeşitli çıkarlar sağladığından yabancılardan bazıları çeşitli yollar ile kendilerini yurttaş kütüklerine yazdırmayı başarmışlar ve ancak bu şekilde yurttaş olabilmişlerdir.⁵⁶⁴

Feodal dönemde ise koruma ya da hak talep etme soylulara aittir. Modern devlet, önceki devlet kurgularının aksine, otoritesini sağladığı sınırları içinde yurttaşlarının homojen kimliğini de tanımlamakta bir aile ya da kabileden daha ziyade ikamet edilen coğrafi alanla ilintilendirilen bir kavram⁵⁶⁵ olarak yorumlamaktadır. Görüldüğü üzere yurttaşlık terimi tarihsel süreç içinde dönüşüme uğramıştır. Aynı dönüşüm İkininli Yıllar söz konusu olunca da geçerli olacağı iddia edilmektedir. Söz konusu yılların yurttaşlık konusundaki temel sloganı çok kültürlülük ve buna bağlı yeni yurttaşlık girişiminin küreselleşme sürecindeki uygulanma biçimidir.

1.1. Modern Ulus Toplum ve Modern Ulus Bireyin Doğuşu

Daha önceki bölümde açıklanan postmodernizmin ardından açıklanması gereken bir diğer kavram modernizmdir. Çünkü ölüm gibi birçok tabuyu⁵⁶⁶ günümüze miras

⁵⁶¹ Benjamin Barber: **Güçlü Demokrasi**, (Çev: Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 270–271.

⁵⁶² Mehmet Akad; BihterinVural Dinçkol: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 134–340.

⁵⁶³ Benjamin Barber: **a.g.m.**, s. 270-72.

⁵⁶⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları: **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 4.Bsk. İmge Yayınevi, İstanbul, 2004, s.19–21.

⁵⁶⁵ A. Davit Schluz; A. Robert Wilson: **Urban Sociology**, Prentice-Hall, Inch. America, 1978, s. 24.

⁵⁶⁶ A. Philip Mellor: "Death in High Modernity: the Contemporary Presence and Absence of Death", (Ed: David Clark), **The Editorial Board of the Sociological Review**, Blackwell Publishers, UK,1993, s. 11.

birakan ve sosyo-kültürel bir içeriğe sahip olan⁵⁶⁷ modernleşme kavramı bu araştırmanın içerik çözümlemesi bakımından öncelikli bir öneme sahiptir. Bunun nedeni günümüzün hemen her kavramı kapitalizmden ayrılamayan Avrupa modernliği ile ya ilişkilendirilmekte ya da bu kavram kapsamında ele alınmasında saklıdır. Bir diğer neden de araştırmada kullanılan kavramların kendi konteksleri içinde ele alınışlarının modernizmin burada ele alınış biçimine refere edilmeleriyle anlamlı hale gelmesindedir.

Modern kavramı, Antikite'nin zıttı olarak ilk kez M.S. 5.yüzyılda kullanılmıştır.⁵⁶⁸ Etimolojik anlamda “modern”, “modernleşme”, “modernlik” deyimleri köken olarak modus sözcüğüne ait latince “modernus”tan gelmekte, Latince'de ise modus tarz, biçim anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün etimolojisi, teorik anlamını bütünüyle vermemekle birlikte önemli bir boyuta değinir. Bu boyut eski ile yeni,⁵⁶⁹ ya da önce olan ile sonra olan⁵⁷⁰ arasındaki ilişkidir.⁵⁷¹

Modernleşmenin anlaşılabilmesi için modernleşmenin zaman, mekân ve içerik açısından hareket noktasının bilinmesi gerekmektedir. Modern ifadesini bir zamanı belirlemek için “modern zaman” tabiriyle ilk kez Bergson kullanmışsa⁵⁷² da kavramın zamansal kalkış noktası ihtilafli bir konudur. Roma'dan günümüze değin çeşitli anlamlarda kullanıla gelen⁵⁷³ bu kavramın zamansal kalkış noktası J.Nef ve Mazrui'ye göre, batılı toplumların değişim sürecine girdiği 16. yüzyıldır.⁵⁷⁴ Toynbee ve Rostow gibi yazarlara göre 18. yüzyıldır; hatta söz konusu kavram kimlerince de 19. yüzyılın en güçlü hareketi olan İngiliz kentlerini ve sosyal çatısını komple etkileyen Sanayi Devrimiyle⁵⁷⁵ başlatılmaktadır.⁵⁷⁶ Bu farklı yaklaşımların nedeni özde değil ayrıntıdadır. Ayrıntı farklılıklarının nedeni ise büyük ölçüde araştırmacının yöntemiyle ilgilidir. Oysaki her iki yöntemi de birlikte kullanmak daha doğrudur.⁵⁷⁷

⁵⁶⁷ Peter J.Taylor: **The Way the Modern World Works**, John Wiley & Sons Ltd, 1996, s. 38.

⁵⁶⁸ Jürgen Habermas: “ Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, (Çev: Güleğül Naliş), **Postmodernizm**, (Der: Nemci Zeka), Kıyı Yayınları, İstanbul 1990, s. 30–32.

⁵⁶⁹ Kızılcılık: **Sosyoloji Yazıları**, Anı, Ankara, 2000, s. 152, 153.

⁵⁷⁰ Levent Köker: “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce**, C.2, İletişim, İstanbul, 2001, s. 101.

⁵⁷¹ Üşür: “Sanayileşme: Kavramdan Tipolojilere”, **Türk-İş 99 Yılı**, Cilt: 2, Ankara, 1999, s.224–226.

⁵⁷² Habermas: **a.g.m.**, s. 33.

⁵⁷³ Muharrem Sevil: **Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler**, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, s. 14–16.

⁵⁷⁴ Ali Mazrui: “Sosyal Darwinizmden Günümüz Modernleşme Teorilerine: Bir Tahlil Geleneği”, **Sosyoloji Yazıları**, (Der: İhsan Sezal), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1983, Bursa, 1995, s. 73–74

⁵⁷⁵ N. Albert Cousins; Hans Nagpaul: **Urban Life The Sociology of Cities and Urban Society**, Jhon Wiley&Sons, Inc. U.S. A, 1979, s. 32, Marc Ferro: **Sömürgecilik Tarihi**, (Çev: Muna Cedden), İmge, Ankara, 2002, s. 565.

⁵⁷⁶ Kadir Çüçen: “Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi”, **Muğla Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Atatürk’ün doğumunun 125. yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s. 24–26.

⁵⁷⁷ Veysel Bozkurt: **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 7

Modern/geleneksel dikatomisi çerçevesinde yapılan kavramlaştırmalar modernleşmeyi az gelişmiş geleneksel olandan gelişmiş modern olana doğru bir tarihsel değişme olarak ortaya koymaktadır. Bu vurguya göre; az gelişmiş toplumlar gelişmiş modern toplumların tarihsel olarak yaşadıklarını yaşama şartı⁵⁷⁸ ile modernleşebileceklerdir.⁵⁷⁹ Böyle bir şartın tespitiyle gelenekselden moderne doğru çizilen bu çizgi bir sonu, modernlik ise bitmemiş bir deneyimler bütünü ve bir değişmeyi⁵⁸⁰ tanımlamaktadır.

Modern toplumu çağdaş yeteneklerin doruğuna ulaşmış bir toplum olarak kabul edersek, toplumdaki kapasite ve yeteneğin ölçülebilmesi için iki ana yaklaşım olduğunu varsayabiliriz. Bunlardan ilki ampirik yaklaşım diğeri de anaetik yaklaşımdır. Birinci türe giren incelemeler söz konusu toplumda kişi başına düşen doktor sayısından, enerji tüketimine ve milli gelire kadar geniş bir alanı kapsamı altına almaktadır. Ayrıca şehirleşme, okuma yazma, endüstrileşmenin yoğunluğu, kurumların niteliği ve fonksiyonel yapısı da ayrı ayrı, ya da bir bütünü tanımlayan unsurlar olarak toptan ele alınmakta ve böylelikle toplumun modernleşme sürecinin hangi düzeyinde olduğu saptanmaya çalışılmaktadır. Bu saptama devlet aygıtı eksenli olarak görülebilirse de, belli bir toplumsal örgütlenme modelinin gelişim dinamiklerini bulmaya da yöneliktir. Analitik yaklaşımda ise toplumun iç dinamiklerine eğilinmekte ve geniş kapsamlı sistem incelemeleri yapılmaktadır. Devlet-toplum ve toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşma nasıl sağlanmakta, talep-yaptırım dengesi ne ölçüde yaratılabilmektedir? Örneğin iki toplum arasındaki modernleşme farkını anlamak için baskı gruplarının sayısından daha çok işlevlerini yerine getirmelerine bakılmalıdır. Bu bakış, toplumun modernleşme oranını verecektir. Çünkü geniş kapsamlı sistem incelemeleri olan makro düzeydeki yaklaşımlar toplumu bütün kurumsal, kültürel ve fonksiyonel yapısı ile bir bütün olarak ele almakta, bu bütün ise modernleşmenin lokomotifini üstlenerek toplumun kurumsal görüntüsü, kültürü ve ideolojisiyle bu lokomotifini hareket ettirmektedir.⁵⁸¹

Modern toplumlarda modernleşmeyi ulusun açıklanmasında odağa yerleştiren açıklamalar ulusu yaygın biçimde var olsa bile toplum ve tarih mozağında bulunan

⁵⁷⁸ Robert K. Metron: **On Theoretical Sociology Five Essays, Old And New**, A Free Press Paperback Macmillan Publishing Co. Inc. London, 1967. s. 149, 153.

⁵⁷⁹ Jorge Larraín: **İdeoloji, Kültür ve Kimlik**, (Çev: N. Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 17–19.

⁵⁸⁰ Levent Köker: **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge, Akara, 1992, s. 154, 162.

⁵⁸¹ Ahmet N. Yücekök: **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara, 1978, s. 21, 22.

doğal ve gerekli bir unsur olarak görmemektedir. Bu açıklamalara göre ulus, modern süreçle birlikte kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern gelişmelerin sonucunda kurgulanmıştır. Bu, kültürel değerlerin yoğun bir biçimde aktarılması olgusunun ortaya çıkardığı koşullara bağlı bir olgudur.

Bu yaklaşım, ulusun ve milliyetçiliğin 18. yüzyılın ikinci yarısında başladığını Antik Çağ'daki ya da Ora Çağ'daki bunlara benzer gibi görünen şeylerin tamamının rastlantı ya da istisnalar olarak algılanması gerektiğine ve ulusun yakın geçmişteki yaygın varlığını modernliğin koşulları ve süreçleri içinde açıklanmasına vurgu yapmakta, kabile, klan, kavim, aşiret türünden toplumsal gruplaşmalarda modern anlamda siyasal birimden⁵⁸² yani ulusal düzeyin altındaki bağılıklar nedeniyle ulusal özdeşleşme sağlamadığı için modern devlet yapısından söz edilemeyeceğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Modernist bakışın bu biçimdeki ulus tanımı genel olarak, Benedict Anderson, Deutsch ve Ernest Gellner'in yaklaşımlarıyla anlam bulmaktadır. Ulus kavramı Anderson'a göre matbaa kapitalizminin ürünü, Gellner'e göre kişilerin inanç, dayanışma ve sadakat duyguları tarafından yaratılan insan yapımı bir olgu, Deutsch için ise halk kavramından sonraki bir aşamadır ve her üç düşünürü göre modern ulus kurgusu sonradan icat edilmiştir.

1.1.1. Modern Ulusun Doğuşu

Küresel süreçte varlığını devam ettiren birçok temel kurum köklerini ilkel toplumdan almıştır.⁵⁸³ Bu köklerin daha sonra diğer yeni yeni ortaya çıkan kurumlarla karşılıklı etkileşim ilişkileri içerisinde kurgulanarak zamanımıza kadar gelmiş ve sonuçta içerisinde yaşadığımız toplum yapısının kurgulanma biçimine tanıklık etmemizi sağlamıştır.⁵⁸⁴ Bu da bize genelde yeni bir kültür ögesinin doğuşunun daima kendisinden önce mevcut bir kültür ögesine bağlanması ile açıklanabileceğini⁵⁸⁵ göstermiştir. Mardin bu anlamda "tarih içinde genel bir davranış çizgisi savunmaya yarayan bu kültür unsurlarına kültür kodu demektir."⁵⁸⁶

Karl Marx toplumsal ilişkilerini maddi üretkenlikleriyle uyumlu kurgulayan insanlar söz konusu ilişkilerine uygun olarak ilke, düşünce ve kategori üretirler

⁵⁸² Dominique Schnapper: **Yurttaşlar Cemaati, Modern Ulus Fikrine Dair**, (Çev: Özlem Okur), İstanbul, 1995, s. 38.

⁵⁸³ Krishan Kumar: **Ütopyacılık**, (Çev: Ali Somel), İmge, İstanbul, 2005, s. 70-72.

⁵⁸⁴ Hikmet Kıvılcımlı: **Tarih Tezi**, Tarih ve Devrim Yayınları, İstanbul, 1974, s. 15, 16.

⁵⁸⁵ Meray, S. L.: **Toplumbilim**, İstanbul, 1982, s. 41-43.

⁵⁸⁶ Şerif Mardin: **İdeoloji**, Ankara, 1982, s. 117, 118.

demektedir.⁵⁸⁷ Gadamer, Taylor, Ricoeur gibi araştırmacıların kültürel yaşamın pratik eylemden kaynaklandığını ve ona yönelik bir düşünce biçimi olduğuna yönelik yaklaşımları da⁵⁸⁸ bu türden yaklaşımlardır. Bu anlamda yeni bilgi teknolojileri de yeni olduğuna inanılan şeyin düşünce ve kategorilerini üreterek bu ürüne uygun tutum ve davranışların geliştirilmesini sağlar.⁵⁸⁹ Avrupa’da ulus kavramının patrimonyal ve mutlakiyetçi devlet yorumu içerisinde gelişme göstermesi de yukarıdaki yaklaşım çerçevesinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki Feodal mülkiyete vekil tayin edilmesi gibi izlenen yüzyıllarda yönetim kademelerine de vekil tayin edilmiştir. Feodal dönemde egemen monarşik organ Tanrın’ın bedeninin parçası monarkın mülkiyeti de monarkın bedeninin bir parçası olarak yorumlanmıştır. Hatta din dahi 16. yüzyıla gelindiğinde monarkın mülküdür. 17. yüzyıl mutlakiyetçi patrimonyal modelin İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimleriyle zayıfladığı ama tamamen ortadan kalkmak yerine sonraki yüzyıllara birtakım temel özelliklerini geliştirerek miras bıraktığı yüzyıldır. Monarka atfedilen anlam ulusa, monarkın parçası sayılan mülkiyet de vatana evrilmiş, daha önce monarka atfedilen kutsal önem yeniden icat edilerek bu iki kavrama yönlendirilmiştir. Monarkın mülkü sayılan din ise bu iki kavram arasındaki ilişkinin birbirini bütünlercesine geliştirilmesinde ideal bir soyutlama olarak var olmuş ve bu iki kavram bu soyutlama⁵⁹⁰ ve kapitalist üretim süreçlerinin desteğiyle varlığını devam ettirmiştir

Bu süreçte egemenle ilişkinin maddiliği korunmakla birlikte birçok unsuru değiştirdiği açıktır. En önemlisi, patrimonyal ufkun yerini ulusal ufuk aldıça, tebaanın feodal düzeni yurttaşın disiplinci düzenine teslim olmuştur. Bu edilgin bir rolden etkin bir role geçişin göstergesidir. Bu noktada patrimonyal devletle ulus-devlet arasındaki hem benzerliği hem de özgün farkı görebiliriz. Ulus-devlet patrimonyal devletin toprak ve nüfusu birleştiren kimliğini tıpa tıp yeniden üretmiştir. Ancak, ulus ve ulus-devlet modern egemenliğe karşı yönelebilecek güvenilmezliği ortadan kaldıracak yeni araçlar da sunmuştur. Bu sunular egemenliği en katı haliyle maddeleştirmiş ve toplumsal uzlaşmazlığın her türlü kalıntısını mitlerle birleştirerek bir inanç sistemi oluşturmuş ve bunun normal olduğunu bir model kurgulayarak toplumun tüm kesimlerini aynı

⁵⁸⁷ Karl Marx, & Frederick Engels: “ Sociassl Relations and the Production of Ideas”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, III, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, London, 2000, s. 67; Karl Marx: **Felsefenin Selfaleti**, (Çev: Ahmet Kardem) Ankara,1966,Sol Yayınları, s. 115; Martin Shaw: **Maxism and Social Science The Roots of Social Knowledge**, Pluto Press, London, 1977, s. 6–8, 14–15.

⁵⁸⁸ P. Rabinow: W. Sullivan: "Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğası", **Toplum Bilimlerde Yorumcu Yaklaşımlar**, (Çev: Taha. Parla), İstanbul, 1990, s. 5- 12.

⁵⁸⁹ David Hawkrigde: **New Information Technology in Education**, Croom Helm, London & Sydney, 1983, s. 23.

⁵⁹⁰ Ozan Erözden: **Ulus-devlet**, Dost, Ankara, 1997, s. 48–50.

çıkarları ve tecrübeyi paylaştığına inandırmıştır. Bu nedenle, ulus, egemenlik ve modernlik kavramları, onları tanımlayan uzlaşmazlık ve krizden kurtarmaya çalışan bir tür ideolojik kestirme yol olmuştur. Ulusal egemenlik modernliğin çatışmalı köklerini askıya almış ve güçlerini devlet otoritesine teslim etmeye yanaşmayan modernlik içindeki alternatif yolları tıkamıştır. Bu yeni egemenlik algısında ulus, halk ve ırk kavramları hiçbir zaman birbirlerinden uzaklaşmamıştır. Mutlak bir ırksal farklılığın kurgulanışı homojen bir ulusal kimlik kavramının asli temeli olmuştur. Halk kimliği farklılıkları gizleyen hayali bir düzlemde kurulmuştur. Pratik düzlemde ırksal alt-üst ilişkileri ve toplumsal ayrılaşmaya denk düşmektedir. Halkın kuruluşunda bir grup, ırk ya da sınıfın temsili yoluyla iç farklılıklar silinmek istenmiştir. Temsilci grup ulus kavramının etkinliğinin arkasında duran etkin fail olmuştur.⁵⁹¹

1.1.2.Ulus: Egemenliğin Hukuki Kaynağı ve Ulusçu İdeolojinin Kurgusu

Ulus kavramının neliğini açıklamadan önce millet teriminin açıklanması, ulus teriminin halk teriminde olduğu gibi hangi anlamda kullanıldığını daha belirgin hale getirmektedir. Ulus kavramıyla aynı anlamda kullanılan ve Arapça kaynaklı bir sözcük olan “millet”, “imla” sözcüğü ile ilişkilendirilmekte ancak bu sözcüğün etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir.⁵⁹² Bernard Levis, millet sözcüğünün Aramice *milla*’dan geldiğini ve Kur’an’da din anlamıyla kullanıldığını daha sonra da dini bir cemaatı ifade ettiğini ardından da İslam ümmetini ifade edecek şekilde genişlediğini dile getirmektedir. Millet kavramının bu şekilde kullanımı toplumları etnik milletler olarak değil dini cemaatler olarak yorumlamaktadır. Örneğin, 19. yüzyıl sonuna kadar Gregoriyen ve Katolik Ermeniler ayrı milletler teşkil ederken, Rumlar ve Slavlar, Rum Ortodoks milletinin aynı parçası kabul edilmişlerdir.⁵⁹³ Bu, bir milletin tanımlanmasında önceki zamanlarda din faktörünün önceliğine işaret etmektedir.

Mogolca kökenden gelen ve “nation” sözcüğü karşılığında kullanılan “ulus” sözcüğü farklı bir etnik topluluğu belirtmektedir. Zamanla toplumların aynı soy ve köken üzerine ayrışmaları ile kavramın dinsel bir birlikteliği ifade etmesinden çok “nationalite- milliyet”i ifade etmesi gerektiği fikri gelişmiştir.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ Micheal Hart; Antonio Negri: **İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 2000, s. 115, 116–124.

⁵⁹² Turgay Uzun: “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu Batı**, S: 23, 2003, s. 131–154.

⁵⁹³ Bernard Lewis: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 331, 332.

⁵⁹⁴ Turgay Uzun: **a.g.m.**, s. 131-154.

Bu bağlamda soyut değerler ve bu değerlerin farklılıklar bazında temsili ile vücut bulan ulus⁵⁹⁵ kavramının sözlük anlamı modern çağda Fransızca aynı kökten aynı soydan gelme “nation” kelimesi karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu kelime İngilizce ve Almancada da aynıdır. Kelimenin menşei Lâtince “natio” dan -aynı kökten, aynı soydan gelme- Yunancada ırk, ulus ve soy anlamlarına gelen “genos” sözcüğünden gelmektedir. Yaşama başlamak (doğum) ve kök (soy) salma kelimelerinden türetildiği ve ilk kullanım biçimiyle yaşam, doğum ve doğulan mekân yerine işaret ettiği görülmektedir.⁵⁹⁶ Akademi Sözlüğü'nün 1694 tarihli yazılışında ulus; aynı devlet içinde, aynı toprak üzerinde yaşayıp, aynı kanunlarla yönetilen ve aynı dili konuşan insanlar topluluğu olarak tanımlanmıştır. Sözlüğün 1718 deki hazırlanışında ise daha önceki tanımlamaya ek olarak aynı yasalarla yönetilmese de aynı ülke içinde yaşayan insanların ulus olduğu belirtilmektedir. 1835'e gelindiğinde ne devlet, ne yasa, ne de dil konusuna değinilmeden, eski formüle geri dönülerek, ülke ve doğum esasına dayalı bir tanım yapılmıştır. 1740'lara kadar ulus sözcüğünün kullanımı üzerindeki "aile, klan, soy" imajı pek değişmemiştir. Voltaire, sözcüğün kullanımında temkinli davranmaktadır. 1748'de yayımlanan “Töre Üzerine Deneme”e ulus, halk ve yükselen burjuva sınıfını ima eder. Kitap, 1769'da “Ulusların Ruhu ve Töre Üzerine Deneme” adıyla yeniden yayımlandığında, ulus artık burjuvazinin siyasal yükselişini ifade etmektedir. Ulus sözcüğü, önceleri bütünü içindeki farklılıkları belirlerken, 1789 Fransız devrimi ile mutlak bir siyasal anlama dönüşmektedir. Sieyès'in terminolojisinde ise ulus; her şeyin kendisinden çıktığı genel iradedir. Ona göre her şey istisnasız ondan çıkar her şey halktan yani ulustan gelir. İşte bu kurucu iktidardır.⁵⁹⁷ Hobsbawm, kavramı İspanyol edebiyatından araştırmış ve şu tespitlere yer vermiştir. İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü'nde 1884 basımından önce modern anlamıyla ulus terminolojisinin kullanılmamaktadır. “Nacio” sözcüğü, 1884'ten sonra “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamında kullanılmıştır. Ayrıca 1884'ten sonraki basımı ile birlikte artık “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim bunun yanında, “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” anlamı da yüklenmiştir. Daha yakın zamanlarda Enciclopedia Brasileira Merito'da, “nação” “Bir

⁵⁹⁵ Steve Woolgar: “Configuring the User: the case of Usability Trials”, (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, s. 66.

⁵⁹⁶ Eric J. Hobsbawm: **Milletler ve Milliyetçilik**, (Çev: Osman Akinhay), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 30–31.

⁵⁹⁷ Kemal Gözler: **Kurucu İktidar**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1998, s. 21, 22.

devletin, aynı rejim ya da yönetimde yaşayan, ortak çıkarları olan yurttaşlar topluluğunu; belirli toprak parçasında ortak gelenek, özlem ve çıkarları bulunan grubun birliğini sürdürme sorumluluğunu üstlenen merkezi bir iktidara bağımlı olan insanların oluşturduğu kolektif yönetim güçleri dışında, bir devlete bağlı “halk” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁹⁸ Hobsbawn bu kavramı İspanyolca sözlükten inceleme mantığını, konu ile ilgili sözcüğün evriminin bir genellik taşıması ile açıklamaktadır.⁵⁹⁹

Ulus tanımlamalarında kimi araştırmacıların tercihi, bireylerin ulus duygusundan ne gibi sonuçlar çıkardığı⁶⁰⁰ ya da dış dünyanın bakışı-başka devletler ya da uluslararası kuruluşlar tarafından tanınma- yönünde gerçekleşirken, kimisi de nesnel, din, dil, ırk, toprak üzerinde örgütlenmiş siyasal birim gibi hukuki bütünlüğü ve bu bütünlüğün teritoryal aidiyetine dair öğeleri⁶⁰¹ ya da öznel öğeleri, ulus olma bilinci, bağlılık gibi⁶⁰² veya hem nesnel hem de öznel öğelerin birlikte kullanıldığı tanımları tercih etmişlerdir. Çağdaş anlamında, ulus düşüncesi her şeyden önce, aynı yasalara bağlı olarak yaşamak istediklerini belirten ve sözleşme bağları ile birlikte olan insanlar birliğini belirtmektedir. Bu kavramın tam da karşıtını oluşturan romantik anlayış ise, ulus terimini, kendi içinde, organik ve doğal bağlarla kesin olarak belirlenmiş, neredeyse kapalı bir kimlik olarak tanıtmış⁶⁰³ ve etnikliğin zaman ve mekâna bağlı durumsallığından kaynaklanan farklılıkların belirtilmelerine en sert biçimde karşı çıkmıştır. Etnik köken ile kimlik, kimlik ile siyaset arasında organik bir ilişki kurularak sonuçta ulus gibi etnik bir determinizm oluşturulmuştur. Bu anlamda E.Hallet Car, sosyal sözleşme söyleminin sadece kurgusal olarak dahi olsa Eski Ahid’in izlerini taşıdığını, ulus kurgusuna yaklaşımların da “seçilmiş halklar” kavramı ele alınmadan bu konunun çok iyi anlaşılamayacağını dile getirmektedir.⁶⁰⁴

Eski Ahitteki seçilmiş halk İsrail oğullarıdır. E.Hallet Car’ın bu yaklaşımında Sosyo biyolojik ya da salt biyolojik verilerini ön plana çıkararak etnik grupların tarih boyunca sürekliliklerini koruduklarını düşünmektedir. Bu organik ulus anlayışı ulusu, ortak bir kültürü ve tarih bilinci olan doğal organik bir gerçeklik olarak görmektedir. Bu

⁵⁹⁸ Rukiye Akkaya: “**Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**” Basılmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 13–15.

⁵⁹⁹ Eric J. Hobsbawn: **a.g.e.**, s. 29-31.

⁶⁰⁰ Max Weber: **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 261 vd.

⁶⁰¹ Dominique Schnapper: **Yurttaşlar Cemaati, Modern Ulus Fikrine Dair**, (Çev: Özlem Okur), Kesit Yayınları, İstanbul, 1995, s. 37–39.

⁶⁰² Jean Jack Rousseau: **Toplum Anlaşması**, (Çev: Vedat Günyol), MEB, Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 17–20.

⁶⁰³ Philippe Raynaud: Rials Stephane: **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, (Çev: İsmail Yerguz ve diğerleri), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 929, 930.

⁶⁰⁴ Edvard Carr Hallet: **Tarih nedir?**, (Çev: Osman Akınhay), İletişim Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 79, 80.

da ulusun bireyin iradesinden bağımsız olarak varlığını sürdürmesi dolayısıyla bireyden ziyade ulusu öncelmesi anlamına gelmekte ve ulusu bu anlamda organik bir bütünlük olarak varsaymayan bireyleri “bilinç yanlılığı” içerisinde varsaymaktadır.

Ulus teriminin çağdaş kullanım farklılığı, doğum, soy kütüğüne bağımlı kan bağı, ırk, etni, toprak ya da kavramın tarihi ile değil, tersine bir istenç, bir siyasal topluluğun ilkelerine “özgür katılım” düşüncesi ile de tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, Gellner’in ulus’u ortak bir kültürün, iletişim sisteminin, düşünce ve davranışın ve üyelerinin her birinin diğer bir üyeyi aynı ulusun üyesi olarak kabul ettiği bir topluluk olarak⁶⁰⁵ tanımlamasına çok benzemektedir. Bu tanımlamada aynı yasama erkinin temsil ettiği, aynı yasaya bağlı olarak yaşayan bireyler birliği kavramı öncelenmekte⁶⁰⁶ ve etnikliğin zaman ve mekâna bağlı durumsallığından kaynaklanan farklılıkların belirtilmelerine olanak tanımaktadır.

Ulus, modern, siyasal ve hukuki anlamına 18. yüzyılda ulaşmıştır. Modern anlamı ile ulus kralların yerel toplulukları krallığın gücü altında bir araya getirmiş⁶⁰⁷ ve bu bir araya toplanan güçler iktidar eliyle siyasallaştırılmasının sonucunda kurgulanmıştır. Bu uygulama, devletlerin kurulması hangi düzeyde olursa olsun yönetici sınıf tarafından oluşturulur⁶⁰⁸ söylemini anımsatmaktadır.

Anderson' un çıkış noktası ulusun özel bir kültürel yapım türü olduğu düşüncesidir. Ona göre uluslar hayal edilmiştir. Bu hayali yaşama şeklinde ulus sınırlı olarak hayal edilmektedir. Çünkü hiçbir insan kendini insanlığın bütünüyle örtüşüyor olarak kabul etmemektedir.⁶⁰⁹ Çağdaş ulus anlayışını çok yerinde bir terimle “ulus devlet terimi” ile adlandıran önce Sieyes, ardından da Renan olmuştur.⁶¹⁰

Ernest Renan milletin objektif faktörlerle oluştuğu düşüncesini reddetmektedir. “İnsan, ne ırkının, ne dilinin, ne de dininin, ne de nehirlerin izlediği yolun, ne de sıradağların yönünün eseridir.” Sağlam duygulu ve sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevî bir şuur yaratır ki, buna ulus denmektedir. Renan’a göre, ulusu yaratan şey, birlikte acı çekmiş, sevinmiş ve birlikte umut etmiş olmaktır. Bu verilere dayalı olarak Renan’a göre, ulus’u, ortak bir maziye sahip olan ve gelecekte de birlikte yaşama

⁶⁰⁵ Ernest Gellner: **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev: Büşra Ersanlı Behar), İstanbul, 1992, s. 26–28.

⁶⁰⁶ Manuel Castells: **The Power Of Identity**, New Edition, Blackwell Publishing, 2004, s. 45.

⁶⁰⁷ March Bolach: **Feodal Toplum**, (Çev: M. Ali Kılıçbay), Savaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 536–540.

⁶⁰⁸ Raymond Williams: **İkibine Doğru**, (Çev: Esen Tarım), Tarihsiz, Ayrıntı, s. 173-174.

⁶⁰⁹ Benedict Anderson: **Hayali Cemaatler**, (Çev: İskender Savaşır), Metis, İstanbul, 1995, s. 20, 22.

⁶¹⁰ Philippe Raynaud; Rials Stephane: **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, (Çev: İsmail Yerguz ve Diğerleri), İletişim Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 929.

arzusuna sahip olan insanlar topluluğu şeklinde tanımlayabilir⁶¹¹ ve etniye ait özgül tarih ile insanlığın henüz bilinmeyen dönemlerinden başlayan genel tarih arasında kurulan ideolojik bir temasın uygarlık ve gelişmişlik onuruna ortaklaştırılması ve insanlığın zenginliğine, kaynaklarına yakınlştırılması eğilimine yatkın bir anlayış olarak görebiliriz.

Guibernau; ulus olgusunu, bir topluluk bilincine sahip ve ortak bir kültürü paylaşan kesin sınırlarla belirlenmiş bir toprak üzerinde yerleşik olarak ortak bir geçmişe ve gelecek projesini içeren ve kendi kendini yönetme hakkı olan bir toplum olarak tanımlamaktadır.⁶¹² Bu yaklaşıma göre; bir toplumun ulus olabilmesi toplumu oluşturan bireyin doğumundan ölümüne dek bir gündelik pratikler ve aygıtlar ağıyla bir homo-natiolalist homo-economicus, homo-politicus ve homo-religious olarak kurgulanabilmesi ile mümkündür.⁶¹³ Böyle bir tanımlama kurumların işleyişi ile yeniden oluşturulan her toplumsal cemaatin bir var oluşun kolektif bir anlatı örgüsünü yansıtmaya, ortak bir isim kabul edilmesine ve -yeni durumlar için türetilmiş ve tekrarlanan tekrarlanan yerleştirilmiş olsalar- çok eski bir geçmişin izleri olarak yaşayan geleneklere dayanmaktadır.⁶¹⁴

Ulus'un inşası yerel bağlamda folk kültürlerle dayalı grupların karmaşık yapısı yerine; modern bilim ve teknolojinin gereklerine göre tasarlanmış ulusal kültürü topluma hâkim kılma iddiası taşımakta, bu iddia da ulusal kültür aracılığı ile atomize olan anonim bir toplumu kurgulamaktadır. Bu toplum kurgulandığında yerel bir kültürü odağa yerleştirmek yerine; artık kendisine özgü olan yerel bir üst okuryazar ve uzmanlar arası kültür canlandırmakta veya kendine göre onu yaratmaktadır. Ancak bu yeni duruma rağmen yerel folk stil ve lehçeleriyle bazı bağlantılarına atıfta bulunmadan da edememektedir.⁶¹⁵

Ulus, geleneklerin, göreneklerin ve ayrılıkların yerine bütünleşmiş, aklın ilkelerinden esinlenen yasa tarafından yeniden yapılanmış bir ulusal uzamı ortaya koymaktadır.⁶¹⁶ Modern ulus kurgusunun "inşa" edilmesi ve bu inşanın süreç ve unsurlarına meşruiyet kazandırmak için -yukarıda da belirtildiği gibi- tarihsel atıflara

⁶¹¹ Kemal Gözler: "Devletin Bir Unsuru Olarak 'Millet' Kavramı", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, Kış 2001, s. 108-13.

⁶¹² Montserrat Guibernau: **a.g.e.**, s.91, 92.

⁶¹³ Michael Billig: **Banal Milliyetçilik**, (Çev: Cem Şişkolar), Gelenek Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 16.

⁶¹⁴ Wallerstein, **a.g.e.**, s. 117-118.

⁶¹⁵ Ernest Gellner: **Ulus ve Ulusçuluk**, (Çev: B.E.Bahar, G.G. Özoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 107, 108.

⁶¹⁶ Tourain: **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: H.Tufan), YKY, İstanbul, 1994, s. 155.

başvurulması⁶¹⁷ kurumların işleyişi ile yeniden kurgulanan modern toplumsal cemaatin dayanağı için ortak bir ismin kabul edilmesi ve yaşanan geleneklere dayandırılması gerekmektedir.⁶¹⁸ Çünkü herhangi bir ulusun doğal olarak etnik temelini olmadığı dolayısıyla ulusun ortaklaşa bazı belirli özelliklere sahip olan ve bu ortaklaşa özellikleri yüzünden aynı toplumun üyeleri sayılan çok sayıda bireylerden kurgulanmış bir soyutlama olduğu var sayılmaktadır.⁶¹⁹

Ulus olgusu Alman romantizmde etniklik, Fransız ulusçuluğunun kurgulanmasında da coğrafi sınırların ön plana çıkarılmasıyla farklılıkları dışlayıcı ve ortak faydayı öne çıkarıcı yani birlikçi bir kavram ve toplumsal bütünleşme aracına dönüşmüştür. Modern ulus kavramı monarşik devletin partimonyal bedenini miras almış ve onu başka bir biçimde yeniden icat etmiştir. Bu yeni iktidar totalitesinin çatısı kısmen yeni kapitalist üretim süreçleri kısmen de eski mutlakiyetçi yönetimin mekanizmaları tarafından kurulmuştur. Bu yapısal ilişki ulusal kimlikle istikrara kavuşturulmuştur. Söz konusu kimlik, kan ilişkilerinin biyolojik sürekliliği, toprağın uzamsal sürekliliği ve dilsel ortaklık temelinde kurulmuş kültürel birleştirici bir kimliktir.⁶²⁰ Çünkü ulus formundaki insan topluluğunun birbirlerine birtakım bağlar ile bağlanmış insanlardan oluşma zorunluluğu bulunmaktadır. Smith'e göre ulus tanımına tarihi bir toprak/ülke, ortak mitler ve tarihi bir bellek, kitlevi bir kamu kültürü, ortak bir ekonomi, ortak yasal hak ve görevler yoluyla kurgulanmış, somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiği bir standart ya da mihenk taşını oluşturan ideal insan topluluğuyla ulaşmıştır.⁶²¹

Bu yaklaşıma ek olması anlamında ulusun duygusal yanına vurgu yapan⁶²² ya da tarihselliğine göndermelerde bulunan tanımlamalar da vardır. Bu anlamda Türkdoğan ulus'un duygusal yönüne atıf yaparak, dil ve kültür değerleri yanında ortak duygulara ağırlık vermektedir.⁶²³

⁶¹⁷ Mehmet Karakaş: **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 29–31.

⁶¹⁸ Server Tanilli: **Devlet ve Demokrasi**, 2.Bsk. Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1981, s. 66.

⁶¹⁹ Hans J.Morgenthau: **Uluslararası Politika**, (Çev: Baskın Oran, Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınevi, Ankara, 1990, s. 129.

⁶²⁰ Micheal Hart; Antonio Negri: **a.g.e.**, s. 116.

⁶²¹ Anthony Smith: **Milli Kimlik**, (Çev: Bahadır Sina Şener), İstanbul, 1999, s. 74, 75

⁶²² Ömer İlhan Akipek: **Devletler Hukuku: Devletler Hukuku Şahıslarından Devlet**, Ankara, Başnur Matbaası, 3. Bsk., Tarihsiz, s. 87, 88.

⁶²³ Türkdoğan: **Milli Kimliğin Yükselişi, Niçin Milletleşme?**, İstanbul, Alfa, 2000, s. 2; Cengiz Güleç; **Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi**, Ankara, V Yayınevi, 1992, s. 17.

1.1.2.1. İkibinli Yıllarda Yurttaşlık Bağlamında Çok Kültürlülük- Çok Kültürcülük

Yurttaşlık her ne kadar geleneksel olarak felsefe ve politika bilimlerinin kapsam alanları içerisindeyse de sosyolojik olarak politik bir toplumun üyelerinin bireysel mecburiyetleri ve yasal olarak verilen haklarının anlam bulduğu kurumları ifade etmesi⁶²⁴ ile sosyolojinin de ilgi alanına girmektedir. Çünkü kurumlar sosyal hareket sürecinin sübjektif anlamını anlaşılabilir kılmanın manifestosu olarak kabul edildiğinde sosyolojik genelleme içermektedirler.⁶²⁵ Bu bakış açısına dayalı olarak kurumsal anlamda çok kültürlülük, çoğul kültürlerden oluşan bir ulus-devlet içinde yaşamak anlamına gelmektedir.⁶²⁶

Zayıf ulus-devletlerde heterojenliğin erdemlerinin vurgulandığı çok kültürcülük ve çok kültürcülüğün yükselişi, çoğunlukla ulus-devlet çatısı altında, özelde “siyasal alan” arayışı içinde olan ve bazen egemen değerlerin izafileştirilmesini destekleyen gruplar tarafından başlatılmaktadır. Ulus-devlet kurgusu içerisinde çok kültürcülüğün rahatsız ediciliği, onun ulusal kültür kalıbı içerisinde geleneğin ve yerel kültürlerin politik anlamda müstakilmış gibi yeniden keşfine dayanmaktadır. Böyle bir yaklaşımın nedeni belli bir bölgedeki etnik ve kültürel tabanlı hareketlerin çoğunlukla dünyanın diğer bölgelerindeki taraflarca desteklenmelerinde ve bu destek sayesinde söz konusu etnik ve kültürel tabanların her birinin kendisini ve farklılığını savunan kültürel gruplara ayrılarak “Kültür Savaşları” olarak adlandırılan bir durumu küre ölçeğinde yaşatmaya çalışmalarıdır. Sonuçta, çok kültürlülük ve çok kültürcülük tarafından organize edilen sorunlar teknolojik vasıtalar aracılığıyla, küresel ölçekte gittikçe yaygınlaştırılmaktadır. AB gibi, uluslar üstü olması gereken bir birliğin kurulması, çok kültürlülük ve çok kültürcülük ile ilgili uluslararası sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.⁶²⁷

Küresel süreç, çokkültürlülük aracılığı ile tümleşik yapıları parçalar haline getirmekte ve onlara daha kolay nüfuz edebilmektedir. Küreselleşme sürecine iyimser bakanların bu konudaki görüşlerine göre ulus-devlet yapısındaki aşınma farklı olma

⁶²⁴ S. Turner Bryan: **Classical Sociology**, Sage Publications, London, 1999, s. 262.

⁶²⁵ Weber: “Verstehen and the Ultimate Sociological Unit”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**. Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, s. 79.

⁶²⁶ Steven Spielberg yapımı olan “The Land Before Time” adlı filimin değerlendirmesini yaparken Slavoj Zizek’in de dile getirmeye çalıştığı gibi, bu anlam, bazılarımızın büyük, bazılarımızın küçük, bazılarımızın bilen, bazılarımızın kavgacı olduğunu ve bu bilgilerle yaşamamızın gerekliliğini idrak ederek yaşamımızı zenginleştirebileceğimizi de içermektedir. Slavoj Zizek: “The Violence of The Fantasy”, **The Communication Review**, 6, 2003, Copyright © Taylor & Francis Inc. s. 276, 277; Slavoj Zizek: “The Supposed subject of ideology”, **Critical Quarterly**, Volum, 39, No 2, Blackwell, 1997, s. 43, 44.

⁶²⁷ İhsan Çapcıoğlu: “Küreselleşme ve Geleneksel Dinin Geleceği”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S: 17, 2003, s. 357.

hakkıyla çok etnikli bir topluma geçişin işareti olan özgürlüklere ya da kültürel kimliklere saygılı olunmasının ahlâki ve hukukî tabanını oluşturan önemli ve ilerici bir gelişmedir.⁶²⁸

Görünenin aksine oldukça sorunlu olan bu kavrama karşı aynı yaklaşımı sergileyerek ve küreselleşme sürecini destekleyerek çok etnili bir dünyaya doğru gidişi müjdeleyen John Naisbitt, bu yeni durumu ulus-devletin ölümünü müjdeleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken şey yukarıda da değinildiği gibi çok kültürlülüğün ziyade çok kültürcülüktür. Naisbitt'e göre, ulus-devlet ölmüştür. Bu ölüm, ulus-devletlerin süper devletler tarafından yutulmasıyla değil ulus-devletlerin küçük ve etnik parçalara bölünmesiyle gerçekleşmiştir. Ona göre; yeryüzündeki ülkelerin sadece yüzde onu etnik olarak homojendir. Bu yüzde onluk dilimden arta kalan pek çok halk kendi kendisini yönetmek istemekte ya da başkalarının kendi kendini yönetmeye başladığını ya da bu uğurda yol aldıklarını görmektedir. Bu yol alışı en önemli örneğini ise Sovyetler Birliği oluşturmaktadır. O, Sovyetler Birliğinin dağılması hadisesini demokrasinin artmasıyla ülke sayılarının da artacağı teziyle desteklemeye çalışmaktadır. John Naisbitt Dünyanın tek pazar haline getirilmesinin şart olduğuna inanır. Bu nedenle parçaların küçük olması gerektiğine de vurgu yapar. Onun dünyasında modern telekomünikasyon, halklar, ülkeler ve şirketler arasında olağan üstü bir işbirliğinin oluşumunda ulus-devletin ölümü temel aktördür.⁶²⁹

Görüldüğü gibi küresel kapitalizmi savunan önemli sayıda düşünür ulus-devletin sorunlarını çözmeye ona destek olmak, sorunlarının çözümünde kendi iç dinamikleriyle zorlamada bulunmak ve ulus-devletin güçlülüğü oranında tüm topluma eşit derecedeki yurttaşlık bağı kurgulamasını sağlamak yerine, sorunlara karşın önlem ileri sürmeden heterojenlik kavramını merkeze alarak ulus-devletin homojenliğini sağlamada heterojenliği ikinci plana attığını aslında çoklu tanımlama biçimleriyle çok kültürlülük, çok hukukluluk, çok etniklilik, cinsellik, kısaca alt kimlikler olarak kabullenilen kimliklerin, temsil edileceğini savunarak mozaik, melezleşme ve eklemlenme kavramlarıyla ulus-devleti yeniden tanımlamaya çalışmaktadır. Bu da İkibinli yılların önemli bir özelliğidir.

⁶²⁸ Jean Luce: **Uluslar ve Milliyetçilik**, (Çev: Siren İdemen), Metis, 1998, s. 110–12.

⁶²⁹ John Naisbitt: **Global Paradoks**, (Çev: Sinem Gül), Gençlik Yayınları, İstanbul, 1994, s. 24–25.

1.1.2.2. İki binli Yıllarda Yurttaşlık Girişimi ve Devlet

Mekâna bağlı olarak gerçekleştirilen yurttaşlık bilinci ve ulusal kimliğin nasıl gerçekleştirileceği konusu⁶³⁰ küresel süreçte sürekli tartışmalara neden olmaktadır. Devlet ve onu temsil eden egemenle yurttaş arasındaki eşitsizlikte, devlet ve egemen, mutlak ve sınırsız olarak güçlü olan taraf kabul edilmiştir.⁶³¹ Egemene bu anlamda ağırlık vermek liberal aklın kurucu babalarından olan Locke için pek söz konusu değildir. Locke bireye verdiği eylem genişliğini sadece egemeni değiştirmekle sınırlamaz. O, bireyin hükümet biçimini de değiştirebileceğini varsayar. Bu haliyle Locke devlet'in yurttaşın yaşam, mal, özgürlüğünü koruyan bir araç olarak algılanması gerektiğini ve aslında bunun devlet'in varlık nedeni olduğunu ileri sürer.⁶³² Birey – devlet ilişkisinden kaynaklanan eşitsizlikte birey tamamen güçsüz konumunda değildir. Çünkü birey her şeyiyle devlet'e bağlı değildir. Öncelikle kendi yaşam hakkına sahiptir. Eğer yaşam hakkı tehlikeye girecekse ya da suçu affedilmeyecekse suçunu itiraf etmeme hakkına sahiptir. Egemen istediği için askerlik görevini yapmak zorunda da değildir. Bir savaş durumunda öldürme ya da ölme eylemine girmek kendi isteğine bağlıdır. Sadece egemen istedi diye, bunlar yerine getirilmeyebilir. Birey bu hakkını "Gerçek özgürlükleri"nden almaktadır.⁶³³

Ulus-devlet'in kurgulanmasında ekonomik katkısıyla dikkat çeken İngiltere'nin askeri uygulamadaki yaklaşımı çok farklıdır. İngiltere, cinsiyete ve kahramanlığa dayalı farklı bir uygulama sergilemiştir. Onsekizinci yüzyılda İngiltere sürekli bir düşman tehdidini kullanmış ve tehdit'e dayalı olarak her erkeğin askere çağrılmasına olanak tanıyan yasal düzenlemeyle ordusunu kurmuştur. Ordu o dönemlerde aynı zamanda da bir yurttaşlık okulu konumundadır.⁶³⁴ Çünkü bireyselliğin motivasyonel özellikleri sosyal öğrenme ile biçimlendirilmektedir.⁶³⁵

İki binli yıllarda yurttaşlık konusu gerek bireysel gerekse kolektif olarak çeşitli çözümlerin üretildiği bir konu olmuştur. Örneğin, kültürel azınlıkların talepleri insan haklarının tam olarak uygulanmasıyla karşılanabileceği, demokratik devletin görevinin, yurttaşlara din, dil, etnik köken, kültür ayırımı yapmaksızın eşit muamele etmek, aynı

⁶³⁰ E. Stephan Hanson; Grzegorz Ekiert: "Time, Space, and Institutional Change in Central and Eastern Europe", **Capitalism and Democracy in Central and Eastern Europe**, (Ed: Ekiert and Hanson), Cambridge, 2003, s. 23.

⁶³¹ M. Ali Ağaoğulları; Cemal Bali Akal; Levent Köker: **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İmge, 1994, s. 264.

⁶³² David Held; Mc Lennan Gregor: **The Idea of The Modern State**, 1987, s. 37.

⁶³³ Thomas Hobbes: **Leviathan**, (Çev: S. Lim), Yapı Kredi Yayınları, 2. Bsk. İstanbul, 1993, s. 160.

⁶³⁴ Ozan Erözden: **a.g.e.**, s. 115.

⁶³⁵ Giddens: **Studies in Social and Political Theory**, Hutchinson&Co. Ltd., 1980, s. 286.

hakları tanımak olduğu, dinsel inanç nasıl kişinin özel hayatını ilgilendiren bir konuysa, etnik kültür de aynı şekilde kişinin özel hayatını ilgilendirdiği, yurttaşlara tam bir din ve vicdan özgürlüğü tanındığı, dilini ve kültürünü serbestçe kullanma ve geliştirme hakkı tanınması gerektiği, kültürel azınlıkların taleplerinin karşılanması açısından temel bireysel hakların tanınması yeterli olmadığı, bunlara ek olarak bazı kolektif hakların, grup haklarının da tanınması gerektiği, bu kolektif hakların, azınlık gruplarını kültürel asimilasyona karşı korumalarının zorunlu olduğu, ancak bunların, azınlık kültürleri mensuplarının bireysel hakları (örneğin çoğunluk kültürüne intisap etmeyi seçme hakkı ile) ve öteki demokratik ilkelerle çelişmediği şeklinde sıralanıp gitmektedir.

Ulus-devlet kurgusunun İkibinli yıllara da bu şekildeki yurttaş yorumu ulus'u parçalayan yönü ile "aşındırıcı", bütünden kopardığı parçayı kendi içerisinde bütünleştirmesi bakımından da ulus-devlet'in yurttaş kurgulama uygulamalarına uygun bir nitelik sergileyicidir. Ancak genelde bakılınca söz konusu süreç hem bütünü hem de parçayı "kurgulanabilen" bir düzen olarak yorumlamakta ve sorun bu düzenin organizasyonu sorunu olarak görülmektedir. Şöyle ki, toplum adını verdiğimiz kendiliğinden doğan düzenin, bir organizasyonun genellikle sahip olacağı cinsten kesin sınırlara sahip olması gerekmemektedir. Çoğu zaman, gevşek fakat daha yaygın bir düzende merkezi bir mevki işgal eden birbiriyle daha yakından ilintili bireylerden müteşekkil bir veya birkaç çekirdek olmalıdır. Bunun için büyük toplum bünyesinde, mekânsal yakınlığın veya diğer bazı özel koşulların eseri olarak mensupları arasında daha yakın ilişkiler üreten özgül topluluklar doğmalıdır.

Toplum denen ve kendiliğinden doğan düzen, sürü, kabile veya klan gibi üyeleri en azından bazı bakımlardan ortak amaçların merkezi yönlendirmesi altında hareket ettirilebilir. Aynı grup, bazı durumlarda, avcılık, göç veya kavga zamanlarında olduğu gibi, zaman zaman bir şefin yönetici iradesi altında bir organizasyon olarak işlerken, zaman zaman da, grubun gündelik işlerinin akışında olduğu gibi, talimatlara gerek olmaksızın, geleneksel kurallara riayet etmek suretiyle muhafaza edilen ve kendiliğinden doğan bir düzen olarak da işletilebilir. Bu cinsten değişik kısmi topluluklar çok defa çakışacak ve her birey büyük toplumun bünyesinde var olan çeşitli organizasyonlar yanında çok sayıda bu türden kendiliğinden doğan alt-düzenlerin veya kısmi toplulukların da bir üyesi olacaktır. Toplumun hükümsüz var olabileceği fikri, eğer bu gibi bir düzenin oluşumu için gerekli asgari kurallar onların yürütülmesi ile meşgul organize bir cihaz olmaksızın gözlenirse, akla daha yatkındır. Bununla birlikte

çoğu durumlarda hükümet dediğimiz organizasyon söz konusu kurallara itaati temin için vaz geçilmez bir gerektir. Sadece tek bir ülke söz konusu olduğu sürece metafiziksel anlamlar yüklenmiş “devlet” terimini dâhil etmenin hiçbir gereği yoktur. Yurttaşlık, sınırları belirli bir mekândan sınırları belirsiz bir mekâna taşınmalı ya da mekânsız bir bağlamla anlamlandırılmalıdır. Hareket eden, bir politika izleyen, daima hükümet organizasyonudur ve hükümet’in gayet yeterli olduğu yerde “devlet” terimine sürüklenmek duruluğa yardımcı olmaz.⁶³⁶ Çünkü Ernest Renan’ın söylemiyle uluslar ebedi olmayacak ve bir gün bitecek ve bu bitişin ardından da Avrupa Konfederasyonu ulusların yerini alacaktır.⁶³⁷

Küreselleşme sürecinde devlet kavramının ortadan kaldırıldığına ve devlet yerine hükümet kavramının getirilmeye çalışıldığına böylece de ulus-devlet’lerin küresel devlet’in bir federesi yapılmaya çalışıldığına tanık olmaktadır. Böyle bir tutuma göre; devlet politikaları istikrarlı ve süreklilikleriyle varken hükümet politikaları sürekli değiştirilmeye uygundur. Bu da küresel hükümetin kendi bakımından devamlı olumlanan sürecini daha hızlı işletmesine olanak tanır. Bu Türkiye gibi çevre ülkelerin küreselleşme sürecinde devlet politikası yerine neden sık sık hükümet politikası ifadelerini kullanıldığını açıklamaktadır.

Küreselleşme sürecinde ulus-devlet’in yerine bu yeni hükümet algısı ile insanların birbirine yaklaştığı iddia edilmektedir. Ancak bu tartışmaya açıktır. Nedeni de açları ve tokları uzaklaştıran formülünde gizlidir.⁶³⁸

Bu formül ikibinli yıllarda teknoloji ve ticaret aracılığı ile yaklaştığı iddia edilen insanların yaşadığı dünyayı açlık ve tokluk ile uzaklaştırarak küresel iflasa yol açacaktır. Çünkü küresel süreç ulusların sadece üst tabakaları ile olumlu anlamda diyalog kurmakta ancak pramitin altındakiler ise her zamanki gibi yerlerini korumaktadır. Onlar, dinin kullanım biçimlerinden kaynaklanan farklılıklarla, yurttaş-yurttaşlık niteliğini bozucu yapılanmaların içine dinin evrenselliği tezinin içine çekilmek istenmektedir. Çünkü dinlerin insani ve ahlaki boyutu gerekçe gösterilmekte ve buradan hareketle siyasal ve stratejik hedeflere ulaşılmaktadır. Kısaca din, küresel

⁶³⁶ Hayek: Hukuk: **Yasama ve Özgürlük Kuralları ve Düzen**, (Çev: Atilla Yayal), İş Bankası, C.1, 1996, s. 70–73.

⁶³⁷ Cengiz Aktar: “Osmanlı kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, (Ed: Bora, Murat Gültekin), İletişim, İstanbul, 2003, s. 77.

⁶³⁸ P.H. Martin; Harald Schumann: “Globalleşme Tuzağı Demokrasiye ve Refaha Saldırı”, (Çev: Özden Saatçi Karadan, Mahmure Kahraman), **Türkiye Sorunları**, Kasım 2000, S: 38, s. 51.

şartların beslediği anlamıyla yurttaş-yurttaşlık bazında karşılaşılan yeni durumu meşrulaştırmaktadır.

1.1.2.3. Yeni Yurttaşlık ve Din

Din kurumu, küreselleşme sürecinin edindirmeye çalıştığı yurttaşlık bilinci konusunda kullanılan önemli bir toplumsallaştırma aracıdır. Bu araç etnik grup tanımlamasında da -önceki zamanlarda olduğu gibi- kendisinin birincil bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Küreselleşme süreci modern kültüre ait kabulleri, tutumları yıkmakta ve insanları yeni ortak tutumlara sevk etmektedir.⁶³⁹ Küresel süreçte dinin bu konudaki önemi postmodernizmin din yorumu ile anlamlıdır. Modernizmden kaynaklanan ve bireyi önceleyen dünyaya düşmanca⁶⁴⁰ bir tavır takınan postmodernizm, küresel süreçte bireyi yaşadığı dünyadan tekrar eski zamanlara götürmek ve din adına, dünyada yaşarken, dünyadan uzaklaşmayı ve elindekiyle yetinerek yaşamayı teşvik etmektedir. Böylece bir gelişmiş ülkelerdeki çocukların çevre ülkelerin çocuklarından kat kat daha iyi beslendiği gerçeği sabırla karşılanması gereken dışsallık ve önemsizlik içerecektir. Hatta bu durum Tanrının bir uygulaması ve bu uygulamalara karışmamak adına Tanrı'ya itaatin göstergesi olacak, bireyin soyut dünyasında daha fazla ödül elde edeceği yorumuyla bu durum birleştirilerek bireyin içsel değerlerinde olumsuz olabilecek ne bir iddiası ne de karşı bir duruşu söz konusu edilecektir. Böyle bir yaklaşımda olaylar ve olgular zihinsel olmaktan daha çok varoluşsal, beyinsel olmaktan daha çok kalbi olmalıdır ki insanlar mevcut durumu dini faziletlerin özü ve kaynağı şeklinde ifade edebilsinler.⁶⁴¹

Birey her yönüyle bir uyruk olmaktan yaşadığı toplumun bir parçası olmaya doğru yol alırken bu yaklaşım bireyin kulağına şunu fısıldamaktadır. Her bir birey “ortak varlığın” sınırsız imkânlarının sadece küçük bir parçasını oluşturur. Bu yaklaşıma göre, gerçek olan “varlık” ve onun sınırsız imkânlarıdır. Gerisi bu imkânların geçici ve belirli bir tarzdaki parçalı tezahüründen ibarettir. Dolayısıyla varlığın her şeyin temelinde yer alan belirsiz gerçekliğinin dışındaki her şey gerçek anlamda bir yanılsamadır. Yani onları meydana getiren şartların değişmesiyle yok olan ve tecellinin sahip olduğu gerçeklik derecesine haiz bir yanılsamadır. Gerçekçi hayırseverlik iki ana fikre dayanır.

⁶³⁹ Şahin Gürsoy: “Küreselleşme Ulus-Devlet ve Din”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S: 17, 2003, s. 307.

⁶⁴⁰ Lord Northbourne: **Modern Dünyada Din**, (Çev: Şahabettin Yalçın), İnsan, İstanbul, 1998, s. 40.

⁶⁴¹ Şaban Teoman Durallı: **a.g.e.**, s. 26.

Biri şudur: Her şey Allah'tan geldiği ve vazifesini ona dönmekle tamamladığı için Allah'a hizmet insana hizmetten önce gelir. Yani insana hizmet ancak Allah'a hizmetin bir ifadesi olduğu zaman faydalı olur. Bu anlamda yeni ahdin iki buyruğu vardır. Birincisi, Allah'a hizmetin pratik ifadesi geleneğe bağlanmaktır. Hayırsever davranış geleneğe aykırı olmamalıdır. İkinci buyruk ise, eğer hayırseverlik, gerçek iyinin yerine düşük dereceli veya yanlış iyiye sebebiyet veriyorsa gerçekçi olamaz.⁶⁴²

Tüm bu yaklaşımlar dinler arası diyalog başlığı altında dünyaya duyurulurken diğer taraftan din kaynaklı ekonomi ve akademi, piramidin altındakileri dine yönelmeyle şartlandırmaktadır. Yönelinecek dinin adı ve piramidin altındakilerin yönelecekleri idealleri yine postmodern din burjuvazisine belirtilmektedir. Onlara göre; “Ondört asırdan beri dünya haritasını, doğrudan doğruya veya sonuçları itibariyle şekillendiren Müslüman ve Hıristiyan ümmetlerinin, Hz. İsa'nın şahsiyeti etrafında bütünleşerek, hem kendilerini, hem de bütün insanlığı kurtarmaya yönelmeleri, herkesin ideali olmalıdır”⁶⁴³ Bu yaklaşıma göre, tüm gruplar arasındaki tarihi farklılıklar yüzeyseldir⁶⁴⁴ ve tüm gruplar, belli temel yapısal konular açısından her zaman benzer olmuşlardır. Kuşkusuz, istisnalar birkaç farklı yapıda olmuştur, ama bunlar kalıplaşmış ardışıklıklar oluşturmaz. Tüm toplumlar koşut aşamalardan geçtikleri için tek bir insan toplumuna ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak tek bir dünya kültürüne ulaşacaktır. Toplumlar arasındaki farklılıkların dünya ölçeğinde birleşme eğilimleri vardır.

Ancak farklı kültürleri ve inançları bilgi, teknoloji ve siyasal güçle parçalamak isteyen siyasal güçler, devlet'in özel sermaye ve cemaatlere bırakılmasını istemektedirler.⁶⁴⁵ Siyaseti cemaatlere devretme girişimi devlet'in siyasi gücünü sınırlama adına kendi gücünü pekiştirmektedir. Bu cemaatlerin zihinlerinde olan şey ise “Tanrı” kavramıyla süsledikleri beklentileridir. Ancak Tanrı tasavvuru Tanrının bizatihi kendisi değildir. Tanrı tasavvuru vahiyden öğrenilen bir şey olduğu kadar aynı zamanda insan tarafından da kurgulanan bir şeydir. İnsan kendi özlemlerini, sorunlarını, amaç ve korkularını, beklide bilincinde olmadığı bir yolla Tanrı tasavvuruna yansıtmaktadır.⁶⁴⁶

Batılı olmayan bilimler birçok yerde ortadan kaldırılmıştır. Bunun nedeni onların

⁶⁴² Lord Northbourne: **a.g.e.**, s. 65-66.

⁶⁴³ Suat Yıdırım “Selat ve Selam Hz. İsa İçin” **Aksiyon Dergisi**, Yıl, 9, 2003, s. 470. Aktaran, Recep Kılıç; “Küreselleşmenin Değer Boyutu Üzerine”, **Dini Araştırmalar**, C. 6, S: 17, 2003, s. 19.

⁶⁴⁴ **Zaman Gazetesi**: 10 Kasım 2006, s. 19.

⁶⁴⁵ Bkz: **Zaman Gazetesi**: 11 Kasım 2006, s. 1.

⁶⁴⁶ Mevlüt Evkuran: “Belirsizlik, Tahakküm ve Küreselleşme Bağlamında Teoloğun Gündemi”, **Dini Araştırmalar**, C. 6, S: 17, 2003, s. 322.

iflas etmiş ya da başarılı olmamaları değil birinci dünya bilimini uygulayan toplumların daha büyük askeri güce sahip olmalarıdır.⁶⁴⁷ Bu nedenle olmalıdır ki tarihinden, geleneğinden ve değerlerinden kopmuş insanlar, iletişim teknolojisi ve sermayeyi elinde tutan şirketleri kurguladıkları coğrafyayı kutsamakta ve sadece kurtuluşun bu coğrafyaya katılmaktan geçtiğini dillendirmektedirler. Aynı kişiler, Batı değerlerini biricik ve evrensel olma teziyle⁶⁴⁸ pekiştirmeye çalışmaktadırlar. Bu anlamda dini metinlerden uzaklaşan dini görüntülü çevreler⁶⁴⁹ bu sürecin istekli sözcüsüdür. Hinduizm, Buddhizm, Zerdüşlük, Hıristiyanlık ve İslam gibi tarihi olan ve eklektik yapı taşımayan bütün ilahi dinler⁶⁵⁰ böyle bir yaklaşımı yabancılaşma⁶⁵¹ ile özdeşleştirmektedir.⁶⁵²

Küreselleşme sürecinde din ve siyaset genelde iç içe olarak kabul görmektedir. Çünkü siyasetin yaptıkları din ile meşrulaştırılmakta ve siyasetin de dinselleşmesi söz konusu olmaktadır.⁶⁵³ Kapitalizm talep yetersizliğine maruz kalırsa varlığını sürdüremeyecektir. Bu amaçla önce dinde reform bağlamında dini kapitalizmin amaçlarına hizmet edecek şekilde değiştirecek ve sonra ihtiyacının azalması ölçüsünde tasfiye edecektir.⁶⁵⁴

Böylece modernizm ile ortaya çıkan kamusal ve dini alan ayrımı post modernizmle tekrar başa döndürülmekte ve hayatın her alanı dinselleştirilmektedir. Küreselleşmenin takdim ettiği bu dinin esaslarını tebliğ eden peygamber de medyadır.⁶⁵⁵ Aslında demokrasi için uygun bir medya, okuyucularına kendilerinin gündelik yaşamlarını etkileyen sosyal gücün sınırlarının anlamının ne olduğunu ortaya koymalıdır.⁶⁵⁶

Tam bunun tersi olarak bu yeni peygamberin ilkeleri, sosyal, kültürel ve kamusal alanın yapaylaştırılmasına, dini alanın da real olarak dinamikleriyle siyasal alanı

⁶⁴⁷ Paul Feyerabend: **Yönteme Karşı**, (Çev: Ertuğrul Başer), 3.bsk., Ayrıntı, 1996, s. 8.

⁶⁴⁸ E.W.F. Tomlin: **Psyche, Culture And The New Science: The Role of PN**, Routledge & Kegan Paul, England, 1985, s. 18, 21.

⁶⁴⁹ Angus Armitage: **Kopernik Yaşam Öyküsü ve Çalışmaları**, (Çev: Emel Bayar), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2004

⁶⁵⁰ Ömer Nasuhi Bilmen: **Muvazzah İlm-i Kelam**, İstanbul, Tarihsiz, s. 45.

⁶⁵¹ Ralf Dahrendorf: **Life Chances**, Willmer Brothers Limited, London, 1979, s. 87.

⁶⁵² Nadim Macit: "Küreselleşme Siyaset ve Din", **Dini Araştırmalar**, C. 6, S: 17, 2003, s. 95, 99, 102, 112.

⁶⁵³ Nadim Macit: **a.g.m.** s. 95, 99, 102, 112.

⁶⁵⁴ Yaşar Kaya: "Kürenin Halleri", **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 214, 215.

⁶⁵⁵ Recep Kılıç. **a.g.m.** s. 22; Şeref Ateş: "Bir Siyasal İltişim Tarzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözümlemesi", **Bilig**, S: 13, 2000, s. 118.

⁶⁵⁶ A. William Gamson; David Croteau; William Hoynes; Theodore Sasson: "Media Images and the Social Construction of Reality", **Annual Review of Sociology**, Vol: 18, 1992, s. 373.

kaplamasını emretmektedir. Küresel sürece uygun, hoşgörü⁶⁵⁷ eğitim politikalarıyla birleştirilerek⁶⁵⁸ ulusların önemli bir kitlesini dünyanın sadece eklemeli olduğu kendi ana kitlesinden ibaret olmadığını kavratmaya çalışmakta, bu kavrayışla kitleler sivil toplum örgütleri olarak her alanda işlevlerini arttırarak hükümetlerden bağımsız, genelde ulus, özelde yurttaş çerçevesini diğer uluslar ve yurttaşlar çerçevesine oturtmak istemekte, devletler ölçeğinde iki düşman devlet'in halkı yurttaşlık ve insan olma ekseninde düşman olmalarının gerekmediği savıyla, diğer ulusun yurttaşına yönelik olarak, artık bir düşmandan ziyade, dayanışma içinde olacağı bir varlık olarak gösterilmektedir. Bu anlamda ulus-devlet kurgusunda yurttaş, öncekinden biçimsel olarak farksız, ancak içerik olarak yurttaşlar toplumu olmaktadır. Hemen belirtelim ki, çok kültürlülük, farklı olma hakkı, cemaatçi siyasi hayatın uygulamaya konması, çok etnili bir yapı ile dünyada bir birleşmenin sağlanması ve neticede ulus ötesi yaşama geçilmesi ile sınırların aşılması uygulanabilir gözükmemektedir.⁶⁵⁹ Çünkü yeni tanımlama biçimiyle yeni ulusçuluk sadece Avrupalılık ya da evrenselciliğe değil, göçlere dahi cephe almaktadır.⁶⁶⁰

1.1.2.4. İkibinli Yıllarda Yeni Ulusçuluk

Küreselleşme sürecini ele alan kuramların değinmeden geçmedikleri önemli konuların başında söz konusu sürecin farklılık politikaları ve farklılık vurguları gelmektedir.

Böyle bir öncelmenin nedeni küreselleşme sürecinde kültürel alanda yerel farklılıkların canlandırılmasında ve ön plana çıkarılmasında aranmalıdır. Kültürel alanda yerel farklılıkların canlandırılması ve ön plana çıkarılmasının nedeni küreselleşme sürecinde bu kavramların sürecin yararına stratejik bir işleve sahip olmasıdır. Bu anlamda farklılıklar küreselleşmenin kültürel değerlerinin korunması için mi güncel tutulmaktadır yoksa yeni ulusçuluk bilinçlendirmelerinin kurgusuna olanak tanıyarak oradan evrenselleşmeye mi çalıştığı için midir?

Kanaatimizce küresel kültür değerleri farklılıklar üzerinden hareket ederek kendi

⁶⁵⁷ Bkz: Durmuş Arık: “Küreselleşme sürecinde Kırgızistan’da Misyoner Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S: 17, 2003, s. 334–338.

⁶⁵⁸ J.F. Murphy: (Çev: Hüsamet Arslan), **Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 168.

⁶⁵⁹ Matthew B. Sparke: “Aneoliberal nexus: Economy, Security and the Biopolitics of Citizenship on the Border”, **Politic Geography**, 2006, s. 151,152.

⁶⁶⁰ David Thacher: “The Local Role in Homeland Security”, **Law&Society Review**, Volum: 39, Number 3, 2005, s. 635, 636.

kültürel kalıplarını oluşturmaya çalışmakta bunu yaparken de kendisine göre yerel olan kültürü minimize ederek çok kültürlü bir yapı kurgulamaya çalışmakta, bunu da uluslararası anlaşmalarla güncelleştirmektedir.⁶⁶¹ Bunu etnografik ideolojinin politik ölçülerin sürekli oluşuna rağmen kültürel tanımlamalarının son zamanlarda minimize olduğunu dile getirmesinden⁶⁶² anlıyoruz.

Soğuk savaşın ardından komünist devlet kurgusunun gerilemesi çok kültürlülük ve sivil toplum anlayışının yanında bir de ulusçuluk kavramının gelişmesine olanak tanımıştır.⁶⁶³ İkibinli yıllara özgü ulusçuluk anlayışının küresel kültüre adaptasyonu küreselleşmenin farklılıkları tanımak ve içine katmak istemesi, onlar aracılığıyla işlemeye çalışmasıyla gerçekleşmektedir.⁶⁶⁴ Kısaca dünya, dili İngilizce olan tek bir pazar haline getirilmeye çalışılmaktadır. Çünkü İngilizce OPEC örgütünün, AB'nin, Hindistan'ın ve Pan İskandinav konferanslarının da resmi dilidir. Ayrıca bilgisayar sistemlerindeki verinin %80'i de yine bu dille oluşturulmaktadır.⁶⁶⁵ Yani İngilizce bazı ülkelerde birinci, diğer tüm ülkelerde ikinci dil konumundadır ve hızla da birinci dil olma yolunda ilerlemektedir.⁶⁶⁶ Naisbit bu yaklaşıma uygun olarak şöyle bir tespit yapmaktadır. Tek bir ülke olan SSCB resmi anlamda yüz dört etnik gruptan oluşmaktaydı. Ancak şimdi bu ülke dağılmış ve yerine on beş yeni ülke kurgulanmıştır. Güney Amerika'ya bakıldığı zaman yüzden fazla farklı dil grubunun varlığı görülecektir. Afrika ise bu anlamda çok daha zengindir. Bir örneklem olarak Kenya kendi dili ve kültürüne sahip kırk, Uganda ve Gabon ise kırkın üzerine etnik gruptan oluşmaktadır. Zaire'ye bakılınca iki yüzden fazla dilin kullanıldığı görülecektir. Dünya üzerindeki ülkelerin sadece % 10'u etnik olarak homojendir.⁶⁶⁷

Dünya tek bir pazar haline getirilmek isteniyorsa parçalarının küçük olması gerekmektedir yukarıda dile getirilmişti. Bunun gerçekleştirilme formülü Naisbit'in ilk bakışta masumca görülen istatistiksel yaklaşımından anlaşılabilir. Bu yaklaşım sonuç itibarıyla küreselleşmenin postmodern destekli yeni ulusçuluk anlayışı ile yer kürenin etnik temel üzerine yüzlerce küçük siyasi ve kültürel birliklerden oluşmasını

⁶⁶¹ Tim O'Riordan: "Environmental science, sustainability and politics", **Royal Geographical Society (with The Institute of British Geographers)**, 2004, s. 234.

⁶⁶² James Clifford: "On Ethnographic Allegory", **The New Social Theory Reader**, London, 2001, s. 57.

⁶⁶³ Jeffrey C. Alexander: Steven Seidman: **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: J. C.A; S. S: Routledge, London, 2001, s. 16.

⁶⁶⁴ Ş. Hall: **a.g.e.**, s. 32.

⁶⁶⁵ Tony Spyby: **Globalization and World Society**, Blackwell, Cambridge, 1996, s. 108.

⁶⁶⁶ Şaban Teoman Durallı: **a.g.e.**, s. 156.

⁶⁶⁷ J. Nasibit: **Gobal Paradoks**, (Çev: S. Gül), Gençlik Yayınları, İstanbul, 1994, s. 24.

istemektedir. Var olan haliyle yer küredeki yoksul halkların özgürlüklerini ellerinde tutmalarının bilinçli çabalarını ifade eden ulusalcılıklarının kanıtlanabilir bir yanlış, irrasyonel, dar, nefret yüklü, zorlayıcı ve yıkıcı olarak yorumlandırılmasını ve ulus-devletlerin modernitenin bir sonucu oluşu itibarıyla de bireye mutsuzluk vermesi gibi üçlü bir senaryoya taban hazırlamakta ve bunun için de var olan ulusçulukların çözülerek yok edilmesi için farklı seçenekler sunmaktadır.

Bu seçenekler kabul ettirilebilirse dünya, parçaları küçük tek bir pazar haline getirilebilecektir. Küçük parçacıklardan kurgulanan bu yeni küçük dünyanın kurgulanış biçimi özü itibarıyla eleştirdiği eski dünyadan daha sakıncalı bir yapıyla tanımlanabilir. Çünkü kurgulanış biçimiyle yenedünyayı ayakta tutacağına inanılan yeni ulusçuluk dinsel temaları ön planda tutmasıyla modernizme karşı,⁶⁶⁸ kültürel olarak ayrımcı, etnik kökler üzerinde varlığını korumaya çalışarak bütünleştirmekten daha çok ayrıştırıcı bir özellik sergileyecektir. Bu sergileniş teknolojinin yardımıyla desteklenince de yeni ulusçuluk tehlikeli bir görünüm olmaktadır.⁶⁶⁹ Bu görünüm biri siyasal diğeri kültürel ve ekonomik olmak üzere üç önemli faktörden beslenebilir. Kültürel olarak dinle tarikat ve mezhepler aracılığıyla bireyin edilgenlikten kurtarılarak özgürleştirilmesi ifade edilmekte,⁶⁷⁰ politik olarak ise baskı altında olduğu iddia edilen etnik yapıya yönelik özerklik yaklaşımı sergilenerek bunun ardından tek bir pazar öngörülmektedir. Aslında ikinci yaklaşımla az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasında ikili bir paradoks da yaşanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde bu siyasal yaklaşım etnik yapılar arasında yeni bir devlet kurgulama biçiminde ana kütleden özgürlük adına etkin bir kopuşu teşvik ederken bu yaklaşımın mimarı olan ülkelerde bunun tam tersini kurgulamaya çalışmaktadır. Böylesi bir paradoksun varlık nedeni gelişmiş zengin ülkelerin az gelişmiş fakir ülkeler üzerinde istedikleri gibi davranabilmelerini sağlayan küreselleşme sürecinin ekonomik amaçlarında aranmalıdır. Aynı zamanda bu süreç, Batının bir coğrafyayı ifade etmesinden daha ziyade ideolojik bir kavram olarak ülkelerin

⁶⁶⁸ Bu yaklaşıma örnek olarak XIX. Yüzyıl ikinci yarısında İtalyan Edebiyatının Verga ile en büyük iki romancısından birisi olan Antonyo Fogazzaro'yu örnek verebiliriz. Fogazzaro yapıtlarının tümünde, gökyüzü ile yeryüzünün, dogma ile bilim özgürlüğünün, ruhla etiğin çağrıları arasında bir vicdan dalgalanması yaşamıştır. Yeni Bir din kurucusu olarak da yorumlanan Fogazzaro, 1905'de yayımladığı *IL Santo* ve 1911'de yayımladığı *Leile* adlı iki yapıtı vardır. *Il santo*'da roman kahramanının aracılığı ile kilisenin yenilenmesi tezini savunmuş ve "modernist" denen akımın sözcülük ve önderliğini yaptığı için modernizmi kınayan papa X. Pius tarafından aforoz edilmiştir. *Leile* 'de aynı sondan kurtulamamıştır. A. Fogazzaro: **Bu yeni küçük Dünya**, (Çev: Feridun Timur), MEB Yayınevi, İstanbul, 1989, s. v, vi.

⁶⁶⁹ Mary Kaldor: "The New Nationalism in Europe" **Altered States**, Olive Branch Press, N.Y. 1993, s. 141–149.

⁶⁷⁰ Oktay Gökdemir; "Küreselleşme ve Post Modernizm Tartışmaları Karşısında Ulus-Devletlerin Konumu", **Tarih ve Milliyetçilik, I. Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler**, 30 Nisan–2 Mayıs, Mersin Üniversitesi, 1997, s. 18

odaklandığı bir merkeze dönüşmesinde ve bu tek odaklaşmanın kültürsüzleşmeyi, kimliksizleşmeyi yaratması ve bu bunalımın çözüm yolu olarak da farklı kültürel kimliklerden oluşan çoğul ama belirsiz bir evrenselliğe yöneltmeyi amaçlamaktadır. Bu emirle yeni bir düzenin ve yeni bir dünyanın oluşum biçimi çok belirgin bir biçimde artık ortadadır.⁶⁷¹

Aslında küreselleşme süreci “ulusal” kavramını kurgulayan bütün parçaların krizi ile ilgilidir. Bu sürecin kültürel bağlama yansıtılması, homojenite ilkesine bağlı ulusal kültürel bir temsil kurgusunun krizini ve küreselleşmenin ekonomik ve ideolojik ihtiyaçları bağlamında bu kültürel temsil kurgusunun yeniden kurgulanması sürecini tanımlamaktadır. Bu yeniden yapılanmacı sürecin gerçekleşmesinin temel iki boyutundan söz edebiliriz. Bunlardan birincisi homojenleştirme ikincisi ise heterojenleştirmedir. Küreselleşmenin karmaşık mantığı gereğince bu iki süreç küreselleşme sürecinin bünyesinde birlikte vardır. Bunun için küreselleşme süreci öncelikle farklılıkların temsiline olanak sağlamakata ve farklılıklara meşruluk kazandırarak kendisinin bir üst alanı olan küresel kitle kültürü içinde onları eritmektedir. Böylelikle küreselleşme sürecinin kültür politikası, kendine özgü homojenleştirme tarzıyla farklılıkları özümseyerek küresel ölçekte daha geniş çaplı bir kültürel temsiline içine yerleştirmektedir.⁶⁷² Bu yerleştirmenin kısa tanımı Batılılaşma, Batı medeniyetleri camiası içine girme olmaktadır. Bu “oluşturma biçimi” kimliksiz, kişiliksiz, isyan yüklü kalabalıklar kurgulamaktan başka bir fayda sağlayamaz. Son tahlilde Batılılaşma gerçek anlamda bir uygarlaşma değil bir uygarlık değiştirme sorunu olduğu için⁶⁷³ uyum sorunu yaşayanlarını da birlikte yaratmaktadır.

Kültürel bağlamdaki bu farklılık politikalarının kaynağında ne vardır? Yukarıda uzun uzadıya değinildiği gibi elbette ki büyük sermayenin birikim mantığı vardır. Çünkü artık yerel sermayeler aracılığıyla uzak mesafedeki diğer siyasal ve ekonomik seçkinlerin yanında ve onlarla işbirliği içinde küresel ölçekte hüküm sürebileceğini anlamış bir sermaye söz konusudur. Bunun için onları silip atmaya kalkışmaz, onların aracılığıyla işlemeye çalışır, onlarla müzakere eder. Ayrıca farklılıkları denetim altına almak daha yansız biçime getirmek bu süreçte onun için bir zorunluluktur.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ Serge Latouche: **Dünyanın Batılılaşması**, (Çev: Temel Keşoğlu), Ayrıntı, 1993, s. 121.

⁶⁷² Fazlı Arabacı: “Küreselleşmenin Düşünsel Arka Planı ve Sosyolojik Yansımaları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 8, S: 25, Mayıs-Ağustos, 2006, s. 13, 29.

⁶⁷³ Necdet Subaşı: **Türk Aydınımın Din Anlayışı**, Yapı Kredi Yayınları, 1995, İstanbul, s. 299.

⁶⁷⁴ Ş. Hall: “Eski Ve Yeni Kimlikler, Eski Ve Yeni Etniklikler” (Der: Anthony D. King.), (Çev: Ü.H.Yolsal, G. Seçkin), **Kültür, Küreselleşme Ve Dünya Sistemi**, Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları, 1998, s. 49.

1.1.2.5. Dil Birliği

Ulus-devlet'in temel niteliklerinden birisi olan yurttaşlık niteliğinin hemen ardından değinilmesi gereken en önemli konu "dil birliği" konusudur. Bu önem, sosyal entegrasyon⁶⁷⁵ ve parçalanmanın⁶⁷⁶ ilk olarak dille gerçekleştirilmesinden,⁶⁷⁷ yurttaşlık bilincinin gelişmesinde dilin çok önemli bir yer tutmasından ve kültürü oluşturan birçok üniversal vasıftan en önemli olanının dil⁶⁷⁸ olmasından kaynaklanmaktadır.

Dil, içsel olarak yaratılan farklılıkların etkisiyle kurgulanan bir çatı,⁶⁷⁹ bir anlam sistemidir.⁶⁸⁰ Dilin kendisindeki homojenleşme özelliği ile ulusal kültürün bir parçası ve ulusal kimliğin bir inşa aracıdır. Bu nedenle böyle bir türdeşleştirici araçtan vaz geçilememektedir. Bir toplumda yurttaşlık bilincinin belleklerdeki temeli, dil, ilke birliği ve ülke bütünlüğüdür. Bilinçli her yurttaşın herhangi bir sorun karşısında belleğinde toplumun ilke birliği ile ülke bütünlüğü belirir. Sorun, bellekte beliren bu düşüncelere göre çözümlenir ve bu ortak anlaşma aracı ile anlatılır. Bu nedendir ki kimilerince ulus, "ne ırki, ne kavmi, ne coğrafı, ne siyasi, ne de iradi bir zümre olarak algılanmamakta, bilakis ulus, lisanca, dince, ahlâkça ve edebiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bir zümre"⁶⁸¹ olarak tanımlanmaktadır. Peki, bu ilke birliği ve ülke bütünlüğü nasıl sağlanmaktadır? Tek bir yolla; o yol, çağdaş ve ulusal eğitim yoluyla.⁶⁸²

Eğitim bir toplumun dilidir ve hem politik ulusçuluğun hem de etnik ulusçuluğun ağır bastığı ülkelerde, dilin yönetilmesi gerektiği fikri bu nedenle mevcuttur. Bu fikir dilin bir yandan standartlaşmasını, bir yandan resmi dil olarak eğitimde ve kamusal iletişimde kullanılmasıyla sosyo-kültürel olarak yeniden üretimini içermektedir. Bu anlamda dil hem ulus kurgusunda, ortak kimliğin ve "biz"lik bilincinin temel bir göstergesi ve ispatı sayılmış, hem de bu kurgunun siyasi pratiğe döküldüğü durumlarda,

⁶⁷⁵ Alex Honneth: "Personal Identity And Disrespect", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 39.

⁶⁷⁶ Bruce Lloyd: " Leadership, Globalisation and the New Economy: What is different and what is not?", **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 142, 143.

⁶⁷⁷ Habermas: "Contributions To A Discourse Theory of Law and Democracy", (Ed: J. C.A; S. S.), **The New Social Theory Reader**, Routledge, London, 2001, s. 34.

⁶⁷⁸ B. Berelson; A.G Steiner; Human Behavior: **An Inventory of Scientific Findings**, New York, Harcourt, 1964, s. 646, 647.

⁶⁷⁹ Donna Haraway: "The Biopolitics of Postmodern Bodies", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander; Steven Seidman: Routledge, London, 2001, s. 279.

⁶⁸⁰ Marshall Sahlins: "Historical Metaphors And Mythical Realities", **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander; Steven Seidman: Routledge, London, 2001, s. 48.

⁶⁸¹ Ziya Gökalp: **Türkçülüğün Esasları**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1990, s. 26, 27.

⁶⁸² Simon Marginson; Gary Rhoades: **a.g.m.**, s. 288.

ulus-devlete mensup nüfusu dönüştürmek yolunda asli bir araç olarak kabul edilmiştir.⁶⁸³

Ulus-devlet kurgusuna ulaşıncaya kadar çeşitli devlet modellerinde dil birliğinin varlığından söz edilebilir. Ancak bu dil birliği önceleri dilin karşılıklı bir anlaşma aracı olmasından daha öteye gitmemiş ve halkı kendi yurduna bağlayıcı bir özellik sergileyememiştir. Dilin bir anlaşma aracı olmasının ardından dil ile ilgili söylenebilecek bir başka durum daha söz konusudur. O da, devlet'in yasalarının yurttaş tarafından bilinmesi gereğidir. Yasalar ortaya çıkmaya başlayınca bu yasaların bilinmesi gereği ortak bir dilin de bilinmesi gereğini yaratmış ve bu bilinçle anlaşılabilir yaygın bir dil bilinci kurgulanmıştır. Bu ulus olma sürecindeki yaşamsal bir adımın atılmasıdır ve Avrupa'da 1830'lara denk düşmektedir.⁶⁸⁴

Dil birliği, günümüzdeki gerçek anlam ve önemini ulus-devlet kurgusuyla elde etmiştir ve dil, ulus kurgusunun din, soy, kültür ve tarih birliği kurgularından oluşan dört içsel unsurundan biridir. Dışsal unsur ise düşman imajıdır.⁶⁸⁵ Fransa'da, 1794 yılından sonra yerel dillerin ve lehçelerin kamusal ve özel alanlarda kullanılmaları yasaklanmıştır. Fransa'da dilde birlik 1789 Bildirisinde kullanılan dilin ulusal bir dil olarak tüm Fransızlar için geçerli kılınması eğitimin yaygınlaşmasıyla sağlanmıştır. Bölgesel diller olarak nitelendirilen Baskça, İtalyanca, Brötanca ve otuza yakın taşra ağzı, ulusal birliğin önünde engel olarak görülmüştür.⁶⁸⁶

19. ve 20. yüzyıllarla gelindiğinde ulusun kurgulanmasında başat bir etkene sahip olan dil birliği, her türlü lehçenin, yerel egemen dilin standartlaşmasını sağlayarak bir yandan yurttaşlar ve yerleşim yerleri arasında iletişimi sağlamakta diğer yandan da söz konusu iletişime bağlı olarak etkileşimi gerçekleştirmekte ve piyasaları standartlaştırıcı bir özellik sergilemektedir.⁶⁸⁷

Bu aynı zamanda yönetsel merkezin kültürel merkez olması ile de ilişkilidir. Merkez, kültürel iletişimin akışında belirleyicidir. Küreselleşme sürecinin etkisiyle ikibinli yıllarda bu etki kendisini daha da iyi hissettirmeye başlamıştır. Dil birliğinin özellikle piyasaları bütünleştirme özelliğinin farkına varılması, küresel ekonomilerde de egemen bir dilin gelişmesinin önünü açmıştır. Artık, milyonlarca Çinli İngilizce

⁶⁸³ Mehmet Berk Balçık: " Milliyetçilik ve Dil Politikaları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C. 4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, s. 777.

⁶⁸⁴ Hobsbawn: **Sermaye Çağı, 1848-1875**, (Çev: Bahadır Sina Şener), Dost, Ankara, 1998, s. 110 vd.

⁶⁸⁵ Ozan Erözden: **a.g.e.**, s. 106.

⁶⁸⁶ Atilla Nalbant: **Üniter Devlet**, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 102-109.

⁶⁸⁷ C.Susan Watkins: **From Provinces into Nations**, N.J, 1991, s. 173.

bilmekte, OPEC örgütünün, AB'nin, Hindistan'ın ve daha birçok ülkenin ya resmi ya da ikinci dili olarak kullanılmakta ve bilgisayar sistemlerinin %80'i yine bu dille işletilmektedir.⁶⁸⁸

15. yüzyılda uluslaşma hareketi ile yaratılan yeni İngilizce'nin⁶⁸⁹ küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşması ve kullanılması küresel aktörlerin düşüncelerini her tarafa ulaştırmalarını sağlamakta, ulus-devlet'in niteliğini kurgulayarak korumaya çalıştığı ulusal dili için dikey ve içsel anlamda bir "aşındırma" sergilemesine neden olmaktadır. Dikey "aşındırma" konusunda İngilizce tek dildir. Söz konusu bu dil, küreselleşme sürecine ve ikibinli yıllara küresel olma özelliğini vermektedir. Çünkü dünyadaki tüm radyo yayınlarının %60'ı, yazılan mektupların %70'i, telefon görüşmelerinin %85'i bu dille yapılmakta,⁶⁹⁰ dünya müzik endüstrisinin %65'i beş büyük firma tarafından yönetilmekte ya da film endüstrisinin % 90'ı yedi büyük şirketin elinde bulunmaktadır.⁶⁹¹

Film ve müzik endüstrisinin bu görünümü küresel kültürün maddi temellerine göndermede bulunurken, dilin görsel ve iletişimsel kullanımının toplumsal düşüncüyü geliştiren etkenlerin en başında geldiği gerçeğini de hatırlatmaktadır. Toplumsal bakımdan dilin görsel ve iletişimsel kullanım biçimi, düşünce ve görüşlerin karşılıklı aktarılması ya da toplanması işlevini üstlenmesinin yanı sıra, aynı zamanda o toplumun kültürel gelişimini de içermektedir. Yazılan mektupların %70'inin İngilizce yazılması da bu duruma eklenince bu içeriğin küresel süreçteki yönü çok belirgin olmaktadır.⁶⁹²

Dil farklılaşması birleştirici ve ayırıcı özellikleri olan bir farklılaşma türüdür. Örneğin, Frank krallığının Verdun Anlaşmasıyla ikiye ayrılmasında en önemli ayırıcı dil faktörü olmuştur. Doğu Frank topraklarında Roman dili, Batı Frank topraklarında Germen dilinin konuşulması bu ayrışmayı belirleyen temel faktördür.⁶⁹³ Küreselleşme sürecinde bu ayırıcı faktörler elimine edilmekte ve dil farklılaşmasının birleştirici özelliği İngilizce aracılığı ile küresel aktörlerin lehine kullanılmakta, ulusal diller, içsel olarak yerel ve etnik dillere bölünmektedir. Bu "aşındırma" uluslararası anlaşmalarla gerçekleşmekte ve gerekçesini insan hakları kavramından almaktadır. Bu haklar

⁶⁸⁸ Tony Spybey: **Globalization and World Society**, Blackwell, Cambridge, 1996, s. 108.

⁶⁸⁹ Doğan Aksan: **Her Yönüyle Dil**, TDK, Ankara, s. 128.

⁶⁹⁰ Naisbitt: **Global Paradoks**, (Çev: Sinem Gül), Medya Holding, İstanbul, 1994, s. 14, 15.

⁶⁹¹ Meltem Ahıska: "Medya ve Yerellik", **Toplum ve Bilim**, 1995, S: 67, s. 12.

⁶⁹² Oya Soner: "Türkiye'de Yabancı Dil Eğitiminin Dünü Bugünü", **Öneri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, C.7, Yıl 14, S: 28, 2007, s. 403.

⁶⁹³ Marc Bloch: **a.g.e.**, s. 540.

gereğince ulus-devletler, etnik gruplar üzerinde baskı unsuru olmadıklarını göstermeli ve dahası onların ana dillerini koruduğunu ispat etmelidir. Çünkü ana dil sadece bir dil değildir. İnsanın iki ayak üzerinde yürüyebilmesi gibi temel, asli fonksiyonlarından ve hatta en başta gelenindedir. İnsan, en temel olan bu araçla kendi kendini beşeri bir varlık olarak üretir. Ana dilin yasaklanması kişi dokunulmazlığına tecavüzdür ve dolayısıyla insan haklarına karşıdır. Bu zarar, kişinin bacağına koparmak, bedensel bütünlüğünü bozmakla da eşteştir.⁶⁹⁴

Böylece, 21. yüzyılda, politik bir unsur olma özelliği taşıyan dil aynı zamanda 21. yüzyılın devlet yönetiminin insan hakları kapsamına aldığı bir özellik sergilemektedir. Bu haliyle dil, artık var olan ana kütle için ulusal bir yapıyı sergilemekten daha çok politik bir birlikteliğin simgesi durumundadır. Daha öncede dile getirildiği gibi parçalar küçük olmalıdır ki, elimine edilmeleri ve eksenel parçalar halinde getirilmeleri kolay olsun.

Dil niteliğinin bu şekilde içsel olarak insan hakları çerçevesinde aşınmaya uğratılması aynı zamanda yeni bir dilin uluslararası anlamda zemin bulması anlamına gelmekte ve temel bir ilgi alanı olmaktadır.⁶⁹⁵ Oysaki ulus-devlet kurgusu içerisinde yerel lehçeler bir yandan yaşamakta diğer yandan bu lehçelerin sahibi olan yurttaşlar, eğitimlerini bir ulusal dille yapmakta ve bu dil, onların uluslararası standartlarda çağdaş bir eğitim için altyapılarının kurgulayıcı şartlarını hazırlamaktadır. Aynı zamanda etnik dil üzerinde etkin olan ulusal dille bilim ve teknoloji üretimi uygar dünya ile düşünsel bir paralellik sağlamaktadır. Bu da yurttaşın gelişimi sağlayan önemli bir etkidir. İkibinli yıllarda ana dilin bu bütünleştirici özelliği ulus-devlet kurgusu içinde sınırlandırılmakta, bu sınırlandırma tam tersi bir biçimde, küresel süreçte ingilizceye yönelik özel ilgiye dönüşmektedir. Bu ilgiyle birlikte ikibinli yıllar ulusal dilin içsel değişimi ile yerel dillere parçalanıp yeni ulusal dillerin ortaya çıkışı ve dikey olarak uluslararası ölçekte bir dil bağlamında diğer dillerin sergilenmesine neden olacaktır. Bu sergileyişle uluslararası dil daha önce modern devlette yarattığı bütünlük ilkesinin kapsam alanını değiştirerek sürece uygun dünya vatandaşlarının ortak bilincini küresel aktörlerin lehine çevirecektir.

⁶⁹⁴ Kadir Cangırbay: **Hiç Kimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya, Ankara, 2000, s. 44-46.

⁶⁹⁵ Dil çok kültürlülük politikalarının uygulanmasında önemli bir faktördür. Bu nednele çeşitli ülkelerin siyasal hayatlarının yerleşik kuralları içinde yeni “Kültürel farklılık Politikaları” yer almaya başlamıştır. Soğuk savaşın bitimiyle birlikte etnik ve ulusal grupların içeride ve dışarıda kimliklerinin tanınma talepleri gündeme gelmiştir. Will Kymlicka: **Çok Kültürlü Yurttaşlık**, (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 1998, s. 291, 292.

Dilin bu biçimde statü kazanması, onun sahibi olan toplumun kendisini diğer toplumlara aktarma biçimine dönüşerek küresel toplumun ortaklığını sağlayan ve niteleyen temel bir araç işlevini üstlenmesini kaçınılmaz kılacaktır. Dikey dil birliğinin etkisi, 15 ve 16. yüzyılda matbaanın, 20. yüzyılda yazılı, görsel ve işitsel medyanın yarattığı etkiyle aynı etkiyi yaratmakta ve dünya toplumu bu araçlar sayesinde bütünleştirilmeye çalışılmaktadır. Egemenin dili olan bu dil, kendisini bilmeyenleri küreselleşmenin olanaklarından mahrum bırakacağı korkusuyla kitlelerin kendisini özümsemesine neden olmakta, ulus-devlet yurttaş ilişkisi böylece, küresel egemenler ve diğerleri ilişkisine dönüşecek sonuçta dikey dil birliği bu şekilde kurgulanmaktadır.

Bu şekildeki dil birliğinin sağlanmasının ardından da kültürel birlik semboller kanalıyla gerçekleştirilmekte ve bu sembollerin kültür değişme bakımından hâkim gruba benzeme ve onunla aynı olma iddiası taşıması nedeniyle⁶⁹⁶ küresel egemenliğin toplumsal doyum noktası kurgulanmış olmaktadır. Bu doyum noktasının rotasının ise küresel kitle kültürden geçtiği çok açıktır.⁶⁹⁷ Bu küresel kitle kültürü Batı merkezlidir ve dili de yukarıda da dile getirildiği gibi önemli ölçüde İngilizce'dir.

1.1.2.6. Küresel Kültür-Kitle Kültürü

Moda olmasından dolayı belli bir süre yaygınlaşan, süreç sonunda etkisini yitiren ve hatta izi dahi kalmayan geçici kültürel biçimlerin⁶⁹⁸ sosyolojik tanımlamadaki adı kitle kültürüdür. Bu kültür, geçmişteki sosyal grupların sınırlı etkileşiminden farklı olarak⁶⁹⁹ sanayileşme ile gelen teknolojinin egemenliğinin toplumsala dâhil olması ve ilişkiler biçiminin metalaşma yönünde dönüşüme uğraması sonucunda denetimle karakterize edilen kitle toplumunun⁷⁰⁰ ürünüdür. Bu ürün, toplumlara aktararak ulusal ve yerel kültürleri tek düzelik yönünde tehdit etmektedir.⁷⁰¹ Mannheim'e göre modern toplumun tarihsel eğilimi merkezleşmenin ve atomlaşmanın artması yönündedir. Bu yönde, demokratik bir toplum açısından asli önemde olan toplumsal ve politik kurumlar

⁶⁹⁶ Erol Güngör: "Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür", **Türk Kültürü**, S: 190, 1978, s. 577-579.

⁶⁹⁷ Tuna Korkut: "Batı Yayılmacılığı, Küreselleşme ve Son Lokmalar", **Milli Kültürler ve Küreselleşme**, (Der: Bahaeddin Yediylidiz, Ç. Özdemir, F. Unan), Konya, Türk Yurdu Yayınları, 1998, s. 138, 140.

⁶⁹⁸ Korkmaz Alemdar: **İrfan Erdoğan: Popüler Kültür ve İletişim**, Ümit Yayınevi, Ankara, 1994, s. 149 vd.

⁶⁹⁹ Arjun Appadurai: "Disjuncture And Difference In The Global Cultural Economy", **The New Social Theory Reader**, (Ed: J., C.A; S. S.), Routledge, London, 2001, s. 253.

⁷⁰⁰ Herbert Marcuse: **Tek Boyutlu İnsan**, (Çev: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul, 1986, s. VIII

⁷⁰¹ Richard Pells: **20. yüzyılda Küresel Kültür Miti ve Tehdidi: Modernizmden Film Endüstrisine, Küresel Toplum ve Türkiye**, (Çev ve Der: M.Kemal Öke), s. 16-22.

özerkliklerini giderek kaybetmektedir.⁷⁰² Oysaki modernitenin bir bütün olarak törel uygulama ve kendilik anlayışı 17. yüzyıldan beri politik toplumun en kusursuz kuruluşu tartışmalarını ortaya koymuştur.⁷⁰³

İkibinli yıllarda, tıpkı sermayenin küreselleşmesi gibi kültürel ürünlerinde küreselleşmesinden⁷⁰⁴ de söz edebiliriz. Küresel kitle kültürü enformasyon teknolojisinin tüm dünyayı sarmaladığı standartlaşmış bir kitle kültürüdür. Bu kültür içerisinde egemen görüşe göre; kültürel bir sınıfsızlık kurgulanmalıdır. Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi adlı çalışmasının arka kapağında bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır. Kitle kültürü ile Demokratik kültür aynı şey değildir, çünkü ilkinin kurumları toplumsal oluşumun tüm düzeylerinde kitlelerin siyasal, ekonomik ve kültürel etkilere demokratik katılımının aleyhine işlemek zorundadır. Kitle kültürü, önemli kararları diğerleri adına alan üst grupları, halkın üzerinde, halk için çalışan bir seçkin ya da seçkinlerin varlığına ima eder.

Bu nedenle kitle, ortak bir siyasal kültüre sahip olmadığı zaman siyasal toplumun rejiminin ve yönetimin istikrar kazanması, beklide devam etmesi mümkün olmaz.⁷⁰⁵ Kitle kültürü çok demokratiktir; hiçbir şey arasında ya da hiçbir şeye karşı ayrımcılık yapmaz. Sonuçta kültür, karşı konulmaz şekilde törpülenir ve standartlar kaybolur. Kitle toplumu kavramının tarihsel kökeni, dayanağı artık “halk” değil kitle kavramı olan modern sınıflı toplumun belirmesi için gerekli toplumsal siyasal ve ekonomik koşulları hazırlayan Batı Avrupa Kapitalizminin 19. yüzyılın ikinci yarısındaki hızlı gelişimine bağlıdır. George Gissing, New Grub Street (1891) romanında Chat gazetesine yönelik tanımlamasıyla kitle kültürünü şu şekilde tanımlamaktadır. “Gazetem çeyrek-aydınlara, yatılı okullar tarafından devşirilen büyük yeni kuşağa, yalnızca okuyabilen fakat dikkatlerini uzunca bir süre toplayamayan genç bay ve bayanlara hitap edecek..... Bu gibi kişiler trenlerde, otobüslerde, kendilerini meşgul edecek bir şeyler isterler..... İstedikleri, dedikodu türü malumatın en hafif ve boş olanıdır. Biraz hikâye, biraz tasvir, biraz skandal, biraz nükte, biraz istatistik. ... Her şey çok kısa olmalıdır, azami beş santimetre; dikkatlerini beş santimetreden daha fazla toplayamazlar. Dedikodu bile onlar için çok uzundur, boş gevezelik isterler... Entelektüel kültüre- örneğin kitaplara-

⁷⁰² Alan Swingewood: **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Bilim ve Sanat, (Çev: O. Akinhay), Ankara, 1998, s. 333.

⁷⁰³ Habermas: “Contributions To A Discourse Theory Of Law And Democracy”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: J. C.A; S. S.), Routledge, London, 2001, s. 30.

⁷⁰⁴ Meltem Ahıska: “Medya ve Yerellik”, **Toplum ve Bilim**, 1995, S: 67, s. 13–15.

⁷⁰⁵ İtler Turan: **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 2. Bsk., Der Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, s. 44, 45.

yönelik tepkiyse çok tipik ve olumsuzdur. “İnsana ne verir ki?” ya da “Ne faydası var ki?” Toplumsal yaşamın dokusu, toplu halde yaşamaktan hoşlanma ve arkadaş canlısı olma üzerine örülüdür: aile içinde, kamuoyunun tanıdığı kişiler (bizim Jack) dâhil, her şey paylaşılır; “Kısa vadeli bir zevk düşküncülüğü” hazların anında tatmin edilmesi ve geleceği hiç düşünmeme ya da geleceği planlamanın en aza indirilmesi söz konusudur. Para biriktirilmez, yaşam planlanmaz, “Hafif bir zevk düşkünlüğü her yanı kaplar, “Sanki uzun vadeli ve büyük mükâfatların kendilerine göre olmadığını biliyor gibidirler.” Tavrı, “Kaygılanmak niye ki?”, Gülmene bak! dır. Çoğunlukla ABD kaynaklı ve şiddet, seks ve sadizmle dolu ucuz romanlar ile “Modayı yakından takip eden”, “Parlak”, sınıfsız dergilerin varlığı söz konusudur. Sonuçta ortaya çıkan ise, tüm beğeniye ve karakteristik “Halk” kültürünü yok eden, gerçeklikten kısmi bir kaçış, “Hislerin solgun yarım ışığı”nı ifade eden kitle sanatına doğru bir hareket.”⁷⁰⁶

Bu hareket dünya çevresindeki seyahatler neticesinde, altın, baharat, abanoz ve fildişi gibi nesnelere ek olarak bedenleri de tüketmektedir. Artık ötekisi yoktur. Zaten ötekisi bizim tüketimlerimiz ve yok edişlerimiz için üretilmiştir.⁷⁰⁷ Bu mantığın oluşturulması için öncesinden daha iyisi biçiminde bir slogan geliştirmeye ve kültürel değişimleri bu sloganı gerçekleştirmek için yapılması gereken olarak algılamaya gerek vardır.⁷⁰⁸

Tıpkı sermayenin küreselleşmesi gibi kültürel ürünlerinde küreselleşmesinden söz edebiliriz. Enformasyonun medyayı da kapsayacak biçimde dolaşıma girmesi ile kültürler arasındaki etkileşimde de gözle görülür bir yaklaşım vardır. İletişim ve telekomünikasyon’un gelişmesi, yerel olanın küreselleşmesi ile özgün yerel kültürlerin kozmopolitleşmesi küresel bir kültür pazarının oluşumunu göstermektedir.⁷⁰⁹ Küresel kitle kültürünün dinamiklerinin ne olduğu konusuna eğildiğimiz zaman çok açık bir şekilde bu dinamiklerin iletişim ve telekomünikasyon olduğunu⁷¹⁰ ve bu iki kavramında kendileriyle ilgili alanlarda ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle bir paralellik sergilediğini⁷¹¹ söyleyebiliriz. Ağırlıklı olarak Amerikalı olan küreselleşme ve küresel

⁷⁰⁶ Alan Swingewood: **Kitle Kültürü Efsanesi**, (Çev: Aykut Kansu), Bilim ve Sanat, Ankara, 1996, s. 15, 16–72, 73.

⁷⁰⁷ Palli Cristina Monguilo: “Ordering others and othering orders: the consumption and disposal of otherness”, **The Consumption of Mass**, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, The Sociological Review, USA, 2001, s. 189, 190.

⁷⁰⁸ Kurt Lewin: **Resolüvntg Social Conflict Field Theory in Social Science**, American Psychological Association, Thirt Printing, Washington, 2004, s. 35.

⁷⁰⁹ Jonathan Friedman: “Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri”, **Post Modernizm ve İslam: Küreselleşme ve Oryantalizm**, (Der: A.Toğçuoğlu, Yasin Aktay), Vadi Yayınevi, 1996, s. 7–9.

⁷¹⁰ Haluk Geray: “Küreselleşme ve Masa Üstü Sömürgecilik”, **Mürekkap**, Kış-Bahar 1995, S: 3–4, s. 43.

⁷¹¹ Fuat Keyman: “Küçülen ve Parçalanan Dünyada Siyaseti Anlamak”, **Toplum ve Bilim**, Kış-Bahar, 1995, 41–46

kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının ve dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen, tüm dillerde anında konuşabilen görüntünün, popüler hayatın, eğlencenin, dinlenmenin, görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin egemenliğindedir. Bu anlamda, televizyon ve sinemanın, görüntünün görselleşmesinin ve kitle reklâmıcılığının afişe ettiği “büyük tarihsel olaylar” ya da “icatlar”ın tarihin akışını değiştirerek rutin halinde yapılan şeyleri artık bitirdiğini, nefessiz bırakıp öldürdüğünü ilan eden afişler sergilenmektedir.⁷¹²

Küresel kitle kültürü, tüm bu kitle iletişim biçimlerinde kendini gösterir ama başlıca örneği uydu televizyon olarak düşünülebilir.⁷¹³ Bu anlamda, uydu yayınları ve televizyon, ulusal sınırlarla sınırlandırılmamanın en açık delilidir. Yukarıda da değinildiği gibi müzik endüstrisinin %65’i beş büyük firmanın, film endüstrisinin de %90’ı yedi büyük firmanın elindedir. Bu da, hizmet sektörü olarak sınıflandırılan sinema filmlerinin⁷¹⁴ kitle kültürünün maddi temellerinin önemini göstermesi bakımından önemlidir. Buralardan dünyanın diğer bölgelerine gönderilen materyallerle kitle kültürü burjuva demokratik ve totaliter tahakkümünü meşrulaştırmaktadır. Eğer kültür insanın kendi insanlığını ve amaçlarını ve özgürlük akışını ve vakar arzusunu ifade ettiği bir araçsa, kitle kültürü kuramı tüm bunların reddidir.⁷¹⁵ Yani aynılaştırma, doğal olarak bireyler arasındaki farklılıkların törpülenişi, onları daha homojen, daha birbirine benzer bir nitelik kazandırmaya dönük bir özellik olarak ortaya çıkartıştır. Kitle kültürünün bir başka özelliği de seri üretimden dolayı, ürettiği malı, ticari bir meta haline dönüştürmesidir.

Batı merkezli ve dili İngilizce olan küresel kitle kültürü kraliçe’nin İngilizcesini konuşmamakta, İngilizcenin devşirilmiş çeşitli biçimlerini konuşmaktadır. Diğer diller üzerinde hegemonya kurarken onları kendinden dışlayan İngilizce, Anglo-Japonca konuşur, Anglo-Fransızca, Anglo-Almanca ve hatta Anglo-İngilizce konuşur. Eski, bildik sınıf-tabakalı, sınıf-egemen ses uyumuna dikkat edilen standart ya da geleneksel yüksek tabaka İngilizcesi biçiminden hayli farklı olan yeni uluslararası dil biçimidir bu.⁷¹⁶ Bu dil biçimi, kullanım yoluyla en eski orijinal biçiminin bulunabileceği bir dil değildir. Yapaydır. Oysaki bir dil, kullanım yoluyla en eski orijinaline ulaşılabilir

⁷¹² Zygmunt Bauman: “On mass, individuals, and peg communities”, **The Consumption of Mass**, (Ed: Nick Lee, Roland Munro), Blackwell Publishers, The Sociological Review, USA, 2001, s. 102.

⁷¹³ Ş. Hall: **a.g.m.**, s. 71-72.

⁷¹⁴ Hüsnü Erkan: **Bigi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, İş Bankası Kültür Yayınevi, Ankara, 1994, s. 12-15.

⁷¹⁵ Swingewood: **Kitle Kültürü Efsanesi**, (Çev: Aykut Kansu), Bilim ve Sanat, Ankara, 1996, s. 187.

⁷¹⁶ Ş. Hall: **a.g.m.**, s. 70-73.

özellikler sergiler.⁷¹⁷

Görüldüğü üzere küresel kitle kültürü, kitle toplumuyla bitişik bir kavramdır. Batılı toplumların 19. yüzyıl sonundan itibaren birbirleriyle aynı özelliklere sahip ama bir o kadar da birbirlerinden uzak “atomlaşmış” bireylerden oluşan türdeş bir toplum haline gelişini varsaymakta ve toplumsal farklılıkların varlığını yok sayarak, modern topluma yönelik tek bir kültürel kurama dayanmakta seri üretimi ve standartlaşmayı gerektirmektedir. Küresel kitle kültürü baskıcıdır, doğal olarak uyutucu bir özelliğe sahiptir ve tekyönlü bir belirleyici hegomanik etkisi söz konusudur. Bu nedenle küresel kitle kültürü homojenleştirici bir kültürel temsil biçimidir.

2. ULUS-DEVLETİN ÜLKESİ; SINIR KAVRAMININ PERFORMATİF DEĞERİ⁷¹⁸

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ulus-devlet’in meşruluk ve egemenliğinin önemli bir parçası olan yurt hayaline ait sınır kavramının anlamının da değişmesine neden olmuştur. Ulusçu bakış açısının ateşli retoriği ile sabitlenen vatan toprakları bu anlamda sınır kavramının ileri teknoloji destekli geometrik kesinliği ile bariz bir karşıtlık oluşturarak⁷¹⁹ ulus-devleti aşındırmaktadır. Oysa ki, yukarıda da belirtildiği gibi ulus-devlet sınırları belirli bir toprak parçası üzerinden hareketle egemenlik ve meşruluk kazanmaktadır. Ancak buradaki belirli bir toprak parçası ve egemenlik ifadesi coğrafi bir aradılığı şart koşmadığını da belirtmek gerekmektedir. Türkiye’nin Kıbrıs, İngiltere’nin Fokland adalarıyla olan ilişkisi gibi. Ulus- devlet kurgusu içerisinde mekân özel mülkiyeti ifade eden parseller şeklinde atomize edilerek kanunlarla belirlenen şartlar çerçevesinde istendiği gibi piyasada rahatça alınıp satılmaktadır. Toprağın bu şekilde türdeşleştirilmesi, sistematik olarak haritalamayı gerekli kılan bir strateji ile 18 ve 19. yüzyıllarda ulus-devlet kurgusunun yüzünü köklü

⁷¹⁷ Dan Rose: “Pass the salt: how language moves matter”, **The Consumption of Mass**, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, The Sociological Review, USA, Volum:13, 2001, s. 53.

⁷¹⁸ Son on yılda “performans” ve “performativite” eleştirel teorinin ana kavramları haline gelmiştir. Bu kavramlar kimlik ve özne oluşturan teoriler üzerinde, özellikle toplumsal cinsiyet ve cinsellik bağlamında etkili olmuşlar ve çeşitli disiplinlerde, sanatta ve medyada geniş bir biçimde analitik araçlar olarak kullanılmışlardır. Temsil kategorisi sosyal kültürel teoride giderek daha merkezi bir konum elde ettikçe performans ve performativite kategorileri giderek daha geçerli ve üretken hale gelmiştir. Bunun nedeni performans kavramının zorunlu olarak “temsil” fikrinin yaşayan bedenlerin varlığına ve pratiğine referans aracılığıyla bu fikrin içindeki “gerçekliği” ima etmesidir. Başka bir deyişle performans kategorisi “kelime” ve “bedeni”, “teori” ve “pratiği”, “felsefe” ve “sahneyi” ima eden ortak bir zemin tesis etmekte ve yeniden üretim olmadan temsil anlamına gelmektedir. Lenio Myrivili: “Bir Performans Olarak Sınır”, (Çev: Bayram Şen), **Toplum ve Bilim**, S: 106, 2006, s. 254, 255.

⁷¹⁹ Halil Nalçaoğlu, “ Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İletişim, İstanbul, 2003, s. 305.

bir biçimde değiştirmiş ve yabancı uyruklular için bu uygulamalarda belli sınırlamalar ortaya konulmuştur.

Küreselleşme süreciyle gelinen noktada, atomize parçaların alınıp satılması yabancı uyrukluları da kapsayacak biçimde kolaylaştırıcı faktörleri kanunlaştırmaktadır. Artık vatan adı verilen topraklar sabitlenemez bir doğaya sahip olarak algılanmakta ve ulusal topraklar farklı düzlemlerde ve kesinlik derecelerinde bir “performans” ürünü olarak yorumlanmakta ve AB’de bu performans genişlemesine yönelik en iyi örnekleme oluşturmaktadır.⁷²⁰

Gerçekte ulus-devlet tanımlamaları içinde sınır kavramına vurgu (egemenlikte olduğu gibi) çok önemli bir yer tutar. Sınır kavramını tanımlaması içinde kullanarak ulus-devleti açıklamaya çalışan bir örnek olarak Weber’in tanımını verebiliriz. Weber ulus-devlet’i, sınırları belli bir alan üzerinde idari tekeli olan ve hükmi hukukla, içsel ve dışsal şiddeti kontrol aracılığı ile yaptırımlara bağlayan bir kuramsal yönetim fikri⁷²¹ olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle sınır kavramı devlet gücünün yasal anlamda söz konusu tüm sınırlar içinde tartışmasız olarak kullanılmasını ifade etmektedir.

Modern devletin şiddeti tekelinde tutması ve şiddet aracılığıyla kurgulanması fikri Giddens’in modern devlet kuramında önemli bir etkidir. Giddens’in devlet anlayışı Weber ve Hegel’in devlet konusundaki sentezlerinden etkilenmiştir. Ancak Giddens, Weber’in devlet konusundaki görüşlerini, pre-kapitalist devletin tarihselleştirilmesi sürecinde modern devleti şiddeti tekelinde bulundurması gerekçesiyle anokranistik olarak kabul etmekte ve kapitalizmin etkisinden çok şiddeti tekelinde bulundurmasıyla özdeşleştirmektedir. Ayrıca Giddens, modern devlet öncesi devlet kurgusu ile modern devlet kavramları arasında evrimsel bir gelişmeden daha ziyade derin kırılmaların yaşandığını dile getirmekte, çeşitli devlet formlarını mahalli yerlerde kale türünden egemenliklere sahiplikle ilişkilendirirken modern devlet egemenliğinin modernizmden alındığını dile getirmektedir. Giddens’e göre, modern devletin ortaya çıkışı 1800’lü yıllar ve ardından gelen yıllarda kapitalizm, endüstrileşme ve askeri gelişmelerle yakından ilişkili ise de onun ortaya çıkışı temelde savaşla ilişkilendirilmelidir. Örneğin askeri endüstrileşme kapitalizmin gelişmesinde önemli bir faktördür. Aynı zamanda liberal demokratik vatandaşlığın hak ve sorumluluklar anlayışı, devletin gelişmesinde

⁷²⁰ Halil Nalçaoğlu: **a.g.m.**, s. 297.

⁷²¹ Weber: **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, (Çev: Z. Aruoba), Hil Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 54–56.

savaşın rolü olarak görülmesi gereken bir bakış açısıdır. Askere gitmek ve ulusal bir toprağın kurumsal olarak korunan ve güçlendirilen bir devlet tarafından kontrol edilmesi de liberal bir demokratik hak olarak görülmelidir.⁷²² Ne var ki, gözetleme ve şiddet araçlarının denetimi hem 19. yüzyılda hem de günümüzde içerisinde Marksizimin de yer aldığı en etkili toplum kuramı ekollerinin gözünden çoğunlukla kaçmış olan olgulardır. Her iki olgu da, Marksizm'in temel ilgi alanlarını oluşturan kapitalizm ve sınıf çatışması ile ilişkileri bağlamında incelenmeli, her ikisi de modernitenin gelişmesindeki bağımsız etkiler olarak bu alanların yakınında yer almalıdır.⁷²³

Ulus-devlet gücü sağlayan ve koruyan bir devlettir. Tarihsel kronoloji itibariyle Antik Yunan Site devletlerinden itibaren Kutsal Roma Germen, Osmanlı imparatorlukları ve Rus Çarlığı gibi her siyasal yapılanmada bir sınır anlayışı mutlaka olmuştur. Ancak bu sınır anlayışı modern bir devlet olan ulus-devlet kurgusundaki anlamıyla hiçbir zman aynı değildir. Söz konusu yukarıdaki yapılanmalarda sınır, ya tanrının egemenliğini ya da egemenliği tanrıdan alan egemeninin mülkiyetini belirlemiştir.

Bu çizgiler türdeş bir bütün oluşturan siyasi bir içerikle anlamını ulus-devlet'te değiştirmiştir. Ulus-devleti sınır kavramına kavuşturan yapılanma ise yukarıda değinilen Westphalia (1648) barışıdır.

Aydınlanma düşünürlerinin üstesinden gelmeye çalıştıkları şey politik ve ekonomik bir sorun olarak "mekânın üretimi"dir. Paralı yolların, kanalların, işletim ve idare sistemlerinin ekime hazırlanmış arazinin ve benzeri şeylerin üretimi bir ulaştırma ve iletişim mekânının üretimini açıkça gündeme getirmiştir. Bu tür yatırımların mekân üretimine getirdiği her değişim, sonuç olarak ekonomik faaliyetleri eşitsiz şekilde etkilemiş; bu, servet ve gücün yeniden dağılımına yol açmıştır. Kısaca vatan, ağırlıklı olarak ekonomik terimlerle tanımlanan bir varlık haline gelmiştir.⁷²⁴ Politik iktidarı demokratikleştirme ve yayma yönündeki her çaba da benzer biçimde bir mekân stratejisi gerektirmektedir. Fransız Devriminin ilk girişimlerinden biri Fransız ulusal mekânını yüksek derecede rasyonel ve eşitlikçi biçimde bölümlere ayırarak rasyonel bir idari sistem kurmuştur. Bu politikanın eylem halindeki en iyi örneği beklide ABD'de

⁷²²Anthony Giddens: **The Nation-State and Violence: A Contemporary Critique of Historical Materialism** University of California Press (October 21, 1987), s. 17–22, 233.

⁷²³A. Giddens. **a.g.m.**, s. 380.

⁷²⁴Halil Nalçaoğlu: **a.g.m.**, s. 303-305.

çiftlik ve müstemilatı üzerine tasarlanmış sistemdir. Bu türden mekânsal çözümlerin ardından, 1848'den sonra, İkinci İmparatorluk Fransa'sında Preire kardeşler gibi bankerler, aşırı birikim ve kapitalizme karşı, demir yollarına, kanallara ve kentsel alt yapıya dev bir yatırım dalgası aracılığıyla yüksek derecede karlı ama süpekilatif bir "mekânsal çözüm" uygulamışlardır. Büyük kapıların yıkılması, kale hendeklerinin aşılması, insanın bir zamanlar girmesinin yasak olduğu yerlerde keyfine göre dolaşıma açılması ve içine girilmesi bir mekânın mülk edilmesi, Fransız Devriminin ilk keyiflerinden biridir. Üstelik "Aydınlanma'nın iyi yetişmiş çocukları olarak" devrimciler, mekân ve zamanı bir fırsat olarak görmüşlerdir. "devrim zamanının" eş değeri olacak bir törensel mekân inşası fırsatı da yaratmıştır. Bu demokratikleşme projesinin paranın gücü ve sermaye tarafından saptırılması mekânın metalaşmasına ve iktidarın yerleşmesi için yeni ama aynı derecede baskıcı coğrafi sitemlerin yaratılmasına (ABD'de olduğu gibi) yol açmıştır.⁷²⁵

1648'den 2000'li yıllara gelindiğinde sınır belirleyen aktörler olarak ulus aşırı firmalar, sorumluluklarını sadece hissedarlarına karşı hissetmekte ve ulus-devlet'e ait olan sınır hakkına uluslararası alanda getirilen esnekliklerle sınırlama koymaya çalışmaktadır. Ancak, küresel süreçte sınır kavramı bir grup için halen anlamını korumaktadır. O da bazen vasıfsız emek, bazense ulus-devlet'in sınırlarına hapis olmuş yetersiz yerel sermayedir. Kapitalist dünya ekonomisinin sosyo-ekonomik dayanaklarından birisi fiziksel işgücü akışlarını sürdürme zaruretidir.⁷²⁶ Bu anlamda çağdaş teknolojiyi kullanma yeteneğine sahip vasıflı emeğin küresel ölçekte hareketi kolaylaşırken vasıfsız emek ulus-devlet'in sınırları içine hapsedilmiştir. Bu vasıfsız emek, küresel sermaye için ucuz iş gücü olarak tanımlanmış ve teknolojinin gelişmesi ile kendisine ihtiyaç duyulmayan bir nitelik keyfiliğine bürünerek büyük sermaye için işlevsiz bir ihtiyaç oluştur. Teknolojik gelişmelerin büyük sermaye için stratejik işlevi emek ile emeğin mekâna bağlı örgütlenmeleri arasındaki bağı da koparmıştır. Küreselleşme sürecinde emek-mekân ilişkisi değişmiştir. Bu değişim üretimin mekâna bağlı örgütlenmesi üzerinde de farklılaşmalar yaratmıştır. Teknolojik gelişme ve değişimler sayesinde iş, emek ve dolayısıyla üretimin, bilgisayar teknolojisine bağımlılığı arttırılmıştır.⁷²⁷ Bu bağımlılık oranındaki artış sayesinde, yukarıda da

⁷²⁵ Bülent Aksoy: "Postmodernizm ve Coğrafya", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 3, 2003, s. 97-99.

⁷²⁶ İ. Wallerstein: *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, (Çev: T. Birkan) Metis, İstanbul, 2000, s. 121, 124.

⁷²⁷ Baskın Oran: *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj, Ankara, 2000, s. 45, 46.

değinildiği gibi üretim ile mekân arasındaki sıkı bağ, ulus-devlet'in sınır ilkesinin aşınmasına neden olmuştur. İkininli yıllardaki uzak gelecekte ise bu aşınma ile sınır kavramının ne olacağı egemenlik nosyonunun değişimi ile bir paralellik sergileyen bilmece misali bir cevapta saklanmaktadır.

Küreselleşme sürecinin, mikro parçaları gerek bireysel gerekse toplumsal amaçlarla alınır- satılır hale getirmesi ve bu alım satımı kolaylaştırıcı kanunlarla desteklenmesi, kısaca “mekânın sınırlara tabi tutulmadan mülk edinilmesi,” mekân ve egemenlik arasındaki gerilimi görmemezlikten gelmektir. Bu süreçte mekânın türdeşleştirme ilkesi gereği yeniden düzenlenmesi mekâna yönelik egemenliğin tekrar bir daha ama bu sefer farklı formatlarda üretileceği anlamına gelmektedir.⁷²⁸

Burada görülmeyen şey, mekânın içte bireysel, dışta da toplumsal egemenlik ile gösterildiğinin perdelenmesidir. Küreselleşme sürecinde, merkantilizmin etkisiyle mekâna dayalı politikanın çevresinde formüle edilen coğrafi bir belirleyici olarak ulus-devlet, bireyselleşmiş özel mülkiyetin haklarını her şeyin üstünde tutan Liberalizmin mekân alanına yönlendirilmektedir. Daha önceleri ulus-devlet'in anlam haritasını biçimlendiren sistematik çizimler, bu defa ulus-devletle arasında farklı güç ilişkisi bulunan özel mülkiyet ilişkilerinin ve metaların uluslararası ilan edilen ulus-devlet sınırları içerisinde serbestçe dolaşımını belirleme amaçlı olarak yapılmaktadır.

Küresel süreçte sürecin toprak politikası, mekânı mikrolaştırıcı kurgusu, temelini kapitalizmden alan toplumsal ilişkilerin yayılmasını kolaylaştıran bir araç olarak görülmektedir. Kapitalist güç, ulusalcılık gibi, artık çevre ülkelerin her birinde rastlamadığı güçlü bir pratikle karşılaşarak hareket edemeyeceği derecede dışa kapalı bir mekânla yüz yüze gelebilir. Küresel sürecin demokratik olduğunu iddia ederek mekânı yeniden düzenlenmesi pratiğinin karşısına çıkan şey eskinin pek sevilmeyen pratiklerini güçlü bir şekilde bünyesinde taşıyan toplumun kendisidir. Eğer toplum o sevilmeyen pratiklerini unutmuş ise o zaman söz konusu süreç gayet rahat işlemeye devam edecek ve küresel sürecin girilmemesi gereken mekânlar olarak belirleyeceği yerler için sürece uygun kanunlaştırmalar yapılacak ve her şey bu kanunlarla meşrulaştırılacaktır.

Bu aykırılığa ikininli yıllarda verilecek yanıt ise yukarıda ima edildiği gibi, yerelin ve diğer dünya toplumlarının, bir birlerinin tarihi miraslarından tecrübe ile öğrendikleri

⁷²⁸ Paul A. Williams: “Projections for the geopolitical economy of oil after war in Iraq”, *Science@Direct, Futures* **38**, 2006, s. 1078–1080.

şeyi tekrar pratike etmeleri biçiminde olacaktır. O hal, şu anda Afganistan, Irak, eski Yugoslavya ve Çeçenistan'da zaten pratik haldedir.

Sonuç olarak, Küreselleşme sürecinde çevre ülkelerin mekân anlayışları, ulus-devlet'in diğer temel özelliklerinde olduğu gibi aşındırılmakta, ancak küresel aktörlerin küresel hareket alanlarını kontrol edebilmeleri için gerekli olan kendi mekânları, özgül, sabit ve yeri değiştirilemez mekânlar olarak kalmaktadır. Bu özgül ve sabit mekânlara kıyasla çevre ülkelerin mekânları, sermaye birikiminin harekât süresinin hızlandırılacağı yavaş devirli, ancak uzun dönemli ve hareketli yatırımlar yapılmaya elverişli alanlar olarak görülecektir.

Küresel süreçte yaşanan zaman-mekân sıkışması, bu sıkışmayı yaratan güçlerin bu konuda nedenli etkin olduklarını ileriki zamanlarda da gösterecektir. İki binli yıllar, aşırı birikim krizlerinin, kültürel ve politik krizlerin mimarları olan bu güçlerin, zamana ve mekâna bağlı uygulamalarıyla yeni bir kapıyı aralamıştır. Bu aralıktan bakınca yapılması gereken bir şey görünmektedir. Bu da, küreselleşmenin eşitsizliklerini ortaya çıkarmak, olası sonuçları ile ilgili olarak küresel gücü elinde bulunduranları buna ikna ederek yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenme biçimleri yaratılmasına fiilen katkıda bulunmaktır.⁷²⁹

3. ULUS-DEVLETİN GÜCÜ; EGEMENLİK

İç ve dış egemenlik şeklinde ikiye ayrılan egemenlik kavramı sosyal bilimlerin birçok kavramında olduğu gibi net bir tanıma sahip değildir. Kavram, içeriğini neyin dolduracağına yönelik Hegelci biçime uymayan karmaşık fenomenler içermektedir.⁷³⁰ Örneğin acı ve sevinç insanların ne yapmaları gerektiği belirlemektedir.⁷³¹ Ya da birçok insanın gücünü birleştirmek en büyük insan gücünü meydana getirmektedir.⁷³² Bir başka görüşe göre bir ya da birkaç veya daha fazla kişiye özgüdür.⁷³³ Veya bir ya da birden fazla kişinin bir toplumsal eylem içinde o eyleme katılan başkalarının direnişine karşın da olsa kendi iradelerini gerçekleştirme şansını içerir.⁷³⁴

Hukuk'u önceleyerek kavramın içi hukukla dolduran⁷³⁵ ya da egemenlik hakkında

⁷²⁹ Erol Tümertekin; Nazmiye Özgüç: a.g.e., s. 323-325.

⁷³⁰ Michel Foucault: **İktidarın Gözü**, (Çev: Fransız Çeviriye Destyek Programınca çevirisi yapılmıştır), Ayrıntı, 2003, s. 38-39.

⁷³¹ Bentham Jeremy: "What is Utility?", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 5.

⁷³² Thomas Hobbes: "The Power of a Man", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, III, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 109.

⁷³³ A. Robert Dahl: **Modern Political Analysis**, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1984, s. 74.

⁷³⁴ Max Weber: **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), 2. Bsk. Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987, s.174- 176.

⁷³⁵ Mehmet Gönlübol: **Uluslararası Politika**, 3. Bsk, Ankara, 1985, s. 49.

hukukun bir hırsı ya da hukukun imparatorluğu yakıştırmasını yapan, ya da hukuku ve onun egemenliğinin devlet ile sivil toplum arasında bir sınır koyucu olarak⁷³⁶ yorumlayan daha pek çok görüş vardır.

Neticede bu yaklaşımların hepsi sosyal bir olgu olarak sosyal kümelenme içinde zayıflarla güçlüler arasında kendiliğinden oluşan bir farklılaşma⁷³⁷ ya da toplumu, insanları yönetme gücü veya politik bağımsızlığı elde etmek için meşru güç üzerine çatışma çıkartıcı⁷³⁸ ve bir davranışı yönlendirebilme kabiliyetini elinde bulundurma şeklinde ortak bir payda da buluşmaktadır.

Modern uluslararası hukukun kurucusu olan Grotius, egemenliğin mutlak olmadığını, bunun tanrısal hukuk, doğal hukuk ve uluslararası hukuk ile yönetenler ve yönetilenler arasında yapılan mukavelelerle sınırlandığını ileri sürerek egemenlik sorununu uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler açısından çözmeye çalışmıştır. Grotius'a göre egemenlik bir bütün değildir, taksim edilebilir. Egemenliği bu şekilde taksim eden anlayışın Avrupa devletlerince kabul edilmesinden sonra, Batı devlet sistemi modern temeller üzerine oturtulmuştur. Grotius'un bu görüşü modern uluslararası hukukun temelini de oluşturmuş ve 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başından itibaren devletlerarasındaki örf ve adetlerin sistemleştirilmesi ile devletlerarasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk ortaya çıkmıştır. Böylece, egemenlik uluslararası hukuk tarafından çizilen sınırlar içinde ve onun saptadığı biçimde devletin yetkilerini kullanmasını anlatmış olmaktadır.⁷³⁹ Bu yetki kullanımının anlatımı dış egemenlik kavramıyla anlam bulurken bunun tersi de iç egemenlik kavramıyla anlam bulmaktadır.

Zayıf ulus-devlerin ulusal alandaki yetkileri, iç egemenlik nosyonunda İki Binli Yıllar söz konusu olunca küreselleşme sürecine uygun etkileşimler içermektedir. Bu anlamda ulus-devletlerin kendi başlarına yaşama geçirebilecekleri iç egemenlikleri bakımından sınırlandırılmaktadır. Şöyle ki, artık bir ulus-devlet ülkesinin sınırları içerisinde, anayasasını dilediği gibi saptayamamakta, istediği yasaları çıkarmamakta, kamu hizmetleri ve yönetimini dilediği gibi koruyamamakta ve işletmemekte, yabancıları ülkesine kabul etmesi ve ikametlerini istediği koşullara bağlayamamakta,

⁷³⁶ Alan Hunt: "Law, Politics and the Social Sciences", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, s. 104.

⁷³⁷ Leon Duguít: "Egemenlik ve Özgürlük", **Devlet Kuramı**, (Der: Cemal Bali Akal), Dost, Ankara, 2000, s. 308, 379-400.

⁷³⁸ John Rex: **Key Problems Of Sociological Theory**, Routledge & Kegan Paul, 1961, s. 123.

⁷³⁹ Mehmet Gönlübol: **a.g.e.**, s. 49, 52.

ulusal savunmasını istediği gibi düzenleyememektedir. Devletin bu biçimde sınırlandırılmasının nedeni uluslararası anlaşmaların bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu uluslararası anlaşmalar devletlerin uluslararası ilişkilerini de belirlemektedir. Yani devletlerin dış egemenlik konularında da iç egemenlikteki gibi aynı etkileşim söz konusudur. Zayıf ulus-devletler, devletlerin birbirleriyle ilişkilerini, başka devletlerin baskısı, karışması ve aracılığı olmadan serbestçe, dilediği gibi saptayamamakta, devletler uluslararası alandaki yetkilerine dayanarak öteki devletlerle çeşitli konularda anlaşmalar yapamamakta, istedikleri biçimde ilişkiler kuramamakta ve uluslararası toplumun diğer üyeleri ile eşit haklara sahip ve eşit ödevleri yüklenmiş bir üyesi olarak kendilerine böyle davranılmasını isteyememekte bu da uluslararası öğretilerde merkezi otoriteye sahip devletlerin doğmasından sonra gerçekleşen dış egemenlik kavramının, devletlerin eşitliği ve bağımsızlığı anlamında kullanılmamasına yol açmaktadır. Çünkü bu saydığımız maddeler, merkezi ulus-devletlerin iç ve dış egemenliklerinin parçalanmalar yolu ile ortadan kaldırılmalarını gerektirmektedir.

Oysaki egemenlik, 1648 yılında Westphalia Anlaşma ile devletlerarası ilişkilerde en önemli ilke haline getirilmiştir. Bu anlaşmada açık bir biçimde, Kutsal Roma Germen İmparatorluğunun her hangi bir devletin ülkesinde söz sahibi olmadığı, anlaşmaların sadece egemen ve bağımsız devletlerce akdedilebilecekleri belirtilmiştir. Bunun anlamı şudur: Ne Kutsal Roma İmparatorluğu gibi devlet üstü varlıkların ne de teker teker devletler içindeki siyasal birimlerin –örneğin, Fransa içindeki Dukalıklar gibi- genel uluslararası sistem içinde herhangi bir hukuki varlıkları olmayacaktır. Bunlar uluslararası anlaşmalar yapamayacakları gibi, uluslararası toplantılara katılamayacaklar ve uluslararası hukuka göre hak ve yetki iddiasında bulunamayacaklardır. Westphalia’da kabul edilen bu kural genel hatlarıyla günümüzde geçerliliğini yitirmek üzere programlanmakta ve ulus-devleti oluşturan alt kurumlar, devleti uluslararası ilişkilerde temsil etmek veya onu bağlayacak anlaşmalar yapabilmek yolunda biçimsel olarak tekrar kurgulanmaya çalışılmaktadır. Böyle bir yaklaşım çeşitli gerekçelerle taçlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda mutlak üstünlük, bölünmezlik gibi nitelikleriyle egemenlik kavramı günümüzün değişen ve gelişen devlet ve iktidar anlayışının karşısında savunulması artık imkânsız ve çağ dışı haline gelmiştir.⁷⁴⁰ Bu

⁷⁴⁰ Münci Kapanı: **Politika Bilimine Giriş**, 8. Bsk., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 61.

iddia, mutlak ve sınırsız bir iktidar olarak anlaşılan egemenliği zamanımızın “hukuk devleti” anlayışı ile bağdaştırmamaktadır. Zamanımızın “hukuk devleti” hukuka bağlı ve onla sınırlı bir devlet görüşüne dayandığı gerekçesiyle ya hukukun ya da devlet’in üstünlüğünü kabul etmek gibi bir tercih dayatılmaktadır. Yine, küresel gelişmeler karşısında ulusal sınırları aşarak evrensel boyutlar kazanan insan hakları konusunda devletlerin egemenlik ve iç işlerine karışmama gibi gerekçeler ileri sürmeleri, sorumluluklarından kurtularak bu kavramların ardına sığınmalarının giderek güçleştiği dile getirilmektedir.

Bu nedenle giderek yaygınlaşan ve genellikle paylaşılan uluslararası hukukun veya anlaşmaların kapsamına giren konular, devletlerin özel yetki alanlarının sınırları içerisinde sayılmamaktadır. Dolayısıyla bu konularda belli kurallara uyulması için diğer devletler tarafından yapılacak girişimlerin bir devlet’in iç işlerine karışmak olarak nitelendirilemeyeceği uluslararası yasalarca desteklenmektedir.

Oysaki (önceki zamanlar için) uluslararası hukuk açısından bir dayanağı olmayan bu türden siyasal girişimler bir devlet’in iç işlerine karışma olarak kabul edilmektedir.⁷⁴¹

Yukarıdaki ileri sürülen yaklaşımlar, popüler anlamda uluslararası politikada ve hukukta kurgu egemeni ülkelerin kendi çıkarlarını elde etmeleri için madde kurgulama gerçeklerini perdelememekte, siyasal iktidarın, egemenliğin kapsamında bir uygulama biçimi olduğunu gözardı etmemektedir.

Siyasal iktidarın gücü, bir devletin zayıflık ve güçlülük dönemlerinde farklı şekil ve biçimlerde uygulanmaktadır. Örneğin günümüzde ABD’nin Irak, Afganistan ve Somali müdahaleleri uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerde dayanak bulan ya da anlaşmalarda yer eden gerekçelerle gerçekleşmemiştir. ABD önce kendi egemenlik anlayışına dayandırdığı devlet gücü ile bu ülkelere müdahale etmiş, ardından BM siyasal desteğini çıkarttırmıştır. Böylesi bir durumda, Irak, Afganistan ve Somali’deki siyasal iktidarlar egemenlikleri bakımından ABD’ye göre tanımlanırlar hale gelmektedir. Bu arada ABD’nin küreselleşme sürecinde güvenlik ve uluslararası hukuk ilişkisi söz konusu edilince tercihini güvenlikten yana yaptığı kendisince açıkça belirtilmektedir. Yine ABD egemenliğinin varlığını devletin devamlılığı ile özdeşleştirmekte tüm itirazlara rağmen egemenliğinin sürekliliği anlamında mücadele

⁷⁴¹ Münci Kapanı: **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 78.

etmektedir.

ABD ve AB gibi güçlü birliklerin devletleri, kendilerini içte ve dışta güçlü hissettikleri ve gücü ellerinde tuttukları için çevre ülkelere özgürlük ve evrensellik eğilimleri adı altında kendilerinden yana bir tavır sergiletmeye çalışmaktadırlar. Bu haliyle çevre ülkeler bu güce katkıda bulunan devletler olarak var olmaktadır. Söz konusu güce karşı duran çevre ülkelere karşı ise kendileri içe dönmekte ve o çevre ülkelere medeniyetlerarası çatışmaları bahane ederek baskı uygulamaktadırlar. Yasal anlamda egemen olan ulus-devletler böylece uluslararası politikada sınırlı bir egemenliğe sürüklenmektedir. Bu da bizlere, egemenlik nosyonu ile güç arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu haliyle de olsa ulus-devleler küreselleşme sürecinde dünya egemeni ülkelerin birer engeli konumunda görülmektedir.

İkibinli yıllarda yukarıda sözü edilen hukuk ve egemenlik arasındaki ilişkiye ekonominin iktidar doğurucu özelliğinin de ekleyebiliriz. Dünya ölçeğinde hızlanan sermaye akışlarının yönü ve bileşimini belirleyen kararlar ulus-devletlerin siyasi denetimlerinden çıkıp bir avuç küresel metropolde nüveleşmekte⁷⁴² ve güvelendikleri mekânların anlamlarını kent olmaktan uzak alanlara sürüklemektedirler. Bu durumda kentlerde devletin varlığı özel sektörle paylaşılmakta ve kent için kararları, ekonomik, politik ve kültürel, kentin liderleri almakta⁷⁴³ ya da almak istemektedirler.

Ulus-devletin klasik egemenlik anlayışının yukarıdaki şekilde eleştirisinin ardından ekonomik anlamda da eleştirilmesi, ulus-devlet'in ekonomideki egemenlik gücünün aşındırılarak büyük sermaye için küresel ölçekte bir pazar oluşturulması,⁷⁴⁴ ulusal pazarlarda ölçek ekonomilerini sağlayan malların küresel çapta ticarete konu edilmesi, zamanla üretici sermayenin küresel ölçekte üretim kararları almasına da zemin hazırlamıştır. Bu da ulus-devlet'in egemenlik kavramının anlamını değiştiren diğer bir etkidir. Önceki dönemlerde ulus-devlet böylesi bir durumda yerel refleksi olan yerli sanayiye korumak ve ekonomiyi yönlendirmek amacıyla yabancı sermaye yatırımlarına ve serbest ticarete engeller getirmiştir.

Küreselleşme sürecinde bu ekonomik tedbirler, kapalı bir ekonomi olarak tanımlanmış ve bu ekonominin yıkıcı sonuçlarının olduğu dile getirilmiş ve ekonomik

⁷⁴² Ayşe Öncü; Petra Weyland: **Mekân Kültür İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, (Der: Öncü, Ayşe: Petra Weyland), İltişim, 2000, s. 15.

⁷⁴³ Ron Griffiths; Making Sameness: "Place Marketing and the New Urban Entrepreneurialism", (Ed: Nick Oatly), Paul Champman Publishing Ltd., UK, 1998, s. 43.

⁷⁴⁴ Zygmunt Bauman: **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, Ayrıntı, İstanbul, 1999, s. 20, 24.

olarak serbest pazarın yararları anlatılmaya çalışılarak ulus-devlet'in ekonomik anlamda egemenlik sınırlarını gevşetmesi gereğine vurgu yapılmıştır. Oysa ki, kendisini koruyamayan ekonomiler ve devletler, çok güçlü olan ulus aşırı şirketlere karşı direnememekte ulus aşırı şirketler, küresel ölçekte karar mekanizmasının kendisi olmaktadır. Bunun tarihsel gelişim serüvenine kısaca değinerek bu yaklaşımı destekleyebiliriz.

ABD İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde kapalı ekonomilerin sözde yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak için açık ekonomik yapılanmaya yönelmiştir. 1970'lere gelene kadar devlet kapitalizm üzerinde etkin bir güçtür. Ancak bu tarihten sonra devletin sermaye çevrelerine muhtaç hale gelmesiyle sermayenin, 1914 öncesini hatırlatırcasına, azami kâr peşinde koşmaya başlamıştır. 1914 öncesinden farklı olarak artık geline yapıda sermayenin küresel egemenliğinin hem ulus-devlet'in değişen rolleri hem de buna bağlı olarak ulusal sınırların dokunulmazlıklarının ortadan kalkması nedeniyle mekanik bütünleşmenin kendisine iş gücünün de eklenmesiyle mekanizmanın artık üretimin kendisi olduğu⁷⁴⁵ düşüncesi geliştirilmiştir. Bu düşünceye göre; dünya bankası ve para fonlarının finans yardımlarına layık olmanın ilk ve tereddütsüz şartı, ulusal kapıları sonuna kadar açmak ve özerk ekonomik politikaya dair her türden düşüncüyü terk etmektir. Ulusal ekonomik sistem, uluslararası ekonomik şokların risklerine karşı firmaların koruyucu sigortasıdır⁷⁴⁶ ve artık, ulus-devlet'in kamusal sınırı olan kamusal iktidar formundan beslenememektedir.

Egemenlik açısından bakıldığı zaman sermayenin toprakla bağlantılarını yitirmesi egemenlik nosyonunun zayıfladığının göstergesidir.⁷⁴⁷ Bu şekilde zayıflatılan egemenlik kavramıyla asıl söz sahibi olan karar mekanizmaları, seçilen temsilciler ve hükümetler daha az söz hakkına sahiptirler. Ulus-devlet'in pek çok ayırt edici özelliklerinden birisi olan merkezileşmiş yönetime ait iktidarı pekiştirerek sivil uyruk ve endüstriyel tarıma dayalı maddi kaynakları devlet içi alanda hareket ettirebilme gücü de artık değişmektedir.

3.1. Yönetimin Merkeziliği

Tarihsel süreçte, politik olarak bir irade anlayışının merkezileşmesi sürecinde,

⁷⁴⁵ Çağlar Keyder: **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis, 1996, s.46- 48.

⁷⁴⁶ P. Hirst: G Thompson: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost,1998, s. 211–222.

⁷⁴⁷ Geoff Mulgan: **Apolitik Çağda Politika**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, 1995, s. 219–20.

ticaret ve üretimin artması, kraliyet vergilerinin çıkarılması, netice itibari ile de kral ve toplum arasında ödeme ilişkisinin kraliyet memurluğunu ve kamusal yönetimi oluşturması, böylece de merkezi kurumların gelişiminin zorunlu bir hale gelmesi önemli bir etken olmuştur. Bu haliyle, yönetimin merkeziliği ilkesi, gerek mekân gerekse birey yönünden tüm karar alma yetkilerini kendisinde toplamasıyla ulus-devleti diğer devlet kurgularından ayıran önemli bir özellik sergilemektedir.

18. yüzyılda devlet, yasal, karmaşık ve hiyerarşik bir şekilde kurgulanan örgütsel bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örgütsel yapı içerisinde bürokratik bir özellik gösteren örgütlerin çalışma ve yetki alanları örgütsel yapıyı oluşturan diğer kurumlarca belirlenmiştir. Ulus-devlet bu bürokratik ilişkiyi denetleme kapasitesine sahip olan gücünü yoğunlaştırabildiği için de merkezi olma özelliği sergilemiştir.

Ulus- devlet modelinde anlam bulan “merkezilik” kavramını biri siyasal, diğeri idari olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Merkezizetçilik kavramının siyasal yönünden daha çok idari yönü küreselleşme sürecinde önemli görülebilir. Bu önemi önceleyen faktör, kavramın bünyesinde barındırdığı “yetki” kavramından kaynaklanmaktadır. İdare bakımından merkezizetçilik, siyasal karar organlarına atfen idarenin merkezizet kurgusuna göre örgütlenmesi demektir. Buradaki idari etkinlik, merkez organlarca ve bu merkez organlara bağlı kamu görevlilerince yürütülmektedir. İdari merkezizetçiliğin genişletilmesi anlamına da gelen bu uygulama en belirgin özelliğini 1800’ de Napolyon döneminde valilik kurumunun yaratılmasıyla sergilemiştir.⁷⁴⁸

Merkezizetçiliğin yukarıda değinilmeye çalışılan tarihsel gelişim sürecinin ardından artık bu nitelikle donanmış olan merkezi organ, küreselleşme sürecinde bu özelliğini uluslararası kurallarla yönetilen Uluslararası Uzlaştırma Komisyonu, Uluslararası Tahkim Kurları ve Uluslararası Adalet Divanı gibi kuruluşlarla paylaşmaktadır.⁷⁴⁹ Çünkü sermayenin uluslararası hareketlilik kazanması, sermaye karlılığını güvence altına alacak uluslararası örgütlenmeleri zorunlu hale getirmiş,⁷⁵⁰ bunun için de, küreselleşme sürecinin finans sisteminin kalkınma hedefleriyle uyumlu ülkeler yaratılmıştır.

Ancak, bu türeden uluslararası finans sistemine katılmadan, finans sistemlerini kalkınma hedefleriyle kendi ulusal kurumlarının gözetiminde yönlendiren Doğu Asya

⁷⁴⁸ Atilla Nalbant: **a.g.e.**, s. 37, 38.

⁷⁴⁹ **AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Müktesebat, Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği**, Madde 24/13, Ankara, Hazine Müsteşarlığı Basımevi, 2003, s. 695.

⁷⁵⁰ Türkel Minibaş: “Küreselleşen sermayenin Anayasası”, **MAİ**, İktisat Dergisi, Ağustos, 1998, s. 29–30.

Ülkeleri vardır. Bu ülkelerde özellikle Kore ve Japonya’da devletin kaynak tahsisini yönlendirebildiği bir finans sistemi oluşturulmuştur.

Güney Kore hükümetlerinin finansal reformlara yaklaşımı ani ve süratli olmaktan çok, ihtiyatlı ve yavaş olmuş, sermaye hareketleri merkezin düzenleyici müdahalelerine tabi tutularak, büyük çaplı sermaye giriş ve çıkışlarına izin verilmemiştir. Bu ülkede merkezi temsil eden devlet, sanayileşmenin erken ve ileri aşamalarında önemli roller üstlenmiştir. Japonya’da ise Ulusal Ticaret ve Sanayi Bakanlığı yeni teknolojiler geliştiren firmalara tercihli krediler kullandırmış, kaynak maliyetini düşük ve düzenli tutan düzenlemelerle uzun vadeli sanayileşme perspektifine göre yatırımlar için uygun ortam hazırlamıştır.⁷⁵¹

Ulus-devlet hiyerarşik ve bürokratik olan kamusal alanın denetimi ile ilgili hükmi bir kişiliktir. Bu haliyle ulus-devlet, gerek mekân gerekse birey açısından tüm yetkileri elinde tutan bir merkez olma özelliği ile belirginleşmektedir. Küreselleşme sürecinde yönetimin merkeziliğini ifade eden bu hükmi kişilik alanının denetimi uluslararası aktörlerce ulusal olandan ziyade uluslararası kanunların uygulamaya konulması ile ele geçirilmeye çalışılmakta, ulus üstü konular, ulus-devlet’in baskı kabiliyetini ele geçirmektedir.⁷⁵²

Süreç içinde serbestleşme ya da esnekleşme olarak adlandırılan bu yaklaşım, uluslararası aktörlerin kendi ulusal düzenlemelerinden başka bir şey değildir. Çünkü AB, bir birlikten daha çok bir düşünce ve bir davranış biçimi olarak yorumlanmaya daha uygun gözükmektedir. ABD’de kendisini bu formatta dünya ölçeğinde kurgulama çabasıdadır.

Küreselleşme, liberalleşme ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir süreçtir. Küreselleşmenin aktörleri bu sürecin liberalleşme ile birlikte işleyeceğini çok iyi bilmektedir.⁷⁵³ Liberal görüşün iktisadi hayatı kurumsallaştırmasında egemen kabul “Mevcut Düzenin Tekâmülü” olmuştur. Liberal görüşte teknolojidaki tikanıklık ve açılmaların yol açtığı kriz ve iyileşmeler birer yenilik sarmalını ifade ettiği ve sistemin değişen yapısının olgunlaşmaya ve gelişmeye yönelik⁷⁵⁴ olduğu dile getirilmektedir.

⁷⁵¹ Uğur Eser: “Globalization: Is it a Threat or an Opportunity?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Yaz 95, C.6, S: 17, 1995, s. 17.

⁷⁵² Kadir Koçdemir: **Küreselleşme ve Milli Devlet**, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ötügen Neşriyat, Ankara, 2001, s. 129, 130.

⁷⁵³ Yakup Coştu: “Homojenlik ve Heterojenlik Arasında Küreselleşme-Din ilişkisi”, **İslamiyat**, C.VI, S: 2, s. 69–71.

⁷⁵⁴ Öcal Murat Şahin: “Teknoloji Küreselleşme ve “Yeni” Durumlar”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış, C. 6, S: 17/18, 1995, s. 103.

IMF ve Dünya Bankasının gelişmekte olan ÷lkelere sundukları finansal olanaklar, liberalleşme ile dirsek temasına dayalı olarak dışa açılma, ticari ve mali serbestleşme türünden şartlarla bağıntılı olarak işlerlik kazanmaktadır. 1968 yılında Dünya Bankası'nın ABD hükümetine yaptığı bir telkinde; "... Kredi alan gelişmekte olan ÷lkelerin büyüme alanları yabancıların ellerine geçmelidir. Kar, faiz değer yitirme ile Amortisman bedellerinin akmasıyla kronik ödeme açıkları arttırılmalı, gelişmekte olan ÷lkelerin kalkınma gayretleri baltalanması gerektiğı"⁷⁵⁵ şeklindeki yaklaşımı küresel sürecin finansal mantığını ortaya koymaktadır. Bu olanaklarla, merkezi yapıyı zayıflatan küreselleşme sürecinin yarattığı düşün÷len tüm imkânlarından yararlanarak dünyanın seçkin ÷lkeleri arasında olmak gerektiğı düşüncesi⁷⁵⁶ ise çevre ÷kelerce bir slogan gibi kullanılmaktadır. Oysa ki, küreselleşme sürecine teslim olmayı benimsemiş ulusal bir ekonominin iktisat politikaları kaçınılmaz olarak devre dışı kalmak zorundadır.⁷⁵⁷

Küreselleşme süreci 1980'lerde kapitalist ekonomik aklın kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamasıyla belirginleşen ve ulus-devlet'in yapısını aşındıran yeni bir hiyerarşik yapılanmaya yol açmıştır. Bu yeni hiyerarşik yapılanmanın adı Yeni Dünya Düzenidir. Bu batı merkezli değışim günümüzde üretim, ticaret, sermaye hareketleri ve teknolojinin ulus üstü bir özellik kazanarak serbestleşmesi, ulus-devlet'in merkezi yapısını aşındırarak merkez'i parçalayan dünya ekonomisi ile serbest ticaret ve uygun iş bölümü koşullarında bütünleşmesi olarak yüzünü göstermektedir. İkibinli yıllarda bu şartlı yaklaşımın uygulama alanlarının geliştirilmesiyle ulus-devlet'in merkeziliğı niteliğı ortadan kaldırılmak istenmekte, ulus-devlet iktisadi ve sosyal fonksiyonlarıyla aktif oyuncu olmaktan hakem devlet olma ya doğru yönlendirilmeye çalışılmakta ve küreselleşme, bu şekilde daha hızlı yayılma olanağı bulmaktadır. Sonuçta, çevre ÷keler için giderek devletsiz ekonomiye ve bunun sonucu olarak ta ekonomisiz devlet'e ulaşılması ön gör÷lmektedir. Ekonomisiz devlet, bölgesel adaleti, adil gelir dağılımını ve dengeli büyüme yi sağlayan araçlardan yoksundur. Böyle bir devlet algısı ulus-devlet

⁷⁵⁵ Sacit Somel. "Yardım Ediyoruz Diye.", **Türkiye Sorunları**, Güldikeni Yayınevi, S: 30,1999, s. 49–51.

⁷⁵⁶ **Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı**, 1996–2000, Taslak, Haziran 1995, s. 4–5.

⁷⁵⁷ Aziz Konukman: "Projeksiyonları Projelerine Uymayan Bir Planın Hikâyesi", **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış 1995, C.6, S: 17/18, s. 24.

kurgusunun çöküşü⁷⁵⁸ anlamına gelmektedir. Bu bakış açısı ulus-devlet'in kendisini koruma güdüsünü değiştirip değiştirmediğiyle de alakalıdır.⁷⁵⁹

Küresel aktörlerin varlığına kendisini adayan ulus-devlet eski ulus-devlet değil, yenedünya yönetim sisteminin aktörlerinden biri olacaktır. Westphalia (1648) Barış konferansı ulus-devlete ilişkin uluslararası hukukun biçimlenmeye de başladığı tarihtir. Ülkeler birbirlerini karşılıklı olarak tanımışlardır. Bunun getirdiği en önemli sonuç, bu devletlerde iç ve dış politikanın kesin çizgilerle ayrılmış olmasıdır. Yani her bir aktör savaş, barış ve ittifak yapma kararları alır ve uygulayabilir. Ulus-devlet içeride pek çok konuda karar alma, kural koyma ve bunları uygulama yetkileriyle donatılmıştır.

Ulus aşırı firmalar, küresel pazarda ulusal sınırlara takılmadan, tek tek, ulusların amaçlarından bağımsız olarak davranma eğilimindedir. Ulus ötesi ilişkiler ve çıkar bağları, onların davranışlarını belirler duruma gelmiştir. Gelişen iletişim olanakları ve esnek üretim biçimleri, ulus aşırı olmayan firmaların üretim ve finansmanını da gün geçtikçe sermaye akımları gerçekleştirir duruma getirmektedir. Böylelikle ekonomik çabalar her geçen gün daha çok başka uluslardaki ekonomik aktörlere bağımlı duruma gelmektedir.

Bu gelişmeler yukarıda da değinildiği üzere ulus-devletlerin kendi ekonomilerini yönlendirecek kararlar alma kapasitesini büyük ölçüde ortadan kaldırmaya başlamıştır. Ulusların toprakları içindeki ekonomik çabaları, ulus ötesi piyasalara eklemlenmiş ve onlar tarafından yönlendirilir duruma gelmiştir. Ulus-devlet'in iç piyasa üzerindeki denetim olanakları da daralmış ve ulus-devlet, etkin bir ekonomi yöneticisi konumunu kaybetmeye başlamıştır. Ancak, ulus-devlet'in yönetimin merkeziliği konusunda niteliğini değiştirerek varlığını koruma olanağına sahip olduğu ve bu özelliği ile de hem yönetim sisteminin bir aktörü olması hem de küreselleşmenin geleceğinin biçimlenmesinde bir sözcü olma özelliğini koruduğu görülmektedir.

3.2. Yönetimin Merkeziliği ve Sivil Toplum

Küreselleşme sürecinde Kapitalizmin önünde tek engel bütünleşmiş insan toplumunu ifade eden ulus-devlet kurgusudur. Bu nedenle söz konusu süreçte kapitalizm ulus-devlet ve onu kurgulayan ulus'u kendi yapısal formuna uygun bir biçimde tekrar parçalara ayırmaya çalışmaktadır. İkibinli Yıllarda sivil toplum

⁷⁵⁸ A.Nejat Ölçen: "Sömürge Ekonomisine Doğru Devletsiz Ekonomi Ekonomisiz Devlet", **Türkiye Sorunları**, Güldikeni Yayınevi, S: 25, 1999, s. 27.

⁷⁵⁹ İlhan Tekeli; Selim İlkin: "Türkiye AB İlişkilerinde Ulus-Devlet'ini Koruma Arayışı", **Türkiye Sorunları**, Güldikeni Yayınevi, S: 36, 2000, s.46-48.

örgütlerinin sayısında önemli artışlar yaşanmaktadır. Söz konusu sivil toplumların belki de en önemlisi ulus-devlet bakımından azınlık kavramı üzerinden kurgulanan örgütlerdir.⁷⁶⁰

Azınlık hakları, II. Dünya savaşının ardında 1990'lı yıllardan itibaren artan bir önem kazanmış ve İkibinli Yıllarda tekrar uluslararası anlaşmalara konu olmuştur. AGİK, Kopenhag Belgesi (1990), Paris Şartı (1990), Ulusal Azınlıklar Uzmanlar Toplantısı Raporu (Cenevre, 1991), Helsinki Belgesi(1992) gibi uluslararası anlaşma ve örgütlerle azınlık politikalarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler bir yandan azınlıkların içerideki toplumlarını inşa etmelerine yönelmiş diğer yandan bazı azınlık üyelerinin ulusal devlet tarafından dışarıda bırakılmak zorunda kalan akrabalarıyla ilişkilerini teşvik etmiştir.

İki Binli Yıllarda, her iki öge de, ulusal devletin birlik, bütünlük ve ulusal sınırların dokunulmazlığına darbe vurmaktadır.⁷⁶¹

Bu anlamda uluslararası kurum ve kuruluşların fonksiyonları küreselleşme sürecinde ulus-devlet'in aşınmasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak uluslararası anlaşmaların ve uluslararası örgütlerin sayısı ve öneminin artmasıyla ulusal iç politika doğrudan uluslararası anlaşmalar ve kurumlar aracılığıyla düzenlenir olmuştur.⁷⁶²

Bu düzenlemeler ve küresel süreç sayesinde yoğun bir etki ağı kazanan sivil oluşumlar ve kitlesel örgütlenmeler kendilerine doğru bir güç kaymasını gerçekleştirmişler ve bunun sonucunda da ulus-devletin üzerinde bir hareket kabiliyeti kazanmışlardır.⁷⁶³

Bu, küresel süreçte, kurumsal düzeyde demokrasi sorununun somut biçimi liberal demokrasi sorunu⁷⁶⁴ olarak algılanmasının ve modern toplumların liberal demokrasi ile yaşayacakları şeklindeki inancın ya da kısaca, liberal demokrasinin, insan hakları ve azınlık haklarına indirgenmesinin bir sonucudur. Bu anlamda, liberal demokrasi söylemi bugün, hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler bağlamında yapılan demokrasi tartışmasının odak noktasını oluşturmakta ve bu odak nokta, liberal demokrasinin temsil mekanizmaları kadar katılım mekanizmalarını da içinde barındırdığı ve yaşama

⁷⁶⁰ Örgütlerin gaye ve hedefleri üstlenmiş oldukları rolleri ile tezahür eder. Zekeriya Çalışkan: **Türkiye'de Sosyal Yapı, Örgüt ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Tahlil**, Basılmamış Dr. Tezi, İnönü Ün. Sos. Bil. Ens. , Malatya, 1998, s. 58.

⁷⁶¹ Yalçın Özdek: **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara, ÖtekiYayınevi, 2000, s. 315–317.

⁷⁶² Vahap Sağ: Mehmet Aslan: "Ulus, Uluslaşma ve Ulus-Devlet", **CU Sosyal Bilimler Dergisi**, C.25, No: 2, s. 181.

⁷⁶³ Coşkun Aktan: **Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 233–234.

⁷⁶⁴ M. Sandel: "Şekil Cumhuriyet ve Engellenmiş Benlik", (Çev: Filiz Çulha), **Mürekkap**, 1994, S: 1, s. 14–20.

geçirdiği⁷⁶⁵ şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak, liberal demokrasinin kurucu öğeleri olan soyut ve evrensel vatandaş kategorisi ve hakların, siyasal, ekonomik ve sivil önceliği ilkesi artık çoğulcu toplum anlayışı ile çelişkili bir konumdadır. Bu saptama, ne liberal demokrasinin ayrıcalıklı bir konuma getirilmesini ne de bir veri olarak ele alınmaması gereğini yansıtmamalı (Francis Fukiyama gibi bu gün liberal demokrasiyi Hegelci bir dille “Tarihin Sonu” olarak niteleyen görüşlere karşın yapılması gereken saptama) bilakis, yaşanılmakta olan küreselleşme sürecinin ve bu süreçle eş zamanlı ve bağlantılı oluşan modernite krizinin liberal demokrasinin meşruluk sorununu teori ve pratikte yaşadığı⁷⁶⁶ şeklinde yorumlanmalıdır.

Bu yorum ayrıca Marx ve eleştirel teori tarafından kapitalist üretim tarafından üretilen toplumun eksikliği, egoist dünya, kendi merkezli bireycilik biçimlerinde de kavramlaştırılmıştır.⁷⁶⁷ Daha somut olarak söylersek, liberal demokrasinin temel işleyiş tarzı olan vatandaş kategorisi çoğulcu toplumu oluşturan farklı kimliklerin taleplerine ve kendi yarar kavramlarına yanıt verememe durumundadır. Öyle ki, liberal demokrasi aynı zamanda üçüncü dünyaya yapılan insan hakları gerekçesine dayalı olarak askeri, siyasal ve iktisadi müdahalelerin meşru çerçevesini oluşturmuştur. Bundan dolayı bugün gündemde olan tartışma her şeyden önce vatandaş kategorisinin yeniden kurulması ile liberal demokrasinin alanını genişletme çabasıdır.

Kapitalizmin işleyişi ve sermayenin kârının en üst düzeye çıkmasının önünde engel olarak görülen sosyal haklar, devlete karşı toplum ve piyasa ekonomisi ile toplumu tanımlayan neo-liberal⁷⁶⁸ politikalarla insan hakları kavramının dışına itilmiştir. Kısaca, İnsan Hakları ve Demokrasinin çok önemli bir parçası olan sosyal haklar, devletin küçültülmesi, özelleştirme, piyasacılığın yüceltilmesi ve ekonominin yenide yapılandırılması gibi önlemlerle zayıflatılmıştır. Demokratikleşme, kapitalist dünyaya ekonomisinin yeni bir uluslararasılaşma evresinde ekonomik ve ideolojik yapılaşmanın ayrılmaz boyutu olarak ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkış sürecinde, devlet gücü karşısında sivil toplum kavramının doğuşu ve gelişmesi ile neo-liberal politikaların benimsenmesi

⁷⁶⁵ Yılmaz Üstüner: E.F. Keyman: “Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış 1995, C.6, S: 17/18, s. 33–34.

⁷⁶⁶ Yılmaz Üstüner: E.F. Keyman: **a.g.m.**, s. 33.

⁷⁶⁷ Jeffrey C.Alexander: “The Binary Discourse Of Civil Society”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London,2001, s. 193.

⁷⁶⁸ Cohen L. Jean: Andrew Arato: “ The Utopia Of Civil Society”, **The New Social Theory Reader** , (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, s. 186.

süreci eş zamanlıdır⁷⁶⁹ ve her iki olgu arasında organik bir ilişki vardır. Bu ilişki, sivil toplum örgütlerinin neoliberal politikalarla devletin küçültülmesi ve küçülmenin sonucunda meydana gelen boşluğun doldurulmasında aranabilir. Çünkü sivil toplum örgütleri ve neo- liberal politikalar arasında bir amaç birliği ve giderek artan bir işbirliğinin olduğu gayet aşikârdır.

Ulus-devletin gözden düşüşü ile NGO 'ların yükselişi eş zamanlıdır. NGO 'ların bir sektör olarak doğuşu dünya çapında yürürlüğe giren politikalardan bağımsız değildir, onun bir parçasıdır. Bu sektörün başlıca işlevi, ulus-devletin ekonomideki ve yönetimdeki etkisini azaltmaktır. NGO 'lar, ağırlıkla resmi borç projelerine dâhil olmaya başlamışlardır. 1990'lı yıllarda dünya sivil toplumunun geliştiğine ilişkin tezler, sivil toplumun bugünkü başlıca aktörleri olarak görülen NGO 'ların sayılarının artması işlevlerinin çoğalması ve devletin düzenleme alanında yer alan bazı konuların artık bu örgütlerin de ilgi alanına girmesine dayanır. Sivil toplum II. Dünya savaşından sonra benimsenen devlet kapitalizminin tasfiyesi ile bağlantılıdır.⁷⁷⁰ Sivil toplumun güçlendirilmesi kamu sektörünün küçültülmesine ve özel sektörün geliştirilmesine yönelik politikalarla uyumlu olarak gelişmektedir. Bu nedenle, sivil toplum kavramının doğuşu, devletin uluslararası düzeyde yeniden yapılanma sürecine eşlik etmektedir.

3.3. Anayasal Parlamenter Siyasi Yapı

Anayasal parlamenter siyasi yapının küresel süreçte geçirdiği dönüşümü anlamak için bu yapının uygulamadaki tarihsel kökenine inmek gerekmektedir.

Anayasal parlamenter siyasi yapının kurgulanmasında siyasal felsefi düşünürlerin önemli bir etkisi vardır. Bu nedenle toplum sözleşmesi kuramı Grotius ile başlatılabilir. Grotius, temel problemini hukukla ilgili bir merkezde toplamış insanın doğal hukuku üzerinde durarak “savaş ve barışın hukuku” adlı çalışmasını yazmıştır. Grotius, Hobbes'ta olduğu gibi doğal hukuk düzeninin, Tanrısal bir iradeden değil, insanın toplumsal bir varlık olma vasfından kaynaklandığına inanmaktadır. Zira insan ancak toplum içinde yaşayabilir ve hukuksuz bir toplum olamaz. Dolayısıyla, doğal hukuk düzeni, insan aklının öne çıkardığı bir özellik sergiler. Böylece, toplum içindeki sözleşmeden hareket eden kurama göre hâkimiyetin Tanrısal bir kaynaktan değil de

⁷⁶⁹ Jeffrey C. Alexander: Steven Seidman: **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: J. A; S. S., Routledge, London, 2001, s. 14, 15.

⁷⁷⁰ Yalçın Özdek: **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara, ÖtekiYayınevi. 2000, s. 140- 165–169.

toplumun varlığından alan krallığın yanı sıra, toplum içindeki hukuk kurallarında da yine toplumdaki kaynaklanan bir anlayış kendini kabul ettirmeye başlamıştır. Böylece Toplumsal Sözleşme kuramı Grotius'un ardından Hobbs ile devam etmiş Spinoza, Locke ve Reausseau'nun fikirleriyle tamamlanmıştır. Onlar, Tanrının egemenliğini Tanrıya, insanın egemenliğini de insana vermişler ve bireylerin birleşmelerinin bir sonucu olarak genel iradeyi,⁷⁷¹ meclisi oluşturmuşlardır. Bu oluşuma bağlı olarak temsil belirli toplumsal çıkarları, aristokratları, avamı ve benzerlerini temsil etme amacını taşıyan yasama organlarına sahip ülkelerde ortaya çıkarılmıştır.

3.3.1. Pro-modern Devletlerde Anayasal Parlamenter Siyasi Yapı

Anayasal parlamenter siyasi yapı devlet yapılanması içerisinde çok önemli bir sürecin tanımlanma biçimini oluşturmaktadır. Yukarıda olduğu gibi bu sürecin de tarihsel köklerine inmek ve tarihsel kökeni hakkında bir değerlendirme yapmak ikibinli yılların ulus-devlet kurgusunun alacağı biçimi göstermesi bakımından önemlidir. Modern anlamda devlet kavramından karşılık bulmasından daha çok sosyolojik anlamda merkezileşmiş bir örgüt niteliği taşıyan devlet kurgusunun erken dönemlerine kadar geri gitmek ve bu dönemin devlet kurgusunda ilgili konuyu aramak gerekmektedir. Bu anlamda izlenecek tarihsel seyiri kent devletlerinden İmparatorluğa geçiş, İmparatorluktan Tanrı devletine (feodal devlet) geçiş, Tanrı devletinden Kral devlete Geçiş (Mutlak Monarşi), Kral devletten de ulus-devlete geçiş şeklinde sıralayabiliriz.

İlk dönem devlet'in kurgulanış biçiminde toplumsal yapı karmaşık ve en az iki tabakadan oluşmuştur. Bu iki tabakanın örgütlenmesinde esas olan şey ise siyasal tahakküm ve haraç yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük çerçevesinde toplum yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılarak merkezileşir ve toplumsal ilişkiler bu merkez etrafında biçim almıştır.⁷⁷²

İlk dönem devletleri modern devletlerden farklı ama onlar için öncül bir kurgudur.⁷⁷³ Bu biçimdeki devlet kurgularında üç temel özellik vardır. Bunlardan birincisi iki tabakalılık, ikincisi merkezilik ve bu iki unsurun anlam bulduğu karşılıklıdır. İlk dönem devletlerinden çok sonra bu üçlü kavramın işleyiş biçiminin aldığı yön parlamenter siyasal yapıyı kurgulamıştır. İlk dönem devlet kurgusunda

⁷⁷¹ Ömer Say: **Milli devlet Kültürü**, Kaknüs, Ankara, 1998, s. 48,49-51-105.

⁷⁷² Paul Burstein: " Policy Domains: Organization, Culture, and Policy Outcomes", **Annul Review of Sociology**, Volume: 17, 1991, s. 333.

⁷⁷³ Servet Karabağ: **Mekânın Siyasallaşması**, Gazi Kitapevi, 2.Bsk., Ankara, 2006, s. 47-48, 52.

“tabakalılık”⁷⁷⁴ yöneten ve yönetilene karşılık gelirken, karşılıklılık, arz ve talebin ekonomik faktöre indirgenmesini sağlamış bu indirgeme ile vahşi kapitalizm yerini sistematik kapitalizme bırakmıştır. Sistematik kapitalizm de modern devleti kurgulamış buradan çıkan doğal sonuç da merkezilik olmuştur. Sonuçta karşılıklılık ve merkeziliğin tarihsel serüveninde kralın katkılarıyla politik yön Fransız Devriminde, ekonomik yön ise İngiliz Sanayi Devriminde gerçekleşmiştir. Pro-modern kent uygarlığı ve demokrasinin doğuş süreci bu bu silsileyi açıklamakta önemlidir.

Öncesi ve sonrası itibariyle ele alınması gereken parlamenter siyasi yapı konusunun öncesi için(Site) Kent devleti ile devam etmek tarihsel kronoloji içinde yukarıda dile getirilen kademelendirmenin sonucu olan parlamenter siyasal yapıyı belirginleştirmede önemlidir. Eski Yunan Polisler’inin kuruluşu, İ.Ö. 9 ve 3. yüzyıllara rastlar. Polis, Yunan kent devletinin genel adıdır. Ancak sadece Yunan’a has değildir.⁷⁷⁵ Çevreleri duvarlarla kaplı olarak 11 ve 16. yüz yıllarda İtalya, 17. yüzyılda Almanya’da ve kısaca, Avrupa’da değişik zaman ve yerlerde 19. yüzyıla değin varlığını sürdürmüştür.⁷⁷⁶ Yine Roma bir kent devleti olarak ortaya çıkmış ve sonradan İmparatorluk olmuştur.

Yunan kent devletleri özgür insanların bir toplum-birimi olarak tanımlanır. Ancak toplumsal sözleşmeyle meydana gelmiş bir birlik değildir.⁷⁷⁷ Buna rağmen Eski Yunan kent devleti yalnızca bir arada oturlan bir yer değil her şeyden önce ortak düşüncelerin, kanıların egemen olduğu, içinde ortak amaçların uğruna yaşadığı, ekonomik ve sosyal faktörlerin bir ardalığıyla politik bir merkezin kurgulandığı bir cemaattir. Sloganı, özgür devlette özgür yurttaştır.⁷⁷⁸

⁷⁷⁴ Avcı ve toplayıcılık döneminden bu tarafa toplumlar değişik hiyerarşi şekillerine göre tabakalaşmıştır. Kültürel değişkenler, sıralanma sistemlerini, toplumdaki topluma, zamandan zamana önemli ölçüde değiştirir ve böylece tabakalaşmanın farklı biçimlerini teşvik eder. Zümre biçiminde bir tabakalaşma örneği sergileyen Ortaçağ Avrupa’sında sistem birkaç sosyal tabaka hiyerarşisinden meydana gelmektedir. Sosyal hareketlilik sistemin legal izahları içinde mümkün olmakla beraber sınırlı ve zordur. Zümre sisteminde yukarı doğru hareketlilik ya ruhban sınıfına dâhil olmakla ya da askeri hizmetle mümkündür. Bu sistem Kast sisteminden daha esnektir fakat tabakalaşmanın bu biçimi, istikrarlı bir ziraat ekonomisine dayanmaktadır. Zümre düzenlemesinde karşılıklı kazançlar söz konusudur fakat yöneten ve yönetilen ilişkisi, güçlü ekonomik imkânlar ve kanunla desteklenen küçük ama etkin asiller zümresinin hâkimiyetini pekiştirmektedir. Abdullah Korkmaz: **Değişme ve Farklılaşma**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 1.Bsk. 2006, s. 92, 97.

⁷⁷⁵ Alâeddin Şenel: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat, Ankara, 2004, s. 113.

⁷⁷⁶ Feodal Avrupa’da konuşulan dillerin hiç biri, oturlan yer olarak, köyü kentten açıkca farklılaştıracak terimlere sahip değildi: “Ville”, “Town”, “Statdt” hiçbir ayırım gözetmeden her iki cinsten yerleşim birimi içinde kullanılmaktaydı. Ancak 11. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan “Bourg” vardı ki tahkim edilmiş yerleşim alanlarını ifade ediyordu. “Site” kelimesi ise, dini merkezler veya çok önemli birkaç merkez için kullanılıyordu. Eğer bir yerleşim birimine hangi ad verileceği konusunda tereddüt ediliyorsa, orada yaşayan halkın en etkin grubunun ne ile meşgul olduğuna bakılıyordu. Çok doğru bir değerlendirmeye o dönemin insanları, kentibelirleyen en önemli unsurun orada yaşayan insanların niteliği olduğunu anlatır. Abdullah Korkmaz: **a.g.e.**, s. 102.

⁷⁷⁷ Niyazi Berkes: **Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları**, Adam Yayınevi, İstanbul,1985, s. 22–26.

⁷⁷⁸ George: **Sabine Siyasal Düşünceler Tarihi**, (Çev: H. Rızatepe), Ankara, 1996, s. 15–16.

Demokrasi bu kent uygarlığının bir ürünüdür. Bu bakımdan demokrasinin eski Yunan kent devletlerindeki siyasal faaliyet ortamlarında ilk defa insanların hayatlarında rol oynayacak biçimde doğmuş olması doğaldır.⁷⁷⁹

Eski Yunan kent devletlerinde kadınlar, esirler ve yabancılar oy hakkına sahip değillerdir. Ancak Atina (Athens) demokrasisi, -bilindiği kadarıyla- yine de dünyada ilk doğrudan demokrasi örneğidir. Önemli kararlar, Agora'da toplanan vatandaş kitlesi tarafından çoğunlukla alınmıştır. Yasama, yürütme ve yargı organları, Beşyüzler Konseyi; 30 yaşını bitirmiş vatandaşlar arasından kur'a ile oluşmuştur, Halk Meclisi: 18 yaşını dolduran Atina vatandaşlarından oluşmuştur. Heliaea; Yargı işlevi görmektedir. Halk jürisi niteliğindedir 5000–6000 kişi arasından kura ile seçilmiştir. Strategoi; Yürütme organının başı niteliğindedir. Bir yıllığına seçilen on generalden oluşmuş ve vatandaşlar tarafından doğrudan denetlenmiştir. Eski Grek dünyasında Polis, Greklerin, en parlak döneminin toplumsal ve siyasal örgütleniş biçimini yansıtmaktadır.⁷⁸⁰

İlk dönem devletlerinde gördüğümüz iki tabakalılık, yöneten ve yönetilen merkezilik ve bu iki unsurun içinde anlam bulduğunu söylediğimiz karşılıklılık, kent devletinde, vatandaşlar ve yabancılar şeklinde tabakaların arttırılışı ile türdeşleşmiş, merkezilik ilk dönem devletlerindeki halinden çok farklı bir yapıya bürünerek parçalanmış, karşılıklılık, tabaklaşmanın artması ve merkezin parçalanmasıyla ters orantılı olarak gelişme göstermiştir.⁷⁸¹

Buraya kadarki açıklamalar parlamenter siyasi yapının kurgulanış sürecini feodal devlet ve parlamento konusuna da değinmeyi gerektirmektedir. Eğer moderniteden hareketle ulus-devlet kategorisi irdelenmek isteniyorsa feodaliteden hareketle de parlamenter yapılanmanın incelenmesi bir gereklilik olmaktadır. Çünkü Kral'a ulus-devlet'in kurgulanmasında etkin rol veren şey feodal yapının zayıflamasından başka bir şey değildir. 16. yüzyıl öncesi Batı Avrupa'da imparatorluktan yerel birimlere doğru merkezi bir kayış vardır. Bu kayış, İmparatorluktan sistemli kapitalizme oradan da ulus-devlete giden bir yol açmıştır. Bu yol her ülkede aynı zamanda başlayıp aynı zamanda bitmemiştir. Örneğin İtalya'nın Rönesansı yaşadığı dönemde Avrupa'nın birçok bölgesinde Rönesans yazarlarının tarif ettiği Orta Çağ'ın halen devam ettiği

⁷⁷⁹ Niyazi Berkes: **Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları**, Adam Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 31–44.

⁷⁸⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları: **Kent devletinden İmparatorluğa**, İmge, Ankara, 1994, s. 10–11.

⁷⁸¹ Egon Ernest Begel: "Kentlerin Doğuşu", **Cogito**, S: 8, Yaz 1996, s. 9, 10; Uğur Kökden: "Kentler Üreten Tarih, Tarih Üreten Kentler", **Cogito**, S: 8, Yaz 1996, s. 39.

vurgulanmaktadır.⁷⁸² Ancak yine de, Orta Çağ'ın temel özelliklerini siyasal düzeyde “merkezi iktidarın yokluğu” ya da “yerelliğin öne çıkması”, kültürel düzeyde “Hıristiyanlığın kurumsallaşamaması”, ekonomik düzeyde ise “feodalite”⁷⁸³ olarak sıralanabilir.

Feodal sistem terimi, Fief'den kaynaklanmakta ve fief (Senyörlerin vassallara verdiği toprak) yönelik yükümlülükler anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda sözcüğün kökeni üretimin toprağa dayalı olduğu ve iktidar ilişkisinin Fief ile yürütüldüğü açıklamasını da içermektedir. Kısaca, senyör çevresinde Fief-serf (köle) ilişkisi ekonomik temele fief-vassal (korunan kişi, sadakat göstereceğine dair yemin eden bir tür sığınmacı) ilişkisi de politik temele işaret etmektedir.

Orta Çağ'ın feodal örgütleniş modeli bir dünya sistemi olmadığı gibi bir ilk de değildir. İstilalarla kendi kültürünü Batı Avrupa'daki yerleşik birimlere taşıyan Germenlerin topluluk yaşama biçimlerinden etkilenmiştir. Roma imparatorluğu döneminde de Germenlerin üretim tekniklerine benzer bir üretim tekniği kullanılmaktadır. Ancak, aralarında mülkiyet farkı vardır. İki sistemi bir birinden ayıran bu temel özelliktir. Germenlerde tarımsal üretim küçük topluluklara bölünmüş birimleri besleyecek farklı bir biçimde yapılandırılmıştır. Üretimi gerçekleştiren bireylerin kendi çiftlik ve bahçeleri de vardır.⁷⁸⁴ Roma ve Germen örgütlenmesi arasındaki fark; Komünün üyesi mülkiyetin ortak sahibi değil, ancak belirli bir parçasının sahibi olmasıyla göstermektedir. Bu ayrımı Germenler bakımından Karl Marx şu biçimde yapar: “Çünkü mülkiyetin herhangi bir bölümü üyenin kendisine değil, ancak ona komünün doğrudan doğruya bir parçası olduğu için ve böylelikle komün ile doğrudan doğruya birlik kurmuş olan ve komünden ayrı olmayan bir kimse olduğu için aittir.”⁷⁸⁵

Yukarıdaki yaklaşımların her birinin kendisince haklılığı söz konusudur. Ancak, bu konu bazı akedemisyenlerin de dile getirdiği gibi iç ve dış nedenlerle birlikte ele alınabilir. Şöyle ki, söz konusu yüzyıllarda sürekli istilalar söz konusudur. Devamlı

⁷⁸² Nazım İrem: “Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Orta Çağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı”, **Doğu Batı**, S: 33, 2005, s. 136.

⁷⁸³ Mehmet Ali Ağaoğulları; Levent Köker: **İmparatorluktan Tanrı devletine**, İmge, Ankara, 1991, s. 77–78.

⁷⁸⁴ Max Beer: **Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi**, (Çev: Galip Üstün), Can Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 176–178.

⁷⁸⁵ Karl Marx: **Kapitalizm ve Öncesi Ekonomi Şekilleri**, (Çev: Mihri Belli), Sol Yayınevi, Ankara, 1967, s. 81–84.

saldırı ve savaşlar karşısında çevreleri surlarla kaplı malikânelerin⁷⁸⁶ merkezi iktidar karşısında bağımsız hareket etmekte ve köylüler gönüllülük şartıyla korunma amacıyla bu malikânelerde yaşamaktadırlar. Kont, dük ve prenslerin itaatlerine dayalı iktidar aygıtının Kutsal Roma İmparatorluğu çevresinde merkezileştiği bu ortamda ise Hıristiyan inancı Avrupa duyumsamasının ortak zeminini oluşturmuştur. Bu ortak zemin zamanla Teokratik Roma İmparatorluğunun çöküşüyle de başat yönetici güçtür. Feodal sistem, katı Katolik-Hıristiyan inancı toplumsal örgütlenme biçiminin ve sistemin yapısının belirleyicisi ve yönlendiricisidir.

Eski Yunan’lılarda devlet yurttaş için zorunlu olan tek ortak yaşam alanı olarak kabul edilirken feodal dönemde bu algı değişmiş yerine tanrıyı önceleyen ve devletten bağımsız ruhbanı idealize eden bir yapıya geçmiştir. Yani, toplumsal yaşamı düzenleyen güç olarak siyasal iktidar dünyevi olanla dini olan arasındaki ilişkilerle kurgulamaya çalışmıştır. Feodalizm ticari gerilemenin, ticari genişlemeye dönüşmesi ve kentlerin doğuşu ile zayıflamaya başlamıştır. Bu zayıflama, zamanla özgür insan kavramını yaratmış ve cemaat biçimindeki yaşam ülke yönetimi anlayışı ile yer değiştirmiştir. Bu anlayışın gelişmesinde kentsel ve ticari gelişme önemli bir etken olmuştur. Kent yaşamı ticaret ve sanayiden kopuk gelişmemiştir. Ticaret ve sanayi yani alış veriş ve değişim amacıyla mal üretmek olmasaydı, kent de oluşamazdı denilebilir.

Kentleri üreten şey, bireylerin, ticaret ve üretime yönelik çıkarlarıdır. Bu çıkarlar bireyleri, karmaşık ve dinamik bir iş bölümü ile birbirlerine bağlamıştır. Netice kentler kendi başlarına güçsüz bireylerin kaynaklarını ve özgün iradelerini birleştirdikleri bir mekân haline gelmiştir. Bu mekân, bölgesel hükümdarların ve vassalların amaçları ile ters bir ilişki içindedir. Bu mekânın sahipleri, yani kentte yaşayanlar, kendilerini yönetme hakkından başka bir şey istemezler. Onların bu isteksizliği, yaşam biçimlerinin korunması ve zenginleştirilmesi ile ilgilidir.⁷⁸⁷

Kent yönetimi⁷⁸⁸ kurallarının ve yasalarının yeniliğiyle yeni bir durumu yansıtması bakımından önemlidir. Kent yaşamı artık feodal dönemin yöntemlerinden

⁷⁸⁶ Malikâne geleneği, Feodal hiyerarşiyi ve geleneği anlamada anahtar bir kavramdır. Bu gelenek, günümüz belediye meclisinin çıkaracağı yasalarla eş anlamlıdır. Tüm örgütleniş yukarıdan aşağı karşılıklı yükümlülükler içermektedir. Toprak sahipliği toprak üzerinde sınırsız hak sahipliğinden ziyade yükümlülük anlamındadır. Yükümlülükler tepedekine bağlı olarak yerine getirilmediği zaman toprağın sahipliği de el değiştirmektedir. Leo Huberman: **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, (Çev: Murat Belge), İletişim, 1995, s. 18, 19.

⁷⁸⁷ Gianfranco Poggi: **Çağdaş devletin Gelişimi**, (Çev: Ş. Kut, B. Toprak), Hürriyet Vakfı Yayınevi, 1991, s. 50-51.

⁷⁸⁸ Yönetim fizik ve kimya gibi bir bilim değildir. Bireysel veya yönetsel olsun politika ile ilgili kararlerektik yargılar gerektirir. Başarı getirecek politik bir karar için eşitlik, iyi düzenlenme, canlılık, koruma, mutluluk gibi etik hükümlere ihtiyaç duymaktadır. A. Robert Dahl: **On Democracy**, Yale University Press, 1998, s. 71, 72.

muaf tutulan bir hukukla işlemekte ve kuralları bu hukuki mantığa göre kurulmaktadır. Kentli olmak yasal olarak özgür olmak demektir. Bu yasal özgürlük kentte sürekli yaşayan herkesi kapsamakta ve bir kentli, sadece o kent içindeki mahkemece yargılanabilmektedir. Kentin bir pazarının olması ve kentin, feodal yapı içerisinde var olan yönetimin ikili ögesinden birisini tercih etmesi ve kentsel yaşamın bu tercih içerisinde hayat bulması anlamını taşımaktadır. Bu tercihin hayat bulduğu alan, feodal Lord'ların yaşam alanları değil bölgesel yönetimlerin yaşam alanlarıdır. Bu temel yapılaşma modeli, biraz öncede belirtildiği gibi, ileride sistemli kapitalizmi ve onun eseri olan ulus-devlet'in kurgulanışının önünü açacaktır. Ancak bu süreç öncesinde feodal Lord'ların egemenliklerinin ellerinden alınması gerekmektedir. Bu güç savaşını kazanmak için Lordlar bir işbirlikçi bulmak zorundadır. Bu iş birliğinin adı, kentleşme ile gündeme gelen ve güçlerini monarşik devlet otoritesinin lehine kullanan kent soylular olacaktır. Parlamenter siyasi yapının tarihsel gelişiminde dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir model yukarıda dile getirilenlerden de anlaşılacağı üzere, Orta Çağ feodal düzeninin dağılık egemenlik yapısının kral ve kentsoylularca parçalanmasıyla, egemenliğin merkezileşmesi temelinde ortaya çıkaran mutlak devlet kurgusudur. Kentsoyluların kapitalizmi bu dönemde sistematikleştirme çabaları ve aktif bir yapı sergilemeleri bu devlet kurgusunun niteliklerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Devlet'in nitelikleri, ekonominin ve onun sahipliğinin boyutunun değişmesiyle, siyasi, hukuki ve toplumsal alanları etkilemesi, bu etkileme neticesinde de siyasal düşüncenin devlet kurgusunun merkezi yönetimlerini güçlendirmesiyle belirlenmiştir. Bu model, feodal devlet ile Anayasal devlet arasındaki bir geçiş noktasıdır ve İspanya, İngiltere ve Fransa monarşileri bu modelin farklı proto tipleridir. Monarşiler, feodal dönemde de varlık gösteren bir modeldir.⁷⁸⁹

Bu devlet modelinde kral, feodal lord'karşısında kendi egemenliğini güçlendirmek istemiştir. Bu anlamda da kentlere yönelik bir takım uygulamalar geliştirmiştir. Burjuvazi için kullanılacak olan bu uygulamalar, kentsel ekonomilerin bir standart çerçevesinde düzene sokularak desteklenmesi ve dış pazarların genişletilmesi şeklinde olmuştur. Bu türden uygulamalar devletle birlikte siyasal sürecin, salt hükümdar çevresinde biçimlenmesinin bir göstergesidir. Artık kral, mutlak egemenliğini, vergi

⁷⁸⁹ Feodal dönemde sınırlar sürekli değişmektedir. Ancak krallıkların sayısında bir değişme yaşanmamaktadır. Yerel egemenlerden hiç birisi (Mutlak yönetimler-Yarı egemenler-Malikâne sahipleri) kendisine kral unvanı vermemiş ve verememiştir. Hiçbir zaman kendilerini bir kralın vassalı olduklarını da inkâr edememişlerdir. Bu feodaliteden çok daha eski olan monarşik geleneğin gücünün kanıtıdır. Marc Bloch: **a.g.e.**, s. 315, 316.

toplama mekanizmasından, memurlarından, hukuki yapısından ve kurguladığı bürokrasi ve piyasa ekonomisi yapısından almaktadır. Bu anlatılanlar, devletin eski kalıntılarını bünyesinden tam olarak temizlediği ya da eskisine oranla daha kusursuz olduğu anlamına gelmemelidir. Devlet, bu yapısında eski ile yeninin birlikteliğini yansıtan önemli bir özellik sergiler. Bu, devletin bir geçişi temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Önemli bir örnek olarak devrim öncesi Fransa’da, şehir görevlilerinin bazılarını kral atamıştır, kimilerini de eski senyör ya da ayrıcalıklı aristokratlar. Hatta kimi yerlerde, şehir görevlileri bir yıl süreyle yurttaşlar tarafından seçilmektedir. Kimilerinin de yönetme hakkını sürekli olarak satın almaları söz konusudur.⁷⁹⁰ Görüldüğü gibi bunlar eski iktidarın kalıntılarıdır. Ancak, şehir görevlilerinin süreli seçimi ve atanma sisteminin varlığı önemli bir ayrıcalıktır. Diğer önemli bir husus da kimi yerlerde yönetme hakkının sürekli satın alınmasıdır. Yönetme hakkının bu şekilde ekonomiyi indirgenmesi, kapitalizmin bu yapı içinde güçlülüğünün de bir göstergesi olarak değerlendirilmeye açıktır. Kısaca bu dönem modern devlet’e geçişin öncesi hazırlıkları içeren bir yapı sergilemektedir.

3.3.2. Parlamenter Siyasi Yapının Mutlak Olarak Doğuşu: Ulus-devlet ve Küresel Süreçte Genel Durum

İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimcilerinin amacı, yönetilenler tarafından kontrol edilemeyen rejimleri ortadan kaldırmak yani aristokrasi ve soydan geçme temelinde konumlanmış yerleşik bir yönetici sınıfa karşı bir duruş sergilemek olmuştur. Aynı devrimciler, otoritenin herkes için geçerli olduğunu ve doğuştan belli bir sınıf için var olmadığını ve buna bağlı doğal düzenin örgütlü sivil devletle devam edeceğini düşünmüş bu düşüncelerini de iktidar ve yasal yetkilerin karşılıklı olduğu, hiç kimsenin bu anlamda diğerinden fazlasına sahip olamayacağı bir eşitlik düşüncesiyle desteklemişlerdir.⁷⁹¹ Ardından da parlamenter siyasi sistem laik devlet kurgusu ile birleştirilmiş ve bunun sonucunda Ortaçağın zihniyet dünyasından kurtulmanın eşiğine gelinmiştir. Bu dönem, Luther ve Calvin gibi aydınların⁷⁹² çabaları yaşanan Reform ve Rönesans’la Orta Çağdan bir kopuşu simgelemektedir. Özellikle Luher Protestanlığı

⁷⁹⁰ Atilla Nalbant: **a.g.e.**, s. 76-77.

⁷⁹¹ Leslie Lipson: **Siyasetin Temel Sorunları**, (Çev: Fügen Yavuz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 124-126.

⁷⁹² Zygmunt Bauman: “Is There A Postmodern Sociology?, The and of sociological theory”, **The Postmodern Turn New Perspectives On Social Theory**, (Ed: Steven Seidman), Cambridge Universty Press, 1998, s. 188, 189.

kurmuş Weber’de bu kurulan mezhebin gölgelerinin kapitalizmde olan ilişkilerini aramaya çalışmıştır. Weber’in bu çalışması birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların özünü oluşturan, ekonominin dinselleşmesi ya da dinin ekonomikleşmesi tezleri nihai noktada bizi ekonominin toplumsal yaşantıdaki önemine götürmektedir. Feodal dönemde iktidarda söz sahibi olan kilisenin ekonomik amacını gizleyip bu gizliliği dinselleştirip Haçlı seferlerini başlatması ekonomik faktörün önemini⁷⁹³ kendi içinde saklamasından başka bir şey değildir.

Anayasaya dayalı parlamenter siyasi yapının modern anlamda gelişmesi, Fransız devriminin hayat bulmasıyla ve bu devrime devrimci düşünürlerin hayat katmasıyla yakından ilişkilidir. Bu ilişki çerçevesinde Batıda yaşanan Reform ve Rönesansın da çok büyük etkileri olmuştur. Her şeyden önce birey, egemen ve din arasında sınırlar çizilmiş ve egemenlik laik olduğu yerle yani toplumla taçlandırılmıştır. Bu taçlandırmada aracı kurum Anayasaya dayalı parlamenter siyasi yapı olmuştur. Parlamenter siyasi yapı egemenlik kuramıyla yakından ilişkilidir. Örneğin Rousseau, “genel irade” kavramı ile egemenliği hukuki bir boyuta yükseltmiş ve devlet’in söz konusu irade ile uyum içinde çalışmasının gerektiğini belirterek egemenliğin bölünemeyeceğini, yok edilemeyeceğini savunmuştur.⁷⁹⁴

Egemenliğin bölünemeyeceğini savunan ama bu bölünmezliği halkta aramak yerine Prens’te arayanlar da olmuştur. Örneğin Hobbs, bu nedenle prensin tek egemen güç olması gerektiğini, çoklu egemenliğin anarşi yaratacağını dile getirmiştir.⁷⁹⁵

Bu türden tartışmaların ışığında Fransızlar Kral XVI. Lui’nin idaresine karşı ayaklanmışlardır. Fransız halkı, kralın hak ve yetkilerinin kısıtlandığını derebeylerin insanlar üzerindeki haklarının tanınmadığını, anayasal düzenin başladığını Fransız meclisinin 4 Ağustos 1789 tarihli oturumunda ilan etmiştir. Ardından, 26 Ağustos 1789’da Fransız Meclisi günümüz insan haklarının temelini oluşturan İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi yayınlanmıştır. Böylece, İngiltere’de başlayan ve ABD de devam eden hürriyetçi demokrasi hareketleri Fransız Devrimi ile son halini almıştır.

Bu beyannamenin bizim çalışmamızın bu bölümü açısından önemli olan maddesi 3. ve 6. maddedir. 3. maddeye göre, Her egemenliğin özü ilke olarak millettir. Hiçbir heyet, hiçbir fert, açıkça millettten gelmeyen otoriteyi kullanamaz. 6. maddeye göre ise;

⁷⁹³ İlhan F. Akın: **Temel Hak ve Özgürlükler**, İstanbul,1971. s. 79 vd.

⁷⁹⁴ Jean Jack Rousseau: **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, (Çev: N. İleri), Ses Yayınevi, 1990, s. 156-157.

⁷⁹⁵ Thomas Hobbs: **Leviathan**, (Çev: S. Sim), Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 136-137.

Kanun genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların genel iradenin oluşumuna kişisel olarak ya da temsilcileriyle katılmak hakları vardır.⁷⁹⁶

Devrimin bu ilkeleri çok geçmeden yine Fransızlar tarafından ihlâl edilmeye başlanmıştır. Devrimin beyannamesini hazırlayan aydınlar yargılanarak idam edilmişlerdir. Artık Fransa'da bir diktatör, Napolyon vardır. Bu dönemde Fransa'da yaşananlardan başka İngiltere ve ABD 'de Anayasaya dayalı çağdaş demokrasi alanında önemli gelişmelerin meydana geldiğini görüyoruz. Başlangıçta her eyaletin bir Anayasa peşinde koştuğu ABD'de bu sorun 1787'de Anayasa Kongresinde, Konfederasyon Anayasası kabul edilerek çözümlenmiştir. Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki meclis oluşturulmuştur. Demokrasi ilkesinin ağırlığı Temsilciler Meclisi Üyelerinin eyalet seçimlerinde seçme hakkına sahip olanlar tarafından doğrudan seçilmesinde kendini göstermiş, başkanlık ve Senato seçimlerinde çift dereceli seçim ilkesi kabul edilmiştir. Çoğunluk yönetimi de kuvvetler ayrılığı ilkesi ile olduğu kadar karışık bir denetim ve denge mekanizmasıyla sınırlanmıştır. Ancak daha sonra senatörle halk tarafından doğrudan seçilmeye başlanmıştır. 1850'lere kadar böyle devam eden ABD Anayasal demokrasisi, sırasıyla şu üç önemli sorunu çözümlenmiştir. 1. Zenciler, Kölelikten kurtulmuş ve eşit haklara sahip olmuştur. 2. ABD'li kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 3. ABD vatandaşlarına ekonomik anlamda fırsat eşitliği verilmiştir. Anayasal demokratik gelişmenin ABD'den sonraki durağı İngiltere'dir. Demokratikleşmenin ve iktisadi kalkınmanın tamamlanması İngiltere'de 19. yüzyıldadır. Bu dönemde ortaya çıkan parlamenter demokrasi ABD sistemine birçok yönden benzemektedir. Günümüzde ABD'nin başkanlık sistemini benimseyenlerin sayısı çok az olmakla birlikte, İngiltere'deki modern Anayasa demokrasisi hemen her ülke tarafından örnek alınmaktadır.

Bilindiği gibi İngiltere, parlamentonun üstünlüğü ilkesini ilk kabul eden ülke olmuştur. Avrupa'nın diğer ülkelerinde krallık düşüncesinin yerini meşru otoritenin kaynağı olan halk idaresi almış ve herkese oy hakkı tanınmıştır. Yasama ve yürütme yetkileri krallar yerine halk tarafından seçilmiş meclisler karşısında sorumlu olan kabinelere verilmiştir. Bu gelişmeler inişli-çıkışlı bir görünüm sergilese de sonunda normal demokratik hayat her Avrupa ülkesinde yerleşmiştir.⁷⁹⁷

⁷⁹⁶ Mehmet Saray: **Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1999, s. 54-55.

⁷⁹⁷ Mehmet Saray: **a.g.e.**, s. 57-59.

Tarihsel gelişim sürecinde devlet kurgusu gibi parlamenter siyasi yapı da çeşitli dönüşümler yaşayarak günümüze kadar gelmiş ve tarihsel dönüşümlerin sonucunda kurgulanmıştır. Bu kurgu, kendisini modern devletin ilk aşamalarında sözleşme kavramıyla ifade etmiştir. Bu sözleşmenin bu günkü adı anayasadır. Yasalar, Anayasadaki öngörülere göre hazırlanmaları kaydıyla geçerlilik kazanmaktadır. Yasal-ussal meşruiyeti tanımlayan ve sadece modern devlette anlam bulan⁷⁹⁸ sözleşme ve Anayasanın birlikte işletilmesine Anayasal sistem denmiştir. Anayasal sistem, hakların yasalarca güvence altına alınması, resmileştirilmesi, hak ve ödevlerin belirlenmesi, bu yöntemle halkın devlet gücünü paylaşım ve kullanım ilkelerinin belirlenmesidir.

Bu belirlemenin odak noktası, temsil olgusu ve parlamentodur. Bu iki olgu yukarıda da değinildiği gibi 1644 yılında İngiltere’de parlamenter monarşik sistemin devrilmesiyle anlam bulmuş ve İngiltere’deki bu yeni durum, sanayi devriminin hayat bulmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur. İngiltere’de parlamento, gelişen ve egemen konuma gelen yeni orta sınıfın yani burjuvazinin gelişimine paralel olarak gelişmiştir. Maurice Duverger’e göre bu yeni durumun İngiltere’de gerçekleşmesinin nedeni, İngiltere’deki toprak aristokrasisinin önemli bir bölümünün kapitalist üretim biçimine dayalı burjuvazi ile iş birliği yaparak aynı üretim biçimine geçmesinde aranmalıdır.⁷⁹⁹ Fransa’da aynı bu süreç yüz yıllık bir zaman dilimini gerektirmiştir.⁸⁰⁰

İkibinli yıllara gelindiğinde postmodern yorum ulusal olan ve devletçi yapısıyla önplana çıkan anayasal parlamenter yapıya disipline edici neo-liberalizmin anayasallaşması çerçevesinde eleştirel bakmış ve konu ile ilgili yorumunu neoliberal biçimde ortaya koymaya çalışırken düşünce eylemlerini şu şekilde belirlemiştir; İnsanın modernleşerek kurguladığı modern anlamda uluslaşma ile kaybettiği içsel mutluluğu, insanın yeniden etnik gruplara, dinsel cemaatlere, mezheplere, tarikatlara indirgenmesi ile kendisine iade edilecek ve bu iade, insanı kaybettiği özgürlüğüne tekrar kavuşturunca yalnızlık duygusu ortadan kalkacak ve insanın kendisine güveni tekrar meydana gelecektir. Post modern söylemin bu yorumlama biçimi temsil düzeninin sonunun geldiğini müjdelendirmektedir. Temsili demokrasi yabancılaştırıcıdır. Temsili tarih aldatıcıdır. Temsil siyasi, toplumsal ve kültürel dilsel ve epistemolojik anlamda keyfi bir şeydir. Şüpheli post modernistler temsilin tehlikeli ve temelde kötü bir şey

⁷⁹⁸ Sami Selçuk: **Temsili ve Katılımcı Demokrasinin Kökeni**, Çağdaş Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 80–82.

⁷⁹⁹ Maurice Duverger: **Batının İki Yüzü**, Doğan Yayınları. Ankara, 1997, s. 1–2.

⁸⁰⁰ Sami Selçuk: **a.g.e.**, s. 82-83.

olduğunu ileri sürmektedirler. Temsil çarpıtmaya işaret eder; ilişkileri yönlendiren bilinç dışı kurallar olarak var sayılır. Olumsuz postmodernistler de şüphecilerin modern temsilin sahtekârca, sapkın, mekanik, aldatıcı, eksik, yanıltıcı ve post modern çağ için tamamıyla yetersiz olduğu iddiasına katılarak asılsız varsayımlara dayandığını iddia ederler ve dolaysız demokrasi versiyonlarını benimserler. Son kertede her türlü temsil başka temsillere gönderme yaptığı için gerçekten sahici olan hiçbir şey yoktur. Sahte olan gerçeğin kendisi kadar sahici ve doğru hale gelir. Çünkü post modern bir dünyada doğru ve yanlış arasındaki ayrım silinmektedir. Post modernistler toplumun temsil retoriği dışında bir içeriği olmadığını iddia ederler. Siyasi retorik, zihnin içinde bir dünya ve “ temsil edici” olduğu var sayılan bir dizi toplumsal ilişki yaratır. Bu şekilde yaparak, aslında sadece kendisinin var olanları manipüle etme işlevini gizlemektedir. Temsil düzenine son vermeye yönelik post modern çağrı başka post modern kavramlarla bağlantılıdır. Şüpheci post modernistlerin yazarın sonu ve öznenin ölümü perspektifleri post modernizmin temsil karşıtlığıyla uyumludur. Yazarın (öznenin) bir romanın uydurma karakterlerini ya da bir oyundaki aktörleri temsil etmesi gerekir. Şüpheci post modernistlerin önerdiği üzere bunlar ortadan kaldırılınca temsilden kurtulmak da kolaylaşır. Post modern yaklaşımın bu tavrı eleştiriye açıktır.⁸⁰¹

Çünkü temsil siyasette hümanizmle birlikte hareket ederek mümkün olduğunca çok insana ses verir ki şüpheciler bunu reddederler. Temsil olmadan teori mümkün değildir. Teori gerçekliğin taslağını, haritasını çıkarmaya çalışır. Post modernistler, hakikat olmayınca birden çok yorumu kabul etmekte gerektiğini ileri sürerler, hâlbuki temsilin kendisi, kendisini dışarıdan temsil edilebilecek kadar doğru ya da geçerli bir şey olduğunu varsayar. Modern temsil anlam ya da hakikatin onu ileten temsillerden önce geldiğini ve bu temsilleri belirlediğini var sayar. Post modernistler bunun tam tersinin geçerli olduğunu iddia ederler. Temsil, yansıttığı var sayılan “hakikati” kendisi yaratır. Temsil mevcudiyet ile yokluk arasında net bir ayrım olduğunu var sayar. Ama şüpheciler bu iki kavramı da silerler ve post modern anlayışın temsile dayalı zaman ve mekân yorumunu temsili haritaların tamamen yetersiz olduğu iddiasına dayandırırılar. Bu algılama biçiminde temsil, bir şeyi bir başkasının yerine koyma pratiğidir, eğretilenmedir⁸⁰² ki bu da bir kavramın tanımlanamaz, üzerinde konuşulmamış bir

⁸⁰¹ Marie Pauline, Rosenau: **Post- Modernizm ve Toplum Bilimleri**, (Çev: Tuncay Birkan), Ark Yayınları, Ankara, 1998, s. 163–265.

⁸⁰² Madan Sarup: **Post- Yapısalcılık ve Postmodernizm**, (Çev: A. Baki Güçlü), Ark Yayınevi, Ankara, 1997, s. 27.

mevcudiyetle özdeş olmasını gerektirir. Örneğin yurttaşların temsil edilmesi halkın gıyabında mevcut olmasını sağlar. Bunun nedeni, dilin daha çok simgesel bir şey oluşuna ve dünya ile dolaysız bir ilişkisinin olmayışına bağlanmasında gizlidir. Öyleyse çeşitli biçimleri içinde temsil yetersizdir. Çünkü dünyanın imgeleri dile bağımlıdır ve insanlar arasında kesin bir biçimde mübadele edilemezler. Her türlü temsil dille dolaylanır ki bu da onu gerçeklikle bağlantılı değil dilsel olarak yansıtıcı kılar. Göstergeler, artık hiçbir şeyi temsil etmezler ve artık gerçeklik içinde karşılıkları yoktur.⁸⁰³ Bu yaklaşımlar toplumun kuruluşunu ortaklaşa yarar ekseninde açıklamaya çalışan ve bu anlamda da yönetimi, yarar kavramı etrafında oluşturulmuş yapılanmalar olarak gören görüşlerle çelişmektedir.⁸⁰⁴

Belli bir politikaya eklenmeyi kendisine yasaklayan postmodernizm bu tavırla baskıcı rejimlerin muhaliflerini savunmasız bıraktığı için eleştirilere açıktır. Bu görüş açısından bir temsile bağlanmamak veya etkin bir politik katılım için geçerli hiçbir neden bulamamak, statükonun kabulüne ve hatta meşrulaştırılmasına götürür. Bu da postmodernizmin, kuşkuculuğuyla, kaba kuvvet ve adalet arasındaki ayrımı bulanıklaştırmasına, kapitalizm ve entelektüellerin, imtiyazlı konumlarını korumalarına yönelik teselli ve destek oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Postmodern söylemin temsil yorumu ne olursa olsun parlamenter sistem ikibinli yılların başlangıcında önemini arttırarak sürdüren bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinin tüm parametreleri bu yapı içinden geçirilerek meşrulaştırılmaktadır. Burada söz konusu olacak iki önemli kavram vardır. Birisi Temel Hak ve Özgürlükler, diğeri Uluslararası Hukuktur. Ancak bu iki temel kavramın parlamenter bir yapı içinde nasıl biçimlendirileceği yine küresel aktörlerce belirlenmektedir. Şöyle ki, küreselleşme sürecinin birçok gerekçeyle ileri sürdüğü insan hakları siyasal merkeze her geçen gün daha çok oturtulmaktadır. Bu oturtuluşlardır ki, söz konusu haklar parlamentoların ve onlara biçim veren Anayasanın yeni dönüşümlerine zemin hazırlayıcı bir nitelik sergilemektedir. Ancak burada temel hak ve özgürlüklerin yaşanması adına neoliberal ilkelerin egemen kılınmak istendiği açıkça söylenmemektedir. Aslında temel hak ve özgürlük taleplerinin altında yatan gerçek, yeni anayasalcılık çerçevesinde ekonomi kuruluşlarının ve onların politikalarının hesap

⁸⁰³ Marie Pauline Rosenau: *a.g.e.*, s. 158-161.

⁸⁰⁴ Bkz. Emile, Durkheim: "Against Finalism: Explaining is Disenchanting the Universe", *Central Currents In Social Theory 1700–1920*, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, s. 98.

verme sorumluluğunda kurtarılması projesidir.⁸⁰⁵ Bu proje sayesinde ki anayasal statü ve bağlayıcılıkla donatılan bazı reformlar küre genelinde piyasa disiplinin gerçekleştirilmesi amacıyla bağlı olarak yabancı sermayenin egemenliğinin uygulama alanı bulmasına zemin hazırlamakta ve yine yabancı sermayenin haklarını koruma altına alarak anayasal niteliğe sahip anlaşmalar yoluyla serbest mal ve sermaye akımları için uygun ortamlar yaratmaktadır. Böyle bir uygulamayı küresel kurumlar olan IMF ve WTO'nun dayatmalarında görmek mümkündür. Küresel ve bölgesel kuruluşlar olan BM, AB ve ABD bu konudaki etkin aktörler olarak devlet kurumlarının yaratılmasından daha çok devletlerin küresel ekonomi yönetimine daha fazla bağlanmalarının ve katkıda bulunmalarının küresel politikalar nezdinde uygulatıcıları ve bu uygulamaların denetmenleridir. Söz konusu denetmenler bu konulardaki baskı güçlerini her geçen gün arttırmakta ve hatta bu konuda ekonomik amaçlarını kamufle ederek temel hak ve özgürlükler adına özgürleştirici askeri müdahaleleri dahi desteklemektedirler.

İnsan hakları konusunda uluslararası düzeyde zihni değişime bağlı yapısal düzenlemelere gidilmediği gerekçesiyle zayıf ekonomiye sahip doğal kaynakları bol ulus-devletler, uluslararası düzenlemelerin bir gereği olarak etnik yapılar adına parçalanmakta ve bu etnik gruplardan, etnik yapıların odağa konulduğu yeni ulus-devletler türetilmektedir. Uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesinin öncelenmesiyle ulus-devletler egemen olamadan söz konusu hukukun gölgesinde yaşamakta ve ulus-devlet egemenliği uluslararası hukuk uygulamaları için gerekli görülmemektedir. Böylelikle devletin, anayasal düzenin kaynağı olarak kendisinin ve kendisinden başkasının güçlerini kendi yurttaşları için kısıtlaması ilkesi uluslararası hukukun üstünlüğü açısından kendisine takdir edilen yeni bir konuma oturmaktadır. Küresel kapitalizmin Anayasası sayılan DTÖ anlaşmalarının amacı, küresel ölçekte artan rekabet problemlerine çözüm üreterek kârlılık oranlarını arttırmak ve pazarı genişletmek ve böylece etkinliğini her geçen gün daha çok arttıran uluslararası sermaye lehine küre düzeyinde bağlayıcı kararlar alınmasını ve hukuksal uygulamaların hayat bulmasını mümkün kılmaya çalışmaktadır. Bu süreçte devletin rolü, sermaye grupları arasındaki rekabete aracılık etmek ve yönetmek olarak ön plana çıkmaktadır.⁸⁰⁶

Bu en önemli güç olan bağımsız karar alma gücüne yansımakta, zayıflayan bu ilke, ulus-devlet'in uluslararası hukuku öncelenmesini gerektirmektedir. Söz konusu

⁸⁰⁵ Stephan Gill: "The Constitution of Global Capitalism", [http:// www.theglobalsite.ac.uk](http://www.theglobalsite.ac.uk)

⁸⁰⁶ Selime Güzelsarı: "Küresel Kapitalizmin 'Anayasası' GATS", *Praksis*, S: 9, s. 117-121.

hukuku öncelemeyen Ulus-devlet kendi başına karar alma hakkını kullanırsa bu hak kullanımından zarar görmektedir. Nitekim ikibinli yıllar bu sürecin ekonomik, askeri, politik olarak başlaması ve uygulamasının çok hızlı başladığı yıllardır. Artık çevre ülkeler ekonomiden savaşa kadar kendi ulusal çıkarları çerçevesinde kendi kuvvet kullanım ilkelerini küresel güçlerden bağımsız uygulamaya sokamamaktadır.

Bu anlamda ulus-devlet kurgusu yeni politik görüntüsüyle yerel olana ve uluslararası olana karşı kendini sınırlarken uluslararası politikaların egemenliğinin gelişimine destekçi olmaktadır. Artık bu süreçte ulusal egemenlik en az, uluslararası hukuk ve onun normları en çok aranan şey olmaktadır.

Uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesi ve uluslararası boyutta temel hak ve özgürlüklerde gerçekleştirilmesi istenen değişimlerin gerçekleşmesi ulus-devlet kurgusunun en başat göstergesi olarak kabul edilmekte ve ekonomik olarak refahı desteklemesi gereken ulus-devlet, kendi parlamentosu aracılığıyla yapandan daha çok düzenleyen olmaktadır. Bu düzenlemeci yaklaşım, küresel olarak belirlenen uluslararası hukuk ile denetime tabi tutulmakta ve bu küresel hukukun uygulanmasında ulus-devlet kurgusu vazgeçilmez bir koşul olarak görülmektedir.

Ulus-devlet kurgusu bir devlet kurgusu olarak tanımlanmasının yanında, küresel ölçekte bir kamu iktidarı olması sıfatını da yüklenecek ve bu anlamda uluslararası kurumlarca yetkilendirilecektir. Bu yetkilendirme, ulus-devletten farklılaşmış yönetim biçimini ve topluluk standardını küresel toplumların varlığı ilkesine göre kullanmasını isteyecektir. Bu yönüyle ulus-devlet, küresel ölçekteki bu konumlanmasıyla küresel bir kamu devleti olmaya adaydır. Oysaki her modern toplumun sınırları içerisindeki farklı grupların aralarında yaşadıkları çatışmaları, sınıf çatışmaları demokratik dönüşüm biçiminde politik partiler kanalıyla temsil edilerek gerçekleştirilmektedir.⁸⁰⁷

Büyük kitleler açısından seçimle iş başına gelinen tek meşru güç olan ulus-devlet, küresel aktörlerin istediği biçimde, onların kurguladığı dünya ile ekonomik ve hukuki bütünleşme yolunda bir değişim sergilemektedir.

⁸⁰⁷ Martin Seymour, Lipset: "Political Attitudes and Behavior, Elections: The Expression of the Democratic Class Struggle", (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 413,

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme ve ulus-devlet etkileşim alanlarının belirlenmesi ve bu belirlemenin yapısal ve kurumsal değişim süreçlerine yönelik açıklamalar içermesi, sosyolojik perspektif çerçevesinde konunun iktisadî, siyasal ve toplumsal açıdan kategorikleştirilmesini gerektirmiş, mevcut bu gerekliliğin detaylandırılarak analiz edilmesi de aşağıdaki sonuç ve önerilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Ulus-devlet, kendi kurgu tarihinden bu yana ulus denen kurgusal biçime öncelik vermesiyle değil, ekonomik yapıya verdiği önemle ve ulusu da bu öneme ortak ederek günümüze kadar uzanıp gelmiştir. Ulus-devlet, kurgu odağının temelinde kapitalizmi içerdiği için öncelikli olarak kapitalizmin dönüşümleriyle biçimlenmiş, gelinen süreçte bu biçimleniş, devlet ile hâkim sınıflar arasındaki ilişkilerin yönü ve değişkenleri çerçevesinde tartışılmıştır. Kısacası, günümüzde iktisadî alanda meydana gelen herhangi bir kriz, siyasal ve toplumsal alandaki krizlerin de ana nedeni olmuştur.

Ekonominin bu etkin önemi, iktisadî yapının toplum kültürünün oluşmasında ve dönüşümünde belirleyici rolünü göstermiştir. Ancak iktisadi yapının bu önemine rağmen iktisadi yapıyı tek etkileyici olarak görmemek gerekmektedir. Çünkü etkileyen şey etkilediğinden de etkilenir. Bu aynen iklim gibidir. Toplum ekonomi ikliminde hayat bulur, ancak yaşanan hayat ekonomi iklimi de etkiler.

Sürekli krizlerle ayakta durmaya çalışan kapitalizmin kendisini sürdürmesi ve yeniden üretmesinin, sermayenin yeniden üretkenliğinin sağlanmasına bağlıdır. Bu bağımlılık mevcut toplumsal koşulları sürekli değiştirmeyi gerektirmektedir. Kapitalist dünya ekonomisinin ikibinli yıllardaki yeni iş bölümüne göre şekillendirdiği bu dönem, iş bölümü etkisini sadece dolaşım alanıyla sınırlı bırakmamış, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin her düzeyini doğrudan etkilemiştir. Kapitalist ekonomide yaşanan her kriz, beraberinde köklü bir yeniden yapılanmayı gerektirmiş, bu gereklilik ise siyasal ve ideolojik ilişkilerle desteklenerek ulus-devletin rolünü bu doğrultuda değiştirmiştir. Dolayısıyla, kapitalist sistemde krizler neticesinde meydana gelen dönüşümü ve bu dönüşüme bağımlı yani yapılanmaları, sermaye birikiminin sürdürülebilirliği açısından önündeki engelleri aşmasına yardım edecek biçimde toplumsal ilişkilerde, yapılarda ve kurumlarda bir değişim olarak görebiliriz.

İkibinli yılların başlangıcında kapitalist toplumsal ilişkiler dünya ölçeğinde önemli derecede yaygınlık kazanmıştır. Çünkü kapitalist devletin dönüşümü küresel ölçekte sermaye birikim sürecini destekleyen kurumsallaşmalar içermektedir. Bu kurumsallaşmalar, ekonomik krize bağlı politik etkiler göstermektedir. Şöyle ki, 1929’larda yaşanan büyük buhrandan beri küresel kapitalist ekonomi sürekli olarak ama köklü bir biçimde tekrar tekrar düzenlenmektedir. Bu düzenlemelere göre, finans hareketleri dünya kapitalizmine eklenmektedir. Bu eklemeye anlayışı piyasanın düzgün işlediği ve elverdiğince toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılması gerektiği fikrine dayanan neo-liberalizmden beslenmekte ve gelinen süreçte neo-liberalizm, kendi ölçeğinde devletin küçülmesi gerektiğini sürekli olarak tekrarlamaktadır.

Ancak devlete karşı “piyasa” düşüncesini kurgulayan bu söylemin inşa etmeye çalıştığı şey, devletin kendisi değil, devletin sosyal politikalardan geri çekilmesi isteği olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü küreselleşme süreciyle birlikte dünya kapitalizmine eklenen ekonomisi zayıf ulus-devletler, 1980 sonrasında oluşturulan yeni birikim modeli, özelleştirmeler, deregülasyon politikaları eşliğinde devletin iktisadi ve toplumsal işlevlerinin tasfiyesini, devletin sosyal alanlara dönük politikalardan geri çekilmesini gerektirmektedir. Bu gerekliliğe bağlı olarak, günümüzde güçlü ulus-devletlerin krizlerden beslenen dönüşümleri kendilerini güçlendirmekte ama zayıf ulus-devletler, kurgulayıcı görev ve yetkileri bakımından aşındırılmaktadır.

Söz konusu bu süreçte artık güçlü ulus-devletler, ulus-devletin de ötesinde daha kapsamlı, ulusüstü politik yapılanmalar oluşturarak zayıf ulus-devletleri küçültmekte ve eskinin güçlü ulus-devlet oluşturma uygulamalarının öldüğünü müjdelemektedir. Sermayenin canlı bir varlık olarak algılandığı bu müjdelemede esas olan şey, sermayenin can ve mal güvenliğinin sağlanmasının gereği olarak ta ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu gereklilik küre bazında temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini de istemektedir.

Bu gereklilik çerçevesinde devletin küçültülmesi, buna karşılık bireyin büyütülmesi “haklar” adına bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu çağımızda ulusal sınırlara bağımlı olmayan ulusüstü kurgular görev olarak üstlenmişlerdir. Bu kurguların yenedünya düzeninin kurucu faktörleri olduğu görülmekte ve yenedünya düzeni yönetişiminin kurallarının sadece bu aktörlerce belirlenen ağırlık ve karmaşıklık içinde oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda ulus-devletlerin yerine getirmekte oldukları ekonomik uygulamaların ulusüstü kuruluşlara devredilmesi isteği devleti

sadece bu kuruluşların uygulamalarının bir aracı ve baskı kurumu olarak işlev görmeye sürüklenmektedir. Söz konusu bu küresel aktörler, akraba ve dostlardan oluşan ulus-devletlerin yapılanmasından farklı bir biçimde, ama aynı ruhla, ulus-devletlerin başına geçmek istemekte ve ikibinli yılların küresel devlet modelini, devletin düzenleyici, harcıyıcı, üretici ve paylaştırıcı fonksiyonlarını tasfiye etmek istemektedirler. Bu tasfiye işlemine göre, bir aracı kurum olarak varlığını devam ettirebilecek ulus-devletler, küresel kurumların çıkarlarına uygun uygulamaları hayata geçirebilmek ve kamu hizmeti, kamu çıkarı anlayışını yıpratıcı ve piyasalara kamu müdahalesini ortadan kaldıran dönüşüm sürecini oturtabilmek için geleneksel siyaset tarzını değiştirmeli ve bunun için de baskıcı bir tavır sergilemelidir. Çünkü küreselleşme, nesnel yasaları olan ve bu yasalara uyulması ve bu uyma süreci içinde elden gelenin yapılması gereken bir süreç olarak yorumlanmaktadır.

Ekonomisi zayıf ülkelerde sürekli gündemi meşgul eden reformların küresel uygulamalar zincirinin eğitici programları olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu reformlar, karşı çıkılmaması gereken reformlardır. Yukarıda da değinildiği gibi, devlet ve toplum örgütlenmesinde uluslararası sermayenin gerekleri doğrultusunda yeniden yapılandırma biçiminde gerçekleştirilen bu reformlar ya da bu yeni yapılandırılma biçimi, “girişimci devlet”, “etkin devlet” isimlendirilmeleriyle adlandırılmaya çalışılmaktadır.

Küresel aktörler Dünya Ticaret Örgütü, NGO’lar, ÇUŞ’lar, ABD ve AB türünden geniş ölçekli aktörlerden oluşmaktadır. Bu aktörlerin kurgulamaya çalıştıkları yeni devlet modelinde, daha önce de dile getirildiği gibi yeni kurallar söz konusudur. Bu kurallara göre, eskinin yurttaş meclisinin yerini geniş ölçekli kuruluşlarda devleti temsil eden temsilciler almalı ve ekonomi kuruluşlarını ve onların politikalarını “seçim” gibi bir hesap verme sorumluluğundan muaflaştırıcı bir ölçek genişlemesi yaşanmalıdır. Böyle bir temsilde mantık, ekonomik olarak geniş ölçekli olmak adına, zayıf olanların bireysel ve ulusal haklarını kolektif kararlara katılmaya bir alternatif olarak değerlendirmemekle desteklenmektedir. Bu destek, toplum ölçeğinin büyütülmesiyle bireyin daha az sayıda insan tanınması ve daha az sayıda insanca tanınması, bunun da bireyi, artan sayıdaki yurttaş önünde bir yabancı haline getirmesiyle gerçekleştirilmektedir. Esas olarak ekonominin politikadan arındırılması gerektiği şeklindeki politik bir strateji çevresinde bu uygulama yürürlüğe konmaktadır. Bu neo-liberal politikalara odaklanılmasının doğal bir sonucudur. Çünkü yurttaşlık ve toplumsal

ilişkilerden kaynaklanan yakınlıkların yerini bu türden uzaklaşmalar, neo-liberal projeler alınca, ölçek genişlemesinin gereği olan toplumsal uzaklaşmalar, anomiler, yakınlık ve kaynaşıklığın yerini almaktadır. Ancak yine de bu temsilde uluslar kalıcıdır. Ulusüstü gruplar ve birliklerle neo-politikalara bağlı olarak iş birliği halinde olurlarsa onlar da kendi yerelliklerini ve bölgelerindeki gücü ellerinde tutabilecekler, herhangi bir hükümetin parçası olmayan hükümet dışı organizasyonlar, ulusüstü bir karaktere sahip olan aracı kurumların vasıtasıyla onların hükümet etmelerine yardımcı olacaktır. Bu mantığın verdiği mesaj gereğince yaklaşıma aykırı davranışta bulunanlar unutmamalıdır ki, kurallar koymakta ulus-devletler artık yalnız değıllerdir ve birçok kurum, örgüt ve şirket, kararların alınmasında önemli roller üstlenmektedir.

Örgüt ve şirketlerin etkisiyle haklara dayalı siyasal bölünmelerin sayısındaki artış siyasal yaşamın kabul edilir bir boyutu olarak algılandıkça, bireysel haklar sosyal iş birliğinin yerine geçmektedir. Bu uygulama ile bireyler, bireysel temel çıkarları için bütünleşmiş çoğunluğu yok sayabilmektedir.

Küresel sürece uygun bir tarzda gerçekleştirilen ölçek gelişimi ile kurulan yapılarda muhalefet etme ve yönetimi seçimle iş başından uzaklaştırma hakkı yoktur. Bu yeni yapılanmanın aksine ulus-devlet içerisinde bireysel haklar, temelde gücünü siyasal bütünlükten almakta ve bu bütünlüğün ortalama yansıması herkes tarafından kullanılmaktadır. Ulus-devlet kurgusunda şayet yurttaş yönetimden hoşnut olmazsa seçimler aracılığı ile istediğı siyasal partiyi yönetime getirebilmektedir. Oysa ki, BM, AB veya NATO gibi kuruluşların yönetimleri halk tarafından seçilmemekte ya da halk tarafından istense de yönetimden uzaklaştırılamamakta, hatta küresel olan BM, NATO ya da daha farklı geniş ölçekli bir oluşumun ölçeklerine uygun bir tarzda protestolara rastlamak dahi oldukça güç görülmektedir.

Ölçek genişlemesi bu yönü ile modern otoriter rejimlerden farklılık ancak başında küresel ifadesinin yerleştirildiğı yeni küresel ototirter bir rejim olmaktadır. Bu nedenle, küresel gelişmeler karşısında yeni uluslararası kurumların oluşturulması teklifleri “Küresel Modern Otoriter Rejimler Çağına” yol açacağı için çok anlamlı gözükmemektedir. Ancak görüldüğü üzere ölçeğin değışmesi ve buna bağlı oluşan sonuçlar, (ulus-devlet içine oranla daha büyük bir çeşitlilik, çeşitliliğe bağlı bölünme ve çatışmalardaki artış) eskinin demokratik rejim ve sistemlerden ayrı bir iç siyasal kurumlar kümesinin gelişimini hazırlamaktadır. Artık, ulus-devlet tarafından oluşturulan dil, ırk, tarih, din alanlarındaki ortak bağılıklar tarafından birleştirilmiş

görece türdeş yurttaş nüfusu, bütün pratik amaçlar açısından imkânsızlaşmaya başlamıştır. Kısaca, siyasal düzenin bu şekildeki ölçek artışının, ulus-devlet demokrasinden köklü bir biçimde farklı bir demokrasi ve devlet türü üretmeye çalıştığı söylenebilir.

Ölçek genişlemesiyle ulus-devlet kurgusunu dönüştürme senaryosu Batı siyasal düşüncesinde Eski Yunan'dan 18. yüzyıla kadar cumhuriyetçi ve demokratik devletlerde demokrasinin uygulanabilmesi için devlet ve yurttaşın küçük olması gerektiği fikri ile uyuşmaktadır. Bu küçük olma modeli İkibinli yıllarda, toplumsal ve örgütsel olarak çoğulculuk şeklinde adlandırılan ve devlete karşı görece özerk olan önemli sayıda toplumsal grup ve örgütlenmenin varlığıyla da desteklenerek gerçekleştirilmektedir. Bu destekler ki, önceleri öznel bir devletin ve bu devlete bağlı hukukun üstünlüğüne inanan ve meclisi oluşturma hakkının kendisine verildiğini düşünen yurttaşın hakları ölçek değişimine katılan mikro devletlerde sayı ve tür olarak genişletilmiş, bu genişletme zamanla artar bir biçimde uluslararası hukukla etkin bir güvence altına alınmıştır. Bu güvenceden hareketle, birbirine akrabalık, dostluk, piyasa ve medeni bağlarla bağlanmış bulunan küçük ve görece türdeş yurttaşlar grubu, ortak hayatı etkileyen “kendi kaderini tayin hakkını” uygulamaya koyabilmekte ve bunun diğer haklar ve özgürlükleri önemsiz kılacak kadar temel bir özgürlük olduğunu ileri sürecek hale gelmektedir.

Bu türden bir yapılanma içinde temel inançlar ve kimlikler siyasal çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Etnik, dini, ırksal dilsel ve ya bölgesel farklılıklar ve paylaşılan tarihsel deneyim ya da atalara dayandırılan mitler etrafında biçimlendirilen alt kültürler, ölçek genişlemesine paralel olarak güç ve farklı oluş biçimleriyle arttırılmakta, ulusal bütünlüğe sadakatten yoksun siyasal parti ve ideolojilerle bu bölünme desteklenmektedir. Böyle bir desteği alan alt kültürler, gücü ve farklılık hissi ile ne kadar var olabiliyorsa üyeleri de o denli birbirleriyle özdeşleştirilerek artık ötekine karşı etkileşim kapılarını kapatmış ve çokkültürlülük adı altında bağımsız ayrı bir ulus şeklinde kendisini formüle etmeye hazırlanmıştır. Bu ayırım dolayısıyla ulus-devlet formu içinde arkadaş tercihi gibi bireysel, evlilik ya da tören gibi ulusal içerikli işler, alt kültürün kendi içinde kendilerine göre gerçekleştirilir hale gelmektedir. Zamanla çatışmaları hazırlayan böylesi bir durumda alt kültürel çatışmalar, ulusal kimliklerin yaşam tarzlarını tehdit edecektir. Bu türden tehditler derin, güçlü ve nefret dolu duygulara neden olmaktadır.

Alt kültürler, kimliklerinden ve yaşam tarzlarından karşılıklı konuşmalarla feragat etmeyecekleri için farklı alt kültürlerin içinde yer aldığı tartışmalar çoğu kez şiddete dayalı ve görüşme konusu yapılamayan çatışmalar olmaktadır. Bu Irak, Yugoslavya ve SSBC gibi ulus-devlet örneklemleriyle de desteklenmektedir. Oysa ki, ulus-devlet formu içinde inanç ve kimlikleri uzlaştıran dolayısıyla da bir çatışma kaynağı yaratmayan beklentiler toplumsal birlik adı altında var ola gelmiştir. Siyasal partiler bu toplumsal birlikleri korumak ve geliştirmek adına var olmuşlardır.

Ulus-devlet kurgusunun bu yapılanma modelinin aksine ölçek genişlemesinde bir alt kültürün o alt kültürü koruyucu parti aracılığıyla desteklenmesi söz konusudur. Söz konusu parti alt kültür grubunun yönelimlerini yansıtır ve geneli temsiline almaz. Zaten ölçek genişlemesine göre tek bir alt kültürdence daha fazla alt kültürün var olması demokrasi için daha iyidir. Bu da kültürel çoğulculuğun potansiyel bölücülüğünü etnik temelli çok partili bir yapıyla müjdelemek demektir.

Ölçek genişlemesi anlamına gelen AB, BM VE NATO türünden bölgesel ve evrensel kuruluşlar, büyük ölçekli demokrasi için gerekli siyasal kurumlar kümesini ifade eden siyasal sistem türünü, bir siyasal haklar sistemi olarak, geniş bir ölçekte var olan demokratik süreç için gerekli kurumlar kümesi olarak tanımlamaktadır. Ölçek genişlemesi ile politik olanın bu yutucu yorumlama tarzı yaşanan güncel tarih açısından tutarsız değildir. Kısaca bu, devletlerin uluslararası birikim süreci içinde değiştirilerek yeniden üretilmesi ve bu üretimin de içselleştirilerek dönüştürülmesidir. Ancak bu yeniden üretim, üretimin aktörlerinin sınıf egemenliklerinin ideolojik, kültürel ve politik boyutlarıyla kendilerinin ekonomisi zayıf ülkelerin sınıf, kültür ve ideolojileriyle eşit oranda yeniden üretildikleri anlamına gelmemektedir.

Söz konusu yeni yapılanmayla birlikte çıkarları farklılaşan sermaye kesimlerinin arasında bir arabuluculuk yapılarak sermayeler arası işbirliği yapılmaktadır. Çünkü ÇUŞ'ların ekonomik alanı ile devletlerin politik ve ekonomik alanı arasında her zaman bir çatışma söz konusudur. Bu çatışma alanı 1980'lerden itibaren kendisini daha iyi hissettirmekte, bu hissediş, sermaye bakımından bir çelişki olarak görülmektedir. Söz konusu bu durum, biraz önce değinildiği gibi uluslarüstü bir içselleştirme ile giderilmeye çalışılmaktadır. İçselleştirmenin temel önermeleri, yukarıda da dile getirildiği gibi, rekabetçi ve serbest mübadele koşullarından oluşan mal, para, sermaye, teknoloji ve alt yapı gibi temel giderlerin kapitalist mülkiyet hakları açısından korunması şeklindedir. Bu ilişki biçimi, sermaye ile kendi devleti arasında zorunlu bir

ilişkiler ağını gerektirmemektedir.

Sermaye birikimini küreselliği ile devlet düzenlemelerinin ulusallığı arasındaki çelişki çok önemlidir. Bu anlamda Ulus-devlet kurgusunu dönüştürücü ilkeleri gerçekleştiren transformasyon ülke içinden de desteklenmekte, barışçı olduğu iddia edilerek yavaş yavaş yaygınlaştırılmaya çalışılmakta ve bir anlamda, parçalara ayırma stratejisi ısrarla uygulanırken dışsal baskılar ve içeride kurgulanan güç ilişkileri, devlet örgütlenmesini dünya ekonomisinin gereklerine, uluslararasılaştırma süreci de bu yapıların içselleştirilmesine imkan tanımaktadır.

Bu noktada başarılı olunabilmesi için yönetici sınıfın en azından bir bölümünün ilişkili içinde oldukları küresel aktörlerin dönüştürücü özelliklerini destekleyen gayri resmi işbirliğine katıldığı görülmektedir. Bunun etkisiyle birçok konuda olduğu gibi, vatan kavramı soyutlaştırılarak bir logo haline getirilmektedir. Bu da çağdaş bir dönüşümün sonucu olarak lanse edilmektedir. Aslında bu lanse ediş, kapitalist küreselleşme sürecinin devletin yeniden yapılanmasına nasıl yansıdığına bir göstergesi olmaktadır. Bu gösterge, tekrar dile getirmek gerekirse, kapitalist küresel süreçte esas olan şeyin, yurttaş ve toplumun kamusal zenginliği ve özgürlüğüne rağmen yatırımcı özgürlüklerini ve mülkiyet haklarını koruma altına alınmasının bir göstergesidir.

Küresel süreçte mekânın parçalanmaya hazır hale getirilmesi ulusçuluk pratikleri ile önce desteklenmekte, ardından da konfederasyon kurmanın bu yeni kurgulanan ulusalcılıktan kurtulmanın tek yolu olduğu ileri sürülerek ulus-devlet içinden bir liderin bu yeni yapılanma sürecinin lideri olarak tarih sahnesindeki yerini alması beklenmektedir. Devlet aygıtının iç hiyerarşisinde yeni bir düzenlemenin gerçekleşmesi anlamına gelen bu değişim, devletin yeniden yapılanmasının diğer bir göstergesi olarak karşımıza çıkmakta, günümüzde, siyasal mücadeleyi yansıtan imgeler bu şekilde aşındıkça eski siyasal söylemin somut içeriğinden uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşmada bir başka önemli etken ise, önceki seçkin siyaset söylemlerinin yerini bu sefer tamamen devletin sermayeye tanıdığı imtiyaz ve sözleşmelere dayalı taahhütler almaktadır. Bu taahhütlerin yakın ilişkide olduğu kurumlar ise, iç hiyerarşinin kurumları olan, yürütme organı içerisinde genelde sermaye birikimiyle ve özelde ekonomik küreselleşmeyle de yakın ilişkisi bulunan hazine, maliye bakanlığı ve merkez bankasıdır. Bu sayede devlet bir yandan küreselleşmeye katkı sağlarken diğer yandan da katkı sağladığı bu süreçten doğrudan etkilenmektedir. Çünkü bu çeşit kurumlar, IMF, OECD ve WTO türünden kurumlar aracılığıyla neoliberal ilkelerin piyasa ilişkilerini toplumsal ilişkilere

taşımakta ve devlet biçimine ilişkin olarak önemli değişmelerin meydana gelmesinde belirleyici olmaktadır.

Küresel kapitalizmin devlete olan gereksinimi devletlerin sermayenin çıkarına uygun önlem ve düzenlemeleri aldığı sürece devam edecektir. Geline süreçte çok açık bir şekilde görülmektedir ki, küreselleşme devletleri geçersizleştirmedeği gibi bilakis, devletin rolünü yeniden tanımlayarak bu yeni tanımlama içerisinde gelişmeye çalışmaktadır. Çünkü genişleme ihtiyacı hisseden sermayenin devletin uluslararası gücüne ihtiyacı vardır. Bu nedenle sermayeni küreselleşebilmesi devletin varlık koşuluna bağlıdır. Bu bize devlet aygıtının tarih süreci içinde tamamlanmış bir aygıt olmadığını, bilakis kapitalizmin devingen süreci ile birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bu da, devletin hiçbir kurumunun bağımsız hareket edemediği anlamına gelmekte ve devletin bir varlık olmaktan daha çok bir yapı ve bu yapıda gerçekleşen ilişkiler ağı olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Geline süreçte devlet içindeki ilişkiler ağı, uluslararası sermayenin talep ve beklentilerine yanıt üreten aracı bir kurum gibi işlev yerine getirmektedir. Çünkü devletin görelî özerkliği ulusal düzeyde egemen olan siyasal karar alma süreçlerinin içsel biçimlerinin değişimi ve bu değişimin gerisindeki dinamiklerin sermaye egemenliği ve disiplinin artması, ekonominin politikadan ayrıştırılması vb. neticesinde aşındırılmasıyla sonuçlanmaktadır. Devlet aygıtı, küresel piyasa disiplinine bağlanışını uluslararası sermayenin yükselen hegemonyası ve bu hegemonyanın kurumsallaşması ile özdeşleştirmektedir.

Sonuç kısmının bu bölümüne kadar ki yapılan değerlendirmeleri bir takım önerilerle desteklemek araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek açısından önemlidir. Objektif bir tutumun sergilendiği bu araştırmadan elde edilen verilerle yapılacak öneriler, küreselleşme ve ulus-devlet konularının teorik bir araştırmada nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği noktasında yoğunlaşmış ve yukarıda dile getirilen açıklamalara ilaveten aşağıdaki öneriler ileri sürülmüştür.

Küreselleşme ve ulus-devlet konusundaki yaklaşımın sergilenmesinde kavramların ilişkisel oluşları göz önünde bulundurulmalıdır.

Kavramların ilişkisel oluşları göz önünde bulundurulunca kavramlara yönelik yaklaşımlar önem kazanacaktır. Çünkü her metin, kavram ya da terim insanın kendisine verdiği anlam dışında kendiliğinden içkin bir anlam taşımamaktadır Bu gerçeklik dikkate alınmadan küreselleşme süreci ve ulus-devlet kurgusu genel bir soyutlamadan

hareketle ele alınır, kullanabilecek kavramsal açılımlar, kavram olarak onları oluşturan yapıları dışarıda bırakacak ve bu, içi boş bir soyutlamadan daha öteye gidemeyecektir. Şöyle ki, küreselleşme ve ulus-devlet konularında yapılacak olan çalışmalar, yaşanan güncel tarihin bir deneyimi ve bu deneyimin öznesinin dönüşmüş haliyle görülebileceği bir kurgu olarak belirli bir ilişki ağı çerçevesindeki yeni bir kapitalist ilişki analize dayandırılmalıdır. Bu analizde bilimsel pratiğin içerisinde, bilgi nesnesi kadar özne de oluşturulmalı ve bu oluşturmaya göre, küreselleşme ve ulus-devlet kurgusu, öncelikli olarak ontolojik bir değerlendirmeye tabi tutulmalı ve onun özünde ilişkisel ve epistemolojik olduğu ortaya konulmalıdır. Bu özellik öncelikle, küreselleşme süreci ve devlet kurgusunun sosyolojinin araştırma alanına girmesini daha da kolaylaştırıcıdır. Çünkü küreselleşme ve ulus-devletin ilişkisel oluşu onun toplumsal bütünü bir dizi ilişkilerden oluşmasının bir sonucu olduğunu ortaya koyacaktır. Bu ortaya koyuş, küreselleşme ve ulus-devlet etkileşiminin farklılaşan karmaşık yapılar ürettiği gerçeğini gözler önüne serecektir. Hal böyle olunca da böylesi bir ontolojik bütünü, küreselleşme ve ulus-devlet etkileşiminde, kendi içinde farklı konuları, kesişmeleri, çelişkileri, olumsuzlukları ya da mekânsal anlamda bir birleriyle ilişkisi olan bir dizi var oluş biçimlerini doğurduğu görülecek, ilişkisel ontoloji ve bu ilişkilerin yarattığı bütünlüklerin, küreselleşme ve ulus-devlet etkileşiminde, epistemolojik anlamda spekülative mantığın değil etkilenimi doğrulayan ampirik alanın öznesi olduğu görülecektir. Bu tür bir ele alış sonuçta toplumu ilişkiler bütünü olarak ele almak gerektiğini ve bu ilişkiler bütünü içinde her bir değişkenin ancak bir diğer değişken aracılığıyla tanımlanacağını gösterecek ve dolayısıyla küreselleşmeye karşı farklı itirazların neye itiraz etmek anlamına geldiği belirsizleşmeyecektir. Örneğin, Ulus-devlet kurgusunda karşılaşılan bir sorun, toplumun bir bütün olarak ele alınması ve sorunun çözümü için diğer bir sorunun çözümünden hareket edilmesini gerektirecek, konu sadece iktisadi bir sorun olarak görülmecektir. Eğer böyle değerlendirilmezse, sonuçta zenginlik-fakirlik, ileri-geri, iyi-kötü, vs. şeklindeki dikatomiler çerçevesinde ya da sadece ekonomiye dayalı değerlendirilmeler yapılacak, sorunun kültürel, politik ve uluslararası yönleri ihmal edilmiş ve konu çözülmemiş olacaktır.

Bu türden çözümler, kültürel ve politik gelişmelerle birlikte uluslararası dikkate uygun başat bir gelişmeye sahip olmalıdır. Bu durum dikkate alınmazsa ulus-devlet kurgusu daha başka sorunlar kümesiyle karşılaşabilir. Bir başka anlatımla, herhangi bir kriz, yalnız devletin kendi iç çelişkileri ile açıklanmaya çalışılmamalıdır. Siyasal ya da

ekonomik alanla ilgili dış etki, bir devlet sistemini her an etkileyebilmekte, politik ve ekonomik krizlerin oluşumunda bu etki önemli bir rol oynayabilmektedir. Kısaca ulus-devlet kurgusu, bir sorun çözmek noktasına geldiğinde, sorunun çözümünde gerekli değişkenlerin saptırılmış görünümüne karşı dikkatli olmalıdır. Aksi takdirde çözüm önerileri yapay değerlendirmelere yol açabilir. Böyle bir yanlış değerlendirmeden kurtulmanın diğer bir boyutu küreselleşme konusuna yaklaşımlarda da kendisini göstermektedir.

Küreselleşme süreci bu anlamda sebep ve etken dönemselleştirmeleri bağlamında ele alınması gereken bir süreç olarak düşünülmelidir. Konuyu biraz daha açmak gerekirse, küreselleşmenin ortaya çıkışı ve yayılışı konusunda pek çok görüşe rastlamak olanaklıdır. Ancak küreselleşmenin ortaya çıkış süreci ile ilgili yazılacak her türlü tarihçe, küreselleşmeyi ortaya çıkaran sebep ve etkenler hakkındaki tariflerle bağdaşık olmalıdır. Küreselleşme düşünsel temelleriyle birlikte, kapitalizm, üretim ve birikim rejimlerindeki dönüşümler ve benimsenen iktisat politikalarındaki değişimler ışığında ve bu değişimlerin birbirleriyle olan organik etkileşimleri bağlamında sebep sonuç zinciri içinde ele alınmalıdır. Bu ele alışlar, tarihsel gelişime ilişkin değerlendirmelerle analitik yarar göz önünde bulundurularak dönemlere ayrılabilir. Böylelikle süreç, tüm boyutlarıyla ve bu boyutlarda gözlemlenen değişim ve dönüşümler ışığında değerlendirilmiş olacak, her bir dönemde ortaya çıkan olay ve olgular, bunların arkasındaki dinamikler dikkate alınarak aynı zamanda bunların birbirleriyle olan bağlarının kurulmasıyla bütünsel bir biçimde değerlendirilecek ve böylece birçok değişken kullanılmış olacaktır. Örneğin, tarihsel süreç kendi içinde kapitalizmin açılımları olan, emperyalizm ve küreselleşme şeklinde bir dönemselleştirmeye ayrılabilir. Böylelikle, küreselleşmenin “yeni ve kaçınılmaz” bir süreç olmadığı, bu “kaçınılmazlık ve yeniliğin” yeni küresel kapitalizmin taraflı bir söylemi ya da emperyalizmin alt açılımı olduğu görülebilir. Ardından da bu açılımın kavramlarının kurumsal ilerleme alanları da birer değişken olarak gün yüzüne çıkarılabilir. Bu bizlere, hiçbir iktisadî istikrarın sonsuza dek süremeyeceğini ama iç ama dış etkilerle uygulamalarında farklılıklar yaşayabileceğini göstermektedir. Unutulmamalıdır ki yeni küresel kapitalizmin temel özelliği egemen sınıf ya da sınıflar kesimine dayanıyor olmasıdır ve her bir sınıfın kapısı ayrıdır. Bu nedenle, aynı sınıfa aynı tarihte, aynı kapıdan girilmez.

Bir dönemselleştirme yapılırken gerek küreselleşme gerekse ulus-devlet kavramları konusunda değişim-dönüşüm, dikkat edilmesi gereken noktalardan bir diğeri olarak

akıllarda bulundurulmalıdır. Değişim-dönüşüm, tarihsel çok boyutlu yapısı içinde düşünülmesi, kendisine olumlu ya da olumsuz nitelermelerde bulunulmadan toplumsal bir süreç olarak çözüm yolları üretilmelidir. Bu değişimde, küreselleşme ve devlet kurgusu kutsanmadığı gibi, süreçler ve ilişkilerle olan bağları da göz ardı edilmemeli, bilakis tarihsel ve kurumsal “oluşlar” dikkate alınmalıdır. O zaman görülecek şey, en azından devlet kurgusu için, toplum ve birey açısından, demokratik bir düzlemde ilişkilerin toplumla birlikte tekrar tekrar düzenlenmesi ve bu düzenlemenin dilinin de, farklılık yaratarak ötekileştirme biçiminde değil, demokratik toplum ölçüğünde olması gereğidir. Çünkü devletin ve toplumun birlikte demokratikleştirilmesi homojen toplum kurgusunun demokratik çoğulcu toplum anlayışı ile ilişkilidir. Bu ilişki ağı etkin faktörlerin dikkate alınmasını gerektirmekte ve günümüzde kimlik sahibi olarak gelişmek ve kimlikli bir toplum olabilmek, kimlikli değerlerle değişimle gerçekleştirilmektedir.

Bu nedenle de kültürel devamlılığın sağlanması ve gerekli görülen kültürel değerlerin yerelden küresele ulaşacak değer haline getirilmesi senaryosunun önemli işlevlere sahip temsil ve sunum boyutuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun için de ulusal kültür içerisinde halk kültürünün neden korunması gerektiği konuları ilmî ve ulusal platformlarda tartışmaya açılmalı ve bu tartışmanın odağı tarih bilinciyle beslenmelidir. Bu kültür tarihi açısından olduğu kadar günümüz ulus-devletin parçalanma senaryolarına bağlı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlar açısından da önemli görülmeli, bu önem, yerel kültürün ulusal kültüre bağımlı olarak korunması noktasında dikkat edilmesi gereken şeylerin varlığına birey ve toplumları yönlendirmelidir.

Yukarıda dile getirilen yönlendirilişte dikkat edilmesi gereken bir konu daha vardır. O da yeni bir siyasal kültür oluşturma çabalarıdır. Çünkü yeni bir siyasal kültür oluşturma çabaları yeni bir uluslaşma çabasının temel idealidir. Katılım, birliktelik, bütünleşme gibi alt-alanlardaki krizler, yeni bir siyasal kültürün oluşmasında çok etkilidir.

Bu anlamda önemli olan bir diğer şey göç kavramıdır. Küreselleşme süreci ile cazibe haline gelen kentler gerek iç gerekse dış göçlerin akınına uğramaktadır. Özellikle dış göçlerin etkisiyle kültürel melezleşmeler ya da yerel kültürlerin müstakil kültürel biçimler olarak politik kabullenişler gerektiği konusundaki ayırıcı fikirlerin beslenmesine neden olmaktadır. Kısaca, yüksek sayılara ulaşan dış göçmenlerin yerleşik

nüfusla kaynaşıp bir süre sonra ulus duygusunun zayıflamasına neden olabilme özelliklerine sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu anlamda dış göçler, entegrasyon sorunlarını doğurarak neticede bölücü ve melezeleştirici etkilere sahiptirler. Ayrıca bu etkiler, toplum içinde yeni davranış örüntüleri yaratacağı için yeni gruplaşmalara da neden olabilir. Çünkü modernleşme süreci içinde toplumsal değişimin temel belirleyicilerinden birisi toplum içindeki bu türden hareketliliklerdir.

Ancak toplumsal hareketliliğin kaynağı yukarıda dile getirildiği gibi sadece düşünsel ya da coğrafi alan hareketlilikleri değildir. Toplumsal hareketlilik, düşünsel ve coğrafi alandan beslendiği kadar iktisadî olandan da beslenmekte ve bu beslenme, aynı zamanda suç oranlarını arttırarak kentleri birer polis devleti haline de getirmektedir. Sonuç olarak, coğrafi mekân yolculukları ile kültürel mekânlardaki yolculuk arasındaki bağlantılardan oluşan “ne o ne bu, ama hem o, hem de bu” tarzında yeni bir kültürel yapılanmayla karşı karşıya kalınmaya hazır olunmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABERCROMBIE, Nicholas: **Class, Structure and Knowledge**, Basil Blackwell. Oxford, 1980.
- ADALI, Coşkun: **Günümüz Kapitalizmi ve Devlet Üzerine**, Sarmal, İstanbul, 1997.
- ADAMS, James L.: **Bir Mühendisin Dünyası**, (Çev: C. Soydemir), 5.bsk. Ankara, 1996.
- AGGER, Ben: “Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism: Their Sociological Relevance”, **Annul Review of Sociology**, Volume: 17, s. 1991, ss. (105–131).
- AĞAOĞULLARI, M. Ali- C. Akal; L. Köker: **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İmge, 1994.
- AĞAOĞULLARI, M.A.: **Kent devletinden İmparatorluğa**, İmge, 3.bsk. Ankara, 1994.
- AĞAOĞULLARI, M.A.; **Levent Köker: İmparatorluktan Tanrı Devletine**, İmge, Ankara, 1991.
- AHISKA, Meltem: “Medya Küresellik ve Yerellik”, **Toplum ve Bilim**, S. 67, 1995, ss. (6-25).
- AKAD, Mehmet; Dinçkol, Vural Bihterin: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınevi, İstanbul, 2000.
- AKKAYA, Rukiye: **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, Basılmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- AKÇAM, Taner: “ Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, (Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İletişim, İstanbul, 2003, ss. (53-62).
- AKIN, İ.F.: **Temel Hak ve Özgürlükler**, İstanbul, 1971.
- AKSAN, Doğan: **Her Yönüyle Dil**, 3.bsk., TDK Yayınları, Ankara, 1987.
- AKSOY, Bülent: “Postmodernizm ve Coğrafya” **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 3, Aralık 2003, ss. (89–102).
- AKTAN, Coşkun. **Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- AKTAR, Cengiz: “ Osmanlı kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, (Ed: Bora, Murat Gültekingil), İletişim, İstanbul, 2003, ss. (77–80).
- AKTULUM Kubilay: **Metinlerarası İlişki**, Öteki, Ankara, 1995.
- ALANKUŞ, Sevda: “Yerellikler Yerelliğin İmkânları ve Yerel Medya”, (Der: E.F.Keyman, A.Y.Sarıbay), **Global- Yerel Eksende Türkiye**, Bursa, Alfa, 2000, ss. (295–300).

- ALATLI, Alev: “ İkinci Aydınlanma Çağı”, **Doğu Batı**, S. 10, 2000, ss. (11–14).
- ALDRİCH, E. Howard, WALDİNGER, Roger: “Ethnicity and Entrepreneurship”, **Annul Review os Sociology**, Volum: 16, 1990, ss. (111–135).
- ALEMDAR, K.: Erdoğan İ.: **Popüler Kültür ve İletişim**, Ümit Yayınevi, Ankara, 1994.
- ALEXANDER, Jeffrey C.: **Neofunctionalism And After**, Blackwell Publidher, 1998.
-: **Theoretical Logic in Sociology The Modern Reconstruction of Classical Thought**: Talcott Parsons, Routledge &Kegan Paul,USA, 1984.
- ALEXANDER, Jeffrey C.- Steven Seidman; **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: J. C.A.; S. S. : Routledge, London, 2001.
- ALKAN, Haluk; TABAN, Sami: “Sosyal Haklar Boyutuyla Avrupa Birliği ve Baskı Grupları”, **Akademik Araştırmalar**, 4(14), 2003, ss. (1–16).
- ALTHUSSER, Louis: **İdeoloji ve devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.
-: **Montesquieu Siyaset ve Tarih**, (Çev: Ali Tümer tekin), İthaki, İstanbul, 2005.
- ALTINTAŞ, Hakan: “An Active Strategy for Understanding and Using Power and Influence in the Undersecretariat of Fereign Trade of Turkey”, **Turkhıs Pablic Administration Annul**, Vol.: 29-31, 2003-2005, ss. (99–120).
- AMİN, Samir: “Kapitalizm Emperyalizm Küreselleşme”, (Çev. Fikret Başkaya). (İçinde). **Küreselleşme**, C. 1. Sayı 1., Ankara, Özgür Üniversite Forumu, 1997, ss. (25–37).
- AMİN, Ash: “Regulating Economic Globalization”, **Royal Georaphical Society**, (with The Institute of British Geographers), 2004, ss. (217–233).
- ANDERSON, Benedict: **Hayali Cemaatler**, (Çev: İskender Savaşır), Metis, İstanbul, 1995.
- ANGLO Sydney: “Niccole Machiavelli: Siyasal ve Askeri Çöküşün Anatomisi”, (Der.: Redhead Brain), **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001.
- ANTHONY, Smith: **Toplumsal Değişme Anlayışı**, Gündoğan, Ankara, 1996.
- ARABACI, Fazlı: **Küreselleşmenin Düşünsel Arka Planı ve Sosyolojik Yansımaları**, Dini Araştırmalar, C.8, S. 25, Mayıs-Ağustos 2006, ss. (13–29).
- ARATO, Andrew: “The Utopia Of Cıvıl Society”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (185–192).
- ARIK, Durmuş: “Küreselleşme sürecinde Kırgızistan’da Misyoner Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S. 17, 2003, ss. (327–349).
- ARİSTOTELES: **Politika**, (Çev: Mete Tuncay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- ARMAĞAN, Sibel- Armağan, İbrahim: **Toplumbilim**, Barış Yayınevi, Tarihsiz,

- ARMITAGE, Angus: **Kopernik Yaşam Öyküsü ve Çalışmaları**, (Çev: Emel Bayar), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.
- ARIN, Tülay: "Kapitalist Düzenleme, Birikim Rejimi ve Kriz (I): Gelişmiş Kapitalizm", **Onbirinci Tez Kitap Dizisi**, S. 1, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1985, ss. (104–138).
- ARSEL, İlhan: **Anayasa Hukuku (Demokrasi)** Doğu Matbacılık ve Ticaret, Ltd.Ş. Ankara, 1964.
- ARSLAN, Ahmet: **Felsefeye giriş**, Vadi, Ankara, 1994.
- ARSLAN, Emre: "Türkiye’de İrkçılık", **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss. (409–413).
- ASHENDEN, Samantha: "Feminism, Postmodernism and the Sociology of Gender", Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (40–64).
- ASLANOĞLU, R.: "Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme", (Der: E.F.Keyman ve A.Y.Sarıbay), **Global- Yerel Eksende Türkiye**, Bursa, Alfa, 2000, ss. (340–342).
- APPADURAI, Arjun: "Disjuncture And Difference In The Global Cultural Economy", (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), **The New Social Theory Reader**, Routledge, London, 2001, ss. (253–265).
- ATAMAN, Veysel: **Hukuk Felsefesi**, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2006.
- ATEŞ, Şeref: "Bir Siyasal İltişim Trzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözümlemesi", **Bilig**, S. 13, 2000, ss. (117–130).
- AUBERT, Vilhelm: **The Hidden Society**, Transaction Inc. Newjersy, 1982.
-: **Elemet Of Sociology**, Heinemann Educational Boks Ltd. London, 1976.
- AYGEN, Zeynep: "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır", **Cogito**, S. 8, Yaz 1996, ss. (43-62).
- AYDOĞAN, Metin: **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, 4. Bsk. C.II, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002.
- BALÇIK, M. Berk: "Milliyetçilik ve Dil Politikaları", **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss. (777–787).
- BALİ AKAL, Cemal: "Devlet, Yasa, Hâkimiyet", **İÜHF, 75.Yıl Armağanı**, İstanbul, 1999, s. 19.
- BALCI, Burcu: **1990’lardan Günümüze Amerikan Sinemasındaki Tür Filimlerinde Toplumsal Cinsiyet ve İrk Sunumları**, Basılmamış D. T., Ege Üniv. So. Bil. Enst., 2006.
- BARBER, Benjamin: **Güçlü Demokrasi**, (Çev: Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1995.

BAUMAN, Zygmunt: **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 1999.

Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu: "**Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu**", Raporu Ekim 2004.

BAŞGİL, Ali Fuat: "Devlet Nedir?", **İÜHF. Mecmuası**, İsmail Akgün Matbaası, Cilt: XII, S. 4, Yıl: 1946.

BAŞKAYA, F.: **Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme**, Ankara, Öteki, Yayınevi, 1997.

BAŞOĞLU, Ufuk ve Diğerleri: **Dünya Ekonomisi**, Ezgi, Bursa, 1999.

BAŞTAV, Şerif: "14 ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Fetihleri Sırasında Avrupa'nın Siyasi ve İktisadi Durumu", **Belleten**, C.LII, S. 202, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1998, ss. (101-114).

BAYRAKLI, Bayraktar: **Fârâbî'de Devlet Felsefesi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2000.

BAUMAN, Zygmunt: "Is There A Postmodern Sociology?", **The and of sociological theory**, **The Postmodern Turn New Perspectives On Social Theory**, (Ed: Steven Seidman), Cambridge University Press, 1998, ss. (187-204).

.....: "On Mass, Individuals, and Peg Communities", (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, **The Sossyological Review**, Part,2, USA, 2001, ss. (102-113).

.....: "Postmodern Ethics", **New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, ss. (138-145).

BEAVERSTOCK, V.J.; WALKER, D.R.F.; TAYLOR, Peter: "Firms and Their Global Service Networks", (Ed: Saskia Sassen), **Global Networks Linked Cities**, Routledge, UK, 2002, ss. (93-115).

BECKERMAN, Paul: **The Economics of Hight Inflation**, The Macmillan Press Ltd, Great Britam, 1992.

BECK Ulrich: "Ecological Questions In A Framework Of Manufactured Uncertainties", World Risk Society to the Risk Societ: **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, ss. (267-275).

.....: "Ecological Questions In A Framework Of Manufactured Uncertainties", The New Sosyal Theory Readers, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, **The New Sosyal Theory Readers**, London,2001, ss. (268-275).

.....: "Risk Society Revisited: Theory, Politics and Research Programmes", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London,2000, ss. (211-229).

- BECK-GERNSHEİM, Elisabeth: “Health and Responsibility: From Social Change to Technological Change and Vice Versa”, (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, ss. (121–135).
- BEGEL, Egon Ernest: “Kentlerin Doğuşu” (Çev: Özden Arıkan), **Cogito**, S. 8, Yaz 1996, ss. (7–16).
- BEER, Max: Sosyalizm ve **Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi**, (Çev: Galip Üstün), Can Yayınevi, İstanbul, 1989.
- BERKTAY, Fatmagül: **Tektanlı Dinler Karşısında Karşısında Kadın**, Metis, 1. Bsk, İstanbul, 1996.
- BELEK, İ.: **Post Kapitalist Paradigmalar**, İstanbul, Sorun Yayınevi, 1999.
- BENEDİCT, Anderson: **Hayali Cemaatler**, (Çev: İnkender Savaşır), Metis, 1993.
- BENHABİB, Seyla: “Feminism And The Question Of Postmodernism”, (Ed: Jeffrey, C. Alexander, Steven Seidman), **The New Sosyal Theory Readers**, Routledge, London, 2001, ss. (156–162).
- BENOKRAITIS, V. Nijole: **Marriages and Families**, Prentice Hall, Inc. 1993.
- BENTHAM, Jeremy: “What is Utility?”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, ss. (5–10).
- BERKES, Niyazi: **Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları**, Adam Yayınevi, İstanbul, 1985.
- BERRY, Howard B.: “Constructing The World Anew: Education, Leadership And Global Realities”, **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2003, İstanbul, ss. (82–90).
- BEST, Steven; Douglas Kellner: **Postmodern Teori**, (Çev: Mehmet Küçük), Ayrıntı, 1988.
- BHABHA, Homi: “the Other Question Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism”, **The New Social Theory Readers**, (Ed: Jeffrey C., A., Steven Saidman), London 2001, ss. (388–403).
- BİLGİN, Pınar: “Turkey’s changing security discourses: The challenge of globalisation”, **European Journal of Political Research** 44, 2001–2005, ss. (175–201).
- BIRKINSHAW, Julian; BRAUNERHJELM, Pontus; HOLM, Ulf; TERJESEN, Sırı; “ Why do Some Multinational Corporations Relocate Their Headquarters Overseas?”, **Strategic Management Journal**, 2006, ss. (681–700).
- BİHTERİN, M. Akad- Dinçkol V.: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- BİLLİG, Michael: **Banal Milliyetçilik**, (Çev: Cem Şişkolar), Gelenek Yayınevi, İstanbul,

2002.

BİLMEN, Ömer Nasuhi: **Muvazzah İlm-i Kelam**, İstanbul, Tarihsiz.

BLOCH, Marc: **Feodal Toplum**, (Çev: M.Ali Kılıçbay), Gece Yayınevi, 1995.

.....: **Feodal Toplum**, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Savaş Yayınevi, Ankara,1983.

BORATAV, Korkut: "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?", (Der: Ahmet Tonak), **Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, Ankara, İmge, 2000, ss. (15–25).

BOTTOMORE, Tom: **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev: Erol Mutlu) Ankara, Teori Yayınları, 1987.

BOSTAN, İdris: "Orta Afrika'da Nüfuz Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu" (1893–1895). **Bulleten**, Türk Tarih Kurumu Basın Evi, Ankara, C.LIV, S. 210, 1990, ss. (665–698).

BOSTANCI, Naci: "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik" **Türkiye Günlüğü**, S. 50, 1998, ss. (38–55).

BOSTAN, İdris: "Orta Afrika'da Nüfuz Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu", **Bulleten**, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Ankara, C.,LIV, S. , 210, 1990, ss. (665–695).

BOZKURT, Veysel: **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayınevi, İstanbul, 2000.

BOWLES, Samuel: Herbert Gintis: **Demokrasi Kapitalizm ve Mülkiyet, Cemaat ve Modern Yoplumsal Düşüncenin Çelişkileri**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı, İstanbul, 1996.

BRACHER, D.Karl: "Demokrasi Ahlakı Üzerine Düşünceler", (Çev: Hüseyin Bağcı), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara,1999. ss. (69–80).

BRIGHAM, F.Eugene; J.Fred Weston: **Essentials of Managerial Finance**, Tenth Edition, Harcourt Brace&Company International Edition, Tarihsiz.

BRIGHAM, F.Eugene; J.B Campsy: Bodil Dickerson: **Introduction To Financial Management**, Fourth Edition, Harcourt Brace College Publisher, 1995, s. 112.

BUDD, Leslie: Gottdiener, M.: **Key Concepts in Urban Studies**, Sage Publications, London, 2006.

BURNS, R. Tom; ANDERSEN, S. Svein: "The European Union and the Erosion of Parliamentary Democracy: **A Study of Post-parliamentary Governances**. (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Elhassen, Sage Publications, New Delhi,1996, ss. (227–252).

BURSTEİN, Paul: " Policy Domains: Organization, Culture, and Policy Outcomes", **Annul Review of Sociology**, Volume: 17, s. 1991, ss. (327–350).

CALHOUN, Craig" Nationalism and Ethnicity", **Annul Review of Sociology**, Volum: 19, 1993, ss. (211–239).

- CALLINICOS, Alex: **Against Postmodernism**, A Marxist Critique, Polity Press, UK, 2002.
- CALLON, Michel: “Techno-economic Networks and Irreversibility”, **A Sociology of Monster**, (Ed: John Law), Routledge, 1991, ss. (132–161).
- CAMPBELL, Colin; Harvey, Feigenbaum; Ronald, Linden; Helmut, Norpoth: **Politics and Government in Europe Today**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc. 1990.
- CAN AKTAN, Coşkun: **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, (Ed: Coşkun Can Aktan), (Der.: Coşkun Can Aktan ve Diğerleri), (Bildirge Madde.2 ve 3.) Ankara, 2000.
- CANBOLAT, İbrahim S. : **Küreselleşen Dünya ve Türkiye**, Vipaş, Bursa, 2002.
- CANGIZBAY, Kadir: **Hiç Kimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya, Ankara, 2000.
- CARR, Edward H.: **Milliyetçilik ve Sonrası**, (Çev: Osman Akınhay), İletişim, İstanbul, 1990.
- CASTELLS, Manuel: **The Power Of Identity**, New Edition, Blackwell Publishing, 2004.
-: **City, Class and Power, (Sociology, Politics and Cities)**, (Translation: Elizabeth Lebas), (Ed: James Sime), Palgrave Macmillan, 1978.
- CAYGILL, Howard: “Liturgies of Fear: Biotechnology and Culture”, (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, ss. (155–164).
- CEMAL, Ahmet: “Bir Yol Ayrımında Türk Aydını”, **Yazko Edebiyat**, S. 16, 1982, ss. (63–83).
- CEVİZCİ, Ahmet: Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul Paradigma Yayınları, 2000.
- MARSHALL, G.: **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat, Ankara, 1999.
- CINCERA, Michele; VAN POTTELSBERGHE DE LA POTTERIE, Bruno; VEUGELERS, Reinhilde: “Assessing the foreign control of production of technology: the case of a small open economy”, **Scientometrics**, Jointly published by Akademia Kiado Budapest and Pringer, Dordrecht, Volum: 66, No,3, 2006, ss. (493–512).
- COBY VANDER LİNDE, Aad Correlje: “Energy Supply Security and Geopolitics: “A European Perspective”, **Energy Policy** 34, 2006, ss. (532–543).
- COŞAR, Simten, “Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4. İletişim, İstanbul, 2003, ss. (718–730).
- COŞTU, Yakup: “Homojenlik ve Heterojenlik Arasında Küreselleşme - Din ilişkisi”, **İslamiyat**, C.VI, S. 2, ss. (67–76).
- CONNOLLY, Paul: “Racism and Postmodernism: Towards a Theory of Practice”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (65–80).
- COX, W. Robert: “Global Restructuring: Making Sense of the Changing International Political

Economy”, **Political Economy and the Changing Global Order**, (Ed: in Richard Stubbs and Geoffery R.D. Underhill), St. Martinis Macmillan Press. N.Y.1994, ss. (45–59).

CLAUSEWITZ, Claus Von: “War and Politics: The Revolution in Military Affairs and the Continued Relevance Of Clausewitz” **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (173-178).

CLIFFORD, James: “On Ethnographic Allegory”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (56–67).

COSER, A.Lewis: **Masters of Sociological Thought Ideans in Historical and Social Context**, (Ed: Robert K. Metron), 2nd. Edition, Hartcourt Brace Jovanovich Inc., USA, 1977.

COUSINS, N. Albert: Nagpaul Hans: **Urban Life The Sociology of Cities and Urban Society**, Jhon Wiley&Sons, Inc. U.S. A, 1979.

C. ALEXANDER, Jeffrey; SEİDMAN, Steven: **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (1-26).

C.ALEXANDER, Jeffrey: “The Binary Discourse Of Cıvıl Society”, **The New Sosyal Theory Readers** (Ed: Jeffrey, C. Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (193–201).

ÇALIŞKAN, Zekeriya: **Türkiye’de Sosyal Yapı, Örgüt ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Tahlil**, Basılmamış Dr. Tezi, İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens. , Malatya, 1998.

ÇAM, Esat: **Devlet Sistemleri**, Gürya Matbası, İstanbul,1976.

ÇAPÇIOĞLU, İhsan: ”Küreselleşme ve Geleneksel Dinin Geleceği”, **Dini Araştırmalar**, C.6,S. 17,2003, ss. (351–360).

DANAHER, Kevin: “Kültürü Değiştirmek: Para Yerine Yaşamı Seçmek”, **Küresel Başkaldırı**, (Çev: Aydın Ekim Savran),Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss. (33–37).

DAHL, A. Robert: **Modern Political Analysis**, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1984.

.....: **On Democracy**, Yale Universty Press, 1998.

DAHRENDORF, Ralf: **Class and Class Conflict in Industrial Society**, Standfor Universty Press,Chlifornia, 1992.

.....: **Life Chances**, Weidenfeld and Nicolson Wilmer Brothers Limited, London, 1979.

.....: **The Modern Social Conflict, An Assay on the Politics of Liberty**, Universty of California Press, Berkly Los Angels, 1990.

DAVER, Bülent: **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993.

- DAVUTOĞLU, Ahmet: “Devlet” Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, 9. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, IX/235, İstanbul 1994, ss. (234–240).
- DAOUK, Hazem; LEE, Charles M.C.; N.G, David: “Capital Market Governance: How do Security Laws Affect Market Performance”, **Journal of Corporate Finance**, 2006, ss. (560–593).
- DEAN, Mitchell: “Sociology after Society”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (204–228).
- DE BOTTON, Alain: **Statü Endişesi**, (Çev: Ayşe Bayer Sıla), Sel Yayıncılık, İzmir, 2005.
- DEDEOĞLU, Beril: **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul, 1996.
- DEMİRER, Göksel N. ve diğerleri: **Neoliberal Saldırı, Kriz ve İnsanlık**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999.
- DEMİRDÖĞEN, Ülkü Demirtürk: “Uluslararası Örgütlenme Sürecinin Kökeni ve Ondokuzuncu Yüzyıl Boyunca Gelişimi”, **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, S. 5, İstanbul, Eylül 1993, s. 129.
- DEMİRHAN, Ahmet: **Modernlik**, Ağaç, Yayınları, İstanbul, 1992.
- DERBYSHIRE, Denis, J.: **An Introduction to Public Administration, Second Edition, People, Politics, and Power**, McGRAW-Hill BOOK Company(UK) Limited, 1984.
- DE SAUSSURE, Ferdinand: “Language and Speech or Society and Individuum”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (393–401).
- DESCARDES: **Metafizik Düşünceler**: (Çev: Mehmet Karasan), Devlet Kitapları Müdürlüğü, M.E.B., 3. Bsk. İstanbul, 1967.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı, 1996–2000, Taslak, Haziran 1995.
- DIRARD, Rene: **Şiddet ve Kutsal**, (Çev: Nemciye Alpay), Kanat Yayınları, 2003.
- DİXON, Chris: “Küresel Yasa Koyucular: Tüm Dünyada Demokrasinin Kuyusunu Kazmak”, **Küresel Başkaldırı**, (Çev: Aydın Ekim Savran), Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss. (26–29).
- DOĞAN, İsmail: **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları**, 2.Bsk., Pegem, Ankara, 2001.
- DUGUİT, Leon: “Egemenlik ve Özgürlük”, **Devlet Kuramı**, (Der.: Cemal Bali Akal), Dost, Ankara, 2000.
- DUNN, John: **Setting The People Free The Story Of Democracy**, Atlantic Boks, London, 2005.

.....: “John Locke: Güvene Dayalı Siyaset”, (Çev: Mehmet Turhan), (Der: Bran redhead), **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001, ss. (145-163).

DURSUN, Davut: **Siyaset Bilimi**, Beta, İstanbul, 2002.

DURKHEİM, Emile: “Against Finalism: Explaining is Disenchanted the Universe”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London,2000, ss. (98–102).

DUVERGER, Maurice,: **Batının İki Yüzü**, Doğan Yayınları. Ankara, 1997.

ECHEVARRÍA Cruz A.; IZA Amaia: “ Life Expectancy, Human Capital, Social Security and growth”, **Jurnal of Public Economics 90**, ss. (2323–2349).

EDWARDS- CHARLES, T.M.: “**Law in The Western Kingdoms Between The Fifth And Seventh Century**”, (Ed: Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Micheal Whitby, Cambridge Universty Press, 2000,UK, ss. (260–284).

EKİN, Nusret: **Küreselleşme ve Gümrük Birliği-Çalışma Yaşamında Dönüşüm: Çelişkiler ve Fırsatlar**, İstanbul, 1999.

ELAAGAB, Mansour Yousef: “Leadership and Human Rights for Development”, **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, ss. (91-100).

ELİASSEN, A. Kjell; ANDERSEN, S. Svein: “ **Intruduction: Dilemmas, Contradictions and the Future of European Democracy**”, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen, Sage Publications, New Delhi,1996, ss. (1–11).

EMERSON, Rupert: **Sömürgelerin Uluslaşması**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1965.

ENGELS, Friedrich: **Ailenin, Özel mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Eriş Yayınları, 2003

ERBAŞ, Hayriye: “Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar”, **Doğu Batı**, S. 10,2000, ss. (128–117).

ERDOĞAN, İrfan; ALEMDAR, Korkmaz: **Öteki Kuram**, Erk, Ankara, 2002.

ERGUN, D.: **Sosyoloji Elkitabı**, 6. Bsk. Gerçek Yayınevi, İstanbul,1993.

EROĞLU, Cem: “Ulus-Devlet ve Küreselleşme”, (Der: Işık Kansu), Emperyalizmin Yeni Masalı, Küreselleşme, Ankara, İmge, 1996, ss. (46–60).

ERKAN, Hüsnü: **Bigi Toplum ve Ekonomik Gelişme**, İş Bankası Kültür Yayınevi, Ankara, 1994.

.....: **Ekonomi Sosyolojisi**, Barış Yayınları, İzmir, 2000.

ERÖZDEN, Ozan: **Ulus-devlet**, Dost, Ankara, 1997.

- ERTUĞRUL, Kürşat: “Globalleşme ve Ulus-Devlet”, **Mürekkap**, Kış/Bahar,1995, ss. (11-16).
- ERYILMAZ, Bilal: **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.
- ESER, Uğur: “Globalization: Is it a Threat or an Opportunity?”, **Ekonomik Yaklaşım**,C.6, S. 17/18, 1995, ss. (85–100).
- ESKİ AHİT, **Tevrat**, Musa’nın II. Kitabı Bab 6, Bab 34: Musa’nın IV. Kitabı Bab 15, Bab 34 ve 35: Musa’nın V. Kitabı Bab 3, Bab 9, Musa’nın II. Kitabı Bab 34/16.
- EVKURAN, Mevlüt: “Belirsizlik, Tahakküm ve Küreselleşme Bağlamında Teoloğun Gündemi”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S. 17, 2003, ss. (309–326).
- EVERTT, Ladd, Carl: **The American Polity The People and Their Government**, Second Edition, W.W.Nort&Company, London, 1987 .
- FERRO, Marc: **Sömürgecilik Tarihi**, (Çev: Muna Cedden), İmge, Ankara, 2002.
- FEYERABEND, Paul: **Yönteme Karşı**, (Çev: Ertuğrul Başer), 3.Bsk., Ayrıntı, 1996.
- FEYZİOĞLU, T.: **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1987.
- FİSKE, John: Popüler **Kültürü Anlamak**, (Çev: Süleyman İrvan), Ark Yayınevi, Ankara, 1999.
- FOGAZZARO, A.: **Bu Yeni Küçük Dünya**, (Çev: Feridun Timur), MEB Yayınevi, İstanbul, 1989.
- FOUCAULT, Michel: **İktidarın Gözü**, (Çev: Fransız Çeviriye Destek Programınca çevirisi yapılmıştır) Ayrıntı, 2003.
-: **Hapishanenin Doğuşu**, 2.Bsk. (Çev: M.A. Kılıçbay), İmge, 2000.
-: **Marx’tan Sonra**, (Çev: Gökhan Aksoy), Çiviyazıları, İstanbul, 2004.
-: “Power/Knowledge”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (69–75).
- FRAYER, Hans: **Endüstri Çağı**, İstanbul, 1954.
- FRİEDMAN,J.: “Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri” **Post Modernizm ve İslam: Küreselleşme ve Oryantalizm**, (Der.: A.Toğçuoğlu, Yasin Aktay), Vadi Yayınları, 1996, ss. (81-112).
- FUKUYAMA, **Francis: Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev: Zülfü Diclel), İstanbul, Gün Yayınevi, 1999.
- FULBRİGHT, Herriet Mayor: “Leadership and Human Progress”, **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2003,

İstanbul, ss. (70–81).

GALBRAITH, J.K.: **Kuşku Çağı, Ekonomik Gelişmeler Çağı**, (Çev: R.Aşçıoğlu-N. Himmetoğlu), İstanbul, 1989.

GAMSON, A. William; CROTEAU, David; HOYNES, William; SASSON, Theodore: “Media Images and the Social Construction of Reality”, **Annual Review of Sociology**, Vol: 18, 1992, ss. (373–393).

GELLNER, Ernest: **Milliyetçiliğe Bakmak**, (Çev: Simten Coşar), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

.....: **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev: Büşra Ersanlı Behar, G.G.Özoğan), İnsan, İstanbul, 1992.

GERAY, Haluk: “Küreselleşme ve Masa Üstü Sömürgecilik”, **Mürekkap**, Kış-Bahar S. 3–4, 1995, ss. (33–48).

GEREK, Sevgi: **Finansal Küreselleşme ve Türkiye**, A.Ü.Yayınları. Eskişehir, 1999.

GEUHENNO, J. Marie: **The End Of The Nation State**, Translated By Victoria ELIOTT, Minneapolis, 1993.

GİDDENS, Anthony: **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**, (Çev: Tuncay Birkan), Metis, 2000.

.....: **Studies in Social and Political Theory**, Hutchinson&Co. Ltd., 1980.

.....: **Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Yaşamımızı Nasıl Şekillendiriyor?**, İstanbul, Alfa, 200028.

.....: **Modernliğin Sonuçları**, (Çev: Ersin Kuşdil), Ayrıntı, İstanbul, 1998

.....: **The Nation-State and Violence: Volume 2 of A Contemporary Critique of Historical Materialism (Contemporary Critique of Historical Materialism, Vol 2)**, University of California Press (October 21, 1987).

GIDEON, Jasmine: “Rights under Neoliberalism: gende and rights in Chile”, **Third World quarterly**, Volum: 27, No, 7, Routledge, Taylor&Francis Group, 2006, ss. (1269–1283).

GİLBERT, Emily: “ The Inevitability of Integration? Neoliberal Discourse and the Proposals for a New North American Economic Space after September 11”, **Annals of the Association of American Geographers**, 95, (1), 2005, ss. (202–222).

GİMPEL, Jean,: **Orta çağda endüstri Devrimi**, (Çev. N. Özüaydın), Ankara, 1 996.

GİTMAN, J Lawrence: **Manegarial Finance**: Pearson Education, Inc. Tenth Edition, New York, 2003.

GÖKBERK, Macit: **Felsefe Tarihi**, Remzi, 8.Bsk., İstanbul, 1996.

.....: **Siyasal Felsefenin Evrimi** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları-1979.

- GÖNLÜBOL, Mehmet: **Uluslararası Politika**, 3.Bsk, Ankara, 1985.
- GÖKDEMİR, Oktay: “Küreselleşme ve Post Modernizm Tartışmaları Karşısında Ulus-Devletlerin Konumu”, **Tarih ve Milliyetçilik, I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler**, 30 Nisan-2 Mayıs, Mersin Üniversitesi, 1997, ss. (15–21).
- GÜLALP, Haldun: "Sanayileşme ile Kalkınma Özdeş midir? Azgelişmişliğin Yeni Biçimleri", **Sanayi Kongresi 97: Toplu Bakış Bildiriler Kitabı**, Ankara, Makine Mühendisleri Odası Yayınları, 1998, ss. (119–122).
- GÖZE, Ayferi: **Siyasal Düşünce Tarihi**, 2. Bsk., Fakülteler Matbaası, 1983.
-: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 6. Bsk., Beta, İstanbul, 1993.
- GÖZLER, Kemal: **Kurucu İktidar**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1998.
-: **Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Altıncı bsk., 2005.
-: **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
-: "Hukuk Açısından Monarşi Ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, 1999.
-: "Devletin Bir unsuru Olarak 'Millet' Kavramı", **Türkiye Günlüğü**, S. 64, Kış 2001, ss. (108-123).
-: **Devletin Genel Teorisi**, Bursa Ekin Kitapevi, 2007, ss. (4–28).
- GÜNGÖR, Erol: “Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür”, **Türk Kültürü**, S. 190, 1978.
- GÜRSOY, Şahin: “Küreselleşme Ulus-Devlet ve Din”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S. 17, 2003, ss. (297-308).
- GÜZELSARI, Selime: “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, **Praksis**, S. 9, 2003, ss. (117-140).
- GREENFELD, Liah: **Natonalism Five Roads to Modernity**, Harward Universty Press, London, 1992.
- GROTIUS, Hugo: **Savaş ve Barış Hukuku**, (Çev: S. Meray), SBFY, 1967.
- GRUNDMAN, H. Adolph: **The Embatteled Constitution: Vital Framework or Convenient Symbol**, Robert E. Krieger Publishing Company Malabar, Florida, 1986.
- GUİBERNAU, Montserrat: **Milliyetçilikler**, (Çev: Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- GUİMEZANES, Nicole: **Fransa ve Azınlıklar, Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık, Hakları**, (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Anlaşması), İstanbul, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 2002.
- GÜLEÇ, Cengiz: **Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi**, Ankara, V Yayınevi, 1992.

- HABERMAS, Jürgen: **The Inclusion Of Other**, The Mit Press, Massachusetts, 1998.
-: “ Contributions To A Discourse Theory of Law and Democracy”, (Ed: C.Alexander Jeffrey, Steven Seidman), **The New Social Theory Reader**, Routledge, London,2001, ss. (30-38).
-: “ Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, (Çev: Güleğül Naliş ve diğerleri), **Postmodernizm**, (Der: Nemci Zeka), K1Y1 Yayınları, İstanbul, 1990, ss. (.59–116).
- HALLET, Edvard Carr: **Tarih nedir?**, (Çev: Osman Akınhay), İletişim Yayınevi, İstanbul, 1999.
- HALL, S. : “Yerel ve Küresel, Küreselleşme ve Etniklik”, (Çev: S. Hakan Tuncel), **Mürekkep**, S. 3-4, K1Ş-Bahar 1995, ss. (68–77).
-: “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, (Der.: Anthony D. King), (Çev: Ü.H.Yolsal, G.Seçkin), **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınevi, 1998, ss. (63–96).
- HALL Turton; LEONARDO Berreto; “Long-term security of energy supply and climate change”, **Energy Policy**, 34, 2006, s. 2234. ss. (2232–2250).
- HANSON, E. Stephan; EKİERT, Grzegorz: “Time, Space, and Institutional Change in Centrel and Eastern Europe”, **Book Capitalism and Democracy in central and eastern europe**, (Ed: Ekiert and Hanson), Cambridge, 2003, ss. (15–48).
- HARAWAY, Dona: ”The Biopolitics of Postmodern Bodies”, **The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (276–283).
- HEİN, Jeremy: “Refugees, Immigrants, and the State” **Annul Review of Sociology**, Volum: 19, 1993, ss. (43–59).
- HARDZ, Verdi R.: “The rise of neo-Thırd Worldism? The Indonesian trajectory and the consolidation of illiberal democracy”, **Third World Quarterly**, Volum: 25, No.1, Carfax Publishing, Taylor& Francis Group, 2004, s. 58. ss. (55–71).
- HARRIS, Godfrey: **European Union Handbook And Businnes Title**, US, (Ed: Godfrey Harris: Adelheid Hasenknopf), the Norwegian Trade Concil, and the Swedish Trade Concil, 1995.
- HART, M.; Negri A.: **İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 2000.
- HARVEY, D.: **Postmoderniğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran), İstanbul, Metis, 1997.
- HASSAN, Ihab: **The Culture of Postmodernizm. Theory, Culture and Society**, 1985.
- HAWKRİDGE, David: **New İnformation Technology in Education**, Croom Helm,

London&Sydney, 1983.

HAWTHORN, Geofferey: **Enlighten ment &Despair A History Of Sociology**, Cambridge Universty Press, Camridge, London,1976.

HAYEK, Friedrich A.: **Hukuk, Yasama ve Özgürlük Kurlar ve Düzen**, (Çev: Atilla Yayal), İş Bankası, C.1, 1996.

.....: **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük** (Sosyal Adalet Serabı), (Çev. Mustafa Erdoğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.

HEATON, Harbert: **Avrupa İktisat Tarihi**, C: 2, (Çev: M.A. Kılıçbay: Osman Aydoğmuş), Teori Yayınları, İstanbul, 1994.

HELD, Devid; Mc Lennan, Gregor: **the İdea of the Modern State**, 1987.

HERRMANN-PİLLATH, Carsten: “ The true story of wine and cloth, or: bulding blocks of an evolutionary political economy of international trade”, **J Evol Econ (İnternet Dergi)**, Springer-Verlag 16, 2006, ss. (383-417).

HILTON,R.; Dobb, M.; Sweepy P.: **Feodalizmden Kapitalizme Geçiş**, (Çev: Müge Gürer, Semih Sökmen), Metis, İstanbul, 1984.

HİRST, P.;Thomson G.: **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev: Ç. Erdem, E. Yücel), Ankara, Dost, 1998.

HOBBS, Thomas: **Leviathan**, (Semih Lim), Yapı Kredi, 2. Bsk. İstanbul, 1993.

.....: “The Power of a Man”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, III, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, London,2000,ss. (109-110).

.....: “The Contract as Transfer of Right and Control”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Pablications, London, 2000, ss. (199–200).

HOBBSAWM, E.J.: **Milletler ve Milliyetçilik**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1993.

.....: **Devrim Çağı, (1789—1848)**, (Çev: Bahadır Sina Şener), Dost Kitapevi, Ankara, 1998.

.....: **Kısa 20.Yüzyıl, 1914-1991, Aşırılıklar Çağı**, (Çev: Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994.

.....: **Milletler ve Milliyetçilik**, (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

.....: **Sanayi ve İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Ersoy), Dost Kitapevi, Ankara, 1998.

.....: **Sermaye Çağı**, (Çev: Bhadır Sina Şener), Dost Kitapevi, Ankara, 1998.

HONNETH, Alex: “Personal Identity And Disrespect”, **The New Social Theory Reader** (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London,2001, ss. (39–45).

HORN, Van; James C.: **Financial Management Policy**, Prentice Hall, 2001.

HOROWITZ, David: “Sosyalizm: İtham Edildiği Kadar Günahkâr”, (Çev: Mehmet Öz), **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk. Siyasal Kitapevi, Ankara, 1999, ss. (413–426).

HOWARD, Becker S. : **Sociological Work Method and Substance**, Adline Publishing Co. 1970.

HUBERMAN, Leo: **Feodal Toplumdan 20. Yüzyıla**, (Çev: Murat Belge), İletişim Yayınları, İstanbul, 4.Bsk., 1990.

HUNT, Alan: “Law, Politics and the Social Sciences”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (103–123).

HURD, Goffer and others: **Human Societies**, Routledge &Kegan Paul, London, 1973.

İNCE, Onur Hilal; LORASDAĞI, Berrin Koyuncu; “Avrupa Merkezilik Üzerinden Uygarlık Kavramına İki Farklı Bakış: Norbert Elias ve Cemil Meriç”, **Doğu-Batı**, S. 29, 2004, ss. (243–268).

İNÖNÜ, Erdal: “Bir Bilim Tarihi Yorumunun Esinlendirdiği Düşünceler”, **Düşünen Siyaset**, S. 20, ss. (133–143).

İHSAN, Sazal, **Şehirleşme**, İstanbul, 1992.

İREM, Nazım: “Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Orta Çağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı” **Doğu Batı**, S. 33,2005, ss. (135. 155).

İSPİR, Eyüp: **Kentleşme ve Metropolitan Alan ve Yönetimi**, AİTİA Yayınları, Ankara, 1982.

.....: **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak yayınları, Ankara, 1986.

İZZETBEGOVİÇ, Aliyev: **Doğu ve Batı Arasında İslam**, (Çev: Hasan Tuncay Başol), Nehir, 1994.

J.B, Amittay: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, (Çev: MemetAli Kılıçbay), Levent Köker, Ankara, 1983.

JACQUES REAUSSEAU, Jean: “On the Orgin Of Societies”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, Volum, III, London, 2000, ss. (239–244).

.....: “The Contract as the Logical Basis of Social Bond”, **Central**

Currents In Social Theory 1700-1920, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, ss. (206–212).

JEAN, Cohen L.; ARATO Andrew: “The Utopia Of Civil Society”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (185–193).

Jeffrey, C.Alexander; Steven, Seidman: **Introduction, The New Sosyal Theory Readers**, (Ed: J. C.A.; S. S), Routledge, London, 2001, s. 14,15.

JENSAN, Nathan; MCGILLIVRAY, Fiona; “Federal Institutions and multinational investors: federalism, government credibility, and foreing direct investment”, **International Interaction**, 31, Rodledge, Taylor&Francis Group, 2005, ss. (303–325).

JENKİNS, Rhys: **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi**, (Der.: Fikret Şenses), (Çev: Sedef Öztürk), İletişim, İstanbul, 1996.

JEREMY, Bentham: “What is Utility?”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, ss. (5–10).

JOHN, Locke: **Hükümet Üzerine İki İnceleme**, (Çev: Fahri Bakırcı), Babil, Ankara, 2004

JR, Tucker; H. Kenneth: **Anthony Giddens and Modern Social Theory**, Sage Publications, London, 1998.

JOKINEN, Christian: “Anti-Americansm and its threat to transatlantic cooperation and security” **Turkhıs Policy Quarterly**, Summer 2004, Vol.3, No,2, ss. (175–183).

JR. WILLIAMS, M. Robin: “The Sociology of Ethnic Conflicts: Comparative International Perspectives”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 20, 1994, ss. (49–79).

KABALIOĞLU, Haluk: “Avrupa’da Bütünleşme hareketlerinin Tarihi Gelişimi” **İÜHF, Mahmut R. BELLEK’e Armağan**, İstanbul, 1993, ss. (223–271).

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram: “Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme”, **III. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Dünyada ve Türkiye’de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme II, III. Sosyoloji Kongresi**, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 2002, ss. (216–228).

KALDOR, Mary: “The New Nationalism in Europe”, **Altered States**, Olive Branch Press, N.Y. 1993, ss. (.141–149).

KANSU, Işık: “Küreselleşme Emek İçin Değildir”, (Emperyalizmin Yeni Masalı–6), **Cumhuriyet**, 2 Mart 1996.

KAPANI, Münci: **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

.....: **Politika Bilimine Giriş**, 8.Bsk., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

KARABAĞ, Servet: **Mekanın Siyasallaşması**, Gazi Kitapevi, 2.Bsk., Ankara, 2006.

- KARAKAŞ, Mehmet: **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınevi, Ankara, 2000.
- KAYA, Yaşar: “İşbirliği ve Çatışma”, **Toplumsal Yapı**, (Ed: Yaşar Kaya), Turan Yayıncılık, İstanbul, 2003, ss. (15–44).
-: “Kürenin Halleri”, (Ed: Yaşar Kaya), **Kürenin Halleri**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, ss. (11–24).
-: “Kimlikler Yeniden Dağıtılırken”, **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, ss. (211–238).
- KAYAHAN, Metin Özgül: **Türk Edebiyatında Siyasi Rüya**, Akçağ, Ankara, 1989.
- KAYNAR, Mete Kaan: “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Solunda Yeni Yaklaşımlar: Birey, Sivil Toplum, Demokrasi ve Sosyalizm”, **Akdeniz İİBF. Dergisi**, S. 9, 2005, ss. (177–201).
- KAYSEN, Karl: The Corporation: “How Much Power? What Scope?”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (201–218).
- KAZGAN, G.: **Küreselleşme ve Ulus-Devlet : Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi üniv. Yayınevi, 2000.
- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 2.Bsk., İmge, Ankara, 2002.
- KELLNER, Douglas: “Social Theory and Cultural Studies”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (124–137).
- KEYDER, Ç.: **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim, İstanbul, 1995.
-: **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis, 1996.
- KEYDER ve Diğerler: “Kapitalizm ve Azgelişmişlik: Kalkınma İktisadının Sonu mu?”, **İktisat Dergisi**, S. 366–367, Nisan-Mayıs, 1997, ss. (1–28).
- KEYMAN, E. Fuat: “Modernite Sorunsalı ve 21. Yüzyıla Giderken Türkiye”, **Doğu Batı**, S. 10, s. 51. ss. (51–65).
-: “Küçülen ve Parçalanmış Dünyada Siyaseti Anlamak”, **Toplum ve Bilim**, Kış-Bahar, S. 68, 1995, ss. (41–65).
- KILIÇ, Recep: “Küreselleşmenin Değer Boyutu Üzerine”, **Dini Araştırmalar**, C.6, S. 17, 2003, s. (11-22).
- KILBY, Patrick: “Accountability for Empowerment: Dilemmas Facing Non-Governmental Organizations”, **World Development**, Volum: 34, No: 6, 2006, ss. (951–963).
- KIŞLALI, Ahmet: **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge, 3.bsk., Ankara, s. 199.
- KIVILCIMLI, Hikmet: **Tarih Tezi**, Tarih ve Devrim Yayınları, İstanbul, 1974.
- KIZILÇELİK, Sezgin: **Küreselleşme ve “Sosyal Bilimler” Anı**, Ankara, 2001.
-: **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayınevi, Ankara, 2002.

- KOÇDEMİR, Kadir: **Küreselleşme ve Milli Devlet, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2001.
- KONGAR, Emre: **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi, 2002.
- KORAY, Meryem: **Sosyal Politika**, Ezgi, Bursa, 2000.
- KORKMAZ, Abdullah: **Değişme ve Farklılaşma**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 1.Bsk., 2006.
-: “Düzensizliğin Düzeni”, **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi, 2007, ss. (210–238).
-: **Kent Sosyolojisi Ders Notları**, İnönü Üniv. Fen Edb. Fak. Malatya, 1988.
- KOLLİAS, Christos; MANOLAS, George; PALEOLOGOU, Suzanna-Maria: Defence expenditure and economic growth in the European Union A causality analysis”, **Journal of Policy Modeling**, Nord-Holland, 2004, ss. (553–569).
- KONUKMAN, Aziz: “Projeksiyonları Projelerine Uymayan Bir Planın Hikâyesi”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış, 1995, C.6, S. 17/18, ss. (5-31).
- KÖKER, Levent: **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge, Akara, 1992.
-: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim, 1995.
- KÖKDEN, Uğur: Kentler Üreten Tarih Üreten Kentler”, **Cogito**, S. 8, Yaz 1996, ss. (37–42).
- KÖKER, Levent: “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce**, C.2, İletişim, İstanbul, 2001, ss. (98–112).
- KRASUSU, Irving: **Stratification, Class, and Conflict**, The Free Press, Collier Macmillan Press, London, 1976.
- KRİTER: “Türkiye-AB İlişkileri”, **Haber-Yorum Dergisi**, 1995, ss. (28–31).
- KUMAR, Krişan: **Ütopyaçılık**, (Çev: Ali Somel), İmge, İstanbul, 2005.
- KÜLÜNK, Ali: **Küreselleşen Dünyada Türkiye**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2006.
- KYMLİCKA, Will: “Multicultural Citizenship”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (212–222).
- LACE, Jean: **Uluslar ve Milliyetçilik**, (Çev: Siren İdemen), Metis, 1998.
- LARRAİN, Jorge: **İdeoloji, Kültür ve Kimlik**, (Çev: N. Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- LATOUCHE, Serge: **Dünyanın Batılılaşması**, (Çev: Temel Keşoğlu), Ayrıntı, 1993.
- LACHMANN, Richard: “Orgion of Capitalism in Western Europe: Economic and Political Aspect”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 15. 1989, ss. (47–77)L. COHEN, Jean:
- LATOUR, Bruno: “Teknoloji is society made durable”, **A Sociology of Monster**, (Ed: John

Law), Routledge,1991, ss. (103–131).

LAW, John: “Power, Discreation and Strategy”, **A Sosciology of Monster**, (Ed: John Law),,, Routledge,1991, ss. (165–191) .

LEE, Jong Eun: “Inequality and Globalization in Europe”**Journal of Policy Modeling**, **28**, Published by Elsevier Inc.2006, ss. (791–796).

LEE, Nick: **Becoming Mass: Glamour, Authority and Human Presence**, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers,/ **The Sosyological Review**, USA, 2001, ss. (174–188).

LEE, Stephan: **Aspects of European History**, 1494–1789, 2.ed. London, 1984.

LEGUESNE, Christian: “**The French EU Decision-making: Between Destabilisation and Adaptation**”, (Ed: Svem S. Andersen, Kjell A, Eliassen, Sage Pablications, New Delhi,1996, s. 73.(73–81).

LENİN, V.I.: **Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, (Çev: Cemal Süreyya), Sol Yayınları, 8.bsk., Ankara, 1989.

LEWİN, Kurt: **Resolvıntg Social Conflict Field Theory in Social Science**, American Psychological Association, Thirt Printing, Washington, 2004.

LEWİS, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

LEVİTAS, Ruth: “Discourses of Risk and Utopia”, (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, ss. (198–199).

LİPSET, Martin Seymour: “Political Attitudes and Behavior, Elections: The Expression of the Demokratik Class Struggle”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (413–428).

LİPSON, Leslie: **Siyasetin Temel Sorunları**, (Çev: Fügen Yavuz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997.

LLOYD, Bruce: “Leadership, Globalisation and the New Economy: What is diffirent and what is not?”, **New Paradigms in Leadership**, (Ed: Adel Safty, Halil Güven), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2003, İstanbul, ss. (136–147).

LOCKE, John: **Hükümet Üzarine İki İnceleme**, (Çev: Fahri Bakırcı), Babil, Ankara, 2004.

LORASDAĞI, Onur Hilal; Berrin Koyuncu: “Avrupa Merkezcilik Üzerinden Uygarlık Kavramına İki Farklı Bakış: Norbert Elias ve Cemil Meriç”, **Doğu Batı**, Y.7, S. 29, 2004, ss. (243–270).

LOUISE, Althusser: **İdeoloji ve devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

LYOTARD, Jean-François: “The Postmodern Condition”, **The New Social Theory Reader**(Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, ss. (166-175).

.....: “The Postmodern condition”, **The Postmodern Turn New Perspectives On Social Theory**, (Ed: Steven Seidman), Cambridge University Press, 1998, ss. (27–38).

M., Buhr: W. Schroeder.: K. Barck: **Aydınlanma Hareketi ve Felsefesi**, (Çev: Veysel Atayman), Birim Yayınları, İstanbul, 1984.

MACHIAVELLI, Niccolo: **Prens**, (Çev. Nazım Güvenç), İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1984.

.....: “Virtue and Politics”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (5-8).

MACİT, Nadim: “Küreselleşme Siyaset ve Din”, **Dini Araştırmalar**, C.6,S. 17,2003, ss. (87–115).

MANTIN Benny; TISHLER Asher: “The Structure of the Defenses Industry and the Security Needs of the Country: A Differentiated Products Model”, **Defence and Peace Economics**, Volum: 15(5), Carla Publishing, 2004, ss. (397–419).

MAİNE, Henry Summer: “From Status to Contract”, Deductive Vs, Historical Analysis”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London,2000, ss. (213–216).

MARGINSON, Simon; RHOADES, Gary: “Beyond National State, Markets, And System Of Higer Education: A Glonacal Agency Heuristic”, **Higer Education 43**, Kluwer Academic Publishers. 2002, ss. (281–309).

MARSHALL, T.H.: “Social Selection in the Welfare State”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (640–648).

MARTELLO, Marybeth Long: “Global Chance Science and the Arctic citizen”, **Science and Public Policy**, Volum: 31, Number: 2, 2004, ss. (107–115).

MARTİN, Peter Hans; SCHUMANN, Harald: “Globalleşme Tuzağı Demokrasiye ve Refaha Saladır”, (Çev: Özden Saatçi Karadan; Mahmure Kahraman), **Türkiye Sorunları**, Kasım S. 38, 2000, ss. (50–56).

MAUS, Heinz: **A Short History Of Sociology**, Routledge&Kegan Paul, London,1962

- MARCUSE, Herbert: Tek Boyutlu İnsan, (Çv: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul, 1986,
- MARDİN, Şerif: **İdeoloji**, Ankara, 1982.
- MARTİN, Hans; Harald, Schumann: **Globalleşme Tuzağı**, (Çev: Ö.S. Karadan, M Kahraman), Ümit Yayınları, Ankara, 1997.
- MARX. H. John : “The Ideological Construction of Post Modern Identity Models in Contemporary Cultural Movements”, **Identity and Authority Explorations in the Theory of Society**, (Ed: Ronald Robertson and burkart Holzner), Basil Blackwell, England,1980, ss. (145–189).
- MARX, Karl: **Felsefenin Selfaleti**, (Çev: Ahmet Kardem), Sol Yayınları, Ankara,1966.
-: **Kapitalizm ve Öncesi Ekonomi Şekilleri**, (Çev: Mihri Belli), Sol Yayınları, Ankara, 1967.
- MARX, Karl & ENGELS, Frederick: “Sociassl Relations and the Production of Ideas”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, III, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (67–78).
- MAUS, Heinz: **A Short History Of Sociology**, Routledge&Kegan Paul, London, 1962.
- MAZOVER Mark: “Empair, İnternationalizm and the Crisis of the mid-twentieth Century”, **The Royal Enstitute of International Affairs**, 82, 3, 2006, ss. (553–566).
- MAZRUI Ali: "Sosyal Darwinizmden Günümüz Modernleşme Teorilerine: Bir Tahlil Geleneği", **Sosyoloji Yazıları**, (Der.: İhsan Sezal), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa,1983, ss. (55–66).
- MAX, Horkheimer; Theodore W.Adorno, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Çev: Oğuz Özügül), Kabalcı Yayınevi, 1995.
- MAYO, H.B.: **Demokratik Teoriye Giriş**, (Çev: Emre Kongar), Ayyıldız Matbası, Ankara, 1964.
- MELLOR, A. Philip: “Death in high modernity: the contemporary presence and absence of death”, **The Sociology of Death**, The Editorial Board of the Sociological Review, (Ed: David Clark), Blackwell Publishers, UK,1993, ss. (11–30).
- MERAY, S. L.: **Toplumbilim**, İstanbul, 1982.
- MESTROVIĆ, G. Stjepan: **Anthony Giddens**, Routledge, London, 1998.
- MIGNAQUI, İliana; CİCCOLELLA, Pablo: “Buenos Aires: Sociospatial Impacts Of The Development Of Global City Functions”, **Global Network Linked Cities**, (Ed: Sasia Sassen), Routlage, UK,2002, ss. (309–326).
- MİLSON, Fred: **Youth in a Changing Society**, Routledge&Kegan Paul, London, 1972.
- MİLL, John Stuart: “Utilitarianism as General Theory”, **Central Currents In Social Theory**

- 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (11–41).
- MİNİBAŞ, Türkel: “Küreselleşen sermayenin Anayasası”, **MAI İktisat Dergisi**, Ağustos, 1998, s. 29.
- MINOGUE, Kenneth: “Some Doubts About Democracy: How The Modern State Is volving”, **GÜİİBF.**, Özel Sayı, 2002, ss. (141–154).
- MONGUILOD, Palli Cristina: “Ordering others and othering orders: the consumption and disposal of otherness”, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), **The Sosyological Review**, Blackwell Publishers, USA, 2001, ss. (189-204).
- MOLOTCH, L. Harvey; Logan, R. John: **Urbans Forunes The Political Economy Of Place**, Universty of California Press, London, 1987.
- MONTES, QUIEU: **Kanunların Ruhü Üzerine II**, (Çev: Fehmi Baldaş), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998.
- MOORE, Stanley: **Devlet Kuramı**, (Çev: Cumhur Aytulun), Simge, 1998.
- MORGAN, Valerie; Seamus, Dunn: **The Impact of the Computer on Education**, A. Wheathon&Co. Ltd. UK.1987.
- MORGENTHAU, Hans J.: **Uluslararası Politika**, (Çev: Baskın Oran, Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınevi, Ankara, 1990.
- MULGAN, G.: **Apolitik Çağda Politika**, (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı, 1995.
- MURTAZAOĞLU, Fahrettin: “Acarahıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi”, **Biliğ**, 2004, S. 29, ss. (41–81).
- MURPHY, J.F.: (Çev: Hüsamettin Arslan), **Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 2000.
- MUSSULIN, Janko: **Hürriyet Bildirgeleri**, (Çev: Nemci Zekâ), Belge Yayıncılık, 1983.
- MYRİVİLİ, Lenio: “Bir Performans Olarak Sınır”, (Çev: Bayram Şen), **Toplum ve Bilim**, S. 106,2006, ss. (254–260).
- N.,YÜCEKÖK Ahmet,: **Siyaset'in Toplumsal Tabanı(Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara, 1978.
- NAGY, F. Charles: **E. Robert Sschmedicke: Principles of Cost Accounting**, Sout-Western Publishing Co. England, 1973.
- NAİSBİTT, Jhon: **Global Paradoks**, (Çev: Sinem Gül), Medya Holding, İstanbul, 1994.
- NALBANT, Atilla: **Üniter Devlet**, Yapı Kredi, İstanbul, 1997.
- NALÇAOĞLU, Halil: “Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İletişim, İstanbul, 2003, ss. (293–308).
- NEJAT, Bozkurt: **20. Yüzyıl Düşünce Akımları Yorumlar ve Eleştiriler**, 2.Bsk., Sarmal,

İstanbul, 1998.

NESADURAI, Helen E. S. : “Introduction: economic security, globalization and governance”, **The Pacific Review**, Rotledge, Taylor & Francis Group, Volüm. 17, No: 4, 2004, ss. (8459–484).

NİCCOLO, Machiavelli: “Virtue and Politics”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV/2, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (5–8).

NORTBOURNE, Lord: **Modern Dünyada Din**, (Çev: Şahabettin Yalçın), İnsan, İstanbul, 1998.

OATLY, Nick: **Cities Economic Competititon and Urban Policy**, Paul Champman Publishing Ltd. UK, 1998.

OPENHEIMER, F.: **Devlet**, (Çev: A. Şenel, Y. Sabuncu), İstanbul, 1984,s. 40.

ORAN, Baskın.: **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj, 2000.

.....: **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli**, 2.Bsk., Işık Yayınevi, Ankara, 1980.

.....: **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, 4.Bsk., Ankara, 2001.

O’RİORDAN, Tim: “Environmental science, sustainability and politics”, **Royal Geographical Society**, (with The Institute of British Geographers), 2004, ss. (234–247).

OWEN, David: **The Post Modern Challenge to Sociology**, (Ed: David Owen), Sociology After Postmodernism, Sage Publications, London, 1997.

.....: “The Post Modern Challenge to Sociology”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (1–22).

OWEN, Robert: **Yeni Toplum Görüşü**, (Çev: M. Doğan Şahiner), Yapı Kredi Yayınları, 1995.

ÖCAL, M. Şahin: “Teknoloji Küreselleşme ve “Yeni”Durumlar”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sonbahar-Kış 1995,C.6,S. 17/18, ss. (101–118).

ÖLÇEN, A.Nejat: “Sömürge Ekonomisine Doğru Devletsiz Ekonomi Ekonomisiz Devlet”, **Türkiye Sorunları**, Güldiken Yayınevi, S. 25, 1999.

ÖNDER, İzzettin: “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin Yeri ve İşlevi”, **İktisat Üzerine Yazılar-I Küresel Düzen: Birikim Devlet ve Sınıflar**, (Der.: A.H. Köse; F. Şenses; E. Yeldan), İletişim, İstanbul, 2003, ss. (249–286).

ÖMER, İlhan Akipek: **Devletler Hukuku: Devletler Hukuku Şahıslarından Devlet**, Ankara, Başnur Matbaası, 3.Bsk., Tarihsiz.

ÖNCÜ, Ayşe; Petra, Weyland: **Mekan Kültür İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni**

- Kimlikler**, (Der.: Öncü, Ayşe: Petra Weyland), İltişim, 2000.
- ÖZBEY, Ramazan: **Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya**, Aktif Yayınevi, 4.Bsk., İstanbul, 2006.
- ÖZBUDUN, Sibel: **Kültür Halleri**, Ütopya, Yayınevi, 2003.
- ÖZ, Esat: “21. Yüzyılda Milli Devlet, Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss. (751-762).
-: “21. Yüzyılda Milli Devlet, Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss. (751-762).
- ÖZÖNDER, M. Cihat: “Dünya 'da ve Türkiyede 'İrk' ve 'Etniklik' Kavramları”, **Kök Araştırmalar**, C.2.S. 1, 2000, ss. (65-729).
- ÖZSOY, İsmail: “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, **Bilig**, Güz 2006, S. 39, ss. (163-194).
- PARKINSON, Northcote: **Siyasal Düşüncenin Evrimi**, (Çev: M. Harmancı), Remzi, 1984
- PARTHA, Chatterjee: **Ulus ve Parçaları**, (Çev: İsmail Çekem), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- PAUL, Connolly: “Racism and Postmodernizm: Towards a Theory of Practice”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997.
- PANİTCH, Leo: “Devlet: Emperyalizmin Ana Halkası”, Emperyalizm ve Yeni Emperyalizm İmparatorluk, (Çev: Selen Göbelez), **CONATUS Çeviri Dergisi**, S. 2,2004.
- PARETO, Vilfredo: “Pareto Optimum”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, ss. (290-302).
- PARSONS, Talcott : “On the Concept of Political Power”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (240-265).
- PELLS, A. Richard: “20. yüzyılda Küresel Kültür Miti ve Tehdidi: Modernizmden Film Endüstrisine”, **Küresel Toplum ve Türkiye**, (Çev ve Der.: M.Kemal Öke), Ankara, Konrad Adenauer Vakfı, 2001, ss. (16-22).
- PİRİŞTİNE, Hamdi, “Hegel’de ve Avrasyacı Düşüncede Devlet, Din-Devlet İlişkisi ve Özgürlük”, **Akademik Araştırmalar**, S. 23, 2004-2005, ss. (195-214).
- PORTER Doug; CRAİG David: “The Third Way and the Third World: Poverty Reduction and Social Inclusion in the Rise of “İnclusive” Liberalism”, **Review of International Political Economy**, 11: 2 May, Routledge, Taylor& Francis Group, 2004, ss. (387-423).
- PAYNE, Malcom: **Modern Sosyal Work**, Thirt Edition, Malcom Payne, Lyceum Boks, Inc.,

2005.

PERİNOUD, Regme: **Burjuvazi**, (Çev: M.A. Kılıçbay), İstanbul, 1991.

PICCA, Gerges: **Kriminoloji**, (Çev: Ebru Erbaş), İletişim, İstanbul, 1982.

PINGEL, Falk; **Ders Kitaplarında 20. Yüzyıl Avrupa'sı**, Tarih Vakfı Yayınlar, İstanbul, 2004.

PİERSON, Christopher: **Modern Devlet**, (Çev: Dilek Hattatoğlu), Çivi Yayınları, 2000.

PİNKER, Robert: **The İdea Of Welfare**, Heinemann, London, 1979.

PİRENNE, Henri: **Orta Çağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), Alan, İstanbul, 1983.

.....: "Historical and Comparative Studies Stages in the Social History of Capitalism", (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (98–107).

PLATON: **Devlet**, (Çev: Sabahattin Eyubuğlu-M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000

POGGİ, Gianfranco: **Çağdaş devletin Gelişimi**, (Çev: Ş. Kut, B.Toprak), Hürriyet Vakfı Yayınevi, 1991.

POINCARÉ, H.: **Bilim ve Hipotez**, (Çev: Fethi Yücel), MEB, 2.Bsk., İstanbul, 1964.

POLANYİ, Karl: **Büyük Dönüşüm, Çağımız Siyasal ve Ekonom Kökenleri**, (Çev: A. Buğra), İstanbul, 1986.

POPPER Karl: **Açık Toplum ve Düşmanları**, (Çev: M. Tunçay), Remzi, 1989.

PREECE Jennifer Jackson: **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet sistemi**, (Çev: Ayşegül Demir), Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001.

RABİNOW P.; SULLİVAN W.: "Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğası", **Toplum Bilimlerde Yorumcu Yaklaşımlar**, (Çev: T. Parla), İstanbul. 1990, ss. (5- 12).

RAYNAUD, Philippe; STEPHANE, Rials: **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, (Çev: İsmail Yerguz ve diğerleri), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

RAWLS, John: "Politik Liberalism", **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (123–128).

REDHEAD, Brain: **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed. ve Çev: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001.

REX, John: **Key Problems Of Sociological Theory**, Routledge & Kegan Paul, 1961

ROBERTSON, H.A.; G.J. Merrills: **Human Rights in the World**, Fourt Edition, Manchester Universty Press, 1996.

- ROBERTSON, R.: **Küreselleşme**, (Çev: Ü.H.Yolsal: G. Seçkin), Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara, 1999.
- ROBERTSON, John: “Adam Smith: Aydınlanma ve Toplum Felsefesi”, (Çev: İhsan Sezal), (Der: Bram redhead): **Siyasal Düşüncenin Temelleri**, (Ed: Hikmet Özdemir), Alfa, İstanbul, 2001, ss. (181-198).
- ROBERT, Mantran “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri”, **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, C.LII, S. 203, 1988, ss. (685- 695).
- ROSE, Dan: “Pass the salt: how language moves matter”, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), **The Sossyological Review Monographs**, Volum:13, Blackwell Publishers, USA, 2001, ss. (44–59)
- ROSENAU, Marie Pauline: **Post- Modernizm ve Toplum Bilimleri**, (Çev: Tuncay Birkan), Ark Yayınları, Ankara, 1998.
- ROSENBERG, N.; L.E. Birdzell: **Batı Nasıl Zengin Oldu**, (Çev.E. Güven), Form Yayınları, İstanbul, 1992.
- ROUSSEAU, J. J.; **Toplum Anlaşması**, (Çev: Vedat Günyol), MEB. Yayınevi, İstanbul,1997
.....: **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, (Çev: N. İleri), Ses Yayınevi, 1990.
- SABİNE, George: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, (Çev: H. Rızatepe), Ankara, 1996
- SAĞ, Vahap; ASLAN, Mehmet: “Ulus, Uluslaşma ve Ulus-Devlet”, **C.U.Sosyal Bilimler Dergisi**, C.25, 2001, ss. (1–11).
- SAHLİNS, Marshall: “Historical Metaphors And Mythical Realities”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman), Routledge, London, 2001, ss. (47–55).
- SAKMAN, Sebahattin: “K. Marx ve F.Bastiat”, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk., Siyasal Kitap Evi, Ankara,1999,ss. (279–288).
.....: “Terakki” ve Hürriyetle olan ilişkisi”, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed: Atilla Yayla), 2.Bsk. Siyasal Kitap Evi, Ankara, 1999, ss. (235–242).
- SARAY, Mehmet: **Türk Devletlerinde Meclis(Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1999.
- SARIBAY, Ali Yaşar: **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınevi, 2000.
.....: **Siyasal Sosyoloji**, Der,Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 1998.
- SARAN, Nephane: **Antropoloji**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993.
- SARICA, Murat: **Siyasal Tarih**, İstanbul, Ar Basım ve Yayıncılık,1983.

- SARIBAY, Ali Yaşar: **Post-Modern Ulus Olmanın Teorik Olasılıkları” Tarih ve Milliyetçilik**, Mersin Üniversitesi, I. Ulusal Tarih Kongresi, 1997, ss. (4–6).
- SARTORI, Giovanni: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- SARUP, Madan: **Post- Yapısalcılık ve Postmodernizm**, (Çev: A. Baki Güçlü), Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- SARVAN, Sungur: “Küreselleşme mi? Uluslararasılaşma mı?”, **Sınıf Bilinci**, S. 16,1996, ss. (37–79).
- SASSEN, Saskia: **Cities In A World Economy**, Tird Edition, Pine Forge Press, An İmprint of Sage Publication, Inc. California, 2006.
- SASSEN, Saskia: **Global Networks**, (Ed: Saskia Sassen), Routledge, UK, 2002.
-: **The Global City, New York**, Second Edition, Princeton University Press, 2001.
- SAUL, Raltson John: **The Collapse Of Globalism And The Reinvention Of The World**, The Overlook Press, New York, 2005.
- SAVCI, Bahri: “Bir çağcıl Demokrasiyi Arayış“, **AÜSBF. Dergisi**, C.29 Yankı Matbası, Ankara, 1976.
- SAVAŞ, Vural: **Politik İktisat**, Beta, İstanbul, 1998.
- SAY, Ömer: **Milli devlet Kültürü**, Kaknüs, Ankara, 1998.
- SAYIN, Önal: **Sosyolojiye Giriş**, 2.Bsk., Üniversite Kitapları, İzmir, 1994.
- SCHEUERMAN, E. William: **Between the Norm and the Exception The Frankfurt School and the Rule of Law**, The Mit Press Cambridge, London,1997.
- SCHILLING, Kurt: **Toplumsal Düşünce Tarihi**, (Çev: Nihal Önal) Yayınları, Ankara, 1971.
- SCHOK, Kurt; JENKINS, J.Craig: “Global Structures and Political Processes in the Study of Domestic Political Conflict”, **Annual Review of Sociology**, Vol: 18, 1992, ss. (161–185).
- SCHOEPFLİN, Urs; MAYER, ULRİCH Karl: “The State and the Life Cours”, **Annual Review of Sociology**, Volume: 15, 1989, ss. (187–209).
- SCHLUZ, A. Davit: Wilson, A. Robert: **Urban Sociology**: Prentice-Hall, Inch. America, 1978.
- SCHNAPPER, Dominique: **Yurttaşlar Cemaati**, Modern Ulus Fikrine Dair, (Çev: Özlem Okur), Kesit Yayınları, İstanbul, 1995.
- SCOTT, Jhon: **Sociological Theory, Contemporary Debates**, Edward Elgar Publishing Inc., 1995.
- SEİDMAN, Steven: “The and of sociological theory”, **The Postmodern Turn New**

- Perspectives On Social Theory**, (Ed: Steven Seidman), Cambridge Universty Press, 1998, ss. (119–137).
- SELÇUK, Sami,: **Temsili ve Katılımcı Demokrasinin Kökeni**, Çağdaş Yayınevi, İstanbul, 1987.
- SENCER, Müzaffer: **Toplumbilimlerinde Yöntem**, 3.Bsk. Beta, İstanbul, 1989.
- SEVİNÇ, A.: **Ütopya: Hayali Ahali Projesi**, İstanbul, 2004.
- SEVİL, Muharrem; **Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler**, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- SEZAL, İhsan: **Sosyoloji**, Ağaç, 4.Bsk. Ankara, 2004.
- SHAW, Martin: **Maxism and Social Science The Roots of Social Knowledge**, Pluto Press, London, 1977.
- SITKI, Baykal Bekir: **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi, 2. C. 1.** Kitap, TTK, 2. bsk. Ankara, 1988.
- SİEGEL, J. Larry: **Criminology**, Night Edition, Thomson Learning, Inc. USA, 2006.
- SİLVERBERG, Robert: **Yıl 2381. Mutluluk Dolu Bir Gün**, (Çev: Yalçın İzbul),Cep kitapları A.Ş. İstanbul, 1990.
- SOMEL, Sacit: “Yardım Ediyoruz Diye.”, **Türkiye Sorunları**, Güldikeni Yayınevi, S. 30, 1999, ss. (49–52).
- SKALNİK, Peter; Henry J.M. Claessen: **Erken Devlet**, (Çev: A.Şenel), İmge, 1993.
- SMELSER, J., **The Sociology Of Economic Life**, Second edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1976.
- SMITH, Adam: **Ulusların Zenginliği**, (Çev: Ayşe Yunus, Mehmet Bekırcı), Alan Yayıncılık, 2004.
- SMİTH, Anthony: **Milli Kimlik**, (Çev: Bahadır Sina Şener), İstanbul, 1999.
- SNOW, C.P.: **İki Kültür**, (Çev: Tuncay Birkan), 2. Bsk. Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1999.
- SONER, Oya: “Türkiye’de Yabancı Dil Eğitiminin Dünü Bugünü“, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.7, Yıl14.S. 28, 2007, ss. (397–404).
- SOROKİN,P.A.: **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev.M.M.R.Öymen), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.
- SOUTH, Nigel: “Late-Modern Criminology: “Late’ as in ‘Dead’ or ‘Modern’ as in ‘New’?”, (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (81–102).
- SÖZEN, Edibe: “Modernitenin Mahsulü: İnsan Hakları”, **İnsan Hakları Araştırmaları**, S. 6,

2006, ss. (221–228).

SPENGLER, Oswald: **İnsan ve Teknik**, (Çev: K.Turan), Töre-devlet Yayınları, Ankara, 1973.

SPIEGEL, Henry William: **The Development of Economic Thought**, New York, 1964.

SPİTZ, Davit: **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**, (Çev: Şiar Yalçın), MEB, Yayınları, İstanbul, 1994.

SPİNRAD, William: “Power in Local Communities”, (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, ss. (218–230).

SPYBEY, Tony: **Globalization and World Society**, Blackwell, Cambridge, 1996.

STAR, Leight Susan: “Power, teknoloji and the phenomenology of conventions: on being allergic to onions”, (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge, 1991, ss. (26–56).

STEARNS, P.N.: **Life and Society in the West**, New York: Harper & Row, 1986.

STEPHEN, S. D.John: **Stephens, Hube Evelyne; Rueschemeyer, Dietrich: Capitalist Development & Democracy**, University Of Chicago Press, Chicago, 1992.

STUART MİLL, John: “Utilitarianism as General Theory”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (11–41).

STUART, Doug: “Virtual Masses and Real Minorities: İmagining The Nation Across Space and Time: The Case Of Rhodesians On The World Wide Web”, (Ed: Nick Lee, Rolland Munro), Blackwell Publishers, **The Sossyological Review**, USA, 2001, ss. (142–152).

SUBAŞI, Necdet: **Türk Aydınının Din Anlayışı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.

SUMMER MAİNE, Henry: “From Status to Contract, Deductive Vs, Historical Analysis”, **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui), Sage Publications, London, 2000, ss. (213–214).

SUNAR, İlkay: **Düşün ve Toplum, Birey Toplum**, Ankara, 1986.

SWİNGEWOOD, Alan: **Kitle Kültürü Efsanesi**, (Çev: Aykut Kansu), Bilim ve Sanat, Ankara, 1996.

.....: **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, (Çev: O. Akınhay), Bilim ve Sanat, Ankara, 1998.

SPARKE, Matthew B.; “Aneoliberal nexus: Economy, Security and the Biopolitics of Citizenship on the Border”, **Politic Cograpy**, 2006, ss. (151–180).

ŞAYLAN, Gencay: **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevleri**, İmge, Ankara, 1995

.....: “Küreselleşmenin Gelişimi”, (Der: Işık Kansu), **Emperyalizmin Yeni**

- Masalı Küreselleşme**, Ankara, Güldikeni Yayınevi, 1999, ss. (17–27).
- ŞENGÜL, Tarık.: "Siyaset ve Mekansal Ölçekler", (Der.: Ahmet Tonak), **Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, Ankara, İmge, 2000, ss. (111–155).
- ŞENGÜL, Ramazan: "Fransa'da Bölge Yerel Yönetimlerinin İdari Sistem İçindeki Yeri", **Türk İdare Dergisi**, S. 448, 2005.
- DURALI Şaban, Teoman: **Çağdaş Küresel Medeniyet**, Dergeh Yayınları, İstanbul, 1.bsk. 2000.
- ŞENEL, Alaaddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat, Ankara, 2004.
-: **İrk ve İrkçılık Düşüncesi**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1993.
- TOCQUEVILLE, Alexis: "Processes of Influence and Miscommunication", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (41–47).
-: "How Democracy Affect the Relations of Masters and Servants", (Ed: Reinhard Bendix, Seymour Martin Lipset), **Class, Status, and Power Sosyal Stratification in Comparative Perspective**, Second Edition, The Free Press, New York, 1953, s. 107.(107-110).
- TANG, Zilai; GU Rose, Felicity: "Shanghai: Reconnecting To The Global Economy", (Ed: Sasia Sassen), **Global Network**, Routlage, UK,2002, ss. (273–307).
- TANİLLİ, Server: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş**, Orta Çağ, İstanbul, Cem Yayınevi, 1983.
-: **Devlet ve Demokrasi**, 2.Bsk., Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1981
- TATAR, Taner: "Küreselleşme Efsanesinin Demokrasi Kılıfı", **Kürenin Halleri**, (Ed: Yaşar Kaya), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007, ss. (29–82).
- TATLIDİL, Rezzan: "Competititon Strategies of Turkhıs Firms In Textil and Clothing Indastry whit the Approach of China's Opening to the World Markets", **Fıst Intrernational Conference on Bussiness, Manegement and Economics**, Volum 2, Yasar Universty, İzmir, 2005, ss. (254–265).
- TANYERİ, İbrahim: "Keynes'in İstihdam ve Ücret Analizi", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.16, S. 1-2, 1998, ss. (29–44).
- TAYLOR, P. Mark: **The Balance of Payments New Perspective on Open Economy Macroeconomics**, Edward Elgar Publishing Ltd.1990.
- TAYLOR, Peter, J.: **The Way the Modern World Works**, John Wiley&Sons Ltd, 1996.
- TAYYAR, Önder Ali: **Türkiye'nin Etnik Yapısı**, 13. Bsk., Fark Yayınları, Ankara,2007.
- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim: "Türkiye AB İlişkilerinde Ulus-Devlet'ini Koruma Arayışı",

- Türkiye Sorunları**, Güldikeni Yayınevi, S. 36, 2000, ss. (45–52).
- TEKELİOĞLU, Orhan: **Foucault Sosyolojisi**, Alfa Aktüel, Bursa, 2003.
- TEZEL, Yahya Sezai: “AB’ye Üyelik Serüvenin En Zor Meselesi: Milli Bütünlük ve Kimlik”, **Türkiye Günlüğü**, S. 80, 2003, ss. (19–29).
- TEZİÇ, Erdoğan: **Anayasa Hukuku**, Beta, İstanbul, 1997.
- THACHER, David: “The Local Role in Homeland Security”, **Law&Society Review**, Volum: 39, Number 3, 2005, ss. (635–676).
- THOMAS, L Friedman.: **Küreselleşmenin Geleceği**, (Çev: Elif Özсарay), Boyner Holding Yayınevi, İstanbul, 1999.
- TİMBERLAKE, Michael; SMİTH, David: “Hierarchies of Dominanca Among World Cities: A Network Approach”, (Ed: Saskia Sassen), **Global Networks Linked Cities**, Routledge, UK, 2002, ss. (117–141).
- TİMUR, Taner: **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge, 2. Bsk., Ankara, 2000.
- TOFFLER, Alvin: **Üçüncü Dalga**, Altın Kitapları Yayınları, (Çev: Ali Seden), İstanbul
- TOMLINSON, Sally: **A Sociolgy Of Special Education**, By Routluge&Kegan Paul Ltd.1982.
- TOMLİN, E.W.F.: Psyche, **Culture And The New Science**: The role of PN, Routledge&Kegan Paul, England, 1985.
- TOPRAK, Metin: **Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2006.
- TOTH, Ferenc L.; ROGER, Hans-Holger; “Oil and Nuclear Power: Past, Present, and Future”, **Energy Economics**, 2006, ss. (1–25).
- TOURAIN, Alain: **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: H.Tufan), YKY, İstanbul, 1994.
- TÖNNİES, Ferdinand: "Community and Society"**Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, II, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, London,2000,ss. (303–314).
- TUCKER, JR.: Kenneth H.: **Anthony Giddens and Modern Social Theory**, Sage Pablications, London, 1998.
- TUĞCU Tuncer: **Resmi Tarih ve Adof Hitler**, Gökçe Kitapevi, Ankara, 2001.
- TUNA, Korkut: “Batı Yayılmacılığı, Küreselleşme ve Son Lokmalar”, **Milli Kùltürler ve Küreselleşme**, (Der.: Bahaeddin Yediyıldız, Ç. Özdemir, F. Unan), Türk Yurdu Yayınları, Konya,1998, ss. (138–148).
- TUNÇAY, Mete: **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi 2 Yeni Çağ**, AÜSBF Yayını, Ankara 1969.

.....: **Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçme Yazılar**, (Der.: Mete Tuncay): Teori Yayınları, Ankara, 1986.

TURAN, Güven: **Uluslararası Para Sistemi, İşBankası** Kültür Yayınları, No: 205, Ekonomi Dizisi: 15, TİSA Matbaası, Ankara, 1980.

TURAN, İtler: **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 2. Bsk., Der Yayinevi, İstanbul, Tarihsiz

TURCAN, Talip: **Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**, Ankara Okulu, Ankara, 2001.

TURNER, S. Bryan: **For Weber Essay On The Sociology Of Fate**, Routledge & Kegan Paul, USA, 1981.

.....: **Classical Sociology**, Sage Publications, London, 1999.

TÜMERTEKİN, Erol; N., Özgüç: **Coğrafya (Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar)**, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2000.

.....: **Nazmiye Özgüç: Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay, İstanbul, 1999.

TÜRKDOĞAN, Orhan: **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988.

.....: **Endüstri Sosyolojisi, Türkiye' nin Endüstrileşmesi: Dün Bugün - Yarın**, Töre Devlet Yayinevi, Ankara, 1981.

.....: **Milli Kimliğin Yükselişi, Niçin Milletleşme?**, İstanbul, Alfa, 2000.

.....: **Niçin Milletleşme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995.

UZUN, Turgay: “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu Batı**, S. 23, 2003, ss. (131-154).

UZUNÇARŞIL, İ.H.: **Osmanlı Tarihi**, c.III, BölümI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

ÜÇOK, Coşkun: **Siyasal Tarih, (1789–1950)**, Ankara, Başnur Matbaası, 1967.

ÜLGENER, Sabri F.: **Zihniyet, Aydınlar ve İzmler**, Ankara, 1983.

ÜNDER, Hasan: “Türkiye’de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss. (427–437).

ÜSTEL, Füsün: **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost, Ankara, 1999.

.....: “Türkiye Cumhuriyetin’de Resmi Yurttaş Profilinein Evrimi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, (Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekingil), 2. Bsk., İstanbul, İletişim, 2003, ss. (274–283).

ÜSTÜNER, Yılmaz; Keyman, E. F.: “Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu”,

- Ekonomik Yaklaşım**, C.6, S. 17/18, Sonbahar-Kış 1995, ss. (33–49).
- ÜŞÜR, İşaya: "Küreseİcilik: Bir değişmenin İdeolojisi Üzerine 10 Tez" **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.XXV, S. 229, 2000, ss. (127–130).
- VAGO, Steven: **Social Change**, Pearson Prentic Hall, London, 2004.
- VOLTAIRE; **Felsefe Sözlüğü**, (Çev. Lütfi Ay) IV, 2.Bsk., İstanbul, 1966.
- WALLERSTEIN, Immanule: **İrk Ulus Sınıf**, (Çev: Nazlı Ökten), Metis Yayınevi, 1995.
-: **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, (Çev: T. Birkan), Metis, İstanbul, 2000.
- WALTON, Jhon: "Urban Sociology: The Contrubution and Limits of Political Economy", **Annul Review of Sociology**, Volum: 19, 1993, ss. (43-59).
- VAN LOON, Joost: "Virtual Risk in an Age of Cybernetic Reproduction", (Ed: Barbara Adam, Ulrich Beck, Jost Van Loon), **The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory**, Sage Publications, London, 2000, ss. (165–182).
- WARDE, Alan; Mike, Savage: **Urban Sociology**, Capitalism and Modernty, Macmillan, London, 1993.
- WATSON, Sean; JOWES, Peter: "Somatology: Sociology and the Viscreal", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997,ss. (173–187).
- WATERS, Malcom: "Inequality after Class", (Ed: David Owen), **Sociology After Postmodernism**, Sage Publications, London, 1997, ss. (23–39).
- WATKINS, C.Susan: **From Provinces into Nations**, NJ, 1991.
- WASHINGTON, E.R. PORTER, J.R.: "Minority Identity and Self-Esteem", **Annul Review of Sociology**, Volum: 19, 1993, ss. (139–161).
- WEBER, M.: **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı**, (Çev: Z. Aruoba), Hil, Yayınevi, İstanbul, 1985.
- WEBER, Max: **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), 2. Bsk., Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987.
-: **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
-: "Verstehen and the Ultimate Sociological Unit", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, London, 2000, ss. (78–91).
- WEBER, Max: "Economic Action", **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Pablications, London,2000, ss. (303–308).
-: "Types of Domination", **Central Currents In Social Theory 1700-1920**,

- Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (118–147).
-: “The Theory of Social and Economic Organisation”, (Ed: Talcot Parsons), **Social Systems and The Evolution of Action Theory**, The Free Press, New York, 1977, s. 328.
- WEBSTER, Juliet: “Advanced manufacturing Technologies: Work Organisation And Social Relations Crystallised”, (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge,1991, ss. (192–222).
- WEISS, Linda: Hobson John M: **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, (Çev: Kıvanç Dünder), Dost, Ankara, 1999.
- WESSELS, Wolfgang: “The Modern West European State and the European Union: Democratik Erosion or a New Kind of Policty?”, (Ed: Svein S. Andersen, Kjell A, Eliassen), Sage Publications, New Delhi,1996, ss. (58–70).
- WILLIAMS, Raymond,: **İkibine Doğru**(Çev: Esen Tarım), Ayrıntı Tarihsiz
- WILLIAMS A.: “Projections Fort he Geopolitical Economy of Oil after War in Iraq”, **Science@Direct, Futures 38**, 2006, ss. (1074–1088).
- WILLIAMS, David R.; CHÍQUITA, Collins:"U.S. Socioeconomic and Racial Differences in Health: Patterns and Explanations. "**Annul Rewiev of Sociology**, Vol: 21, Annul Rewiev Inc. Clifornia, 1995, s. 357, 359.
- WİLL, Kymlicka: **Çok Kültürlü Yurttaşlık**, (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul, 1998.
- WİLSON, Fiona, CLEGG, Stewart: “Power, Technology and Flexibility in Organization”, (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge,1991, ss. (223–273).
- VON CLAUSEWİTZ, Claus: War and Politics”**Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, I, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London,2000,ss. (173–175) .
- WON BÖHM – BAWERK, Eugen: “Deductive Vs, Historical Analysis”, **Central Currents In Social Theory 1700–1920**, Volum, IV, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London, 2000, ss. (59–77).
- WOOD, Ellen Meikins: “Sermaye İmparatorluğu”, (Çev: Ecehan Balta; Ali Ekber Doğan), **Praksis**, S. 10, 2003, ss. (239–254).
- WOOLGAR, Steve: “Configuring the User: the case of Usability Trials”, (Ed: John Law), **A Sociology of Monster**, Routledge,1991, ss. (58–99).
- YENTÜRK, N: "Post-Fordist Gelişmeler ve Dünya İktisadi İşbölümünün Gelişimi", **Toplum ve Bilim Dergisi**, S. 56/61, 1993, ss. (21–24).

YETİŞ, Mehmet: “Tacquevilla ve Merkezîyetçilik Sorunu”, **Ankara Üniv. SBF**, Dergisi, 61(3), ss. (280–307).

Y. Özdek: **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara, ÖtekiYayınevi, 2000

YURDUSEV, A. Nuri: “Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği”, **Türkiye ve Avrupa**, (Der: Atill Eralp), İmge, Ankara,1997, ss. (17–85).

YÜCEL, Tahsin: **Yapısalcılık**, Can Yayınevi, İstanbul, 1995.

YOUNG, Morion Iris: “Justice And The Politics Of Difference”, **The New Social Theory Reader**, (Ed: Jeffrey, C.Alexander, Steven Seidman, Routledge, London, 2001, ss. (203–211)

Zaman 10 Kasım 2006.

.....11 Kasım 2006 .

ZEITLIN, Irving M.: **Ideology and the Development of Sociological Theory**, Second Edition,Prentice-Hall, Inc,New Jersey, 1981.

ZİYA, Gökalp: **Türkçülüğün Esasları**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1990.

ZIZEK, Slavoj: “The Violence of the Fantasy”,**The Communication Review**, 6:, 2003,Taylor & Francis Inc. ss. (275–287).

.....: “The Supposed subject of ideology”, **Critical Quarterly**, Volum, 39, No 2, Blackwel, 1997, ss. (39,59).

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.lse.ac.uk>, JACKSON PREECE, Jennifer: **Human Rights and Cultural Pluralism: The “Problem”of Minorities**.

Stephan Gill: “ **The Constitution of Global Capitalism**”, [http:// www.theglobalsite.ac.uk](http://www.theglobalsite.ac.uk)